

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı**

**TOPLUM, SİYASET VE TEKNOLOJİ EKSENİNDE LİBERAL DEMOKRASİNİN
SORUNLARI VE YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ**

Mahir YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2013

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı

TOPLUM, SİYASET VE TEKNOLOJİ EKSENİNDE LİBERAL DEMOKRASİNİN
SORUNLARI VE YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ

Mahir YILMAZ

Danışman
Prof. Dr. Yaşar ERJEM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2013

Tez Onay Sayfası

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,
Mahir YILMAZ tarafından hazırlanan Toplum, Siyaset ve Teknoloji Ekseninde Liberal Demokrasinin Sorunları ve Yeni İletişim Teknolojileri başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından sosyoloji Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

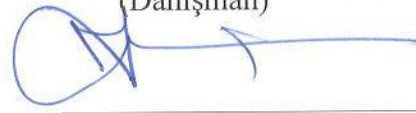

Üye

Prof. Dr. Yaşar ERJEM
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. D. Ali ARSLAN

Üye

Doç. Dr. Taşkın KETENCİ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

Onay

Prof. Dr. Nalan YEĞİM
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

İnsanın uygarlık serüveninde en önemli keşfi yönetimdir. Çünkü insanın, önce kendi varlığını koruyabilmek için güvenliğini; sonra varlığını sürdürebilmek ihtiyaçlarını karşılayacak doğal ve sosyal süreçleri yönetmesi gerekir. Sosyal bir etkinlik olarak yönetim, diğer insanlarla etkileşimi gerektirir ve siyaset olgusunu doğurur. Siyaset, sınırsız ihtiyaçlar karşısında kıt kaynakların grup üyeleri arasında paylaşım ilke ve kurallarını belirleyen zorlayıcı bir güçtür. Toplum, üyelerinin gereksinimleri doğrultusunda doğayı dönüştürdükçe, teknoloji olgusu ortaya çıkar. Teknolojik gelişmeler savaş ve iletişim araçlarını, bu araçlarda siyaseti belirlemeye çalışır karşılıklı birbirlerini etkilerler. Toplum ise her ikisini hem etkiler hem de onlardan etkilenir. Böylece toplum siyaset ve teknolojinin güç ilişkisi başlamış olur.

Uygarlık geliştikçe, düşünce gelişir insani değerler önem kazanmaya başlar. Zorba baskıcı yönetimler aşarak yerini daha özgürlükçü demokratik rejimlere bırakır. Liberal demokrasi bireysel hak ve özgürlüklere vurgu yaparak kapitalist sanayi toplumunun siyasal modeli olur. Fakat toplumun tüm kurumlarında değişim sürmektedir. İletişim teknolojileri de değişerek, toplumun siyasal isteklerini daha yüksek sesle duyuran yeni araç olmuştur. Toplumda uyum ve denge için liberal demokrasinin de değişmesi gerekmektedir. Toplum, siyaset ve yeni iletişim teknolojileri denge ve düzen için liberal demokrasinin sancılarını giderecek bir etkileşime girmelidir. Sürekli demokrasi, kesintili işleyen liberal demokrasinin sancılarını dindirebilir. Böylece siyaset ve teknoloji ekseninde, toplum denge ve düzen içinde, çatışmalarla bütünleşen dayanışması yüksek bir sosyal örgütlenme olarak varlığını sürdürebilir.

Lisans öğrenimim sırasında bana sosyoloji disiplini sevdiren tüm hocalarıma, yüksek lisans dersleri boyunca yaklaşımlarıyla, ilgileriyle yol gösteren, Doç. Dr. Ali

ARSLAN'a, Prof. Dr. N. YETİM'e, Yrd. Doç. Dr. M. ÇAĞLAYANDERELİ'ye, Yrd. Doç. Dr. N. AÇIKALIN'a teşekkür ederim. Araştırma boyunca; fikirlerinden, yazılarından yararlandığım, zihinlerindeki zenginliği insanlıkla paylaşma cömertliği ve çalışkanlığını göstermiş, tüm akademisyen ve yazarlara teşekkür ederim. Ayrıca uzun ve yorucu metinlerimi özveriyle okuyup eleştiri ve katkılarıyla çalışma boyunca bana rehberlik eden, danışman hocam Prof. Dr. Yaşar ERJEM'e şükranla saygılarımı sunarım. Son olarak da bu tez çalışmam sırasında, oyun zamanlarından özveride bulunan çocuklarım Nur ve Mustafa'ya ve eşime sevgiyle teşekkür ederim.

ÖZET

TOPLUM, SİYASET VE TEKNOLOJİ EKSENİNDE LİBERAL DEMOKRASİNİN SORUNLARI VE YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ

Günümüzde demokrasi, bunalımlara uğramakta meşruiyet krizleriyle anılmaktadır. Liberal demokrasinin sorunları, temsil, meşruiyet ve katılımdır. Tarihsel süreçte iktidar farklı biçimler (dinsel, geleneksel, karizmatik...) almıştır. Aydınlanmayla birlikte bireyin önemi ve değeri artmış, iktidar adayları halkın rızasını aramak zorunda kalmıştır. Sanayi toplumunda, yönetici elitler iktidar için gerekli rızayı, kitle iletişim araçlarıyla üretmişlerdir. Özellikle 20. yüzyılda medya, siyasal işleyişte merkezi bir işlev yüklenmiş, kamuoyunun bekçi köpeği rolünü terk etmiştir. Siyasal işleyiş süreci toplumun talep ve beklentilerini karşılamaktan uzaklaşarak, toplumu siyasetten dışlamıştır. Demokrasi, seçkinlerin çıkarlarına hizmet eden, önceden hazırlanmış listelerin seçmenlere onaylatıldığı bir formaliteye dönüşmüştür. İletişim teknolojileri geliştikçe, iktidarlara meşruiyet pompalayan medya da gelişerek değişmiştir. Sanayi toplumunun siyasal ürünü olan liberal demokrasi modeli, enformasyon toplumunda işlevsiz kalmakta siyasal ihtiyaçları karşılamamaktadır.

20. Yüzyılın son çeyreğinde geleneksel iletişim araçlarına alternatif internet devreye girmiş, tek merkezden toplumun geneline, tek yönlü mesaj akıtan geleneksel medyadan farklı olarak; gayri merkezi yapısıyla demokratik kültürün yeşerebileceği bir iklim umudu doğurmuştur. Toplum, siyasetten şeffaflık, hesap verebilirlik ve güven beklemektedir. Toplumun, siyasal sisteme erişim ve katılım kanallarının artırılması, güven ve meşruiyet krizinin çözülmesi gerekmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, âdemi-merkezi niteliğiyle zaman içinde toplumun demokratik kültürünün inşasında etkili bir araç olabilir. Liberal demokrasinin kapıları toplumun tüm kesimlerine açılabilir. Siyasal bir özne olarak

bireyin talepleri, yasalara sirayet ederek devlet politikalarında yaşayabilir. Enformasyon toplumunda birey, geleneksel medyanın sert kuşatmasından kurtularak, bizatihi kamuoyuna mesaj üreten kaynak aktör olabilir. Seçmen adına iş görmeyen temsil kurumları tasfiye edilebilir.

Anahtar kelimeler: Toplum, Siyaset, Teknoloji, Liberal demokrasi, Meşruiyet, Politik üretim, Politik tüketim, Medya, Yeni iletişim teknolojileri, Sürekli demokrasi.

ABSTRACT

THE ISSUES OF LIBERAL DEMOCRACY ON THE AXES OF SOCIETY, POLITICS AND TECHNOLOGY AND NEW COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Today, the democracy called crisis of legitimacy and undergoes crises. The problems of liberal democracy are representation, legitimacy and participation of public. In history, government has taken different forms of power (religious, traditional, charismatic ...) by enlightenment, the importance and value of individual increased; candidates had to seek the consent of the people. In industrial society, the ruling elites obtained the necessary power by the mass media. Especially in the 20th century, the media undertook a central role in the political construction, has abandoned the role of public watchdog. The political functioning excluded society from politics by moving away from meeting the demands and expectations of society. Democracy turned into a formality that serves the interests of the elite and pre-prepared lists approved voters. As result of the communication technologies evolve, the powers of legitimacy pumping media has advanced. Political model of liberal democracy is the product of industrial society and remain unfunctional and doesn't meet the political needs in the information society.

In the last quarter of 20th century an alternative to the traditional means of communication, the internet, have been activated, from a single center to the whole society, as opposed to traditional media shedding one-way message; and it has risen the hope of a democratic culture with its decentralized structure. Society expects transparency and accountability from politics. It is necessary to increase access and participation of the society to the political system channels and to solve the crisis of trust and legitimacy. New communication technologies may be effective tools in time are in the democratic

construction of culture of the society with its decentralized nature. The doors of the liberal democracy can be opened to all segments of society. Claims of individuals as a subject of political policies can live in state politics. In information society, individuals may be themselves the source of generating public message after getting rid of the hard siege of the traditional media. Institutions that do not represent the voter may be liquidated.

Key words: Society, Politics, Technology, Liberal democracy, Legitimacy, Political production, Political consumption, Media, New communication technologies, Continuous democracy.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE GENEL AÇIKLAMALAR	11
I. 1. Toplum.....	11
I. 2. Enformasyon Toplumunda Birey	20
I. 3. Siyaset	22
I. 4. İletişim	27
I. 5. Teknoloji.....	32
I. 6. Medya	38
I. 7. Demokrasi.....	50
I.7.1. Demokrasinin Kısa Tarihi	50
I.7.2. Eski Yunan’da Demokrasi	51
I.7.3. Ortaçağda Temsil	54
I.7.4. Yeni Çağda Demokrasi	55
II. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE YÖNTEMİ	57
II.1. Araştırma Problemi.....	57
II.2. Araştırmanın Alt Problemleri	57
II.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	58
II.3.1. Araştırmanın Amacı.....	58
II.3.2. Araştırmanın Önemi.....	59

II. 4. Araştırmanın Yöntemi	61
II.4.1. Araştırmanın Temel Sayıltısı ve Sınırlılığı	62
II.4.2. Araştırma Verileri ve Analizi	63
III. BÖLÜM LİBERAL DEMOKRASİ: SORUNLAR VE ELEŞTİRİLER.....	64
III.1. Siyasal Liberalizm	64
III.2. Temsili Liberal Demokrasinin Özellikleri.....	67
III.3. Temsili Demokrasi ve Eleştirileri	69
III.4. Temsili Sistemin Krizi	80
III.5. Seçim ve Temsil Sorunu.....	87
III.6. Meşruiyet ve Katılım Sorunu.....	89
III.7. Meşruiyet	97
IV. BÖLÜM İLETİŞİM VE SİYASET	103
IV.1. Medya Siyaset İlişkisi, Siyasal İletişim süreci	103
IV.2. Siyasal İletişim.....	110
IV.3. Medya Demokrasisi, Medya Toplumu	121
IV.4. Eğlencelik Haber, Eğlencelik Siyaset.....	123
IV.5. Siyasetin Medyatikleşmesi	126
V. BÖLÜM YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE DEMOKRASİ.....	133
V.1 Demokrasi ve Yeni İletişim Teknolojileri İlişkisi	133
V.2 İnternet ve Elektronik Ağlar	141
V.3 Geleneksel Medya	145
V.4. İletişim Teknolojilerinin Ritüel Boyutu.....	155
V.5 Yeni İletişim Teknolojilerinin Demokratik Kamuoyu Yaratma Potansiyeli ..	156
V.6 Geleneksel Medya ve Yeni İletişim Teknolojileri.....	180

V.7	İnternet ve Kamuoyu	197
V.8	Kamuoyu ve Demokrasi	207
V.9	İnternette İfade Özgürlüğü ve İçerik Denetimi.....	222
V.10	İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Kontrol	223
V.11	İnternet Ortamında Kontrol	228
V.12	Yeni Kitle İletişim Araçları ve Enformasyon Toplumu	244
V.13	Yeni İletişim Teknolojilerinin Demokrasi Kültürünü Değiştirme Rolü.....	255
VI.	BÖLÜM SÜREKLİ DEMOKRASİ	266
VI.1	Yeni İletişim Teknolojilerinin Toplum ve Siyaseti Değiştirme Potansiyeli...	266
VI.2	Yeni İletişim Teknolojileri ile Elektronik Demokrasi Mümkün müdür?	271
VI.3	Elektronik Demokrasinin Sosyal Ekonomik Koşulları ve Altyapısı Nedir? ..	278
VI.4	Yeni Demokrasi Modeli Arayışları	282
VI.5	Temsili Demokrasinin Marjinalleşmesi.....	286
VI.6	Yeni İletişim Teknolojileri ve Elektronik Demokrasi	288
VI.7	Otoriteden Bağımsızlık İnternetin Örgütlenmesi	297
VI.8	Model Olarak Sürekli Demokrasi	306
VI.9	Çözüm Önerisi Olarak Sürekli Demokrasi	308
	SONUÇ	311
	KAYNAKÇA	319

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Enformasyon Toplumunun Kriterleri.	17
Şekil 2: Dünyada Kıtalara Göre İnternet Kullanıcısı	176
Şekil 3: Yeni İletişim Teknolojilerinin Olası Tipolojisi.....	181
Şekil 4: İletişim Araçlarının Karşılaştırılması.....	203

GİRİŞ

Bu araştırmanın konusunu toplum, siyaset ve teknoloji ekseninde liberal demokrasinin sorunları ve yeni iletişim teknolojilerinin bu sorunları çözebilme potansiyelinin, çatışmacı ve işlevsel kuramlar çerçevesinde, incelenmesi oluşturur.

Günümüzde siyasal sistemlerin işleyişinde yaygın olarak kullanılan liberal demokrasi modeli, krizlerle anılmaktadır. Bu krizler seçim, meşruiyet, katılım ve temsil olgusunda yoğunlaşmaktadır. Toplumun temel kurumlarından olan siyaset de temsili liberal demokrasi modeli kullanılmakta; fakat bu model toplumsal talepler karşısında işlevini yerine getirmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Her siyasal etkinlik aynı zamanda sosyal bir etkinliktir. Dolayısıyla siyasal etkinliğin anlaşılabilmesi için, etkinliğin içinde gerçekleştiği toplumsal yapının ve temel dinamiklerin anlaşılması gerekir.

Liberal demokrasi, çoğunluğun isteğine karşı hükümetin sınırlanması esasına dayanan demokrasi modelidir. Liberal demokrasi aynı zamanda, belirli bir rejim türünü tanımlamak için de kullanılmaktadır. Bu rejimin ayırıcı özellikleri şunlardır: Modelin liberal özellikleri, özgürlük ve vatandaşlık haklarını korumayı garanti altına alan hükümet üzerinde iç ve dış denetimlerin varlığıdır. Demokratik özellikleri ise düzenli ve rekabete açık ortamda yapılan seçimler esasına dayanmasıdır. Bu rejimin belirleyici özellikleri ise şöyledir: Kurallara dayalı anayasal hükümet, özgürlüğün ve bireysel hakların garanti altına alınmış olması, kurumsallaşma ve eşitlik ile denetime dayalı sistem. “Bir insan bir oy, bir oy bir değer.” prensibine dayalı düzenli seçimler, parti rekabeti ve politikada çoğulculuk, organize grupların hükümetten bağımsızlıkları, piyasa kurallarına göre örgütlenmiş bir özel teşebbüs ekonomisi, liberal demokrasi modelinin genel özellikleridir (Heywood, 2006: 39).

İnsanlık, toplumsal varlığını üretebilmek ve sürdürebilmek için iletişim kurmuş, iletişim etkinliğinde de teknolojik araçlar kullanmıştır. Teknoloji ile aracılanmış iletişim etkinliklerimiz, iletişim teknolojilerinde yaşanan değişmeye paralel yeni iletişim teknolojileri diye bir kategori yaratmıştır. Bu araçlar sayısal tabanlı çalışan; (teleks, fax, telsiz, teletex, kablolu televizyon, iletişim uydusu, bilgisayar, masaüstü yayıncılık, elektronik ağlar) internet ve taşınabilir iletişim aygıtlarıdır, akıllı mobil telefon ve internet gibi bireysel iletişime uygun araçlardır.

Teknoloji sadece madde üzerinde gerçekleşmez, sosyal bir anlam da ifade eder, ailede, okulda, fabrikada, orduda, siyasal örgütlerde, sistematik organizasyonların işleyişinde gösterir kendini. Teknoloji bu örgütleri, araçları üreten makine, emek, bilgi ve ilişki düzenidir. Teknoloji, kendinden çok onu tüketen insanların ihtiyaç istek arzu ve tutumlarını içermektedir (Aydoğan ve Akyüz, 2010: 57).

Yeni iletişim teknolojileri arasında, etkililik ve kapsayıcılık özellikleriyle internet en dikkat çekici araç olarak öne çıkmaktadır. İnternet, ortak bir tartışma zemini oluşturması, uygulama sahasını daha şeffaf ve daha katılımcı hale getirmesiyle klasik medya araçlarına oranla, tartışma konularına ulaşılmasını ve bilginin dağıtılmasını daha kolaylaştırmaktadır. İnternet, bir yanyıla ticari ve siyasi güç odakları için, yeni gözetim tehdit ve kontrol olanakları içermektedir; diğer yanyıla da, sanal topluluklar arasında sosyal bağları geliştirme, ortak ilgi alanları oluşturma, bilginin dağılımı ve ortak öğrenme konusunda, klasik medya araçlarına göre demokratik kültürü geliştirici özellikler taşımaktadır. Dijital kanallar sayesinde insanlar, her türlü mesaj ve bilgiyi paylaşabilmekte, elektronik konferanslara katılabilmekte, internet üzerinden geniş tabanlı sosyal hareketler organize edebilmektedirler.

Teknik gelişmelerin sunduğu iletişim olanakları, bir mesaja uzak mesafelerden ulaşılabilmesini ya da o mesajı üretebilme olanağı sağlamaktadır. Bilgi veri ve enerji aktarımını sağlayan iletken teller ve iletişim kanalları, insan bedeninde iç iletişimi sağlayan sinir ağlarının devamı gibi işlev görmektedir. İletişim teknolojileri bireyleri mekânsal pozisyonundan bağımsız olarak küresel anlamda birbirine bağlamaktadır. Matbaanın icadı ile nasıl bir siyasal dönüşüm yaşandıysa elektronik iletişimin gelişmesiyle de siyasal iktidarda ve iktidarın yapısında elde edilme biçimlerinde, siyasal ticari gücün nasıl kullanılacağı konusunda da benzer dönüşümler yaşanması kuvvetle muhtemeldir.

Yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla sosyal ilişki, fiziksel mekân ve toplumsal konum ayrımı yapmaksızın herkesi, kamusal alanda etkileşime dâhil edebilmektedir. Kamusallık artık yakın çevrenin dar sınırlarından uzaklaşarak, küresel boyutta genişlemektedir. İletişim araçları, siyasal ve ticari iktidarı ve kamusal alan kavramını değiştirmiştir. Kamu bir arada olmanın yakınlığı ile değil, daha fazla toplumsal ilişki bağlamında tanımlandığında anlamlıdır. Yakınlık ve uzaklık, enformasyona olan yakınlık ve uzaklık anlamında tanımlanabilir hale gelmiştir. Bu anlamda iletişim teknolojileri kamusal katılımı birey ve gruplar için yeni olanaklar sunmaktadır.

Bir kamusal alanın görünürlüğü, düşüncelerin özgürce ifade edilmesine ve karşıt fikirlerin tartışılmasına izin verecek bir alan olmasıyla ilişkilidir. Bu alanda akılcı tartışma sonucunda oluşan kamuoyu aracılığıyla, ortak bir çıkar üzerinde uzlaşma sağlanabilir. İnternet ortamı ideal anlamıyla böyle bir tartışma mekânı olma potansiyelini taşımaktadır (Timisi, 2003: 25).

Halkın halk tarafından, halk için yönetilmesi olarak özetlenebilecek demokrasi, tarih boyunca azınlık bir grup siyasal seçkinin eylemlerini meşrulaştırma ve iktidar aracı olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır. Asıl hak sahibi bireyler, siyasal alanın dışına

itilmiş ya da katılımcılık adı altında pasifize edilmiştir. Kitlesele örgütlenmelerin, güçlü liderlerin, önemini kaybettiği çağımızda, yönlendirilmiş birey, en doğal hakkını siyasi iradesini kendi çıkarına kullanamamaktadır. Bu bağlamda, liberal demokraside katılım ve meşruiyet sorunları olduğunu söyleyebiliriz. Yeni iletişim araçlarının var olan sorunların çözümüne katkı sağlayabileceğine dair konuyla ilgili literatürde (Toffler, 1980: 35-37; Castells, 2008: 477- 480) genel bir kanaat da bulunmaktadır.

İletişim kanallarının artması, kamuoyunun bilgi kaynaklarının ve siyasi taleplerinin de çeşitlenmesine neden olmuştur. İletişim araçlarını kontrol etmek, adeta iktidarı kontrol etmenin ön koşulu olmuştur. Bu çerçevede, yeni iletişim teknolojileri ve siyaset ilişkisi, günümüz toplumlarında güncel ve önemli bir sorun ve tartışma alanıdır. Bu araştırma, liberal demokrasi ve sorunlarını toplum, siyaset ve yeni iletişim teknolojileri ekseninde irdelemeyi ve tartışmayı amaçlamaktadır. Araştırma konusu ve problemi yedi ana bölüm ve alt bölümler şeklinde düzenlenerek incelenmiştir.

Birinci bölümde kavramsal çerçeve ve genel açıklamalar yer almaktadır. Bu bölümde, Toplum, siyaset, teknoloji, iletişim, medya, demokrasi ve demokrasinin tarihsel süreçte aldığı biçimler teorik olarak açıklanmıştır.

Toplum genel olarak, çeşitli gruplar ve kurumlar arası çok yönlü örgütlü etkileşimin gerçekleştiği büyük ve kapsayıcı sosyal örgütlenmedir. Klasik terminolojide, toplum bir arada yaşayan ihtiyaçlarını gidermek için aralarında bilinçli bir etkileşim olan ortak bir kültürü paylaşan, belirli bir sürekliliğe sahip, belirli oranda örgütlenmiş, diğer topluluklardan ayırıcı özelliklere sahip sosyal ilişkiler bütünü diye tanımlanmaktadır (Seyyar, 2007:1034). Toplum, ortak bir mekânda yaşayan, ortak bir dili ve geleceği paylaşan, görece bir kararlılığa sahip, sistemli ilişkilerle birbirine bağlı sosyal gruplar ve

kurumların, ortak kültür etrafında örgütlenmiş olduğu çok yönlü sosyal ilişkiler ağı olarak da tanımlanabilir.

İnsan-doğa, insan-insan ilişkisi değiştikçe toplumsal yapıda değişmektedir. Araştırma problemini oluşturan liberal demokrasi, kapitalist sanayi toplumunda ortaya çıkmıştır. Liberal demokraside yaşanan sorunlar, iletişim teknolojilerinin etkilerinin her geçen gün arttığı enformasyon toplumunda derinleşen bir problemdir. Klasik toplum tanımlamaları, içinde bulunduğumuz enformasyon toplumlarını açıklamakta yetersizdir.

Bu araştırmanın problemini oluşturan liberal demokrasi sorunları ve yeni iletişim teknolojileri ilişkisi, enformasyon toplumu bağlamında ele alınmaktadır. Enformasyon toplumu kavramı, toplumsal ilişkilerde bilginin belirleyici merkezi bir rol üstlendiğini vurgulamak için tarihsel bir süreci ifade etmektedir. Enformasyon toplumunda, bilgi ve enformatik teknoloji temel üretim birimleri olmuş, sanayi toplumunun temel dinamikleri değişmiştir. Enformasyon ve maddi üretim biçimlerinin yer değiştirdiği, enformasyon toplumu tanımlamasında, endüstri ötesi toplum, post modern toplum ya da post kapitalist toplum gibi kavramlar da aynı tarihsel dönemi tanımlamak üzere kullanılmaktadır.

Siyaset toplumun temel kurumlarından biridir. Toplumsal yaşamın dirlik ve düzen için de sürdürülebilmesi için varlığı zorunlu bir kurumdur. Siyaset, iki ve daha çok insanın olduğu her yerde, çatışan çıkarların uzlaştırılabilmesi ihtiyacından doğan bireyi aşan üst sosyal örgütlenmedir. Siyaset bir toplumda fikir birliği olmadığı andan itibaren, topluluk var olmaya devam ettiği sürece kolektif eylemin gerçekleştirilmesini sağlayan bir mekanizmadır. Siyaset, toplumda ortaya çıkan her çeşit sorunun çözümüne yönelik getirilen tedbirler bütünüdür. Kimin değerlerinin üstün geleceğini, nasıl bir idari yapı ile problemlerin çözüleceğini, ödüllerin ve kaynakların nasıl tahsis edileceğini, menfaat

çatışmalarının hangi yöntemlerle çözüleceğini belirleyen gücün kullanımındır (Kapani, 1992: 17-21).

Toplumsal ilişkinin olduğu her yerde siyaset var olan bir olgudur. Siyaset olgusunun somut sonucu devlettir. Tarihsel süreçte devletin ortaya çıkışını açıklayan iki görüş öne çıkmaktadır. Bunlar devletin doğa düzeninin bir devamı olduğunu savunan görüş ve insanların uzlaşmalarıyla oluşan sözleşmeye dayalı devlet görüşüdür. Bu araştırmada siyasal etkinliğin en üstün örgütlenmesi olarak sözleşmeye dayalı devlet görüşü benimsenmektedir. Siyasal etkinliğin en yetkin örgütlü hali olan devletin işleyişinde, yönetenler ve yönetilenler olmak üzere iki farklı toplumsal tabaka karşımıza çıkmaktadır. Bu toplumsal tabakaları, yönetsel kaynakların kullanımından doğan, ayrıcalıklardan fazlaca yararlanan yönetici elit tabaka ve bu ayrıcalıklardan yeterince yararlanamayan, geniş toplum kesimleri oluşturmaktadır.

Teknoloji, insan gereksinimlerini karşılamak için oluşan, insan ilişkilerini ve toplumsal yaşamı etkileyen bilgi ve araçlardır. Yeni iletişim teknolojileriyle ifade edilen araçlar, şunlardır. İnternet, mobil telefon, yeni medya ortamları, bilgisayar ve oyunları, mobil medya, blog, Sanal gerçeklik, çoklu ortam, multi medya, dijital kiosklar, interaktif tv, oynatıcı yayın aboneliği araçlarıdır. Yeni medya, bilgisayarların işlem gücü olmadan işlemeyecek veya kullanılamayacak ortamları ifade etmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, genellikle sayısal tabanlı teknolojilerdir. Bu teknolojiler, kullanıcıya ya da hedef kitlesine etkileşim olanağı sağlama niteliğiyle önem arz etmektedir.

İkinci bölümde, araştırma problem ve yöntemine yer verilmiş; araştırmanın amacı, önemi, sınırlılığı, özgünlüğü, sayılısı, verileri ve analizi açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde liberal demokrasi: sorunlar ve eleştiriler başlığı altında siyasal liberalizm, temsili liberal demokrasinin özellikleri ve eleştirileri, seçim, temsil, katılım ve meşruiyet sorunları tartışılmıştır.

Liberal demokrasi modelinin temel sorunları temsil, meşruiyet ve katılımıdır. Temsil olgusu bir meslek haline almış, belirli politik seçkincilerce yerine getirilen sıradan yurttaşa kapalı bir nitelik kazanmıştır. Yasaların yapılmasında, toplumun talepleri yerine, uzman görüşleri egemen olmuştur. Seçmen olarak birey, siyasi beklentilerinin gerçekleşeceğine inancını kaybetmiş, politikaya ilgisizleşmiş, seçimlerde oy dahi kullanmamayı tercih eder olmuştur. Teknoloji iktidar ilişkisinde, kayda değer iki görüş vardır. Bunlar, teknolojinin iktidarı yoğunlaştıracağı, daha da güçlendireceğini iddia eden kötümser görüş ve teknolojinin iktidarı yaygınlaştırarak demokratikleşmeye katkı sağlayacağını savunan iyimser görüşlerdir. İletişim teknolojileri ile iktidar arasında sıkı bir ilişkinin varlığı sabittir. İktidarı elde edip kullanmak isteyen herkesin, kamusal iletişim araçlarını da kontrol etmesi gerekmektedir. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, iletişimde bulunmak için bireylerin, fiziksel olarak ortak mekânda bulunma gereğini ortadan kaldırmıştır. Bireyler, yakın çevreleri ve yaşam alanları dışındaki olayların izleyicisi olmuş; uzak çevrelerini oluşturan anonim izleyici kitlelerine mesaj üreten, öznelere haline gelmiştir.

Liberal yaklaşım, yeni iletişim teknolojilerinin geleneksel iletişim araçlarından farklı bir özgürlük alanı yaratacağını öngörmektedir. Buna karşılık eleştirel yaklaşım, bu teknolojilerin yeni bir egemenlik ve iktidar alanı yaratacağını iddia etmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin yeni bir denetim ortamı yarattığını söyleyen düşünürler, Foucault'un iktidarı işleyişine ilişkin gözetim modelini oluşturan, "Panoptikon" kavramından yararlanmaktadır.

Liberal ve eleştirel yorum, ifade özgürlüğü, yurttaşlık hakları, medyanın temsil edici gücü ve medyanın düzenleme gücü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Liberal yaklaşım, iletişim teknolojilerinin aydınlanma ve ilerleme ile birlikte günümüz toplumlarında, siyasal katılımcılığı kolaylaştıran bir özellik taşıdığını vurgulamaktadır.

Dördüncü bölümde iletişim ve siyaset başlığı altında, eğlencelik siyaset ve haber, medya demokrasisi ve medya toplumu, siyasetin medyatikleşmesi, siyasal iletişim ve süreci incelenmiştir.

Siyasal iletişim sürecinde, ideolojilerin sürekliliği için yeni kuşaklara aktarımı oldukça önemlidir. Günümüzde, çocukların sosyalizasyonunda, elektronik oyunlar, filmler ve medya, ailelerden daha etkilidir. Evimize cebimize girip çıkan enformasyon akışı çok hızlı, herkes herkese ulaşmakta, mahalle kasaba ulus devlet ve hükümetin etkisizleştiği bir toplumsal ortam yaratmaktadır. Elektronik teknoloji iş ve çalışma hayatını değiştirmektedir. Siyaset değişiyor, kim nerede yaşıyor? Ne kadar kazanıyor? Ne kadar harcıyor? İletişim aygıtlarının gelişmişliği, toplumla ilgili bilgilerin toplanmasını, işlenmesini kolaylaştırmıştır. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde toplumu oluşturan tüm nüfus kategorilerinin, nitelikleri detaylı olarak bilinmektedir. Herhangi bir siyasi partinin ne kadar siyasal desteğe sahip olduğu, hangi bölgelerce desteklenip desteklenmediği bilinebilmektedir. Birey, özgürlük yürüyüşlerine, çevre kirliliği protestolarına oturma odasından katılabiliyor. Enformasyon toplumunda azınlıklar, azınlık olmaktan çıkıyor. Birey çevresine, küresine kayıtsız kalmıyor artık herkes birbirine sorumluluk duyuyor. Enformasyon toplumunda, herhangi bir girişim tüm küreyi etkileyebilir. Kitlelerin dokunmadığı hayat alanlarımız kalmadı. Yeni iletişim teknolojileri, ekonomik, sosyal, estetik, psikolojik, ahlaki, yaşantımızı ve kişisel hayatımızı etkilemektedir. Tüm medya, insanın psiko-fiziksel yetilerinin uzantısıdır. Tekerlek ayağın, kitap, gözün, giyim

tenimizin, elektrik devresi merkezi sinir sisteminin bir uzantısıdır. Yaşam ortamını değiştiren medya, duyum ve algımızı değiştiriyor. Duyum değiştiğinde düşünce, düşünce değiştiğinde eylem değişir ve insan ilişkileri değişir (McLuhan'dan akt. Oskay, 1996: 22).

Beşinci bölümde, yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi ilişkisi, geleneksel medya, internet de ifade özgürlüğü ve denetim, internetin kamuoyu oluşturma ve demokratik kültür yaratma potansiyeli, bir iletişim aracı olarak internetin yarar ve sakıncaları enformasyon toplumu kapsamında tartışılmıştır.

Elektronik ortamda, iletişim ve enformasyon teknolojileri yeni gözetleme ve kontrol olanakları da içermektedir. Yeni iletişim teknolojileri, bir egemenlik ve kontrol aracı olarak kullanıldığında, antidemokratik iktidar türlerinin türeyebileceği koşullarda yaratabilir. Enformasyon devrimi, yalnızca kamusal alanı sokak kameralarıyla gözetlemek değil, toplumsal yaşamın tüm alanlarında (gelir, yaş, eğitim, medeni durum) makine gibi hiyerarşik ve disipline edici sürekli gözetleyen, toplumu denetleyen bir sonuçta doğurabilir. Bu düşünce savunucularından Lyon (1997), modern toplumlarda gözetimin, demokrasinin ve özelde yurttaş haklarının gelişmesine eşlik ettiğini söyler. Gözetim, artık ulus devletin ve kapitalist işyerinin gereksinimlerinin ötesine geçip tüketim ve ev alanına ulaşmış ve toplumsal katılımın yeniden tanımlanmasına katkıda bulunmuştur (Timisi, 2003: 228).

Altıncı bölümde, bu araştırmanın belki de en özgün yanını oluşturan, liberal demokrasinin sorunlarını küçük ölçekli siyasi örgütlerde çözebileceğini savunduğum, sürekli demokrasi modeli açıklanmaktadır. Sürekli demokrasi, toplumu siyasal yabacılıktan kurtararak, toplumun bütünüdür devamlı olarak yönetim sürecinde aktif katılabildiği modeldir. Sürekli demokrasi, halkı politikacılar sınıfına dâhil edebilir, demokratik katılımı artırılabilir. Bu uygulamayla, halkın iradesini engelleyen hiçbir ihtiyacı karşılamayan arabulucular çıkar lobileri tasfiye edilebilir. Böylece seçmenler hiçbir

aracıya ihtiyaç duymadan konuşabilirler. Halka dönük referandumlar sıkça yapılabilir. Politik karar üreticileri ile politik tüketiciler arasında sürekli diyalog sağlanabilir. Böylece tabandan tepeye; tepeden tabana anlık bilgi akışı sürekli demokrasiye katkı yapabilir. Oy verme işleminde de anlık bir işleyiş sağlanabilir. Yeni iletişim araçları sürekli demokrasi için, uygun şartları sağlayabilir.

Yedinci bölüm sonuç bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümünde, araştırma konusunda elde edilen bulgular kısaca yorumlanmaktadır. Temsili liberal demokrasi, kapitalist sanayi toplumunun siyasal örgütlenme modelidir. Yapısal özellikleri ve işleyiş mekanizmaları, sanayi toplumunun niteliklerine göre kurulmuştur. Enformasyon toplumunda temel ekonomik güç, kitlesel sanayi üretiminden enformasyon teknolojisi ve üretim tarzına geçmiştir. Sanayi toplumunun siyasal örgütlenme modeli, bu değişime aynı hızda uyum sağlayamadığından kültürel gecikme yaşanmış, liberal siyaset de sorunlar ortaya çıkmıştır.

I. BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE GENEL AÇIKLAMALAR

I. 1. Toplum

Toplum, yapısal olarak çeşitli gruplar ve kurumlar arasında, çok yönlü örgütlü etkileşimin gerçekleştiği, ortak bir kültürü paylaşan istikrarlı sosyal yapılandırma. Klasik terminolojide yapılmış toplum tanımlamaları, örnekleri olarak: Toplum bir arada yaşayan ihtiyaçlarını gidermek için aralarında bilinçli bir etkileşim olan, ortak bir kültürü paylaşan, belirli bir sürekliliğe sahip, belirli oranda örgütlenmiş, diğer topluluklardan ayırıcı özelliklere sahip, sosyal ilişkiler bütünü diye tanımlanmaktadır (Seyyar, 2007: 1034). Toplum, gayri resmi ilişkilerin ve ben duygusunun egemen olduğu farklılaşma, uzmanlaşma ve işbölümünün geliştiği, sosyal ilişkilerin sözleşmeye göre düzenlendiği, statülerin başarıya göre verildiği sosyal düzendir (Kızılcılık ve Erjem, 1994: 418). Toplum yaşamlarını sürdürmek, birçok temel çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan, aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan ve ortak bir ekini olan insan kümesidir (Ozankaya, 1984: 115).

Klasik toplum tanımlamaları, içinde bulunduğumuz enformasyon toplumlarını açıklamakta yetersizdir. Enformasyon toplumu kavramı, toplumsal ilişkilerde bilginin belirleyici bir rol üstlendiğini vurgulamak için, tarihsel bir süreci ifade etmektedir. Enformasyon ve maddi üretim biçimleri yer değiştirerek, enformasyon toplumu yanında, endüstri ötesi toplum, post modern toplum ya da post kapitalist toplum gibi kavramlar da aynı tarihsel dönemi tanımlamak üzere kullanılmaktadır.

Enformasyon toplumu yaklaşımı, insanlık tarihinin yeni bir evresini ifade etmektedir. Bu, endüstri toplumundaki değerlerin, toplumsal düzenlemelerin ve üretim biçimlerinin, değişmesi anlamına gelmektedir. Bu değişme temel olarak, iletişim teknolojilerine dayanmakta ve o güne kadar var olan ekonomik, siyasal ve kültürel

örgütlenmeyi belirleyen iktidar ilişkilerinin de değişeceğine işaret etmektedir (Timisi, 2003: 89). Enformasyon toplumu, iktidarın aşındığı, parçalandığı, gönüllü toplumsal grupların siyasetin merkezinde yer aldığı, sınıfsız bir toplum olacaktır.

Daniell Bell de, bilim ve teknolojide meydana gelen gelişmelerin üretim alanında radikal değişimlere neden olduğunu, bunun da toplumsal ilişkileri değiştirdiğini söylemektedir. Bell, toplumu bir bütün olarak değil, birbiriyle ilişkili üç düzeyde ayırt ettiği alanların, birbiriyle içsel etkileşimi açısından değerlendirmektedir. Bu düzeyler toplumsal, siyasal ve kültürel'dir. "Toplumsal yapı ekonomi, teknoloji ve mesleki sistemi içerir. Politika iktidarın dağılımını, birey ve grupların iddia ve talepleri arasındaki arabuluculuğu içerir. Kültür ise anlam ve sembollerin ifade alanıdır" (Bell, 1973: 12).

Bu anlamda farklı kültürel grupların varlığı, toplumu bütüncül bir kültür yapısına sahip bir toplum olmaktan alıkoymaz, bu toplumun çelişkileri azınlık ve muhalif kültürü ile merkezi bürokrasi arasında yaşanmaktadır. Parçalı kültürel yapılara ve çıkarlara sahip bir toplumda, merkezi bir bürokrasinin varlığı da söz konusu olamaz (Bell, 1973: 115). Bell'e göre enformasyon toplumunda bilgi aracılığıyla iktidar ve bürokrasi, tek merkezli olmaktan; çok merkezli olmaya kayacaktır. Homojen bir topluluk ve bu topluluğun ortak çıkar, ortak iyi anlayışından oluşan kitle toplumundan farklı toplumsal gruplardan oluşan, çoğulcu ve parçalı bir toplumsal yapıya dönüşecektir. Bireyin çıkarları, kendi ait olduğu toplumsal grup ve cemaatler içinde belirlenecektir. Touraine'in yaklaşımı ise sanayi toplumundan, sanayi sonrası topluma geçişin ekonomik tabanını görmekle birlikte, daha ziyade toplumsal ve siyasal alan üzerindeki gelişmeler üzerinde durmaktadır. Bilimsel ve teknik gelişmelerin, bilginin ekonomik ve toplumsal gelişmenin itici gücü haline geldiğini söylemektedir. "Eğer bir önceki egemen sınıfa ait olmanın ölçütü mülkiyet ise, yeni egemen sınıfı tanımlayan nitelik belirli bir eğitim düzeyiyle birlikte bilgi

olacaktır" Touraine iletişim teknolojilerindeki gelişmenin her şey demek olmadığını söyler. Ekonomik önemi ne olursa olsun, hiçbir şey belirli bir teknolojiye bir ayrıcalık vermeyi meşrulaştıramaz. Touraine sanayi sonrası toplumu programlanmış toplum olarak tanımlamaktadır (Touraine, 1988: xix).

(Touraine, 1994: 276)'a göre sınıf temeline dayalı siyasal yapılanmalar giderek çözüldükçe, teknokrazi gücün merkezileşmesine yöneleceği için, yerellik ve bireysel özgürlükler, alternatif kültürel modeller haline gelecektir. Bu anlamda yeni toplumsal hareketler güç kazanmaktadır. Yeni toplumsal hareketler somut bir çıkarı elde etmekten çok özyönetime, iktidarı ele geçirmekten çok, iç demokrasiye doğru bir eğilimi içlerinde taşımaktadırlar.

Masuda ise, enformasyon toplumunun kaynaklarının, bolca tüketilmesi yerine insanın entelektüel yaratıcılığını ön plana çıkaracak bir toplumsal durumu yaratma idealini taşıdığını söylemektedir. Ona göre, enformasyon toplumuna doğru ilk dönem 1970'lere kadar olan dönemi kapsamaktadır. İkinci aşama 1980'lerde tamamlanır. Üçüncü aşama ise bilgisayarlaşmanın insan hayatına uygulanmasıyla birlikte, sıradan insanın gündelik yaşamını artan oranda etkilemesiyle sonuçlanacaktır. Bu 1980'lerde başlayan ve 2000 yılına doğru tamamlanacak olan bir süreçtir (Masuda, 1980: 97-100; Uğur, 1986: 65).

Masuda'ya göre, her uygarlığın niteliği ve yapısı teknolojik kapasitesi ve toplumsal üretkenlikle ilişkilidir. Tarım ve endüstriyel uygarlık yanında, enformasyon uygarlığını ayırt eden nitelikleri şöyle sınıflandırmaktadır: Enformasyon uygarlığının maddi ürünü görünmezdir. Enformasyon uygarlığı küreseldir. Enformasyon uygarlığı, hem doğu hem de batı uygarlıklarının birleşimini oluşturmaktadır. Doğu uygarlığı ruhani ve sezgilere dayalıyken; batı uygarlığı akılcı ve materyalisttir. Birleşemeyen gibi görünen iki özellik enformasyon toplumunda bir araya gelecektir. Enformasyon uygarlığı tamamen

insani bir uygarlıktır. Öncelikle onun değer sistemi, bireyin kendini gerçekleştirme ve amaç yönelimli bir madde tüketimidir. Doğal çevreye karşı insan etkinliği, kontrol etmek ya da egemenliği altına almaktan, sinerjetik bir aradalığa dönüşecektir. Enformasyon uygarlığının görünmez ve küresel niteliği bu her iki amacın gerçekleştirilmesinde güçlü faktörler olacaktır (Masuda, 1980: 69-73).

Konuyla ilgili önemli görüşleri olan bir başka siyasal bilimci de Toffler'dir. Toffler'a göre insanlık tarihinde üç büyük dalga gözlenmiştir. İlk dalga geniş kapsamda, tüm çeşitli sanayi öncesi, tarımsal ve avcı toplumlarla eşanlamlıdır. İkinci dalga dar sanayi anlayışını aşan bir dizi toplumsal pratik ve düşünce biçimlerini içerir. Toplumun kapitalist ya da komünist siyasal ekonomiye dayalı oluşuna bakmaksızın, Toffler, ikinci dalga ülkelerinin belirgin özelliğinin, devasa bürokrasilerin gelişimi olduğunu savunmaktadır: "Bu bürokrasiler, nispeten istikrarlı sanayi ortamında yinelenen üretken ürünler ya da yinelenen kararlar yaratmaya elverişli, hiyerarşik, kalıcı, tepeden aşağı, mekanik bir örgütlenmeye dayalıdır." (Toffler, 1998: 326). Toffler'a göre, ikinci dalga endüstri toplumları değişmekte ve üçüncü dalga enformasyon toplumuyla yer değiştirmektedir. Üçüncü dalganın ekonomik üretim birimleri, yeni teknolojiler ve bilgisayarlardır. Evlerde kullanılan bilgisayarları ve kitle bireysel iletişim araçlarındaki artış, kitlelerin zihinlerini kitesizleştirecektir (Toffler, 1992: 232). Enformasyon araçlarının çeşitlendiği ve yığınsallıktan kurtulduğu çağda bireyler, daha az benzer, daha özerk olacak ve enformasyona daha bağımlı olacaktır. Etkileşimli medyalar, kontrol edilen medyalarla yer değiştirecektir. Enformasyonun depolanması ve saklanması toplumsal belleği de değiştirecektir. Ev çalışma ve okul eğlencenin merkezi haline gelecektir. Yeni aile biçimleri ortaya çıkacak, çekirdek ailenin yapısı değişecektir. Ulus devlet küresel kurumlarla yer değiştirecek, politika tek merkezli olmaktan âdemi merkezîyetçiliğe kayacaktır. Gelecek

toplumun temel kurumları üniversitelerdir ve üretilen bilgi din, devlet, pazar ve ordu gibi kurumların üstünde yer alacaktır. Yeni uygarlık daha sade, daha etkili, buna karşılık bugün bilinen herhangi bir demokrasiden daha demokratik hükümetlere gerek duyacaktır (Toffler, 1992: 9). Yeni iletişim teknolojileri ya da elektronik teknoloji iki temel değişime neden olacaktır. Birincisi iş yapışının değişmesiyle birlikte, evin bir çalışma birimi haline dönüşmesi; ikincisi ise artan boş zaman ile birlikte katılım kanallarının genişlemesidir (Timisi, 2003: 89-99).

Enformasyon toplumu üzerine ciddi çalışmaları bulunan Manuel Castells ise liberal savunuculardan farklı olarak, teknolojinin toplumsal etkilerini mekanistik bir biçimde kabul etmemektedir. Ona göre teknolojik dönüşümler, kapitalizmin önceki toplumsal ilişkileri bağlamında anlaşılabilir. Yeni iletişim teknolojilerinin bir diğer boyutu ise örgütlenme süreçlerine nüfuz etmiş olmasıdır. Yeni teknolojilere dayalı enformasyonel ekonomi esnek üretim biçimini getirmekle yerel sınırlar içinde, emek sermaye ilişkisini, toplumsal örgütlenmede sınıfa dayalı aidiyet biçimini, kamusal ve özel alan ayrımını yeniden tanımlamayı gerektirmektedir. Diğer yandan yeni iletişim teknolojileri küresel bir yapılanmayı zorunlu kılmakta, merkezi olmayan âdemi merkezi yapıları zorlamakta, ancak iktidar, emek sermaye çelişkisinden bilgi tekeline doğru kaymaktadır (Castells, 2008: 32; Toffler, 1992: 9).

Enformasyon toplumu kuramcıları, enformasyon teknolojilerine dayalı toplumun, sanayi toplumundan ayırt edici niteliğinin, kültürel ve toplumsal alanda bazı temel dönüşümlerle ilişkili olduğunu söylemektedirler. Bu dönüşümler bireyin kendini ifade etme biçimini ve toplumsal aidiyet kaynaklarını yakından etkileyecektir. Enformasyon toplumu kuramcıları, iletişimde liberal geleneğin izlerini sürerek, her yeni teknolojik ilerlemenin artan bir çoğulculuk, seçme şansı ve demokratik katılım

getireceğine ilişkin, teknolojik bir iyimserlik taşımaktadır. Enformasyon toplumunun alt yapısını oluşturan bilgisayar şebekeleri potansiyel olarak, toplumsal güçlerin her birini birbirine yatay ve çapraz olarak bağlayacaktır. Bu yeni elektronik diyalog ortamında, her katılımcı aktif bir iletişimci olarak karar verme sürecine katılacaktır.

Kendini tüketim aracılığıyla ifade etmekten, yabancılaşmaktan kurtulan bireyin, tüketim biçimi de özgürleşecektir. Daha çok bilgiye ve enformasyona ulaşan birey, kitlelilikten uzaklaşacak, daha fazla kendinin bilincine varacaktır. "Bugün, insanlar daha bireyselleşmiş hale geldiler, enformasyona ve bireylerarası ilişkiye daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar." (Toffler, 1998: 183).

Entelektüel çalışmayı tanımlayan özgür zaman, gelecekte işsizliğin yerini alacaktır. Herkesin enformasyondan eşit, hızlı ve ucuz biçimde yararlandığı bu toplumda, birlikte üreterek kararlara katılım mümkün hale gelecektir (Masuda, 1980).

Şekil 1:Enformasyon Toplumunun Kriterleri.

Teknolojik kriter:	Temel itici güç olarak enformasyon teknolojileri. Enformasyon teknolojilerinin ofis, fabrika, eğitim ve evde yaygın kullanımı.
Toplumsal Kriter:	Yaşam niteliğinin arttırılmasında enformasyonun merkeziliği. Enformasyon bilinçliliği ve yüksek nitelikli enformasyona son kullanıcının erişimi.
Ekonomik Kriter:	Enformasyon anahtar ekonomik faktördür. Kaynak, hizmet, tüketim, çalışma yaşamında.
Siyasal Kriter:	Enformasyon özgürlüğü katılım ve uzlaşımın artışıyla yönlendirilen bir siyasal süreci yönlendirecektir.
Kültürel Kriter:	Ulusal ve bireysel gelişmede enformasyonun kültürel değerinin tanınması.

Kaynak: Martin, 1988: 40. Ak. (Timisi, 2003: 101)

Elektronik teknolojinin gelişmesiyle şekillenen enformasyon toplumunda, siyasetin demokrasinin işleyişini geliştireceğine yönelik olumlu bakış açıları vardır. Bu yaklaşımlardan biriside James Martin'e aittir.

James Martin'e göre enformasyon toplumu teknolojik, toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel kriterlerin birleşmesinin bir ürünüdür. Enformasyon miktarındaki artış daha fazla demokrasi demektir (Martin, 1988: 76). Enformasyon toplumu katılımcı bir yapı ön görmektedir. Karar verme mekanizmalarının çoklu alanlara kaydığı, tüm yurttaşların daha fazla bilgiye sahip olduğu, iktidarın yönetici seçkinlerin elinden uzaklaştırıldığı,

elektronik teknoloji sayesinde katılımcı bir demokrasinin gerçekleştiği, bir yapıdır bu (Hamelink, 1991: 13).

Bir toplum ne kadar az gelişmişse yani iç modernleşme güçleri ne kadar zayıfsa halk adına konuştuğunu söyleyen yönetici seçkinler topluluğunun erki de o kadar baskıcı olur ve söz konusu erk bir partinin, bir budunun ya da bir ulu önderin özel çıkarları hizmetinde o kadar kullanılır (Touraine, 2000: 127). Demokratik toplum, üyelerini birer yurttaşa dönüştüren ve üyelerini iktidarın keyfilğine, güçlülerin çıkarlarına karşı koruyan toplumdur (Touraine, 2000: 324).

Sanayi toplumunda, standartlaşmış seri üretim tam üretkenlik, tam istihdam ile yükselen yaşam standartlarının yarattığı kitlesel tüketici piyasası vardı. Bir yanda karlarla ücretler arasındaki denge; öte yanda vergi oranlarıyla kamu harcamaları sürekli bir çatışma konusuydu. Fakat büyük iş çevrelerinin gücü hiçbir zaman ciddi olarak tehdit edilmemiş ya da zayıflatılmamıştır.

Bir yanda ideolojiler giderek çökerken ve siyasalar gün geçtikçe yararçı edimlere dönüşürken, öte yandan ekonominin hızla küreselleşmesi, uygulamısal devrimin hız kazanması ve yeni sanayi ülkelerinin artması dünyadaki dönüşümleri ekonomik gerçekliğin belirlediğini göstermektedir (Touraine, 2000: 394). Özgürlük, eskiden çoğunluğun azınlığı devirmesi olarak algılanıyordu. Bugünse azınlıkların toplumsal kültürel haklarının yani çeşitliliğinin tanınması ve herkesin kendisi olma değerlerini ve eylem biçimlerini, araçsal usun sağladıklarıyla bağdaştırma hakkının bulunduğu kabul edilmesi, olarak savunulmaktadır.

Günümüz dünyası toplumsal bir sorun karşısında, hak isteklerinden çok bağlılığı ya da karşı çıkışı destekler. Toplumsal hareketler, kapitalizm, sömürgecilik ve pazar karşıtlığıyla değil kendi bilincine egemen olma, sanatsal yaratım ve politik karşı

çıkışlarla sürecektir. Tarihsellikleriyle, kendi kendilerini üretme ve değiştirme becerileriyle ilerleyen ve çeşitli dönüşümler yaşayan toplumlarda birey, bir düzene bir topluluğa bir siyasal erke hizmet edemez (Touraine, 2000: 204). Birey artık varlığıyla değil, yaptıklarıyla tanımlanabilir. Toplumsallık, teknolojinin üzerinde kurulan egemenlik ilişkileriyle anlam kazanıyor; birey artık eğitilerek düzene itaat eden bir varlık olmayacağından, ulus ideolojisi gibi bir oydaşma aracılığıyla büyük toplumsal uzlaşmaların, bütünleşmelerin, sağlanması zordur.

Meta teorilerin toplumsal teorileri, günümüz toplumlarını açıklamada yetersizdir. Bireyin, yoğun kentleşme ve kitle kültürünün radikal dönüştürücü etkileri nedeniyle, sosyalizasyon süreci ve toplum tarafından belirlenme biçimi de değişmektedir. Metropol yaşamında, birincil ilişki sınırları daralan, yalnızlaşan birey, sosyal medya üzerinden sosyalleşmekte, teknoloji toplumsal anlamda yeni işlevler yüklenmektedir.

David Easton'a göre "siyasal sistem, talepler ve destekler olarak çevreden gelen girdileri, toplum üyelerinin paylaştığı değerlere yerleştiren ve bunları çıktılara dönüştüren süreçlerden oluşmaktadır." İletişim sisteminin işleyişinin bütün aşamalarında, taleplerin sisteme girmesi ve sistemin çevreyi geri beslemesi ve geri besleme sonrasındaki tepkilerin sunulmasında iletişim yapı ve süreçleri bulunmaktadır (Tokgöz, 2008: 108-117).

İşlevselci görüşe göre liberal demokrasi, siyasal sistemin uyum ve denge içinde çalışmasında, işlevini yerine getirememektedir. Seçimlerde, yurttaşların oy verme davranışının azalması, katılım sorunları, siyasal yabancılaşmanın varlığı bu işlev bozukluğunun sonuçlarıdır. Yapısal işlevsel yaklaşım toplumdaki bütün rollerin, normların, kurumların tam bir uygunlukla birbirlerini tamamlayacak ve bütünleyecek şekilde gerçekleştiğini açıklayan yaklaşımdır. Yapısal işlevsel yaklaşım, toplumdaki bir davranış

kalıbının nasıl meydana geldiğini değil; sistemin bir bütün olarak yaşamasında o davranış kalıbının rolü olup olmadığını incelemektedir (Tokgöz, 1972: 21-23).

I. 2. Enformasyon Toplumunda Birey

Sanayi toplumunun kitlesel kültüründe, tek tipleşen birey tipi değişmektedir. Bu nedenle enformasyon toplumu bireyinin özelliklerini tanımak gerekmektedir. Enformasyon toplumunda birey, giderek artan önemde siyasal bir aktör haline gelmektedir. Enformasyon toplumunun bireyi entelektüeldir. Entelektüel birey, öncelikle otorite ve iktidara karşı içinde yaşadığı toplumun bir parçası olmamayı, tedirgin, rahatsız ve başkalarını da rahatsız eden bir yabancı olmayı içeren bir konumdadır. Entelektüel birey, geçmişinin, dilinin, milliyetçiliğinin sunduğu basit belirlenmişliklerin ötesinde, evrensellik idealinde ısrar eden bireydir. İletişim toplumunda, birey marjinal kalmayı bir yoksunluk olarak değil, bir özgürlük, bir keşif süreci olarak yaşar. Entelektüel, eskiden olduğu gibi, toplumda bir uzlaşma oluşturacak genel simgeleri yaratan biri değil, bu simgeleri sorgulayan, kutsal sayılan gelenek ve değerlerin ikiyüzlülüğünü, ırkçılığını, cinsiyetçiliğini teşhir eden; hiçbir fikir ayrılığına tahammülleri olmayan kutsal metin gardiyanlarıyla mücadeleden çekinmeyen kişidir. Profesyonelleşmenin baskısı giderek artarken, amatör kalıp kamusal alanda yoksullar, yok sayılanlar, güçsüzler adına kendi görüşünü ve tavrını temsil etmekte ısrar eden bireydir. Entelektüel, hiçbir kahramana, hiçbir siyasi tanrıya inanmaz. İletişim toplumunda birey, otoriteye hizmet etmeyi reddederek, milliyeti, dini, geleneği ile arasına mesafe koymaktadır. Entelektüel belli bir kamu için ve o kamu adına bir mesajı, görüşü tavrı felsefeyi ya da kanıtı temsil etme, cisimleştirme ifade etme yetisine sahip olan bireydir (Said, 2009: 27).

Kapitalist sanayi toplumunun örgütlenme ilkelerinden, iktisadi akıl, seri üretim ve kar maksimizasyonu enformasyon toplumunda geçerli ilkeler olmaktan çıkmaktadır. Bu

konuda önemli açıklamaları bulunan düşünürlerden biriside Gorz'dur. Gorz' Sanayi toplumlarının, iki yüzyıllık ütopyası olan kapitalizmin ve reel sosyalizmin çöktüğünü, bu krizin, modernliğin değil; modernliğin üzerinde yükseldiği önermelerin, aklın değil, akılcılaştırmaların krizi olduğunu söylemektedir. Öncelikle "her şeyin sayılabilir ve satılabilir olduğu", "daha fazlanın daha değerli olduğu" iktisadi akılsallığı reddetmektedir. Kapitalist sanayi toplumunun kutsallaştırdığı iktisadi akıl ve çalışma biçimi, enformasyon toplumunun bireyini tatmin etmekten uzaktır. Üretim, tüketim, verimlilik kavramları değişmiştir. Kapitalist sanayi toplumunda "çalışma" modernliğin evladı olan kapitalizm tarafından dinsel ve akıldışı gerekçelerle ibadete dönüştürülmüştü. Kapitalizmin "çalışma ideolojisini ödünç alan reel sosyalizm ise püriten etiğin yerine", "sosyalist vatan" ve "parti" etiğini geçirerek "çalışma"nın özüne ve hiyerarşisine dokunmamış, böylece, insanın köleştirilmesine ve yabancılaştırılmasına katkıda bulunmuştur. Enformasyon toplumu, boş zaman toplumu olmalıdır. Mutluluk, tüketime ve çalışmaya değil, duygusal ve kültürel alışverişin yoğunluğuna, birlikte yaşama becerisinin geliştirilmesine, sanata, oyuna ve aşka olanak sağlamalıdır. Ve hangi toplumsal örgütlenme altında olursa olsun "çalışmak için mi yaşıyoruz, yaşamak için mi çalışıyoruz?" sorusu yeniden tartışılmalıdır. Kapitalizmin vahşeti karşısında yaşanabilir ve uygulanabilir bir dünya araştırılmalıdır. Her şeyi sayılan, satılan ve tüketilen bir anlayışa indirgeyen "iktisadi akıl" sorgulanmalıdır. Enformasyon toplumu bireyi, sevginin, şefkatin, dostluğun barışın ve aşkın üretimden daha önemli olduğunun farkındadır.

Sanayi toplumu, insanların yaşam kalitesini ve demokratik kültürünü geliştirmek bir yana, insanlık için sosyal, ekolojik, siyasal bir dizi sorun üretmiş, küresel ölçekte gelişmiş ve az gelişmiş toplumlar arasında refah uçurumuna neden olmuştur. Bu durumla ilgili olarak (Mellor, 1993: 15-23), şunları söylemektedir. Kuzeyle güney,

erkeklerle kadınlar, zenginlerle yoksullar, beyazlarla siyahlar arasındaki uçurum gün geçtikçe artmakta, doğa acımasızca talan edilmekte, çevre onarılamayacak derecede kirletilmekte, dünya çölleşmekte, iklimler değişmektedir. Batı merkezli ekonomizm, söylemi piyasası ve yarattığı kitle kültürü aracılığı ile bütün dünyayı rekabete ve tüketime çağırmaktadır. Yarışmak, yok ederek başarmak ve kâr etmek hayatın tek mümkün amacı sayılmaktadır. Kapitalizmin insanları hızla geleceksiz bıraktığını, yeni bir başkaldırıya gerek olduğunu söylemektedir. Ulus, dil, din, ırk, cinsiyet, sınıf, sınırları yıkarak, hayata eşit başlayan, güç ilişkilerini değil insanların kişilik ve yaratıcılıklarının önündeki engelleri kaldırmayı temel alan, duygu ve tını değerli sayan toplumların eşliğindeyiz. Bugünkü dünya sistemine; özel mülkiyete, kâra ve öz çıkara dayalı, militarize ulus devletlerin ayakta tuttuğu patriarkal kapitalizmin rekabetçi ve bireyci değerleri yön vermektedir. Bu, hem bir gelişmedir, hem de yıkım üreten bir sistemdir; ama iletişim toplumunda sürdürülebilir bir yaşam ve geleceğe uygun örgütlenme ve değerleri olan bir sistem değildir. İnsanlığın gereksinimleri ile gezegenin bunların sürekliliğini sağlama yeteneği arasında yeni bir denge kurmak için küresel çapta insani bir planlama gerekmektedir. İletişim toplumunda bu planlamalar için uygun koşullar sağlanabilir. Dünyadaki bütün insanların, toplumsal bakımdan adil ve eşit bir toplulukta yaşama hakları gerçekleştirilebilir.

I. 3. Siyaset

İki ve daha çok insanın olduğu her yerde, yönlendirme vardır. Yönetme ve yönlendirmenin olduğu her yerde, bir sosyal ilişki biçimi olarak siyaset olgusuyla karşılaşırız. Siyaset, bir toplumda fikir birliği olmadığı andan itibaren ve topluluk var olmaya devam ettiği sürece, kolektif eylemin gerçekleştirilmesini sağlayan bir mekanizmadır. Siyaset, toplumda ortaya çıkan her çeşit sorunun çözümüne yönelik getirilen tedbirler bütünüdür. Kimin değerlerinin üstün geleceğini, nasıl bir idari yapı ile

problemlerin çözüleceğini, ödüllerin ve kaynakların nasıl tahsis edileceğini, menfaat çatışmalarının hangi yöntemlerle çözüleceğini, belirleyen gücün kullanımıdır (Seyyar, 2007:853). Bu gücün kullanılması devlet eliyle olmaktadır. Devlet ise belirli yönetsel işleri yapmak üzere, yurttaşların otorite vermeleriyle oluşan, toplumsal istekleri kamu hizmetine dönüştüren siyasal örgütlenmedir (Barry, 2004: 83).

Siyasetin iki yüzü vardır. Bir yüzünde çatışma, bir yüzünde uzlaşma bulunur. Bir tarafta çatışan fikirler, farklı istekler, birbirine zıt çıkarlar galip gelmek için kıyasıya yarışır; diğer tarafta insanlar ortak kurallar eşliğinde barış içinde yaşamaya, işbirliği yapmaya ve uzlaşmaya çalışırlar. Bilimsel olarak siyaset kavramının çeşitli kavramsallaştırmaları yapılmaktadır. Bunlar: hükümet etme sanatı olarak siyaset, Kamusal hayat olarak siyaset, uzlaşma ve uyum olarak siyaset ve gücün ve kaynakların dağıtımını olarak siyaset kavramlarıdır.

Bu araştırma için en ilgi çekici olan siyaset kavramı, gücün ve kaynakların dağıtımını olarak siyaset kavramıdır. Bu anlayışa göre siyaset, özel bir alana hükümet devlet ve kamusal alana uygulanmasından ziyade; sosyal ilişkilerin bütün alanlarında ve insanın olduğu her yerde var olan bir etkinliktir. Siyaset tüm kolektif eylemlerin merkezinde yer alır; kamusal, özel, resmi, irresmi, bütün gruplarda, kurumlarda ve toplumlarda sosyal ilişkinin her düzeyinde bulunur. Laswell'in deyişiyle "Kimin, nerede, ne zaman, ne elde edeceğinin belirlenmesidir." Genel anlamıyla siyaset, üretim, bölüşüm ve toplumun diğer tüm kaynaklarının kullanımıyla ilgilidir. Kısaca siyaset, çatışmaların çözüme kavuşturulma süreci olarak tanımlanabilir (Türkeöne, 2009: 6-10).

Siyaset her koşulda bir 'iktidar' olgusuyla varlık kazanmaktadır. İktidar ise mutlaka bir güce (Tanrısal, askeri, karizmatik, hukuksal) dayanmak zorundadır. Güç, iktidar ya da erk ise, bir sosyal ilişkiler sistemidir. Ve sosyal ilişkiler dizgesi içerisinde

anlam kazanır İnsanlar ancak diğer insanlarla etkileşime girdiğinde güç olgusu ortaya çıkar. Kavram kontrol, sahiplik ve etki (karar verme sürecinde etkili olma) ile yakından ilişkilidir. Güç karar verme süreci üzerinde etkili olma, toplumsal kararların şekillenmesinde etkili olma karşıtların direğine rağmen amaçlarını gerçekleştirebilme yeteneği olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle sosyal erk, sosyal kararların şekillenmesinde etkili ve/veya yetkili olma durumudur (Arslan, 2012: 120).

20. yüzyıla her alanda damgasını vuran demokrasinin, argümanları çökmektedir. Eski düşünce kalıplarımız ve yöntemlerimiz, her gün yenisi ortaya çıkan sorunları çözmeye yetersiz kalmaktadır. Ulus devlet sınırları içinde, mücadeleye girişen iki sınıfa dayalı anlayış, etnik, dinsel, cinsel ya da kültürel kimliklerin yeni talepleriyle sarsılmaktadır. Bir yanda bilgisayar teknolojilerinde baş döndüren gelişmeler ve medyatik bombardıman; öte yanda kentlerin varoşlarını dolduran yoksul kesimlerin ekmek kavgası ve her türlü radikalizme kucak açan kuşaklar var. Yeni duyarlılıklar ve yeni hak arayışları ortaya çıkarken evrensel sorumluluklar da kendini her geçen gün daha fazla dayatmaktadır. İktidarı bireye verebilmenin koşulları, eskinin parti ve devlet yapıları için alternatifler üretmenin yolları araştırılmalıdır. Kamusal alan, özel alan ayrımına yeni yaklaşımlar geliştirilerek, yaşamın her alanında alternatifler üretip hayata geçirilebilir. Eşitlik, özgürlük ve kardeşliğin izlerini sürerek radikal bir eleştiri süreci ile kendini aşan bir demokrasi modeli, günümüz sorunlarıyla baş etmede ve geleceğin kurulmasında etkili yol olabilir.

Kapitalist sanayi toplumunun yaygınlaştığı 1930'lu yıllar, faşizm ve işsizliğe karşı ekonomik, politik ve toplumsal mücadelelerin yükseliş yıllarıdır. Sanayi toplumundan enformasyon toplumuna geçiş sürecinde toplumsal kültür, yaşam biçimi değişmiştir. Popüler müzik, giyinme, sinema, televizyon ve tiyatro alanındaki yeni gelişmeler kısmen otoriteye karşı, özellikle de çağın otoritesine karşı, güçlü bir muhalefet oluşturuyor. Kişisel

kimliğin ve bireyin kendini ortaya koyması, 1970'lerdeki politik ve kültürel değişimlerin bir sonucuydu. Aile, okul, siyasi parti, mahkeme, sendikalar gibi kolektif örgütlenmelerde katılım ve yer almanın temellerini de sorgulanmaktaydı. Raphael Samuel'in söylemiyle, kolektiftik, farklılık yerine tek tipliliği öne çıkaran, bireyi sindiren ve azınlığı düşüncesiz kitleye tabi kılan, baskının bir aracı olarak görülüyor. Sendika, mesleki birlik, eğitim kurumu, politik parti, baskı grubu yanında, merkezi örgütlenmelere karşı kuşku büyümektedir. Bu türden radikal bireyciliğin, oldukça fazla muhalefet yaratan etkileri vardır. Hem toplumsal yaşamın çoğu alanında, otoriteye kafa tutulmasına yol açar hem de muhalif grupların ve kolektif eylemin yaşamını sürdürmesini gittikçe zorlaştırır. Elektronik kitle iletişim araçlarının gelişimi, sınıf bakımından homojen yörelerin dağılması ve görece bağımsız bir orta sınıfın ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Bu politikada, örgütlü kapitalizm ile birlikte düşünülen iyimserliğin dağılmakta olduğu kabul edilmektedir. Şöyle ki, her siyasal eylem toplum içinde gerçekleşir, dolayısıyla siyasal eylem toplumsal bir eylemdir ve toplumsal dinamiklerden bağımsız açıklanamaz. Ekonomi ve toplumdaki doğan eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri düzeltmede, devletin kullanılması olasılıkları üzerinde bir değerlendirme yapılıyor. Ne tek başına özel, ne de tek başına kamusal olan politika ve sivil toplumun önemli bir alana sahip olduğuna ve modern toplumlarda örgütsüzleşmeye yol açan birçok gelişmeyi içermektedir. Toplumsal yaşam, kültür, boş zaman, sanat ve mimari, tüketim, çevrecilik, feminizm, etnik farklılık, yerel demokrasi gibi alanların çok daha karmaşık, farklılaşmış ve politik olarak muhalif bir dizi mücadeleyi de beslemekte ve üretmektedir. Sivil toplum ve kültürel parçalanma hız kazandıkça, bu alanların birçoğu politik çatışma arenaları haline gelmektedir. Çağdaş kapitalizmle ortaya çıkan üç süreç tarafından dönüşüme uğratılmaktadır: Daha parçalı, çoğulcu ve politik bakımdan muhalif sivil toplumun yaratılmasında özel olarak araçsal bir rol üstlenen güçlü bir hizmet sınıfının

gelişmesiyle yukarıdan küreselleşme, aşağıdan âdemi-merkezileşme ve içerden dağılma süreçleri yaşanmaktadır.

Sonuçta, politikanın temel parametrelerinin toplumsal sınıf, emek sermaye mücadelesi tarafından belirlenmesi örgütlü kapitalizmin bir niteliğiydi. Bu mücadelenin bazı görünümüleri varlıklarını sürdürmekle birlikte, artık yeni toplumsal hareketler, araçsalcı bir kolektivizm, ulus aşırı sınıfsız bir kültür, devlet karşıtı neoliberalizm ve sermaye ile emek arasında, güçlü bir hizmet sınıfının kurumsal ve kültürel kaynaklarının gelişmesi tarafından örtülmüş durumdadır. Modern dünyanın yapıları dönüştürülüyor ve emekle sermaye arasındaki toplumsal ilişkiler bu gelişmeleri, uluslararası düzlemde (sermayenin tutarlı bir biçimde yeniden örgütlendiği alanda) yapılanmasına karşılık, ileri sanayileşmiş devletler içindeki toplumsal yaşam ve toplumsal mücadele biçimleri kararlı bir biçimde örgütsüz hale gelmektedir. Çağdaş kültür, neoliberallerin gözdesi piyasa ürünü özne, dâhil farklı özneler kuran ve bu öznelere yapışık duran toplumsal oluşumların, olayların, mitlerin ve imgelerin olağanüstü artan mevcudiyetine izin vermektedir. Modern toplumdaki muazzam değişim ve geniş örgütlenmelerin, işyerlerinin ve kentlerin artık tek tek bireyler açısından güçlenmiyor oluşu ile öznelerin oluşum ve yeniden üretim süreçleri artan bir biçimde kültürel türden politik hale geliyor. Bu süreçler, çok çeşitli mit ve imgeler, tüketim malları, mevcut yaşam tarzları ve sivil toplumdaki değişik biçimlerde oluşuyorlar. Sonuç olarak, sınıf, kent, bölge, ulus, parti ve hatta dünya etrafında yapılanmış örgütlü kapitalizmin donmuş ilişkileri buharlaşıyor (Marshall, 2009: 101-104).

Sanayi toplumundan farklı olarak, bilgi ekonomisinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir. Bilgi ekonomisinde her tür bilgi, ses, yazı, görüntü, vs. bilgisayar ağları tarafından iletilmektedir. Büyük miktarlarda bilgi son derece hızlı, ucuz bir şekilde alıcılarına ulaşmaktadır. Bu ekonomi, eskilerinin yerine geçen veya eski yapıları

tamamlayan ucuz bağlantı ve internet ile yeni elektronik dağıtım kanallarından oluşmaktadır. Herhangi bir yer anlamına gelen sanallaşma, ekonominin yapısını ve ekonomik süreci değiştirdiği gibi siyasal işleyişi de değiştirecektir. Siyasi örgütlerde de katı bürokrasi ve hiyerarşik yapıların oluşturduğu anti demokratik yapı kırılacaktır. Siyasal işleyişte, akışkan gruplar halinde örgütlenen siyasi örgütler, çeviklik, özerklik ve esneklik kazanacaktır. Politik üretici ve politik tüketici arasındaki araçlar dijital iletişim ağları sebebiyle ortadan kalkacaktır.

I. 4. İletişim

İletişim, anlamlı bir mesaj ya da etki üreten öznenin, ürettiği mesajı, alıcıya gönderdiği; alıcının bu mesajı yorumlayıp yeni bir mesaj üreterek kaynak olduğu, ilk kaynağın ise etkileşimin bu aşamasında alıcı olduğu, bilgi ve anlam paylaşım sürecidir. İletişim, bir mesajın kodlanarak bir kanal aracılığıyla bir kaynaktan bir hedefe aktarılması ve alıcının geri bildirim verme süreci olarak da tanımlanabilir (Arslan, 2012: 102-103) İletişim bir tarafın, öteki tarafın duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını amaçlı olarak etkileyip, istendik yönde değiştirme sürecidir. İletişim tüm tarafların, üzerinden bilgi alışverişi yapılacak ortak bir dili bilmelerini gerektirir. İletişim, toplumda ve toplumsal gruplarda, sosyal ilişkiyi mümkün kılan olmazsa olmaz bir niteliktedir. İletişim sosyal hayatın vazgeçilmez bir gereğidir. İletişim, toplumsal ilke ve kuralları sağlıklı bir biçimde işletebilmek için gereklidir.

İletişim, katılım, paylaşım, birlik, dostluk, ortak bir inanca sahip olmak, gibi anlamlar içerir. Ortaklık, ortak yaşam, topluluk, kelimeleri iletişimle aynı kökten gelmektedir. İletişimin ritüel boyutu, mesajın mekân içinde dolaşımı değil, zaman içinde topluluğun sürekliliğini sağlamaya yönelik eylemliliği; enformasyonun, düşüncenin

yalnızca duyurulmasını değil paylaşılan ortak düşünce ve inançların temsilini de içermektedir. Bireylere, belirli bir topluluğun üyesi olduklarının hissettirilmesidir. Davranışçı kuramcılardan Wiener'e göre "iletişim, örgütleri yapan çimentodur" Bütün örgütler birbirlerine iletişim aracılığıyla bağlıdır ve iletişimi, insanın çevresi üzerindeki etkili denetimini, tamamlamasında en güçlü etkendir (Tokgöz, 2008: 108-111).

Doğayla etkileşime giren toplum, değişerek yeni sosyal ilişkiler üretmektedir. Tarım araçları ile doğayla kurulan ilişki, toplumda tarım toplumu özelliklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mekanik araçlarla, makinelerin eylemiyle gerçekleşen doğa toplum ilişkisi toplumda sanayi toplumu özellikleri ve sosyal ilişkilerini üretmiştir.

İletişim toplumunda, toplumun yapısı nitelikleri iletişimin yoğunluğu, etkililiği ve neden olduğu sonuçlarıyla toplumda sosyal, siyasal kültürel yeni biçimler ortaya çıkarmıştır. Her toplumsal dönemde siyasal ilişkiler, o dönemin belirleyici egemen ilişkileriyle şekillenmiştir. Sanayi toplumunda, ortaya çıkan siyasal ilişki türü olarak liberal demokrasinin iletişim toplumunda işlevini yerine getirememesi doğaldır. Toplumun çok yönlü ilişkiler ağından oluşması nedeniyle, sosyal kuramlar o dönemde toplumda egemen olan bir niteliği merkeze alarak, bu özellik üzerinden toplumu toplumsal ilişkileri açıklamaktadır. Bir toplumsal kuramın yanlışlığı bu anlamda ileri sürülemez, fakat bir kuram toplumu tüm yönleriyle açıklama iddiasında da bulunamaz. Tek bir ışık kaynağından bir kürenin tüm yüzeylerinin aydınlatılamayacağı gibi, bir tek hakim olgu veya bir sosyal kurum üzerinden, çok yönlü ilişkiler ağından oluşan toplum açıklanamaz. Fakat iletişim, toplumsallığı mümkün kılan çok yönlü ilişkiler ağının tüm parçalarında ve yönlerinde vardır. Toplumsal eylemin her anında her aşamasında iletişim vardır. İletişim olmadan toplumdaki söz edilemez. Dolayısıyla iletişim doğası ve yasaları bilindiğinde, toplumu da her yönüyle açıklamak mümkün olacaktır. Bireylerin kişisel olarak bir iletişim

teknolojisine sahip oluşu, kitlesel iletişime bir alternatif oluşturmaktadır. Örneğin kamusal güncel bir sorun karşısında, topluma akan mesajın niteliğini bilmek, mesajı alan toplumun nasıl ve ne şiddette bir tepki gösterip, göstermeyeceğini de bilmek demektir.

Günümüzün merkezi sanayilerini, enformasyon teknolojileri ve mikro elektroniğe dayalı üretim oluşturmaktadır. Yeni teknolojiler, daha yoğun otomasyona olanak tanımakta ve atölyeyle büroyu, bir araya getirerek, otomasyonun büyük şirketlerden küçük şirketlere yayılmasını sağlamaktadır. Üretim esnek ve otomatiktir. Acımasız rekabetle gelişen yeni hizmet ve ürünler enformasyon teknolojisini kullanmaktadırlar. Bu teknoloji, buralardan siyasete, kamu sektörüne ve yerel idarelere de yayılacaktır.

Çalışma yaşamı yeni teknolojiler etrafında, yeniden öğütlenmektedir. Beyaz ve mavi yakalı, vasıflı ve vasıfsız emek arasındaki geleneksel imaj ayrım çizgileri, imalat sektöründeki muazzam işgücü fazlalığının ardından tarihe karışıyor. Hizmet sektörü, ekonominin çekirdeğinde yer alacak olan kadınların yarı zamanlı istihdamının mevcut yükselişine olanak vererek, yeni iş alanlarının ana kaynağı olacaktır. Daha profesyonel, yüksek vasıflı teknik meslekler yanında, düşük vasıflı, düşük ücretli, düşük teknoloji kullanan meslekler de olacaktır. Ekonomide, büyük şirketlerle artan sayılarda yarı zamanlı işçi çalıştıran küçük yan kuruluşlar, tam istihdamla uzun dönemli işsizler arasındaki ayrım öne çıkmaktadır.

Bu gelişmeler ekonomide yapısal bir değişime yol açmaktadır. Modern kapitalizmin sınaî ve ekonomik çekirdeğindeki, sınaî çatışmanın merkezinde bulunan ekonomik ve sınaî düzenlemeler bu kargaşa savaş sonrası toplumsal düzenlemelerin yerini toplumsal parçalanma, bölünme ve kutuplaşmaya bırakmasına neden olan etkenlerdir. Gelgelelim yeniden yapılanma toplumsal kutuplaşmanın çok daha vahşi biçimlerine doğru yol almaktadır. Çok zengin bir azınlığın keyfi son derece yerindedir; fakat genel olarak

yüksek oranda farklılaşmış, görece rahat bir hayat süren çoğunluğun kendi içinde büyüyen gruplarla bir refah uçurumu oluşmaktadır (Marshall, 2009: 41). Yoksulluğu giderek artan toplumsal gruplar büyümekte sosyal denge ve uyum bozulmaktadır.

Refah devleti, yüksek işsizlikle ve çocuk bakımının artan özelleşmesiyle yüz yüze kalan, tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artışla başa çıkacak yeterli donanımdan yoksundur. Kadınların çalışma hayatına katılımlarındaki artışla, iş ve refah hakkındaki muhafazakâr varsayımlar, erkek, ailelerinin geçimini sağlar, kadınlar da çocuklarla yaşlılar ve hastaların bakımı için vardırırlar varsayımı sarsılmaktadır. Bu toplumsal gelişmeler, aileden refah devletine yerleşik kurumların iletişim toplumunda yeniden biçimlenmesi için baskı oluşturmaktadır. Yeni bir politik harita şekil almaktadır. İşçi hareketi kültürünü besleyen sanayiye ait bölge ve kentlerin etkileri zayıflamaktadır. Bu yeni politikalar uluslararası sermaye ve toplum arasındaki çatışmanın kilit alanı haline gelmiştir. Tüm kentler uluslararası gelişen sektörleri kendi sanayi bölgelerine çekmek için yabancı yatırım arayışı içine girmişlerdir (Marshall, 2009: 42).

Gelecek Fordizm'in miras bıraktığı çevre bunalımı tarafından şekillenecektir. Bunlar, düzensiz yapılaşmış sıkış tıkkış kentlerin, kirli büyük sanayi merkezlerinin, savaş sonrası dönemin mirası, çevre kirliliği ve sera etkisinin yarattığı küresel bunalımdır.

Lyotard'ın adlandırmasıyla büyük anlatılar, bilgide ve özgürlükte sınırsız ilerlemeye ilişkin aydınlanma anlatısı, enformasyon toplumunda belirginleşen siyasal sorunların çözümünde yetersizdir. Endüstriyel kapitalizm tarafından programlanan emekçi insanlığın ilerlemeci özgürleşmesini sağlayacağı söylenen Marksist anlatılar, bilgi ve politikalar, modern toplumda önemli bir rol oynarken iletişim toplumuna yönelik bir güven krizi doğurmaktadır.

Eskiden bir halkın, bir ulusun ya da bir kültürün, politik iradesi uzun vadeli genel amaçlara koşurken, şimdi parçalanmış gruplar, kısa vadeli mücadelelere girmektedirler. Kimlik politikasının yayılımı inanç ilkesinin yerini alan, etnisite sınıf cinsiyet ve cinsellik vurgusudur (Marshall, 2009: 18-20).

Sanayi kapitalizmi, seri üretim yöntemlerini içerirken, enformasyon toplumunda ekonomi post-Fordizme dönüşmektedir. Hem imalat hem de hizmet sektöründe, üretim ve çalışma daha esnek, farklı ve parçalı biçimlerde gerçekleşecektir. Kapitalizmin sanayi ve ekonomik örgütlenmesi enformasyon toplumunu biçimlendiren bütün değişiklikleri belirleyemez. Uluslararası toplumsal ve kültürel güçlerin üretim üzerindeki hâkimiyetleri artmaktadır. Muhafazakâr modernleşme girişimleri, iletişim toplumunda, özelleşme, kutupsallaşma, parçalanma, kamusal yoksullaşma ve otoriteryanizmi doğuracaktır. Bu problemler ancak enformasyon toplumunda ilerici bir hareket tarafından çözülebilir.

Modernleşme yolunda, daha adil, dramatik, insani ve sürdürülebilir bir alternatif sunan güçlü toplumsal akımlar mevcuttur. Bu akımlar enformasyon toplumunun karşı karşıya geldiği her önemli mesele üzerinde, güçlü ilerici çözümler geliştirebilir. Bu hareketler, zorunlu olarak aynı çıkarları paylaşmadıkları gibi onları kendiliğinden birleştirecek nitelikler taşımamaktadırlar. Ancak problemler karşısında ortak hareket etmektedirler. Kapitalizmin yıkıcı eşitsizliklerine karşı yükselen ahlâki ve politik muhalefet, enformasyon toplumunda, ev içi işleriyle ücretli işler arasındaki geleneksel ayırım, kadınların emek piyasası ve politika sahnesinde artan mevcudiyetiyle pekişecektir (Marshall, 2009: 43-44). Yeni iletişim teknolojilerinin, iletişim sürecine getirdiği yenilik, mesaj alıcısının geri bildirim verme olanağına kavuşması ve iletişim etkinliğini sözlü iletişiminin doğal koşullarına yaklaştırmasıdır.

I. 5. Teknoloji

Teknoloji, bir mal veya hizmet üretmenin toplumsal bilgisidir, işbölümü ve yönetsel organizasyonları da içermektedir. Teknoloji toplumsal bir olgu olarak ele alınmalıdır ve şöyle tanımlanabilir. Teknoloji, hammaddeyi mamule dönüştürmek için gerekli bilgi organizasyon ve araçlardır. Bir amacı gerçekleştirebilmek için gerekli olan araç gereç yol yöntem ve bunların organizasyonunu sağlayan bilgi bütünüdür. Kullanılabilir ürünlerin üretimi için gerekli madde ve bilgiler toplamıdır (Atabek, 2001: 17-18).

Bilgi teknolojileri 90'lı yılların ortalarında, örgütler arası ve örgüt içi ilişki ve süreçler üzerinde, köklü etkiler meydana getirmiştir. Bu dönem, bilginin aktarılmasında ve üretilmesinde dijital teknolojilerin etkinlik kazandığı bir dönemdir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda, sanayi ekonomisi yerini bilgi ekonomisine bırakmıştır. Ekonominin temel unsurları olarak değerlendirilen üretim, tüketim, dağıtım ilişkileri ve ekonomik yapının tümü, bilgi temeli üzerine yeniden yapılanmıştır (Özgüler, 2003: 80-89).

Toplumsal alanın sınırları içindeki hemen her türlü iş, teknik bir araç yardımıyla gerçekleştirilmektedir: Seyahat etmek, haberleşmek, mal üretmek, eğlenmek, hizmet sağlamak. Toplumsal yaşamda artan oranda teknolojiden yararlanılmaktadır. Teknolojinin toplumdaki rolünü anlamak, yalnızca kendi içinde değil, bizzat toplumu anlamının bir yöntemi olarak önemlidir. İletişim teknolojileri ve toplum ilişkisinin sistematik olarak incelenmesi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanmıştır. Bu dönemde meydana gelen gelişmeler, teknolojik ilerleme ve toplumsal tasarımlar arasında bir ilişki arayışını gerektirmiştir. Kitle iletişim araçlarının toplumsal yaşamın merkezi bir

unsuru haline gelmesiyle birlikte, teknolojik ilerlemenin hızı, yönü ve işlevleri özgürleşme ya da baskı altına alma eksenleri çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır (Timisi, 2003: 33).

Teknoloji toplum ilişkisini açıklayan farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden otonom teknoloji görüşüne göre, teknolojinin özerkliği, toplumsal gelişmenin yönü ve süresinden karar ve seçimlerden bağımsız olarak işlemektedir. Otonom teknoloji yaklaşımına göre, teknolojik değişim dışsal etkilerden bağımsız olarak oluşmakta, değişimin yönü teknolojiye içkin olan mantık tarafından belirlenmektedir (Street, 1992: 24; Feenberg, 1991:7). Teknolojik değişim, yalnızca kendi içinde bir ilerleme olarak kalmamakta, aynı zamanda küçük toplumsal birimlerden, devlet gibi siyasal örgütlenmeler de dâhil olmak üzere toplumsal alanın bütün birimlerini etkilemektedir. Teknolojinin bu belirleyici etkisi, teknolojinin girdiği bütün coğrafyalarda aynı anda tek tipleştirici bir etki göstermekte, toplumsal ilişki ve kurumları benzeştirmektedir (Street,1992: 26; Belek, 1997: 166). Bu düşünce biçimi, teknolojinin insan eylemliliğinden bağımsız olarak hareket ettiğini vurgulamaktadır. Yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve özgürlükler adına, teknolojik yenilikler kendi başına bir değer kazanmaktadır. Toplumsal süreç içinde herhangi bir etkinlik ya da hizmetin teknoloji aracılığıyla daha verimli biçimde gerçekleştirilmesi, teknolojiye doğrudan bir siyasal otorite ve meşruluk kazandırmaktadır (Street, 1992: 27). Otonom teknoloji yaklaşımı, teknolojiyi kendi iç rasyonalitesine sahip olarak ele almakta, bütün toplumsal yaşamın sorumluluğunu teknolojiye yüklemektedir.

Teknoloji toplum ilişkisini açıklayan bir diğer görüşte teknolojik belirlenimcilik görüşüdür. Teknolojik belirlenimcilik, teknolojinin toplumsal değişimin itici gücü olduğunu ve böylece değişimin içinde gerçekleşeceği ortamı belirlediğini öne sürmektedir. Otonom teknoloji kuramında siyasal etkilerin kesin olarak belirlenmesine karşılık, teknolojik belirlenimcilik kuramında etkinin değil, koşulların belirlenmesi ve

birkaç etki türüne en azından teorik olarak, olanak tanınmıştır. Bu genel yaklaşım içinde teknolojik belirlenimcilik, iki temel eksen içermektedir: Birinci eksen teknolojinin toplumsal değişimde bir güç odağı olmasını, İkincisi ise meydana gelen değişimin niteliği üzerine doğrudan odaklanmış olmasını içermektedir (Street, 1992: 30).

Teknolojik belirlenimciliğe göre, siyasal düzen teknolojinin toplum üzerindeki etkileri bağlamında ele alınmaktadır. Toplumsal değişimin teknolojiden kaynaklı yapısını Heilbroner şöyle ortaya koymaktadır. Emek gücünün toplumsal kompozisyonu, teknolojik altyapının ihtiyaçlarıyla doğrudan bir ilişki içinde olduğunu, farklı teknolojik araçların yalnızca farklı bir emek gücü içermediğini, aynı zamanda farklı denetleme düzenleri içerdiğini söylemektedir. Bu anlamda teknolojik belirlenimcilik, teknolojik gelişmenin dâhil olduğu bir toplumsal gelişmeyi içermediği gibi, teknolojinin gelişme koşulları üzerindeki herhangi bir toplumsal etkiyi de içermemektedir.

Teknolojik belirlenimciliğin daha ılımlı bir yaklaşımı ise teknolojinin belirli bir siyasal durumun yaratılmasını talep ettiğini, bu olmadığı zaman teknolojinin işlemeyeceğini, teknolojisiz herhangi bir refah ve gelişimin mümkün olamayacağını, refahsız ise siyasal taleplerin karşılanmayacağını, siyasal bir meşruluk kurulamayacağını savunmaktadır (Feenberg, 1991: 6).

Teknolojik belirlenimci yaklaşım, toplumsal gelişmelerin toplumsal örgütlenme ve güç dağılımındaki değişimler de dâhil olmak üzere, kendiliğinden teknolojideki gelişmelerden kaynaklandığını savunmaktadır. Siyasal sonucun kendisi de dâhil olmak üzere, siyasal süreç toplumun teknolojik altyapısı tarafından belirlenmektedir. Bu altyapı, emek gücünde belirli türde bir ayırım ihtiyacını ve bunu düzenleyecek siyasal düzeni ortaya koymaktadır (Belek, 1997: 152).

Toplum teknoloji ilişkisini açıklayan bir diğer yaklaşımda politik seçme yaklaşımıdır. Politik Seçme Yaklaşımına göre, teknolojik gelişmelerin ardında yatan neden insan gereksinimleridir. Ancak bu yaklaşım, genel ve evrensel gereksinimlerden ziyade toplumlara göre farklılık göstermektedir. Belirli bir siyasal yapı ya da çıkar grubunun ihtiyacı, teknolojik yeniliklerin uygulanmasında belirleyici olmaktadır. Politik seçme yaklaşımı, teknolojik değişimlerde önceliği dışsal faktörlere dayandırmaktadır. Harry Braverman'a göre teknoloji, siyasal ya da sınıf çıkarlarından bağımsız olarak ele alınamaz. Braverman, çağdaş bilim ve teknolojinin kapitalistlerin egemenliğinde olduğunu ve emek örgütlenmesi bağlamında değerlendirildiğinde, üretim süreci ve kapitalist egemenlik tarzlarının süreklileştirilmesi amacına hizmet ettiğini belirtmektedir. Böylece Braverman'ın formülünde teknoloji ile siyasal yapı arasındaki ilişki, öncekilerle karşılaştırıldığında tam tersine dönmüş durumdadır. Günümüzde siyasal yapıyı belirleyen teknoloji değil; teknoloji stratejilerini ve teknolojinin gelişmesini belirleyen siyasal tercihlerdir (Belek, 1997: 167).

Eleştirel yaklaşıma göre, teknoloji modern sanayileşmenin yol açtığı egemenlik biçiminin analizini içerirken, daha özgür bir toplum için teknolojinin yeniden nasıl inşa edileceğini tartışmaktadır. Eleştirel teorinin kaynağı Marksizm'in izlerini taşıyan Lukacs ve Frankfurt okuludur. “Şeyleşme”, “totaliter aydınlanma”, “tek boyutluluk” kavramları çevresinde yaklaşlan, doğa üzerindeki egemenliğin metafizik bir olgu olmadığını, toplumsal egemenliğin bir parçası olduğunu savunmaktadır. Çözüm ruhani bir yenilenmede değil demokratik bir ilerleme içinden aranmalıdır.

Toplum teknoloji etkileşimini tartışan görüşler arasında Feenberg'in görüşü dikkate değerdir. Feenberg, teknolojinin tarafsız olduğu iddialarını reddederek, teknolojik rasyonalitenin siyasal rasyonalite haline geldiğini söylemektedir. Yönetici sınıfların çıkar ve ideolojisi, bu rasyonel sürece içkindir (Feenberg, 1991: 14).

Teknoloji, çağdaş toplumlarda iki işleve karşılık gelmektedir: Bunlardan birisi, teknolojinin sonuçlarına yönelik maddi rolü, ikincisi ise toplumsal ilişkiler içinde, ona atfedilen simgesel rolüdür. Otonom teknoloji ve teknolojik belirlenimcilik yaklaşımı, teknolojiyi birey ya da grupların belli bir etkinliği yerine getirmek için kullandıkları, tek alet ya da makineler olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım içinde teknolojinin maddi boyutu, bunların toplumsal kullanım biçimleri arasındaki ilişkiler alanından soyutlanabileceğine ilişkin bir anlamlandırma içinde ön plana çıkarılmaktadır. Teknoloji, toplumdaki diğer ilişkilerden bağımsız olarak gelişen verili bir durum olarak sunulmaktadır. Teknolojinin tarafsızlığı miti, teknolojiyi siyasal tartışma alanının dışına çıkarmaya çalışarak, teknolojinin toplumsal işlevini meşrulaştırmaktadır (Dickson,1992: 213-217).

Genelde teknolojiye, makine ve aletlerin heterojen bir toplamından çok bir toplumsal kurum olarak bakıldığında, bir toplumun teknolojisinin egemen eylem ve etkileşim tarzlarıyla örtüşecek biçimde yapılandığı söylenebilir. Her ne kadar bu eylem ve etkileşim tarzları, çoğunlukla teknolojik etkenler tarafından sürdürülüyor ve destekleniyorsa da öncelikle bir toplum içindeki iktidar ilişkilerinin ve dolayısıyla bu ilişkilerin dile getirildiği ekonomik etkenlerin tarihsel bir ürünüdür. Teknoloji yalnızca makineleriyle, bir toplumun kendi iktidar yapısını koruduğu ve desteklediği fiziksel araçları sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal bir kurum olarak tasarımıyla bu toplumsal yapıyı yansıtır. Bir toplumun teknolojisi, siyasal bakımdan tarafsız görülemez.

Teknoloji, toplumda siyasal rol, güç dağılımı ve toplumsal denetimin işleyişi ile yakından ilişkilidir. Bu hem maddi hem de ideolojik biçimlere olanak veren, özünde siyasal bir süreçtir. Teknolojik belirlenimci yaklaşımın mantığı, yeni teknolojilerin matbaadan iletişim uydularına kadar, teknik çalışma ve deney sonucu ortaya çıktığı

görüştür. Bu teknoloji daha sonra içine doğduğu toplumu ya da sektörü değiştirmektedir (Williams, 1989: 125). Teknolojideki seçme, yatırım ve gelişme süreçleri mevcut toplumsal ve ekonomik ilişkiler çerçevesinde işlemektedir. Williams'a göre bu süreçler, özgül bir toplum düzeninde belirli kullanım ve üstünlükler için tasarlanmıştır. Bu, teknolojinin maddi rolünü öne çıkaran işlevselciliktir. Williams gerçek tarihi, örneğin "radyonun icadının milyonlarca kişinin hayatını değiştirmiştir" gibi bir önermeye indirgemenin anlamsızlığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla gerçek durum, teknolojinin belirlemesi değil, teknolojinin kaçınılmazlığı ya da durdurulmazlığıyla ilgili çıkarların açık veya gizli pazarlanmasının sonucudur. Teknik ve teknolojik değişimleri soyutlamanın ve geniş toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimleri, sanki teknolojik ve teknik değişimler tarafından belirlenmiş gibi açıklamak bir düşünce biçimi yanlısıdır (Williams, 1989: 83).

İnternet, gerçekten demokrasiyi daha ileri götürebilecek ve siyasal katılımı arttıracak bir yapıya sahip midir? Sorusuna cevap arayanlardan tekno optimist görüş öne çıkmaktadır. Tekno optimist görüşü savunan kuramcılar, internetin insanlar arasındaki iletişimi geliştireceği, yeni bir paylaşım türü yaratacağı, kültür çeşitliliğini sergilemek için yeni bir fırsat yaratacağı gibi temel savlardan yola çıkmaktadırlar. İkinci söylem ya da tekno septik söylem, birinci söylemin aksine internetin toplum tarafından özümsememesi, sosyal bağın yok olması, kuzey güney arası eşitsizliğin artması ve internetin egemen sınıfın elinde, onların çıkarlarına hizmet eden bir araç haline gelmesi gibi tehdit ve tehlikeleri temel almaktadır.

Teknolojinin antidemokratik sonuçlar doğuracağını savunanlar, tekno septik cepheyi oluşturmaktadır. Tekno septiklere göre, internet bir ütopyadan başka bir şey değildir. Halka sahte özgürlük vadeden bu yeni teknoloji, aslında gücün var olan kişilerin elinde kalmasına ve onların daha da güçlenmesine sebep olacaktır. İnternetin iddia edildiği

gibi, bizi daha mükemmel ve ahenkli bir topluma ve daha demokratik bir iletişime götüreceği söyleminin aslında bir ütopyadan ibaret olduğunu, savunmaktadırlar (Philippe, 2005: 127). Breton'un "İnternet kültürü, Sosyal bağ için bir tehdit" adlı eserinde konu hakkındaki görüşleri şöyledir. Politikanın tamamen halk tarafından yönlendirileceği ve herkesin eşit haklara sahip olacağı ideal toplum söylemi, aslında hiç bir zaman gerçekleşmesi mümkün olmayan bir ütopyadır. Hatta bu ütopyaya giden yolda yapılan çalışmalar geri tepecek ve ters etkileri doğuracaktır. Tekno septik görüş, kısaca iyimser kuramcılar tarafından öne sürülen, interneti ve yeni teknolojileri hayatın merkezine koyan tüm görüşleri reddetmektedir. Onlara göre, tüm bu söylemler bir ütopyadan ibarettir. Bunu da iletişim ütopyası ya da mesih teknolojisi olarak adlandırmaktadırlar. Yeni teknolojilerle hiç bir zaman gerçekleşmeyecek olan ideal toplum bekleyişi, dünyayı kurtarmaya gelecek yeni bir Mesih bekleyişi kadar ütöpiktir.

I. 6. Medya

Medya, her türden sözlü, yazılı, basılı, görsel metin ve imgeleri içeren iletişim araçlarını kapsayan bir kavramdır. Bu kavramın içine gazeteler, dergiler, kitaplar, broşürler gibi basılı, televizyon, sinema gibi görsel işitsel ve radyo gibi işitsel kitle iletişim araçları girmektedir. Günümüzde bu kavrama internet, mobil telefon ve billboard benzeri yenileri eklenmiştir.

Medya son bir asırdır siyasal ve kamusal yaşamda en etkili araçlarından biridir. Kitle iletişim araçları, eğlendirme ve hoşça vakit geçirmeyi sağlamanın yanında toplumda önemli işlevleri yerine getirirler. Medya toplumda merkezi bir güç konumundadır. Medya toplumun yapısını, kurulu düzenini ve toplumsal ilişkileri yeniden yaratma; şekillendirme, üretme, yorumlama gücü ve yeteneğine sahiptir. Medya bu gücünü en çok siyasal yaşamda hissettirir, öyle ki yasama yürütme ve yargının yanında dördüncü güç, ya da iktidarı

belirleyen ilişkileri şekillendiren güç olarak işlev görmektedir. (Arslan, 2012: 105). Arslan'a göre, 'Medya çok önemli bir toplumsal güçtür. Toplumsal yapı içinde güç, servet ve saygınlık elde etmenin son derece etkin silahlarını bünyesinde barındırır.' (Arslan, 2009: 54).

Medyanın toplumsal etkileri çok yönlüdür. Toplum; eğitici, aydınlatıcı bir rol gerçekleştirdiği gibi, elit grupların çıkarları doğrultusunda da toplumu yönlendirebilir. Medyanın temel işlevi haber ve bilgi vermektir. Böylece izler kitlenin yakın ve uzak çevre hakkında bir vizyon edinmesine katkıda bulunur. Bunun için medyanın doğru ve tarafsız olarak gerçekleri duyurması gerekmektedir. Ne yazık ki medya, uygulamada kamu gözcüsü rolünü yerine getirememektedir. Medyanın mülkiyeti, siyasi ve ekonomik çıkar ilişkileri, yayın politikası, ulusal çıkarlar, uluslar arası ilişkiler, hedef kitlenin sosyo-demografik özellikleri, haber kaynaklarının mesleki ve kişisel çıkarları, medyanın tarafsız bilgi verme rolünü sakatlamaktadır.

Medyanın kamuyu bilgilendirerek, kamuoyunun oluşumuna katkıda bulunma işlevini terk ederek, yönlendirme, eğlendirme, işlevine bırakmıştır. Habercilik abartılı, sansasyona dönük sunuşlarla gerçekleştirilmektedir. İnsanı ilgilendiren her olay, medya için "medyatik malzeme" olarak kullanılmaktadır.

Liberal/çoğulcu görüşlere göre, medyanın beş temel işlevi vardır. Bunlar; bilgilendirme, kültürel devamlılık, toplumsallaştırma, kamuoyu yaratma, eğlendirmedir. Eleştirel görüşlere göre medyanın işlevi, ekonomik sistemin ve bilinç yönetiminin satışını yapmaktır. Bunu medya ürünlerini dolaylı olarak ya da reklâm ve ilanların sunumu ile birlikte yapmaktadır. Medya ürünleri, egemen güç/iktidarın ve egemen kültürün devamını sağlamaya ve meşrulaştırmaya yönelik anlayışla üretilirler. Küreselleşme ile birlikte kültürel emperyalizm, medya üzerinden yürütülmektedir. Kültürel emperyalizmi, medya

emperyalizmi kuramına göre, gelişmiş ülkelerin egemen kültür ve değerlerinin bu ülkelerin, kültür endüstrisi tarafından, bilinçli bir şekilde, ucuz, seri, tek tip ve yapay olarak üretilmesidir. Üretilen bu ürünlerin, medya aracılığıyla Üçüncü Dünya ülkelere tek yönlü olarak akmasıyla, o ülke vatandaşlarının kapitalist değer ve amaçlarını benimsemesine ve kendi değerlerine yabancılaşmasına neden olduğu varsayılmaktadır.

Küreselleşme kapsamında, kapitalist üretim anlayışı çerçevesinde gelişen çokuluslu şirketler, ürettikleri ürünler ile tüketimi kışkırtmakta, kendi ideolojilerini, yaşam ve eğlence kültürlerini, kendi çıkarları doğrultusunda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru akıtmaktadırlar. Haberleşmenin yanında eğlence kültürünün de bu sektörler tarafından şekillendirilmesi dünyayı onların penceresinden görmemize ve kendimize de onların penceresinden bakmamıza neden olmaktadır.

Medya, sanayi toplumunda, toplumu siyasal ve kültürel olarak her alanda belirlemiştir. Medya, kimin nasıl yöneteceğini belirlemiş, kamuoyunun gündemini kurarak siyasal işleyişin en önemli aktörü haline gelmiştir. Halkın hükümranlılığı olarak demokrasi düşüncesi, yaygın destek görmeye başladığı andan itibaren, siyasetin kitle iletişim araçlarıyla yapılması kaçınılmaz olmuştur. Dünyanın en eski kitle demokrasisi olan ABD’de, medya olaylarını, William Hanson Ford’un 1840 başkanlık seçim kampanyasına kadar götürmek mümkündür (Meyer, 2002: 19). Zamanla seçim kampanyalarının biçiminde değişiklikler görülmüştür. Medyadaki teknolojik gelişmelerle birlikte, ev ziyaretleri, toplantılar, mitingler, halkla ilişkiler, reklamlar, siyasal danışmanlar siyasal kampanyalar yeni öğeler olarak öne çıkmıştır. Bunların yanında vurgulanması gereken öğeler arasında, siyasal reklamların devreye girmesi, rakip adaylar veya partiler arasındaki siyasal tartışmaların televizyonda yayımlanması sayılabilir.

Siyasal kampanyaları kişisel iletişim biçimi açısından dikkate aldığımızda, temsilci halk ve özel grupların doğrudan ve dolaylı iletişimi karşımıza çıkar. Kitle iletişimi bakımından dikkate aldığımızda, görsel-işitsel medya, gazeteler, dergiler, yeni iletişim teknolojileri ve internetin kullanıldığını görüyoruz. Hâlbuki kişisel iletişim açısından bu öğeleri, miting ve seçim kampanyası sorumluları bakımından ele alırsak, seçim bölgesi gezileri, evlere yapılan ziyaretler, basın toplantıları, verilen röportajlar ve yapılan söyleşiler, özel grupları ziyaret ve gruplarla yapılan toplantılar, seçim bürolarında siyasi kampanya sorumlularının yer aldığına tanık oluruz. Kitle iletişimi açısından, kampanya sorumlularının, halkla ilişkiler, web siteleri, siyasi reklamlarla ilgilendiği görülebilir. Ayrıca, kitle iletişimi açısından açık hava sergilemelerinin kullanılması, doğrudan postalamaya başvurulması, telefonla ulaşma, kısa mesajla veya elektronik posta, yoluyla ulaşma, olağan yollar arasında yer almaktadır.

Hiç kuşkusuz, kampanya sorumluları, açık hava ve sergileme açısından siyasi reklam, billboard, afişlerden yararlandıkları gibi, parti logosu, adayın adını ya da kullanılan sloganlar, hediyelik eşyalar ve rozetleri doğrudan dağıtma yoluna da gidebilmektedirler. Doğrudan postalama açısından seçmenlere mektup, broşür vb. gibi siyasi kampanyaya ait basılı malzemeleri de dağıtabilmektedirler.

Kişisel iletişim açısından, medyada adayların veya partinin görüşlerinin ve etkinliklerinin yer almasına çalışıldığı gibi, kitlesel iletişim yönünden medyada kampanya stratejisine ve reklam kampanyasına ait haberlerin yapılmasına önem verilmektedir. Aday veya partinin medyada yer almasına özen gösterilmektedir (Tokgöz, 2008: 232). Kampanyada çalışanlar ile gönüllülerin miting ve seçim gezilerine katılmaları, ağızdan ağıza mesajların dolaşımı kişisel iletişim ve siyasi iletişim açısından önemli unsurlardır.

Kitle iletişimi açısından ise kampanyanın örgütlenmesinde afişlerin işlek noktalara asılması, adayların seçim bölgelerinde hediyelik eşya, rozet dağıtmaları, insanların üstlerinde rozet ve düğmeleri taşımaları propaganda için dikkat çekmek için önemlidir. Seçim broşürlerinin, el ilanlarının dağıtılması da seçim kampanyalarının görünümüne ve içeriğine katkıda bulunan araçlardır. Kitle iletişim araçlarının, gazetelerle kampanya haberlerinin yapılmasıyla başlayan süreç, radyonun ve televizyonun devreye girmesiyle birlikte seçim kampanyalarının içeriğinde değişiklik yaratmaya başlamıştır (Tokgöz, 2008:233).

Gazetelerde ilk söyleşi 1859'da, ilk seçim haberi 1907'de yayınlanmıştır. Amerikan sermayesi, kamuoyu yönetimiyle ilgilenmeye başlayarak, 1904'te ilk kez danışmanlık şirketi ile çalışmıştır. 1928'de Demokrat Parti ilk sürekli halkla ilişkiler bürosunu kurmuştur. Bundan sonra, tüm kampanyalarda halkla ilişkiler yetkilileri, adayın yanında bir iki sandalye elde etmişlerdir (İnceoğlu, 1997: 199).

Radyo ve televizyon ise, seçim kampanyalarına uzun süre uzak durmuştur. Calvin Coolidge, Amerikan başkanı olarak, radyoda ilk kez 1924 seçimlerinde konuşmuştur. 1930'da Başkan Roosevelt ile ilk canlı radyo bağlantısı yapılmıştır. ABD'de ilk siyasal halkla ilişkiler danışmanlığı, Clem Whittaker ve Leone Baxter'in 1933'te Los Angeles'de eşleriyle birlikte kurdukları anonim şirketle kampanyalar başlamıştır. 1952 seçimlerinde ise, başkan adayı Eisenhower için ilk kez spot televizyon reklamları kullanılmıştır. Halkla ilişkiler uzmanları, reklamcılar ve pazarlamacılar, siyasetçi ve medya arasında yer alarak, siyaset ve medyanın ortaya çıkardığı ortak bağımlılık ilişkisinden yararlanmaktadırlar. Siyasal danışmanlar, partiler, adaylar ve taraftarlar arasındaki siyasal ilişkileri, yönettikleri gibi, reklam ve propaganda malzemelerini tasarlamakta ve yaratmaktadırlar. Seçimler için gerekli olan fonlarını arttırmakta, aynı zamanda politikaları

ve tanıtımları hakkında tavsiyede bulunmakta, kamuoyu yoklamaları yapmaktadırlar. Daha doğru bir deyişle, siyasal danışmanlar sanki canlı bir tiyatro oyununun yazarı ve sahne yönetmeni gibi çalışmaktadırlar. Bu durum, siyasetin olduğu kadar siyasal aktörler bakımından da incelenmeye değerdir. Günümüz demokrasilerinde, seçim kampanyalarında halka ilişkiler etkin bir biçimde kullanılmaktadır (Tokgöz, 2008: 234-235).

Siyasal kampanyalarda halkla ilişkiler danışmanları kadar, günümüzde siyasal danışmanların kampanyalarda yer alması, kamuoyu araştırmalarının yapılması hayati önem taşımaktadır. İkincil siyasi aktörler olarak danışmanlar, siyasi sürecin adeta senaryosunu yazmaktadırlar. Halka ilişkiler birimi ve danışmanlar, siyasal kampanyalarda kampanyanın medyayla olan ilişkileriyle ilgilendikleri gibi, medyada yer alan siyasal haberlerin oluşmasına yön vermektedirler.

İster iktidardaki, isterse muhalefetteki siyasal partiler, gerek seçim kampanyalarında, gerekse seçim dışı dönemlerde, medya aracılığıyla yaptıkları etkinlikleri duyurarak, meşruluk ve destek kazanma çabası içindedirler. Günümüzde medya, artık sadece bir mecra; değil, aynı zamanda siyasal sürecin katılımcı bir aktörüdür. İnisiyatif kamu yöneticilerinden kitle iletişim araçlarına ve onların kilit mensuplarına geçmiştir (Kazancı, 1995: 45- 51).

Halkla ilişkiler danışmanlarının görevleri arasında gazetelere, dergilere siyasetçilerin tanıtımı için basın bültenleri hazırlayarak yayınlama, siyasal reklam hazırlama, demeç verme, söyleşi yapma, basın toplantısı tertipleme, gazetecilerin seçim gezilerine katılmalarını imaj üretmenin hedeflerini en iyi şekilde tasarlayarak kullanmaya çalışmaktadırlar. Sözlü iletişim ise seçmenlere yönelik olarak yürütülen yüz yüze ve göz göze iletişim biçimidir. Sözlü iletişim bakımından siyasal danışmanlar, liderin konuşmasını yazma, konuşmanın sunumunu ayarlama, konuşmanın yapılacağı yeri seçme, konuşma

yapıldığı gün konuşma metnini yazılı olarak dağıtma, konuşmanın yapılacağı önceden medyaya duyurma, konuşmadan sonra soru yanıt faslını ayarlama, fotoğraf çekilmesini sağlama, konuşmayı yapanın izleyiciyle göz temasında bulunmasını sağlama gibi etkinlikler yer almaktadır.

Siyasal reklamlar, halkla ilişkiler çalışmasının bir uzantısı olabildiği gibi, başlı başına siyasal iletişim yöntemidir. Siyasal danışmanlar, siyasal reklamların seçim kampanyaları sırasında hangi medya kanalında gazete, dergi, billboard, radyo, televizyon ve internette kullanılıp kullanılmayacağına parti yetkilileriyle birlikte karar verirler. Genelde, siyasal reklamlar seçilen mecraya göre, partinin seçim kampanyasının ve ideolojik öğelerini yansıtacak bir şekilde, bir reklam ajansı tarafından hazırlanır. Reklam ajansı, reklamın hedeflerini, stratejisi hedef kitesini belirlediği gibi, konumlandırılmasını yapar. Hiç kuşkusuz, reklamın mesaj biçimi, medya seçimi, zamanlama, değerlendirilmesinin yapılması, parti tarafından ayrılan bütçe sınırları içinde gerçekleştirilir.

Medya siyaset ilişkisine bakmak hem de siyasetle ilgili konuşmak, siyasal tartışmalara girmek, parlamentoda siyasal konuşma yapmak gibi etkinliklerin ne anlama geldiğini tartışmaya açmak zorunlu olmaktadır. Ayrıca, parlamentonun oluşması, siyasal partilerin gelişmesi, oy verme ve seçim kampanyalarına değinmek anlamlı olacaktır. Platon'dan başlayarak Aristo'ya doğru bir gelişme çizgisi izleyen siyaset yapma, Machiavelli ve Rönesans la, söz sanatlarının gelişmesiyle de önemli bir aşamaya ulaşmaktadır. İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da kahvehaneler, akşam yemeği davetlerinin verildiği salonlar, siyasal tartışmayı örgütlerken, kamusal topluluk fikri ilk kez anılan cemiyetlerde etkinlik kazanmış ve kurumsallaşmıştır (Tokgöz, 2008: 240).

Amerikanvari seçim kampanyalarının amacı, halkı çeşitli şekillerde eğlendirmek, bilgilendirmek ve mevcut iki siyasal parti arasında seçmenlerin siyasal tercih yapmasını sağlamaktır. Halkı eğlendirmek, bilgilendirmek bakımından yemekli toplantılar, düzenlemek birlikte şarkılar söylemek yaygın uygulamalardır. Medyanın siyasal kampanyalarda kullanımıyla birlikte, siyasal kampanyaların niteliği değişmiştir. Ev ziyaretleri yanında mitingler, toplantılar, medyanın kampanyalarda kullanımı, halkla ilişkiler, kamuoyu yoklamaları, siyasal tartışmalar gibi yeni öğeler devreye girmiştir. Zamanla bu öğelere siyasal reklamlar, siyasal danışmanlar ve yeni medyanın kullanımı eklenmiştir.

Amerikanvari siyasal kampanyalar on sekizinci yüzyıldan itibaren günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçmiştir. Bu kampanyalar gösteri şekline dönüşerek pek çok ülkede uygulama sahası bulmuştur. Amerikanvari kampanyalar kişisel, kişilerarası, kitle iletişimin ustaca planlanması olgusunu doğurmuştur. Kampanyalarda, geleneksel kitle iletişim araçları, yeni medya teknolojileri, halkla ilişkiler danışmanları, siyasal danışmanlar, siyasal reklamlar ve internet danışmanlarından yararlanılmaktadır. Keane, Curran ve Sparks'a göre iletişim medyası, demokratik olmayan devletler ve pazar güçleri tarafından yönetilen bir yurttaşlar çoğunluğuna güç kazandırmaya çalışmalıdır. Medya siyasal ya da ekonomik olsun yöneticilerin kişisel kazancı ya da kamu için değil, tüm yurttaşların kamusal yarar ve eğlencesi için kullanılmalıdır (Tokgöz, 2008: 272).

Liberal düşünce geleneğinde demokratik siyasal yaşamın gerçekleşmesi için medyanın yerine getirmesi gereken bazı işlevleri bulunmaktadır. Medyanın demokratik rolleri bakımından bu işlevler, kamusal bekçi köpeği rolü, temsil etme ve haber verme rolleridir. Liberal düşünce bağlamında medyanın birincil demokratik rolü, kamusal bekçi köpeği rolüdür. Medyanın temsil etme rolü ise yasama, yürütme ve yargı yanında basın

dördüncü güç olarak nitelendirilmesidir. Temsil etme rolüyle medya temsili demokrasilere yöneltilen eleştirileri göğüslemektedir. Medyanın haber verme rolü genel anlamda toplumun kendini ifade etme kanallarını kolaylaştırması, ulaşılabilir kılması ve açık tutmasıdır. Haber verme rolüyle medya, aynı zamanda bireylerin kamusal kararlarda daha mantıklı tutum geliştirmelerini sağladığı izlenimi verme işlevini yerine getirmektedir.

Medyanın demokratik rolünü yerine getirebilmesi, serbest pazar süreçlerinin iyi işlemeyle olanaklı olduğu varsayılmaktadır (Curran, 1997: 97-98). Serbest pazar ideal olarak bir yandan kişinin düşüncelerini serbest bir şekilde ifade etmesini desteklerken, düşünce özgürlüğünün gerçekleşme olanakları hakkını koruma altına almaktadır. Aynı serbest Pazar, yöneten ile yönetilen arasındaki iletişim kanallarını açık tutmayarak, kamuoyunun oluşması için elverişsiz bir bölge yaratmaktadır.

Medyanın bekçi köpeği rolü, medyanın düzenleniş biçimini kararlaştırmakta, ulus devlet içinde izleyici gözünden tartışmaya zemin hazırlamaktadır. Pazar liberalizmi bakımından yapılan tartışmalarda, medya kuruluşlarında tekellerin artış göstermesi, devlet ile medyanın ilişkisinin gözden geçirilmesini gerektirirken, bekçi köpeği rolü pazar liberalizminin karşısında görülmektedir. Dikkat edilirse, medya tekelleri siyasal iktidar üzerinde popüler denetim kaynağı olmamakla birlikte, devlet üzerinde gayri resmi etkide bulunan ulus egemen ekonomik bir denetim aracıdır.

Genel ve eşit oy ilkesine dayanan temsil veya basının dördüncü güç olması, seçim dönemleriyle sınırlı kalmaktadır. Bir kez seçilen yöneticiler, seçmenlerinden koparken denetim dışı kalmaktadırlar. Burada basına biçilen demokratik rol ise, hükümet uygulamalarını denetlemek ve halkı olup bitenden haberli kılmaktır. Aslında, medyanın bekçi köpeği rolünün çeşitli yaralar almış olduğu söylenebilir.

Alınan bu yaralar arasında, medya tekellerinin medyada çeşitlilik göstermesi, izler kitlenin seçimini ve kamusal denetimini azaltmasını, medya endüstrilerinin kapitalist kuruluşlar haline gelmesini, ulusal pazarı, yeni medya kuruluşlarını engellemesini sayabiliriz. Bunun yanında medya ve izleyiciler arasındaki ilişkilerin on dokuzuncu yüzyıldan bu yana değişime uğramasını, medya tekelleri denetiminin tek bir kişide ve ailede olması nedeniyle ideolojik yaptırımların medya koşullarına terk edilmiş olması da söylenebilir. Alınan bu yaralara, egemen dördüncü güç kavramının medya içeriğini betimleyen çeşitli etkiler ile pazar liberalizminin ticari reklamcılığın merkezi finansal rolünü boş vermesini ekleyebiliriz (Tokgöz, 2008: 50).

Medyanın demokratik rolleri arasında sayılan haber verme görevinin, günümüzde çeşitli eksikliklerinin gizlenmekte olduğu söylenebilir. Medya haber verirken, günümüz modern siyasal yapılarını ihmal ederek kişi üzerinde yoğunlaşmakta olduğu görülmektedir. Haber verme, kişiyi devlete karşı korumakta ve seçmen olarak haberli kılmaktadır. Haber verme ve temsil rolleri bakımından, liberal basın kuramı, yapay ve savunulamaz farklılıklar getirirken, bunu enformasyonu toplumsal çevresinden ayırarak yapmaktadır. Yöneten yönetilen ayrımına ters düştüğü için, kamusal diyalog bakımından önemli olsa da medyanın demokratik haber verme işlevinde eğlencenin rolü öne çıkmaktadır.

Medya profesyonelliği, pazar liberalizmine karşı bulunan bir çare olarak gösterilse bile, medyanın haber vermesi bakımından demokratik rolünü yerine getirebilmesi için yeterli değildir. Medyanın haber verme bakımından demokratik rolünü yerine getirebilmesi yönünden profesyonel yükümlülükleri olduğu kadar, bu yükümlükleri için destek mekanizmalarına gereksinim vardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'de

ve İngiltere’de geliştirilen medya için toplumsal sorumluluk modeli ile ancak yukarıda sayılanların işlerlik kazanması mümkün olmuştur (Tokgöz, 2008: 275).

Medya ve Demokrasi Bakımından Kurulan Modeller konusunda, 1990lı yıllarda kamu hizmeti modelini benimseyen John Keane, James Curran tarafından geliştirilen medya ve demokrasi modelleri, pazar liberalizmine çare bulabilmek için geliştirilen modeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu modellerin iki temel çıkış noktası bulunmaktadır. Birinci çıkış noktası, demokrasilerde pazar liberalizmini tartışmaya açmak için farklılaşmış düzenli kapitalist toplumlarla, kitle politikası yapılmasının nasıl açıklayabileceğini dışarıda bıraktığını dile getirdikten sonra, kamusal alanın daha önce bu alana katılmayanlarla genişlemesi gibi basit süreçlerle tekrar kurulamayacağını vurgulamaktadır. İkinci çıkış noktası olarak, kamusal alanın, kamusal alanla bağlantılı medyanın rolünü, yeni bir biçimde tekrar kavramlaştırmış ve yeniden yaratılmıştır.

Siyasal partilerin etkinliği gerilemiştir. Doksanlı yıllar boyunca SSCB’nin dağılmasından sonra, İtalya, Almanya ve İngiltere gibi, Avrupa’nın büyük ülkelerinde siyasal partilerin gerilemeye başladığı açık seçik görülmüştür. Genel görünüme bakıldığında, siyasal partilerin bir yandan iktidar mücadelesindeki temel öge olarak rolleri azalırken; diğer yandan toplumsal söylemleri üzerindeki etkilerinin eskisi kadar görülmez hale gelmiştir. Aynı şekilde, siyasal partiler bu duruma çare bulmak için, çeşitli reform hareketleri başlatsalar bile, siyasal partilerin üye tabanlarında küçülmenin başladığı görülmektedir. Thomas Meyer’e göre, yirmi birinci yüzyılın başına kadar siyasal partilerin siyasal süreçte üç merkezi işlevi bulunmaktadır: Meslek birlikleri, baskı, çıkar grupları, yurttaş lobileri ve örgütlenmeleri siyasal çıkarları harmanlayıp, toplumda meşruiyete ulaşma sonrası oluşan birkaç öneriye dönüştürüyorlardı. Sosyal düzeyde ifade edilen çıkarları, özellikle parlamento ve hükümet düzeyinde siyasal sisteme aktarıyorlardı. Her

zaman aday topluyor ve onların göreve talip olmalarına olanak sağlıyorlardı, onlar da iktidara gelince parti programının uygulanmasını güvenceye alıyorlardı (Meyer, 2002: 115). 1990’larda İtalya, Almanya ve İngiltere’de parti demokrasinden medya demokrasisine geçişin başlamasıyla birlikte, siyasal partilerin demokratik süreci meşrulaştırma çabaları dikkat çekicidir.

Medyadaki üretimin kısa süreli olması nedeniyle, siyasal partiler liderliğinin parti tabanına danışmasına fırsat bırakmayan bir durumda, siyasal partilere yönelik medya baskısının ağırlığının iyice hissedildiğini belirtmek gerekir (Meyer, 2002: 116). Avrupa’da ve ABD’de yaşanan temsili demokrasinin marjinalleşmesi olgusu, temsili demokraside önemli değişiklikler doğurmuştur. Aslında, ABD’de seçim sistemi, özellikle başkanlık seçimlerinde, medya demokrasisinde seçmenli adayın savunduğu programa göre değil, bir medya partisi olarak adayın şahsına onay vermeye yönelten bir sistemdir. Bu sistem, medya demokrasisinin doğuşundan çok önce saptanmış ve ABD’nin âdemi merkezizetçi, parçalı seçim sistemiyle ilişkili olan bir sistemdir.

Medya üretimindeki anlık olmanın baskısı, ABD’e öyle eğilimleri devreye soktu ki, orada da siyasal partiler demokratik aktör işlevlerini yitirdiler. Halen ABD’de yürürlükte bulunan önseçim sistemi, önceliği, siyasal partilerin iç işleyiş kurullarından medyaya doğru kaydırırken, artık siyasal süreçte siyasal partilere “küçük roller” verme eğilimindedirler. Daha başka deyişle, siyasal partiler medya demokrasisiyle birlikte, siyasal süreç merkezden çevreye doğru kaymaktadır.

Siyasal partilerin rolünün azalmasıyla ilgili olarak önemle değinilmesi gereken diğer bir nokta ise, seçmenin seçimlerde gösterdiği siyasal katılımın azlığıdır. Bu durum, gerek Avrupa’da, gerekse ABD’de giderek dikkat çeken boyutlara ulaşmaktadır. Seçmen sandıktan uzaklaşırken, siyasal katılımsızlığın nedenleri ayrıca sorgulanması gereken bir

durumdur. Bu durum Thomas Meyer'in görüşlerini ışığında irdelendiğinde, medya demokrasisinin zamansal yapılarındaki seçicilik ölçütleri, partilerin rolünü tamamen değersizleştirdiği, azalttığı görülür. Pratikte medya, siyasal iletişim üzerindeki egemenliğini, siyasal konuları iletme ya da sisteme aktarma sürecinde büyük ölçüde sağlar (Meyer, 2002: 121).

Her çeşit bilgiyi izlerkitleye aktaran, eğlendirme, bilgilendirme ve eğitime gibi temel işlevlere sahip, görsel, işitsel ve hem görsel, hem işitsel araçların tümüne medya diyoruz. Medya'nın temel görevi şunlar olmalıdır: Bilgilendirme, eğitime, duyguları dile getirme, toplumsal ilişki kurma, eğlendirme, uyarma. Bireyler çevreden yalıtılmış, özerk varlıklar olarak davranamazlar. Bireyler içinde buldukları ortamı biçimlendirir. Toplumun yapısında sürekliliği sağlayan da, değişimi yaratan da medyanın gerçekleştirdiği, kamusal iletişimdir

I. 7. Demokrasi

I.7.1. Demokrasinin Kısa Tarihi

Kelime anlamı halk iktidarı olan demokrasi, ilk kez eski Yunan siyasal yaşamında, M.Ö.700'lerde ortaya çıkmıştır (Ateş, 1995: 38). Eflatun ve Aristo gibi düşünürler demokrasiyi bilgelik ve mülkiyet pahasına, kitlelerin yönetimi olarak görmüşlerdir. Demokrasi, iktidar veya yönetim anlamına gelen "kratia" ile halk anlamına gelen "demos" kelimelerinden oluşur. Eski Yunanlılar "demosu" fakirler veya çoğunluklar anlamında kullanmışlardır. Demokrasiye yüklenen bazı anlamlar şöyledir. Fakirler veya dezavantajlıların yönetim sistemi. Profesyonel siyasetçi ve kamu yöneticilerine ihtiyaç duyulmaksızın halkın doğrudan kendini yönettiği bir hükümet şekli, hiyerarşisiz imtiyazsız eşit fırsatlara ve bireysel liyakate dayalı toplum, sosyal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan,

refah ve yeniden dağıtım sistemidir. Çoğunluğun iktidarını garanti altına alarak, azınlığın da korunduğu sistemdir. Kamu makamlarını rekabetçi bir seçim süreci sonunda doldurma aracı. Halkın menfaatlerine onların rızasına bakmaksızın hükümet etme, özetle demokrasi yönetimi halka bağlıdır. Halka siyasi güç mümkün mertebe geniş ve eşit dağıtılmalıdır (Heywood, 2006: 96-102).

Demokrasinin temelinde insana saygı yatar. Demokrasi insanlara kişilik ve yeteneklerini geliştirebilecekleri en leverişli toplumsal ortamları hazırlar. Eşitlik, adalet, hoşgörü, kuvvetler ayrımı, özgürlük, bağımsız yargı ve seçimler demokrasinin temel gerekleridir (Arslan, 2012: 113).

I.7.2. Eski Yunan'da Demokrasi

Eski Yunan'da kent devletinde ortaya çıkan demokrasi, siyasi iktidarı ellerinde bulunduran soyluların, artan gelirden pay almayan ve siyasi yaşamın dışında tutulan yoksul sınıfların tepkilerini bastırmak amacıyla, bu sınıflara ödün verme politikalarının bir sonucu oluşturulan bir yöntemdir (Ağaoğulları, 1991: 25-29). Bir başka anlatımla, hiçbir sınıfın diğer sınıflar üzerinde egemenlik kurmadığı bir ortamda, toplumsal güçler arasında denge sağlama ve uzlaşma arayışı sonucu demokrasi doğmuştur (Kışlalı, 2006: 65). Antik Yunan'da demokrasiye olumsuz bir anlam yükleme eğilimi vardı; çoğunluk (demos) mülksüzleri yani dezavantajlıları ifade ediyordu. Oy kullanma 20 yaş üstü, siteye üye mülk sahibi erkeklerle sınırlandırılmıştı.

Yasa koyucu olarak seçilen Atinalı Solon, hem mülksüz köylülerle aristokratlar arasındaki ekonomik çatışmayı, hem de aristokratlarla kent zenginleri arasındaki siyasi çatışmayı uzlaştırmak için yasa hazırlamıştı. Hazırladığı anayasa ve yasalarla geniş kitlelerin siyasi yaşama katılımını sağlayan kurumlar oluşturmuştu (Şenel, 1982:143). Bu kurumlardan halk meclisi, tüm yurttaşların katılabildiği güçlü bir kurum görünümünde

olmakla birlikte uygulamada kendilerini yüksek memurluklara seçtiren, etkili kişilerin çıkarları doğrultusunda yönlendirilebilmekteydi. Bu nedenle halk meclisi, varlığıyla ancak halkın yönetime doğrudan katıldığına ilişkin bir inancın yaratılıp sürdürülmesini sağlıyordu. Bu kurumdan daha etkili olan, soyluların çoğunlukta olduğu günümüz demokrasileri meclislerinin bir benzeri olan dört yüzler meclisiydi (Ağaoğulları,1991: 30).

Bu meclise hâkim olan yönetime de hâkimdi. Eski Yunan'da halkın yönetime katılımını sağlayan mekanizmaların varlığına rağmen, mecliste alınan kararların demokratik niteliği tartışmalıdır. Teoride halk egemendi, fakat gerçekte devlet polisin birinci yurttaşı tarafından yönetiliyordu (Ağaoğulları,1991: 22). Beşinci yüzyıl Atina'sında siyasal ve ekonomik demokrasi kurumlaşmıştı. Ancak ekonomik demokrasinin sağlanması, üretilen servetin adil dağılımının sonucu olmaktan çok, diğer ülkeleri sömürmekten kaynaklanan kazançların bir kısmının fakir kesimlere harcanmasından ibarettir (Childe, 1993: 141).

Eski Yunan demokrasisi, 'doğrudan bir azınlık demokrasi' olarak tanımlanmaktadır. Yönetime katılım aracıdır, temsilci niteliğindeki kurayla seçildiğinden, doğrudan bir demokrasidir. Toplumun çoğunluğunu oluşturan, kadınlara, yabancılara ve kölelere hiçbir siyasal hak tanımadığından da azınlık demokrasidir (Kışlalı, 2006: 66-68). Kaldı ki yoksulluk ve köleden yoksunluk, polise kabul edilmeye yani vatandaş olmaya engel bir durumdur (Habermas, 1997: 60).

Eski Yunan demokrasisinde, yurttaşların siyasal sorunlarla ilgilenmeleri için gerekli boş zamanı, köle emeği sağlamaktaydı. Her yurttaş, halk meclisine katılmaktan, çeşitli kamu görevlerine kadar tüm siyasal haklara sahipti. Yurttaşlar birbirlerine eşit sayıldıkları için birçok görev kura ile dağıtılmaktaydı. Her yurttaş, kamuya hizmet

olanağı sağlayabilmek için görev süreleri kısa tutulmuştur, bazı istisnalar sayılmazsa aynı göreve birden fazla gelmeleri engellenmiştir (Kışlalı, 2006: 66-67).

Doğrudan demokrasinin bir başka yanı, yürütme ve yasam yetkilerine sahip halk mahkemeleridir. Bu mahkemelerin yeleri kura ile seçiliyordu, hem yargılama, hem iddia, hem de jüri görevini icra etmekteydiler. Verdikleri kararlar kesindi, aynı zamanda bu mahkemeler yönetici adaylarını snava tabi tutabiliyorlardı. Böylelikle bir yurttaşın, kura ile başaramayacağı bir göreve gelmesi kısmen engelleniyordu. Yöneticilerin, görev sonunda mahkemede hesap vermeleri de mümkündü (Kışlalı, 2006: 67-68).

Atina'da ergin nüfusunun dörtte birini oluşturan, siyasal haklara sahip erkeklerin ancak onda biri meclise devam edebiliyordu. Aristokratlar tüm zamanlarını politika içinde harcarken, fakirler ve zanaatkrlar işlerini bırakıp meclise gelemiyordu. Yine de siyasal eşitlik ilkesi uygulamada gerçekleştirilmişti (şenel, 1970: 293-294). Örneğin: mecliste herkese konuşma hakkı tanınmıştı. Her yurttaş, servet meslek asalet durumuna bakılmaksızın halk meclisine başkanlık etmekte eşit şansa sahipti (şenel, 1970: 295). M.Ö. 300'lerde Eski Yunan dünyası, Makedonya'nın egemenliğine girmesinden sonra, ulus devlet örgütlenmesi yaratılıp, modern demokrasinin oluşmasına kadar geçen süre içinde demokrasi tarih sahnesinde görülmemiştir.

Klasik Yunan demokrasisi, şehir devletinde bütün yurttaşların toplumsal yaşama ortak katılmalarıyla biçimlenmiştir. Özgür toplum ideali eşit konuşma, söz söyleme hakkına dayanmaktadır. Bu hakkın maddileşmesi, yurttaşların kendi kapasitelerini ve yeteneklerini gerçekleştirmesi ve geliştirmesine imkân tanımaktadır. Klasik Yunan demokrasisinde, fikir özgürlüğü evrenseldir. Ancak siyasal olarak düşünüldüğünde yurttaşlık, kadımlar ve köleler için sınırlandırmıştır. Bunun dışında yönetme sürecinde, yurttaşların kamu yönetimine katılımı yalnızca bireylerin kendi yetenekleri tarafından

sınırlanabilirdi. Kamusal alanda yer alma, söz söyleme ve verilen kararları etkilemede bireysel yeteneklerin yanında sınırlama getirilen tek alan, toplumun genel çıkarlarıdır (Timisi,2003: 63).

I.7.3. Ortaçağda Temsil

Temsil olgusunun, tarih sahnesine ne zaman çıktığıyla ilgili, farklı görüşler vardır. Rousseau'ya göre temsil düşüncesi ilk kez derebeylik döneminde, Momsen'e göre ilkçağda ortaya çıkmıştır. Fakat ilk kez ortaçağda görülen, halkın haklarını bir temsili meclis aracılığıyla kullanması, yönteminin ilk çağda bilinmediği görüşleri daha ağırlıklıdır. İlk çağ da temsil kavramına denk anlamlı bir kelime yoktur. Kelime Romalılar döneminde ortaya çıkmış, bu günkü anlamda da 16. yüzyılda kullanılmıştır.

Temsil olgusu, monarşik ve aristokratik bir ortaçağ kurumu olarak ilk kez 12 yüz yılın sonlarında İspanya'yı takiben Kıta Avrupa'sından Britanya adalarına ve Balkanlara yayılmıştır (Keane, 1998: 219). Temsili rejimin ortaya çıkışında önemli bir etken, kralın karşısında üretim araçlarına sahip feodalitenin ve kilisenin sınıflardan asker toplama, vergi salma, gibi konularda onay almasıdır (Sarica, 1969: 4). Başlangıçta temsilciler krala karşı bir görev yerine getirirken; zamanla kraldan halk menfaatine tavizler koparmaya başlamıştır. Ortaçağda temsilciler emredici vekâlet ilkesine göre görev yapmakta, seçildikleri toplulukları temsil etmekte görev süresi sonunda seçmelerine hesap vermekte, seçmenlerinden ücret almakta ve seçmenler tarafından azledilebilmektedirler (Sarica, 1969: 51).

Temsili gerçekleştirenler, parlamento üyeleri sıfatıyla temsil ettiklerinden daha geniş bir siyasal topluluğu temsil ettikleri iddiasıyla, karar veren meclislerden oluşmaktaydı (Keane, 1998: 219-223). Zaman içinde yerini modern parlamentolara bırakan geleneksel ortaçağ meclisleri, monark tarafından toplantıya çağrılan, gevşek örgütlenmiş

ve geçici danışma organları olarak işlev görmüşlerdir. Bu erken dönem parlamentoları belirli oranda istikrarlı ve işlevseldiler. Örneğin Avrupa'nın pek çok yerinde monarklar, vergi toplamak için parlamentonun onayını alırdı. Hatta parlamentoların yetkileri, bazı kriz dönemlerinde büyük oranda artmaktaydı (Keane, 1993: 229).

Aslında temsil kurumları, kralın, aristokrasinin, dini hiyerarşinin, pazarlık mekânlarıydı ve demokratik bir anlayışı temsil etmiyorlardı (Sartori, 1993; Dupuis-1999). Bu dönemde parlamentolar kralın, ekonomik açıdan güçlü, hukuksal imtiyazlara sahip sınıflara danışma ihtiyacını karşılamaktaydı (Sarica, 1969: 206). Feodal dönemin parlamentoları, ulusun vekilliği anlamında temsiliyetin olduğu birilerinin diğerlerini temsil ettiği mekânlar değildir. Soylular halk adına değil, halk önünde kendi egemenliklerini temsil etmişlerdir (Habermas, 1997: 66). Zamanla burjuvazinin güçlenmesine koşut olarak, kral burjuvaziye de danışma ihtiyacı hissetmiş ve emredici vekâlete dayalı temsil ilişkisi ortaya çıkmıştır. Burjuva temsilcilerinin seçilmesiyle doğan emredici vekâlet, zamanla toplantılara şahsen çağrılan diğer sınıfların temsilcilikleri içinde uygulanmıştır (Sarica, 1969: 10).

I.7.4. Yeni Çağda Demokrasi

Sanayi devriminden etkilenen her toplumda, insan hak ve özgürlüklerine yönelik genel ve eşit oyun gerçekleşmesiyle, siyasal gücün giderek büyüyen oranda seçilmiş temsili kurumlara devrini öngören, anayasalcılık hareketleri ortaya çıkmıştır. Statüye dayanan toplumsal yapıların yerini, eşit sivil yurttaşlar arasında, sözleşmeye dayalı ilişkilerin almasıyla, feodal hiyerarşik politik yapılar tasfiye edilmiştir. Devlet de üstlere saygı yerine, üyelerinin karşılıklı rızasıyla bir arada tutulan gönüllü birlik olarak görülmeye başlanmıştır. Aydınlanma düşünürleri, dinsel hoşgörü ve düşünce özgürlüğünü savunmuşlar, insanın özünde iyi olduğunu, insan aklının toplumu düzeltereğine ve

ilerleteceğine inanmışlardır. Liberaller, Montesquieu'dan güçler ayrılığını, Locke'tan, yönetimin meşruiyetinin kalıtsal ya da tanrısal hak değil, sadece toplumsal sözleşmeden, yönetilenlerin rızası fikrini almışlardır. Meşru bir yönetim, belirli aralıklarla halk tarafından seçilen temsilcilerin yasalar yapması ve uygulamasıydı. Mill'e göre birey kendi bedeni ve ruhu üzerinde egemenlik sahibiydi ve uygar toplumun herhangi bir üyesi üzerinde onun isteğine aykırı olarak, iktidarın meşru biçimde uygulanmasının biricik amacı ancak başkalarına zarar verilmesini önlemek olabilirdi (Örs, 2007: 63-65). 19.Yüzyıl liberallerinin temel sorunu, devlet otoritesi ile bireysel özgürlük arasındaki ilişki olduğu söylenebilir. En iyi yönetim, en az yönetendi. Politikaya yön veren ilke, yönetimin sınırlandırılmasıdır.

20. Yüzyılda iktidarlar meşruiyetlerini, seçim ve temsil, genel ve eşit oy, yarışma ve çoğulculuk, insan hak ve özgürlükleri, üzerine kurmaya çalıştılar. Geçmiş dönemlere kıyasla oy verme hakkı genişlemiş, siyasal katılım hukuki güvenceye kavuşturulmuş, demokratik toplum gelişmiştir. Ne var ki uygulamada demokrasi, iddia edildiği gibi veya sunulduğu gibi işlememektedir.

II. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE YÖNTEMİ

II.1. Araştırma Problemi

Günümüzde demokrasi, bunalımlara uğramakta meşruiyet krizleriyle anılmaktadır. Liberal demokrasinin sorunları, temsil, meşruiyet ve katılım olgularında yoğunlaşmaktadır. Araştırmanın ana problemi: Yeni iletişim teknolojileri, temel aktör olan bireyin etkili bir özne olarak siyasi iktidarın oluşumunu ve yönetsel karar süreçlerine katılımını nasıl etkileyebilir? Liberal demokrasinin problemlerinin çözümünde, demokrasinin gelişmesinde ve sürekli kılınmasında, yeni iletişim teknolojileri nasıl bir rol oynayabilir? Şeklinde ifade edilebilir.

II.2. Araştırmanın Alt Problemleri

Toplum, siyaset ve teknoloji ekseninde liberal demokrasinin sorunları ve yeni iletişim teknolojilerinin bu sorunları çözebilme kapasitesini inceleyen bu araştırmanın alt problemleri, şöyle ifade edilebilir:

- Liberal demokraside yaşanan seçim, temsil, temsil krizi, meşruiyet, katılım, sorunlarının çözümüne, başta internet olmak üzere yeni iletişim teknolojileri nasıl katkı sağlayabilir?
- Yeni iletişim teknolojileri, demokrasi kültürünü ne yönde etkileyebilir?
- Yeni iletişim teknolojilerinin demokratik kamuoyu yaratma potansiyeli nedir?
- Yeni iletişim teknolojileri ile elektronik demokrasi mümkün müdür?
- Elektronik demokrasinin sosyo-ekonomik koşulları ve alt yapısı nedir?
- Demokrasilerde bireysel yetki kullanımının önündeki engeller kaldırılabilir mi?
- İnternet, makro ve mikro düzeyde, demokrasi sorunlarının çözümünde bir araç olabilir mi?

- Mevcut demokrasilerde, sadece siyasi seçkinlerin yararlandığı yönetsel ayrıcalıklar toplumun tüm tabakalarına dağıtılabılır mı?

- Liberal demokraside yaşanan sorunların çözümünde, yeni iletişim araçlarının işlevi nedir?

Toplumda demokratik kültür gelişirse, refah düzeyi ve yaşam kalitesi artar mı?

- Bireylerin iradelerini iktidara diledikleri zaman yansıtabilmeleri, iktidarın toplumsal talebi anlık olarak alabilmesi için, iletişim araçları kullanılabılır mı?

- Gelişen iletişim teknolojileri, demokratik kültürü de geliştirir mi?

- Birey dilediği zaman oy verebilir mi?

Yukarda sıralanan sorular tezin ilgili alt başlıklarında açıklanarak tartışılmıştır.

II.3.Araştırmanın Amacı ve Önemi

II.3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, demokrasinin sorunları ile yeni iletişim teknolojileri ilişkisi, siyasal katılım ve meşruiyet sorunlarını tartışarak muhtemel çözüm yolları bulmak, ön kestirimler yapmak, amaçlanmaktadır.

Bu araştırmanın amaçları şunlardır: Demokrasilerde yaşanan siyasal yetki sorunlarını etkin anlık temsil açısından değerlendirmek. Demokrasinin dayanak noktası, genel eşit seçim ve temsilde yaşanan problemleri, toplumsal ve siyasal yaşamda temsilin hangi seçkin zümrelerin çıkarlarını koruyup geliştirecek biçimde işletildiğini açıklamak, demokratik söylemin sosyal adaletsizliği nasıl beslediğini, seçimlerin bireylerin iradelerini iktidara taşımada yetersizliğini vurgulamak. Bir siyasal aktör olarak bireyin, etkin bir özne olarak siyasal karar süreçlerine katılımını, yeni iletişim teknolojilerinin nasıl etkileyebileceğini tartışmak. Bireylerin isteklerini, iktidara diledikleri zaman aktarabileceği

yöntemi araştırmak, liberal demokrasinin sorunları ve yeni iletişim teknolojileri ilişkisini kuramsal olarak açıklamaya çalışmaktır.

Yukarıda sıralanan amaçlara ek olarak, oy verme işleminde de anlık bir işleyiş sağlanıp sağlanamayacağını tartışmak. Siyasi karar alma ve yurütme, süreçlerine daha fazla katılmak isteyip katılmayanlara, yeni iletişim teknolojileri ne gibi olanaklar sağlayabilir, bireylerin iradelerini iktidara diledikleri zaman yansıtabilmeleri, iktidarı kullananlar; anlık olarak toplumsal talebi alabilmeleri için iletişim araçları nasıl kullanılabilir? Gelişen iletişim teknolojileri siyasi davranışta ve demokrasinin işleyişinde nasıl bir rol oynayabilir? Anlık oy vermek mümkün müdür? Siyasi elitlerin ve lobilerin ayrıcalıklarına sosyal refah adına son verilebilir mi? Siyasi katılım sorunlarına, yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla ne gibi çözümler üretilebilir? Sorularını tartışarak açıklamak amaçlanmaktadır.

Yeni iletişim araçlarını kullanarak, toplumdan yönetime anlık kanaat aktarımıyla ileri demokrasi yöntemleri tasarlamak. Vatandaşların karar alma mekanizmaları üzerindeki etkinliğini arttırarak, siyasi hayata doğrudan katılmalarını sağlayabilmek, İfade zgrlğnn geliştirilebilmesi ve siyasi katılımı arttırabilecek yöntemleri iletişim teknolojilerinin etkisi bağlamında tartışmak ve araştırmaktır.

II.3.2. Araştırmanın nemi

Modern toplumda yaşanan değişmeler, önceki (ilkel, feodal, sanayi) toplumlardan daha hızlı ve daha yoğundur. Özellikle iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, siyasi işleyiş ve demokratik kültürün yeniden üretilmesinde önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu araştırma, toplumda yönetme rolünü üstlenenlerin, yönetme yetkisini nasıl elde ettiklerini; yönetme yetkilerini devreden bireylerin demokrasiden tatmin düzeylerini ve yeni iletişim teknolojilerinin bu sürece yaptığı etkiyi araştırmaktadır.

Toplumun, temsilcilerini sürekli denetleyebildiği bir siyasi sistemde, demokratik katılım düzeyi artacaktır. Bu durum, toplumda uyum ve bütünleşmeye yapacağı katkı bakımından önemlidir.

İktidar gücünü, toplumdan alan siyasi partiler örgütlü profesyonel gruplardır. Liderleri, danışmanları, bütçeleri, stratejileri vardır, medya ve diğer kitle iletişim kanallarını, kamuoyu kanaatlerini toplamak için ustaca yönlendirmektedirler; buna karşılık birey donanımsız ve savunmasızdır, önüne getirilen siyaseti onaylayan biçimciliğe mahkûmdur. Çoğunluğun talepleri yönetsel kararlara yansıdığında, toplumda bütünleşme uyum ve siyasal memnuniyet artacaktır. Yeni iletişimi teknolojilerinin bu süreçlere kazandıracağı katkı araştırmaya değer bir konudur.

İktidarın belirlenmesinde bir yöntem olarak kullanılan temsili liberal demokrasi, dört beş yıllık zaman aralıklarında yapılan seçimlerle işlemektedir. Bu durum, demokrasiyi kesintili olarak işlettiğinden sorunlara neden olmaktadır. Sürekli demokrasi, hem liberal ideolojinin ne kadar sınırlı olduğunu gözler önüne sermesi, hem de alternatif devamlı bir demokrasi tasarımı geliştirerek kamusal ve yurttaşlık kavramları etrafında yeni tartışmalar açabileceği için önemlidir.

Bilişim ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, özellikle de internetin yaygınlaşması, medya ile demokrasi arasında var olan ilişkiyi demokratik boyutta yeniden gündeme getirmiştir. İnternetin doğasını oluşturan gayri merkezi yapı ve etkileşim boyutu, katılımcı demokrasi bakımından sunduğu olanaklar araştırmaya değer bir konudur. Bu olanaklar, “ağların ağı” olarak internetin karakteristik özelliklerinden, yani temel yapısını oluşturan ağ mantığının getirdiği küresel, gayri merkezi, açık, sınırsız, etkileşimli, kullanıcı denetimli ve altyapıdan bağımsız niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri, bireylere enformasyona kolay ve etkili erişim olanağı sağlamaktadır (Uçkan,

2003: 27). Araştırma, yeni iletişim teknolojilerinin, demokratik kültüre yapacağı etkileri açıklaması bakımından önemlidir.

Akademik yazında, elektronik iletişim teknolojileri ile siyaset ilişkisini inceleyen çok sayıda yayım vardır. Bu yayımlar demokrasiyi, siyaset ve iletişim ilişkisi ya da teknoloji ve siyaset ilişkisi bağlamında incelemektedirler. Siyaset ve iletişim ilişkisi araştırmaları, geleneksel medya (radyo, gazete, televizyon) araçlarının siyasetle olan ilişkilerinde yoğunlaşmaktadır. Siyaset ve teknoloji ilişkisini araştıranlar ise siyasal rekabette kamuoyunu kontrol etme yöntem ve teknikleri odağında, çalışmalardır.

Bu araştırma ise toplum siyaset teknoloji ekseninde yeni iletişim teknolojileri ve liberal demokrasinin sorunlarını irdelemektedir. Siyaset teknoloji ve iletişim kavramına, tartışmanın üzerinde gerçekleştiği toplum kavramını da dahil etmektedir. Bunun yanında demokrasinin işleyişini art zamanlı olmaktan çıkararak eş zamanlı bir uygulamayı önerdiği sürekli demokrasi vurgusuyla, diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

II. 4. Araştırmanın Yöntemi

Toplum, siyaset teknoloji ekseninde liberal demokrasinin sorunları ve yeni iletişim teknolojileri ilişkisinin araştırıldığı bu tez çalışması, yazılı yayımlar üzerinden yürütülmüştür. Yapılan literatür taramasında, konuyla ilgili kitaplardan, süreli yayımlardan, internetteki güncel makale ve istatistiklerden, grafiklerden, elektronik dergilerden faydalanılmıştır. Bunun yanında basın yayım araçlarına konu olan temsil, yetki ve kitlesel hareketler değerlendirilmiştir.

Liberal demokrasi ve yeni iletişim teknolojileri ilişkisi, çatışmacı ve işlevselci yaklaşımla ele alınmıştır. Çatışma yaklaşımının özünde, farklılık ve çatışmaların grup içi dayanışmayı artırarak toplumsal denge ve bütünleşmeye katkı sağladığına vurgu vardır. Dahrendorf (1958)'a, göre toplumda çatışmayı otorite ilişkileri yaratır. Otorite ast üst

ilişkileri, emir ve yasaklar içerir. Toplumsal örgütlenme içinde yöneten elit grubun çıkarları, yönetimin meşruluğunu belirleyen sosyal normları oluşturur. İşlevselci görüş ise toplumu bir sistem olarak kabul eder. İşlevselci görüşe göre, toplum iyi bütünleşmiş birbirinden bağımsız kurumlar, gruplar, sınıflar, örgütlerden oluşur (Poloma, 1993). Her bir toplumsal birimin yapısı ve işlevi toplumsal sistemin ihtiyaçlarının karşılanması ve uyum içinde devamına katkı yapar. Toplumsal yapıyı oluşturan parçaların her biri, bir işlevi yerine getirir ve sistemler, üyelerinin ortak değerler ve amaçlar sayesinde bir arada tutulur (Sağır ve Akıllı, 2004: 55).

Bu araştırma kuramsal düzeyde olup, bu bağlamda yöntem olarak belgesel gözlem ve kaynak taraması yöntemi kullanılmıştır. Bilimsel nitelikli kitap, dergi makale, istatistik, kitle iletişim araçları, elektronik iletişim araçları vb. kaynaklar analiz edilerek bilgi derlenmiştir. Konunun incelenmesinde, belgesel gözlem tekniğinin yetersiz kaldığı durumlarda tarihsel yöntemden de yararlanılmıştır. Liberal demokrasinin sorunlarının, seçim, temsil, meşruiyet ve katılım olgularında yoğunlaştığı kabul edilmiştir. Bu sorunların aşılmasında yeni iletişim teknolojileri ile sürekli demokrasi tezi savunulmaktadır. Tez çalışması, sosyoloji, siyaset ve iletişim bilimlerini kapsamaktadır. Dolayısıyla konu her üç disiplinden de yararlanılarak yürütülmüştür.

II.4.1. Araştırmanın Temel Sayıltısı ve Sınırlılığı

Bu araştırma, demokrasinin demokratik gelişmişlik ölçütü olarak yüceltilmesine karşılık, gerçekte bir bunalım içinde olduğu sayıltısına dayanmaktadır. Bu tez çalışması, sayıltı kapsamında, liberal demokrasinin, temsil, katılım ve meşruiyet sorunları ile yeni iletişim teknolojilerinin liberal demokrasinin sorunlarını çözme potansiyelini incelemektedir. Demokrasi hemen herkesin üzerinde uzlaştığı meşru kabul ettiği yönetim şeklidir. En genel anlamıyla halkın yönetimidir. Daha idealist bir tanımla,

halkın, halk için halk tarafından yönetimidir. Fakat ileri demokratik toplumlarda bile yöneten kişi ve gruplar, ekonomik ve eğitim özellikleri itibariyle elit kategoriyi oluşturmaktadırlar. Demokrasi eğer çoğunluğun iktidarı olsaydı, kapitalist toplumda emek sınıfı, nüfusunun fazlalığı nedeniyle iktidar olması gerekirdi; fakat iktidarı kapitalist sınıf kullanmıştır. Bu durumda demokrasi çoğunluğun yönetimi olamaz.

Bu araştırma; toplum, siyaset ve teknoloji ekseninde liberal demokrasilerde, gözlenen seçim, meşruiyet, katılım ve temsil sorunlarının, yeni iletişim teknolojileriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunu, var olan bu ilişkinin toplum ve siyaseti değiştirme potansiyelini açıklamak ve yeni demokrasi modelleri aramakla sınırlıdır.

II.4.2. Araştırma Verileri ve Analizi

Bu tez çalışması için gerekli veriler, yazılı kaynaklardan yargısal verilere dayanmaktadır. Veri, üzerinde inceleme yapılabilecek her türlü bilgidir, bir sonuca varabilmek için gerekli ilk bilgi ve bilgiler dizgesidir (Gökçe, 1992: 94)

Araştırma kapsamında, konuyla ilgili kitap makale, dergi, elektronik dergi, akademik veri tabanları, ilgili yasal metinler, siyasi parti propaganda kitapçıkları, gazete, internet kaynakları, ulusal, uluslararası kurumların yayınladığı yıllıklar, istatistikler ve araştırma raporları veri havuzunu oluşturmaktadır.

Veri havuzunda yer alan kaynaklar, liberal demokraside yaşanan, seçim-temsil, meşruiyet-katılım sorunlarının yeni iletişim teknolojileri ile ilişkisi, araştırma problemi ve alt sorularıyla ilgileri oranında, belgesel gözlem tekniğiyle incelenerek yorumlanıp analiz edilmiştir.

III. BÖLÜM LİBERAL DEMOKRASİ: SORUNLAR VE ELEŞTİRİLER

III.1. Siyasal Liberalizm

Siyasi liberalizm bireyin özgürlüğünü, toplum ve siyasi sistemlerin amacı olarak tasarlayan bir düşünüş inancı ve eylem tarzıdır. Geniş bir ifade özgürlüğüne, kişisel ekonomik ve dinsel özgürlük alanına sahip olunmasına yönelik bir toplum tasarısıdır. Liberalizm bireysel özgürlükleri merkeze alan hayatı kendi bireysel tercihlerine göre kurabilen başta siyasi otorite olmak üzere hiçbir güç tarafından engellenmemektir (Marshall, 2009: 43).

Liberalizm, farklı inanç ve ideolojilerin barış içinde bir arada yaşamasını öngörür (Erdoğan, 1996: 35). Liberalizm, insan merkezli bir dünya görüşüdür. Teolojik görüşlerden farkı budur. Liberalizm göre insan akıl sahibi bir varlıktır, bu özellik insan hayatını özgürce kurma gerçekleştirme hakkını doğurur. Akıllı bir varlık olarak insan, amaçlarını gerçekleştirirken, kendisi için iyi olanı elde etmeye çalışırken, dışsal baskılara uğramamalıdır.

Bireyin varlığı, sınıf grup halk ve cemiyetten daha gerçektir. Birey toplumdaki önce vardır ve bireyin hakları toplumun haklarından önce gelmelidir. Liberal düşünce geleneğinde gücü sınırlanmamış devlet, birey için en büyük tehdittir. Devlet sınırsız güç kullanamamalı bireylerden üstün bağımsız olamamalıdır. Devlet bireylerce kontrol edilebilmelidir. Liberal anayasanın temel amacı, bireysel özgürlüğü, liberal hakları güvenceye almak üzere devletin yetkilerini sınırlamaktır. Liberalizm herkes için sadece ortak iyi de değil; aynı zamanda insanların kendi isteklerini başkalarınca engellemeden gerçekleştirmelerini mümkün kılacak usul üzerinde bir uzlaşmadır.

Liberal ekonomide, her birey kendi çıkarını koruyup iyileştirirken toplumuda zenginleştirir. Bireyde gerçekleşmeyen toplumda gerçekleşmez. Birey toplumdaki önce

gelir, fakat toplum ilerleyen evrelerde bireyi önceler genel olarak belirler. Ama birey de toplumu küçük büyük etkileyerek farklı yapısal değişmelere neden olur. Toplumun ömrü bireyden uzundur.

Liberal demokrasi, iktidarın belirlenmesinde bireysel özgürlüklere öncelik veren kamu politikalarını oluşturulmasında halkın en yüksek derecede söz sahibi olduğu siyasal sistemdir. Sartori ise liberalizmi, iktidarın bireysel özgürlüklere zarar vermeyecek şekilde sınırlandırılması şeklinde ifade etmektedir. Liberal demokrasi, demokrasinin temsili ve dolaylı bir şeklidir. İktidar belirli düzenli seçimlerle belirlenir. Rekabet, serbest seçimler, politik çoğulculuk, hoşgörü ve çatışan fikirlerle hayat bulur. İktisadi hayat piyasa kurallarına bırakılır farklı çıkar grupları meşru kabul edilir. Demokrasi bireysel özgürlüğü eşitliği temin eder, katılma hakkını herkese tanıdığından başkalarının da düşüncelerini alma gibi erdemlerin geliştirilebileceği rejimdir. Vatandaşların kendi verdikleri kararları kolay benimseyecekleri için de meşrudur. Siyasal liberalizmde iktidarın müdahalesi bireysel faaliyetlerin düzenlenmesi ve korunmasına yönelik görevlerle sınırlı kalmalı, özel teşebbüsü kısıtlayacak her türlü müdahaleden de kaçınılmalıdır (Seyyar, 2007: 1081-1503).

Liberal demokrasi kuramlarının gelişimi, 17. Yüzyılda genel görünümü şöyledir. On altıncı yüzyılın başlarından itibaren Avrupa'ya bakıldığında, demokrasi kuramlarının, mutlakıyetçiliğin burjuvazinin eleştirileri içinden ortaya çıkmaya başladığını söylemek mümkündür. Özellikle, 16. öncesi Avrupa'daki mutlakıyetçi monarşilerin ve feodalizmin siyasal yapısına bakıldığında, gücün iktidarın kral veya kraliçede toplandığı görülür. Kralın kraliçenin iktidarı veya hükmetme kuralları ise papa tarafından kutsanmaktadır. Toplumsal sınıflar, köylüler, esnaf, tüccar ve diğerleri mevcut düzene uymak zorunda olmalarına rağmen, hiçbir hakları yoktur. Hatta asiller toplumun alt kesimi

üzerinde egemen olmakla birlikte, hükümdara karşı tartışılmaz bir sadakatle bağlıdırlar. Devletin kurumları ise hiyerarşik olarak yönetilmektedir.

Liberal demokrasinin mutlakiyetçilikten, burjuva eleştirilerinden 16. yüzyılın başlarından itibaren doğmuş olduğu kabul edilir. Liberal demokrasi talepleri doruk noktasına ise Fransız Devrimi'ndeki eşitlik, özgürlük ve kardeşlik sloganlarıyla erişmiştir. Kapitalist sınıfın veya burjuvazinin, Avrupa'da egemen sınıf olarak doğuşu, siyasal gücün tek elde toplanmasını ve aşağı edilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, kapitalizm ve kapitalist ilişkiler açısından düşünce özgürlüğünün gelişmesi, girişimciliğin gelişmesini, sermayenin özgürce birikmesini sağlamıştır.

Bir yandan kuvvetler birliği yerine, kuvvetler ayrımı gelirken, diğer yandan sermaye kavramının benimsenmesi, bunun pazar ve piyasa ilişkileri içinde miras yoluyla değil, kazanılarak elde edilmesi görüşleri öne çıkmıştır. Locke ve Milton gibi düşünürlerin, mutlakiyetçiliği eleştiren görüşleriyle birlikte, liberal demokrasi görüşlerinin yerini temsili demokrasi görüşleri almıştır. Birey ve yurttaşlık hakları, burjuva ekonomik ve siyasal gücünün gerekçelerini ve ideolojisini yansıtacak şekilde öne çıkarken, temsili demokrasi görüşleriyle birlikte, oy verme hakkının öneminden söz edilmeye başlanmıştır. Oy verme hakkı, önce yalnızca erkeklere verilirken, daha sonraları toplumun diğer kesimlerine yaygınlaştırılmıştır.

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinin de etkisiyle bir yandan, Avrupa'da da yurttaşları seçmen olarak siyasal yaşama katılmaları gerektiği vurgulanmış, diğer yandan siyasal partilerin siyasal yaşamdaki rolü ve önemi artmıştır. Aynı zamanda, kendilerine oy vermemiş seçmenlere, siyasal parti liderlerinin saygı duymaları istenmiştir. Hiç kuşkusuz, seçmenlere verilen seçme hakkı, çeşitli alternatifler arasından anlamlı bir seçim yapma haklarını kullanabilen, mantıklı, bilgili bir seçmen kitesinin oluşmasına işaret etmektedir.

III.2. Temsili Liberal Demokrasinin Özellikleri

Liberal demokrasi, halkın rızası idealiyle sınırlı yönetim ilkesini dengeleyen demokratik bir yönetim şeklidir. Onun liberal özelliği, vatandaşların özgürlüğünü güvence altına almaya ve onlara devlete karşı koruma sağlamaya göre düzenlenmiş, hükümet üzerinde dâhili ve harici denetim ağlarında ifadesini bulur. Onun demokratik özelliği ise genel oy hakkı ve siyasi eşitlik temelinde işleyen, düzenli ve rekabetçi bir sisteme dayanmasından gelir. Liberal demokrasi aynı zamanda daha yaygın olarak, belirli bir rejim türünü tanımlamak için de kullanılmaktadır. Bu tür bir rejimin ayırıcı vasıfları şunlardır. Resmi, hukuk kurallarına dayalı anayasal bir yönetim, sivil özgürlüklerin ve bireysel hakların güvence altına alınması, kurumsallaşmış bir iktidar dilimlenmesi ve bir kontrol ve denge sistemi, bir kişi bir oy, bir oy bir değer ilkesine bağlı düzenli seçimler. Parti rekabeti ve siyasi çoğulculuk, örgütlü grup ve çıkarların hükümetten bağımsız oluşu, piyasa kurallarına göre örgütlenmiş bir özel teşebbüs ekonomisi (Heywood, 2006: 39).

Liberal demokrasi, çoğunluğun isteğine karşı hükümetin sınırlanması esasına dayanan demokrasi şeklidir. Parlamentarizm ve demokrasi, 19 yüzyılda neredeyse aynı anlama gelecek kadar yakın bir ittifak içindedir. Demokrasi, modern parlamentarizm olmaksızın var olabileceği gibi, parlamentarizm de demokrasi olmadan var olabilir. Diktatörlük demokrasinin zıttı olmadığı gibi; demokrasi de diktatörlüğün zıttı değildir. Bütün iktidarlar halktan gelir şeklinde ki bir inanç, bütün yönetsel iktidarlar tanrıdan gelir gibi bir anlama gelir (Schmitt, 2002: 48-49).

Toplumda tüm bireyleri bağlayıcı kararlar alabilen, bireylerin tutum ve davranışlarını düzenleyen, kuralları koyan güç ve zor kullanma tekeli elinde bulunduran devletin varlığı, 'bireysel rıza' kavramıyla temellendirildiğinde devlet gücünü kullananların, yani kamusal kararlar alıp uygulayan güç ve zor kullanabilenlerin rıza

sahiplerine hesap vermeleri gerekir (Şaylan, 2008: 191-192). Demokratik rejimlerin temel ölçütü, bireyler üzerinde kullanılan kamusal otoritenin bireylere ait olduğudur. Fakat siyasi otoriteyi kullanacakların nasıl belirlenecekleri, otorite konumuna nasıl hangi yolla gelecekleri, kamusal otoriteyi kullandıkları sırada neyi yapıp neyi yapamayacakları, yaşamsal öneme haizdir. Asıl güç yurttaşlara ait iken bu gücü nasıl kullanacakları ya da kullanacak olanlara nasıl devredeceklerdir. Bireyler üzerinde zorlayıcı olan kamusal güç karşısında, bireyin hak ve özgürlükleri nasıl korunacak ne tür güvenceler sağlanacaktır? Toplumsal uzlaşmalar sosyal gerçeklikten bağımsız değildir. Çünkü toplumsal yaşam dinamiktir, adeta canlı bir organizma gibi sürekli değişim içindedir. Hele günümüzde iletişim teknolojileri nedeniyle bu değişim çok daha hızlıdır. Eğer demokratik bir siyasal rejimin, toplumsal bir uzlaşmayı yansıttığı kabul edilirse bu uzlaşmanın kapsam ve içeriğinin zamana mekâna ve toplumsal değişmeye paralel değişeceği gerçeğinin kabulü gerekir (Şaylan, 2008: 192-197).

Sanayi devrimi sonrası oluşan sanayi toplumunda, şiddetli sınıf çatışmaları nedeniyle gerilen sınıflar arası ilişkiler, siyasal alanda tanınan siyasal vatandaşlık hakları (genel oy hakkı ve siyasal parti kurma hakkı vb.) ve sanayi alanında tanınan toplu sözleşme grev hakkı ile giderilmeye çalışılmıştır. Sonuçta liberal demokrasiyle, kurulu bir saatli bombaya benzeyen sınıf çatışmasının fünyesi çıkarılmış olur (Giddens, 1998: 37).

Liberal teorinin, siyaseti teknik bir süreç olarak tanımlaması, yoksul ve eğitimsiz kesimleri siyasetin dışına itmektir. Çünkü bu kesimler yönetsel konuları değerlendirecek bilgi donanımından yoksundur. Ayrıca verilen kararları sorgulamaları mümkün değildir. Geniş kitlelerle de belirli oranda uzlaşma sağlanmalıdır. Bununda liberal demokrasi ile sağlanacağı iddia edilmekteyken sağlanamamıştır (Kubalı, 1997: 70-71).

Kısaca liberal kuram, teknik ve yapısal özellik gösteren kamusal kararlara herkesin katılımını öngörmemektedir. Yurttaşlar yeterince bilgili olmadıklarından kamusal konularda doğru ve akılcı kararlar veremeyeceklerdir. Bu yaklaşımda, insanın gerçekte siyasete ilgisiz ve bencil bir doğaya sahip olduğu iddiası vardır. Kitlelere katılım olanağı tanınsa bile bilgiye ulaşma açısından eşitsizlik katılımı anlamsızlaştırmaktadır. Seçkinler açısından sorgulanmayan alanlar olduğu sürece, katılım seçkinci demokrasiye meşruiyet kazandırma açısından yararlı ve gerekli görülmektedir (Kubalı,1997: 72-78).

Neo liberalizm ise iktisadi liberalizmin güncellenmiş yeni versiyonudur. Ve temel amacı piyasa üzerindeki devlet müdahalesini kaldırmaktır. Sosyal demokrasi, devlet ile Pazar birey ile toplum arasında denge kurmaya çalışır. Devletin zorla değil demokratik yollarla dönüştürülmesini savunur. Sivil itaatsizlik, liberallerin en iyi hükümet en az hükmedendir; yerine en iyi hükümet hiç hükmetmeyendir diyerek şiddetsiz eylemi savunur.

III.3. Temsili Demokrasi ve Eleştirileri

Temsil olgusu, ulus devlet ve kapitalizmin gelişmesiyle 16-17 yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Başlangıçta mutlak monarşi biçiminde beliren ulus devlet tarihsel süreç içerisinde devrimlerinde etkisiyle model olarak bu günkü temsili demokrasiye ulaşmıştır (Şaylan, 1998: 24).

Modern devlet başlangıçta sınırlı olan temsil yeteneğini, düzenin sürekliliği için gücünü paylaştığı dönemlerde genişletmek durumunda kalmış, ancak yine düzenin gerekliliği için şiddet seçeneğini zaman zaman kullanmıştır (Şahin, 1999: 8). Yıldırım liberal demokrasiyi, biçime ve öze yönelik olmakla eleştirir. Biçime yönelik eleştiri de, temsilin meslek haline geldiğini ve küçük bir seçkinler grubu elinde tekelleştiğini, bu nedenle geniş halk yığınlarının yetersiz temsil edildiğini ya da hiç temsil edilmediğini ve

bunun sonucunda da yabancılaşmanın ortaya çıktığını belirtir. Öze yönelik eleştiri ise, siyasal ve hukuki eşitliğin, ekonomik ve toplumsal koşullardan soyutlanması durumunda gerçek eşitlik ortadan kalkacağıdır. Bu nedenle siyasal eşitlik sağlansa bile ekonomik toplumsal ve kültürel alanda eşitlik sağlanamayacaktır. Eşitlik ve özgürlük aralarındaki yakınlığa rağmen, aynı zamanda bir gerilim içindedir. Bazı yazarlar eşitliğin özgürlükten zarar gördüğü görüşündedir. Bu görüşe göre, bireylere devlet müdahalesi olmazsa, kabul edilemez derecede ekonomik eşitsizlik yaratılacaktır. Kısacası sınırsız özgürlük, maddi kaynakların dağılımında eşitsizlik yaratacaktır. Üstelik ekonomik eşitsizliğin varlığı ekonomik ve politik gücün az sayıda seçkinin elinde toplanmasına neden olmaktadır (Erdoğan, 1996: 178-184). Mutlak eşitlik özgürlüğü boğmakla birlikte, özgürlük herkes tarafından ulaşılabilir değilse yoktur. Özgür insanlar eşit olabilir, ayrıca özgürlük eşitliği geliştirme olanağı sağlar. Eşitlik, özgürlüğü özne olarak bireysel kullanımda sınırlasa da, toplumsal yaşamda özgürlük eşitlik ile anlam kazanır (Kabaoğlu, 1996: 14-16). Özgürlük ile eşitlik arasındaki var olan gerilimden dolayı, bireyler arasında yaratılan eşitlik özgürlükleri sınırlayacaktır. Öte yandan özgürlükleri sınırsız kullanmakta bireyler arasında eşitsizlik yaratacaktır. Bu gerilim temsil düşüncesine de yansımıştır (Şaylan, 1998: 32).

Liberalizmin içerdiği özgürlük kavramı, demokrasinin özünü oluşturan özgürlük kavramıyla örtüşmediği gibi, pazarda çoğunluğun iradesinin egemen olduğu, dolayısıyla siyasete, koşut bir ekonomik demokrasi kurulacağı öngörüsü de ham bir hayaldir. Pazarda egemen unsur paradır, rekabet paranın belirli ellerde toplanmasına ve tekelleşmeye yol açar. Bu nedenle pazar çoğunluğun değil; tekellerin oluşturduğu azınlığın yönetimindedir (Işıklı, 1999: 35). Benzer bir durum sanayi kapitalist toplumun, siyasal işleyişinde de vardır.

Liberal demokrasi kuramı, bireysel özgürlüklerin karşılıklı ve eşit anlaşmalarla gerçekleştiği ayrıca kamu alanında tarafsız bir ortak oyunun belirlenebileceği varsayımlarına dayanmaktadır. Oysa liberal demokrasinin kamu ve özel alanı ayrımı yapaydır. Kamu alanı, özel alan ayrımı yapılarak, kamu alanında tarafsız bir ortak oyunun belirlenebileceği iddia edilmekte, böylelikle siyaset teknik uzmanlık gerektiren bir süreç olarak tanımlanarak seçkin bir demokrasi anlayışına ulaşılmaktadır. Kamu alanında bir tek iyi söz konusu olmadığı gibi bireysel özgürlüklerin eşit ve özgür karşılıklı anlaşmalarla gerçekleştiği tezi de bir mittir. Bu iddialar, kapitalist toplumsal yapıdaki eşitsizliklerin depolitize edilerek sorgulanmaması amacını taşımaktadır. Eşitliğin sağlanabilmesi için hem ekonomik hem de kültürel alanda demokrasinin gerçekleştirilmesi gerekir (Kubalı,1997:5-6). Bu model tam rekabetçi ekonomi modelinin tüm kusurlarına sahiptir. Siyaset alanındaki rekabet, bu alana girmeye çalışan yeni partilerin önündeki maliyetlerin yüksekliği, yerleşmiş siyasal bağlılıklar ve daha pek çok faktör tarafından sınırlandırılmaktadır. Ayrıca seçmen kime oy vereceğine ya da kendi çıkarını tespit etmede ne tam bir bilgiye sahiptir ne de tam bağımsızlığa. Siyasal partilerde iş adamlarını tüketicileri reklamlar aracılığıyla yönlendirmesi gibi, seçmenin görüşlerini ve kanaatlerini propaganda ile yönlendirir. Siyasetçilerin üzerindeki asıl etki, seçmenlerin değil; özel kesimin, ekonomik gücü elinde bulunduran örgütlü grupların görüşleridir (Heywood, 1999: 8).

Liberalizmi demokrasi ile özdeşleştirmek ideolojik bir ön yargıdır. Liberal demokrasinin sahip olduğu birey ve bireysel çıkar kavramı dikkate alındığında, insan doğası bilgi ve siyaset hakkında gerçekten de liberal; fakat özünde demokratik olmayan öncüllere sahiptir. Liberal kavramı demokrasiye eklenerek, azınlığın yönetimi özgürlük sosuna batırılmış olur, böylece kitlelerin nazarında liberal demokrasinin meşruiyet derecesi

artar. Liberal demokrasinin içerdığı demokratik değerler, geçici, seçmeye ve şarta bağlıdır. Bireysel ve özel amaçların aracıdır. Kısaca liberalizmin önceliği kar ile demokrasinin öncelikleri eşitlik, özgürlük ve dayanışma arasında gerilim vardır (Barber, 1994: 32). Kaldı ki Kejanhoğlu'nun dediği gibi, liberal toplumun krizinden kaynaklanan psikolojik tutumlar ve toplumsal ilgiler de antidemokratik eğilimlerin ekilebilmesi için yeterli derecede verimli bir topraktr (Kejanhoğlu, 2004: 224-225).

Bovles ve Gintis'de Barber'le aynı görüştedir. Onlara göre kapitalizm ve demokrasi bir birini tamamlayan sistemler değildir. Aksine kapitalizm ile demokrasi, hem insanın gelişme sürecini hem de bütün toplumların tarihsel evrimini düzenleyen ve birbirleriyle ciddi ölçüde çelişen kuralları temsil ederler. Birincisi mülkiyet hakları temelinde ekonomik ayrıcalıkların ön planda olmasıyla karakterize edilirken; ikincisi kişi haklarını temelinde ortaya çıkan özgürlüğe ve demokratik hesap verme yükümlülüğüne öncelik vermektedir (Bovles ve Gintis, 1996: 32).

Bovles ve Gintis'e göre modern temsili demokrasi üç meydan okumayla karşı karşıyadır. Birinci meydan okuma küreseldir. Uluslararası liberalleşme süreci ve genişleyen ekonomik entegrasyon, sermaye, düşük maliyetli coğrafi hareketlilik ve güçlü ekonomik korporasyonlara artan bir pazarlık etme gücü sağlarken demokratik ulus devlet özerkliğini ve etkililiğini korumada sıkıntı çekmektedir. İkinci olarak demokratik hakların, mikro ekonomik kurumları yabancılaşma sürecini durdurup durduramayacakları belirsizdir. Üçüncü sorun ulus devlet düzeyinde ve uluslararası kurumlarda işleyen demokratik süreçlerin çevresel yıkım sürecini tersine çevirme konusunda başarılı olup olmayacaklarıdır. Demokrasinin var olabilmesi için zenginliğin eşit olarak dağıtılması gerekmektedir.

Genel ve eşit oy hakkı, kapitalist toplum içindeki huzursuzlukların kanalizasyonu sağlayarak düzenin devamına hizmet etmektedir. Kaldı ki liberalizm ile demokrasi ve özgürlük arasında zorunlu hiçbir bağlantı yoktur. Hatta demokrasi liberal kapitalist devlete karşı ortaya çıkmıştır liberalizme de sonradan eklenmiştir.

Demokratikleşmeyi, daha çok devlet daha az toplum olarak algılayan liberal yaklaşımın toplumu, sermaye kesiminden ibarettir. Bu nedenle daha az devlet daha çok toplum sloganı kamu gücünün doğrudan sermayeye devri anlamına gelmekte bu nedenle de demokratikleşmenin sınırları toplumsal eşitsizliği problem etmeyen burjuva demokrasisi ile sınırlıdır (Bovles ve Gintis,1996: 15).

Aynı biçimde devletin küçülmesi demokrasinin toplumsal tabanının yok olması demektir. Devletten ekonomik anlamda hiçbir beklentisi olmayan insanların demokrasiye sahip çıkmaları da beklenemez (Boratav, 1991: 13). Kimi liberallerin iddia ettiği gibi halk yığınlarına oy hakkının verilmesi halk egemenliğini olanaklı kılmaz. Uygulamada görülen egemen sınıfın iktidarında bir azalmadan çok emekçi sınıfların köktencilikteki azalmadır (Bottomore, 1997: 41).

Bovles ve Gintis'e göre, demokratik kurumlar modern ulus devletlerin yaşamındaki basit süslerdir. İşlerin fiilen döndüğü yerlerde aile, ordu, fabrika ve bürolarda temel kurumlarda demokratik olan hiçbir şey yoktur. Bu günkü yapılanmasıyla demokrasi katılımdan çok yabancılaşmaya ve siyasi duyarsızlığının artmasına neden olmuştur. Halkın gücü elinde bulundurması, hiçbir zaman belirli bir grubun ne adına olursa olsun gücü elinde bulundurması ile aynı anlama gelmez. Bu anlamda temsili demokrasi gerçek anlamıyla demokrasinin dışındadır (Bovles ve Gintis, 1996: 33).

Marksist düşünürlerin liberal demokrasiye yönelttikleri eleştiri, liberal demokrasinin temel özelliği eşitsizlik olan kapitalizmle iç içe geçmiş olduğundan özgürlük

ve demokratikleşmeyi gerçekleştiremez. Bu sistemde, sermaye sınıfıyla proleter sınıf görünüşte aynı sivil ve siyasal özgürlüklere sahiptir. Oysa ekonomik gücü elinde bulunduranlar bu güçleriyle siyasal sistemi de bütünüyle denetlemektedir. Dolayısıyla gerçek yönetici sınıf halk değil, ekonomiyi ve devleti denetim altında tutan burjuvazidir. İkinci eleştiri ise liberal kuramın bireycilik anlayışına yöneltilmektedir (Erdoğan, 1996: 232).

Seçimlere diğer bir eleştiri de seçmenlerin gerçek bir seçme yapmaktan çok, önceden listelerde belirlenmiş adaylara oy verip vermeme durumuna gelmiş olmalarıdır (Tanilli, 2001: 337). Seçimlerin halkın iradesini göstermediğinin bir kanıtı seçilenlerin radikal soldan, radikal sağa kayacak biçimde parti değiştirebilmeleridir. Seçimler devlet politikaları üzerinde geniş kitleler açısından anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Ancak kapitalist toplumda sermaye sahibi sınıf, ekonomik güçleri ve kültürel üretim araçları üzerindeki etkileri nedeniyle, ülkenin ve ekonominin gidişatı üzerinde etki yaratabilirler. Aldıkları ekonomik ve akılcı kararlarla hükümetlere sinyal göndererek nasıl davranmaları gerektiğini anlatabilirler, siyasi parti ve basın da bu sinyalleri genelleştirebilir ve uygulanabilir hale getirir ve gerekçelerini toplumun geri kalanına kabul ettirir. Sermaye sahibi sınıf, bu anlamda demokrasiyi ve demokratik hakları eksiksiz kullanmaktadır. Oysa işçi sınıfı toplumun genel gidişini birey ve vatandaş olarak etkileyecek araçlara sahip değildir (Yıldızoğlu, 1994: 54). Hepimiz bir seçenekler dünyasına mahkûmuz, fakat seçici olmak için gerekli araçlar hepimizde yok. Bu ise ekonomik alanda sendikalar, politik alanda işçi sınıfını temsil eden sosyal demokrat partilerle mümkün olagelmıştır. Ancak 1970 yıllardan bu yana sosyal demokrat partiler işçi sınıfının reform taleplerinin temsilcisi olmaktan çıkmıştır. İşçiler demokrat partilere, bir sınıf olarak değil, tüketici, vergi mükellefi, demokrasi yanlısı bireyler olarak oy vermişlerdir (Yıldızoğlu, 1994: 60). Sosyal

demokrat partiler, işçi partileri niteliklerini kaybetmiş yükselen orta sınıfları ve hatta sanayi sermayesini temsil eder olmuştur. İşçi örgütlenmesi siyasi reformist anlamda örgütsüz kalmıştır. Partiler seçim kazanmaya dönük firmalara benzemiştir.

Liberalizm halk egemenliğini gerçekleştirmekten çok; halkı yöneticilere karşı korumakla ilgilenmiştir. Geçmişte liberallerin tümü, siyasal yurttaşlığın mülksüzlere oy hakkı tanınmasının mülkiyet hakkını ve piyasa ekonomisinin tehlikeye sokacağı endişesiyle bağımsız karar alabilmek için oy hakkının belli bir mülkiyete ve eğitim şartına bağlanmasını savunmuşlardır. David Beetham'ın belirttiği gibi liberal demokrasinin bileşenleri arasında hem bir karşılıklı zorunluluk ilişkisi hem de bir gerilim uzlaşmazlık mevcuttur (Örs, 2007: 67-74). Liberal demokrasi yanlıları, liberalizm gibi ilke olarak bireysel hakların ve özgürlüklerin, önemini savunarak hakları güvence altına alan yönetimin sınırlandırılmasının önemini vurgularlar. Herkesin kamusal yaşama katılma özgürlüğüne sahip olduğu varsayılır; ama asıl vurgu kişilerin işlerine ve özel yaşamlarına müdahaleden korunmaları yönündedir. Ancak neyin özel sayılacağı ve özel yaşam hakkının sınırı tartışmalıdır. Platon' da demokrasinin bireylere aşırı özgürlük ve keyfi davranma olanağı getireceğini; bunun toplum düzeni ve disiplini yozlaştıracağını ileri sürmektedir (Gemalmaz, 2010: 3). Mill'e göre yönetimin iktidarı sınırlanmalıdır çünkü otoriter bir devlette yurttaşlar ahlaki ve zihinsel potansiyellerini gerçekleştiremezler. Diğer yandan da bireyin kendini gerçekleştirebilmesi için devletin, çocukların eğitimi, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, halk sağlığının iyileştirilmesi, emeklilik sigortası gibi konularda müdahalesini de savunur, zaten bu niteliği onu 19 ve 20 yüzyıl liberalizmi arasında köprü konumuna getirir.

Liberalizmi eleştiren fikirleriyle önem arz eden bir diğer siyaset bilimci de Toffler'dir. Toffler'e göre batılı liberal demokrasiler, kullanılmış politik sistemlerini Orta

Avrupalılara pazarlamaktadırlar. Ne var ki politik sistemler tıpkı eski külistür arabalar gibi tekliyor hırıldıyor ve sonuçta duracağa benziyor. Liberalizm için tasarlanmış bütün düzenlemeler, seçim temsil etme edilme, çok partili rekabet, yasama yürütme organları arasındaki güçler ayrılığı ve bağımsız yargı; küresel bir ekonomiden önceki daha yavaş ve toplumsal açıdan daha az karmaşık bir dönem için tasarlanmışlardı. Sanayi devriminin ilk sarsıntıları hissedilirken tarım devriminin ya da ilk dalga döneminde oluşturulan sonrada (büyük oranda daha çok işlev yüklenerek ve bunları sanayi tipi bürokrasilere devrederek) sanayi devrine uyarlanan demokratik sistemlerimiz diğer kurumlarımız gibi hala hızla yok olan geçmişteki kökenlerini yansıtıyorlar.

İkinci dalga devrimleri, 18 yüzyılda Fransa ABD, Rusya, Japonya ve diğer ülkelerde ilk dalga seçkilerini alaşağı etmeyi başardıklarında, anayasalar yazma, hükümetler kurma ve neredeyse sıfırdan politik kurumlar tasarlama gereğiyle karşılaştılar. Her yerde anayasa tasarımcıları temsil etme edilme üzerine kafa yordular. Tasarlamalardan doğan temsili hükümet babadan oğula geçen hanedanlığa ve diğer iktidar biçimleriyle kıyaslandığında kayda değer bir ilerlemeydi. Ne var ki temsili hükümet hiçbir zaman halk tarafından denetlenmedi. Sanayileşmiş ülkelerde hiçbir yerde sanayinin alt yapısını alt elit, elit ve süper elit yapısını gerçekte değiştirmede resmi temsil etme edilme mekanizması aslında yönetici elitlerin denetimini zayıflatmak bir yana onların iktidarlarını korumayı sağlayan, katılımın temel bir aracı haline geldi. Böylece seçimler kimin kazandığından çok, seçkinler için güçlü bir kültürel işlevi yerine getirdi. Herkesin oy kullanma hakkı olması bağlamında seçimler eşitlik yanılısamasını besledi. Oy verme, halka seçimlerin sistematik olarak makine gibi düzenli mantıklı biçimde yapıldığı fikrini vererek bir kitlesel güven tazeleme ritüeli sağladı. Seçimler, sembolik olarak vatandaşlara direksiyonun hala kedisinde olduğunu en azından teorik olarak liderleri seçtikleri gibi seçmeyebilecekleri

güvenini veriyordu. İkinci dalga politik sistemlerde parti işleme makinesiyle karşılaşırız. Halkın şarta bağlanmış zamanlarda, adaylar arasında bir seçim yapmasına izin verilir, sonrada resmi demokrasi mekanizması dört beş yılda açılan bir köprü gibi tekrar kapatılır. Temsili hükümet, ortak birleştirici kararlar üreten ekonomik mal üreten bir fabrikanın politikadaki karşılığıdır. Fabrikaların çoğu gibi tepeden yönetildi ve şimdi onlar gibi modası geçiyor.

Üçüncü dalga hükümetinin aykırı ilkesi azınlık iktidarıdır. Modern dönemin meşrulaştırıcı ilkesi olan çoğunluk yönetiminin gittikçe modasını geçmektedir. Kitle demokrasisi, toptan üretim kitlesel tüketim, kitle iletişim araçları da toplu eğlence ve kitle eğitimine dayalı toplumların politik ifade biçimidir. Modern politikacılar, kitleler için çalıştıklarını ya da onlar adına konuştuklarını ifade ettiler. Kitle piyasaları mikro piyasalara bölünüyor. İletişim imkânları çoğalarak sistemden akan mesajları çeşitlendiriyor. Sistem daha yüksek bir farklılaşmaya doğru ilerlerken teknolojiler, beceriler, aile yapıları, sanat biçimleri ve değer sistemleri bütünüyle çeşitleniyor. Gelişmiş toplumlarda fakirler, devasa bir orta sınıf tarafından ihmal ediliyor, kurban edilen azınlığı oluşturuyor çoğunluk yönetimi sosyal adaleti kapsamıyor. Anlamlı bir çoğunluk sağlamak giderek zorlaşıyor. Üçüncü dalga da demokrasiyi tekrar kurmak için gereken şey, artan farklılıkların gerilim ve çatışma getireceği yolundaki ürkütücü ancak yanlış varsayımdan kurtulmaktır.

Sanayi toplumunun liberal demokrasi modelinin, enformasyon toplumunda işlevini yerine getiremediğini söyleyen düşünürlerden Michells'e göre 18.Yüzyıl Fransız İngiliz düşünürlerinin klasik bilimin maddi prensiplerine göre bilinçli olarak icat ettikleri çoktan eskimiş bir demokrasi modelinin iflasına tanık oluyoruz. Bu basit demokrasi modeli, 21.Yüzyılda geniş çeşitlilik gösteren ve çok farklı çıkarlar güden sofistike seçmenlerden oluşan dinamik ve karmaşık olan yapıya uymuyor. Ulus devlet de, mülkiyet

sahiplerinin kendilerini ifade aracı olarak icat edilen liberal demokrasi, enformasyon devrimi ve global entegrasyon süreci tarafından dönüşüme uğratılan toplumlardaki devasa seçmen kitlelerine nasıl uyum sağlayabilir. Modern demokrasi yeniden icat edilmelidir.

Barber ise, cılız demokrasi adını verdiği liberal demokrasi anlayışını eleştirmektedir. Liberalizmin çıkış noktası bireyin tanımlayıcı özerkliği, mahremiyeti, yalnızlığı ve mutlak haklarıdır. Siyaset tasarımı, birey, haklar, özgürlük ve adalet gibi, içeriği siyasal pratikten önce normatif olarak belirlenmiş soyut kavramlarla oluşturulur. Liberal siyasal pratiğe, hakikatin mutlak kesinliğini kazandıracak temeller arar. Bilgi anlayışı tekbencidir. Dünya kimsenin başkaları için var olmadığı bir dünyadır: Onun dünyasında kamusal hiçbir şey yoktur; verimlilik ve yarar hesabı her şeyin önüne geçmiştir.

Kardeşlik duygusu, genel irade, özel alanın dışında sevgi, inanç ya da bağlılık yoktur. Liberalizmin insanı saldırgan, açgözlü, hedonist ve yalnızdır; ortakçılık, dayanışma ve birlikte varoluş potansiyelinden yoksundur. Barber'ın bunun yerine önerdiği güçlü demokrasi tasarımında siyaset, adalet ve özgürlük gibi kavramlara dayanmaz, bunları mümkün kılan pratiktir. İnsanlar belli soyut hakikatlere rıza gösterdikleri için yurttaş olmazlar, yurttaş haline geldikleri için uygun pratik hakikatler yaratmaya muktedir kişiler olurlar. Demokrasi bir araç değil bir amaç olduğu için siyaset de, yolculuğun varmak kadar önemli ve yolcular arasındaki ilişkilerin varacaklarını sandıkları hedefler kadar, yaşamsal olduğu bir yolculuktur. Bu tasarım, yurttaşların siyaset sürecine aktif katılımını gerektirdiği için temsili dışlar. Güçlü demokratik cemaatte yurttaşlar birbirlerine kanla ya da sözleşmeyle değil, ortak çatışmalara ortak çözümler aramaya yönelik ortak ilgileri ve ortak katılımlarıyla bağlanan komşulardır. Demokrasinin görevi, yurttaşların siyasal yargı gücünü besleyecek kurumlar ve işleyişler bulmaktır. Barber, yurttaşlık tasarımının hayata

geçirilmesinin önündeki engelleri inceleyerek yurttaşlık eğitiminin önemini vurgular ve bir dizi somut, uygulanabilir öneri getirir: Semt birlikleri ve yurttaş iletişim kooperatifleri oluşturmak, evrensel yurttaşlık hizmeti, iş yeri demokrasisi; yeni bir mimari ve kamusal alan inşa etmek. İnsanı temel alan bir siyasetin imkânlarını düşünmeye çağırılmaktadır.

Batı toplumları, gelişmiş demokratik siyasal modeller olarak kabul edilmektedir. Batı toplumları, geçmişte özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi tüm insanlığı derinden etkileyen evrensel değerlerin kurucusu iken; yirminci yüzyılın sonuna gelindiğinde bu merkezi rollerini kaybetmiş görünmektedir. Baudrillard, Kötülüğün Şeffaflığı adlı eserinde, Batı'yı var eden temel kavramlardan olan gelişme, ilerleme ve kendini koruma ilkesinin, her yerde yok oluşunu anlatır. Sibernetik devrim, makine ile insan arasındaki ayrımı makine lehine ortadan kaldırmış; politikanın sonuna yol açan politik devrim ise eski politik biçimlerin simülasyonu olan trans-politikanın egemenliğini kurmuştur. Batı'nın politik bağışıklık sistemi, kendi bünyesindeki virüsler nedeniyle tehdit altındadır. Batı, artık "aynı"nın aynasında, kendi kendinden üreyen ve türeyen cinsiyet ve zihniyetleriyle birbirinin kopyası olan bireylerin dünyasıdır.

Günümüzde parlamentoların öneminin azaldığını, medya demokrasilerinde parlamentoların siyasal süreçlerindeki etkilerini büyük ölçüde kaybettiklerini söylemek gerekir. Bu durum, daha çok Avrupa'daki parlamenter demokrasiler için geçerlidir. ABD'de ki başkanlık ve Fransa'daki yarı başkanlık demokrasileri sık sık bölünmez yönetim ikilemiyle karşılaşmaktadır, programlarını yürürlüğe sokabilmek için yasama organında ki çoğunluk partisinin liderleriyle pazarlıklara girmek zorunda kalmaktadırlar. Avrupa'da parlamenter demokrasiler, kısmen siyasal partilerin etkisinin bir sonucu olarak farklı bir görünüm sergilemektedirler.

Kuvvetler ayrımı modeli, çoktan yerini kendini yasama ve yürütme arasında güçlü boşluk bulunan, yasama, yürütme, yargı arasında daha zayıf boşluğu olan bir gerçekliğe teslim etmiş gibidir. Yasamanın yürütmeyi denetlemesinde kayma olurken, hükümeti denetleyen parlamento yerine, azınlıkta olan muhalefetin yönetici çoğunluğu kısmen denetlediği görülmektedir.

Medya demokrasisinde siyasal partilerin marjinalleşmesi, parlamentonun gölgede kalmasına neden olmuştur. Artık siyasal partilerin arkasında her zaman medya uyumlu mekanizmaların kendi yararına çalışacağını bilerek, medya demokrasisinde partiler iktidara gelişini planlamakta ve yürütmektedir. Medyayla ilişkilerine dikkat etmeyen hükümet temsilcileri ve parlamentolar, güncel siyasal süreç içinde her zaman nüfuzlarını ve merkeziliklerini kaybetmeyle karşı karşıya kalabilirler.

III.4. Temsili Sistemin Krizi

Liberalizm, içerik ve anlamca aydınlanma kültürü ve hümanizmden beslenmektedir. Kapitalizm özgürlükçü ekonomik sistem olarak yaygınlaşıp üretim serbestliği olarak meşrulaştığında, siyaset kurumunda da liberal demokrasi anlayışının gelişmesine neden olmuştur. Kapitalizm, üretim gücünü makine endüstrisinden ağır sanayiden zamanla enformasyon teknolojisine dönüştürdü. Siyasal kurumlar, kapitalist dönemde iktidarlarını kitle iletişim araçlarıyla korudular; fakat ekonomide yaşanan enformasyon ve esnek üretim tarzında ki değişmelere aynı hızda uyum sağlayamamıştır. Sanayi kapitalizminin siyasal uzantısı olan liberal demokrasi, yeni dönemde işlevini yerine getiremez olmuştur. Ekonomi kurumu ve siyasal kurum arasında işleyiş bakımından paralel bir ilişki vardır. Feodal toplumda ekonomik ve siyasal güç odağı toprak soylular iken sanayi toplumunda da kapitalistler, siyasal ve ekonomik olarak siyasal iktidar

üzerinde bir güç oluşturmuşlardır. İletişim toplumunda da yeni iletişim teknolojilerini kontrol eden guruplar iktidar üzerinde belirleyici olacaklardır.

Çağımızın ekonomik işleyişinde, enformatik teknoloji ve esnek üretim sistemi geçerlidir. Üretim standart dışı çeşitlenmiş ürünlerden oluşmakta ve tüketici tercihlerine göre biçimlenmektedir. Siyasal arenada da iktidarı mümkün kılan kitle iletişim araçları tıpkı ekonomide olduğu gibi, küçük guruplar ve bireye yönelik mesaj akışını mümkün kılan bir yapıya dönüşmektedir. Bilgi ve yeni iletişim teknolojilerini kontrol eden iktidarı da kontrol edecektir. Yeni iletişim teknolojileri iletişimde kitlesel olan gazete televizyon, radyo gibi araçlardan farklı olarak bireysel ve küçük guruplara mesaj üretmeye imkân vermektedir. Ekonomideki kitlesel üretimin değişim yönü gibi, siyasette de iktidar yeni iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle küçük guruplara dağılacaktır.

Habermas'a göre, temsil krizinin temel nedeni, siyasetin sürekli olarak tekrar tekrar yinelenmiş seçimlere indirgenmiş olması ve meşrulaştırmanın da buna dayandırılmasıdır. Sanayi toplumlarında gelişen teknokratik yönetim altında demokratik seçimler kamusal tartışmaya değil daha çok onaylamaya dayanmaktadır. Bu durum siyasetin bilimselleşmesine neden olmuştur. Diğer yandan demokratik karar alma sürecini, birbirlerinin yerini alarak iş başına getirilen seçkinleri onaylamak için düzenlenmiş bir usule indirger. Halkın kendi kendisini yönettiği kendi hayatlarını, kaderlerini belirlediği sanrısı yaratır. Vatandaş oy verdiğinde kendi hayatlarını belirleyen kararlar almaktan çok, kendileri adına karar alacakları seçmektedir. Doğrudan demokrasi örneğinde halk katılımı, referandumlar, kitle gösterileri, enteraktif televizyon aracılığıyla karar verme sürecine doğrudan daimi katılımını gerektirir. Temsili demokrasi birkaç yılda bir irade beyanı oluşuyla sınırlı ve yetkinin, başkalarına devriyle dolaylıdır. Sıradan vatandaşı siyasetle mesafeli tutarak uzlaşmayı teşvik ve kabul ederek istikrar sağlar. Temsili demokraside bu

aksaklığı gidermek için bireylerin kendi özel çıkarlarını izleyebilecekleri bir hukuki çerçeve tesis edilmelidir. Sürekli demokrasi de sosyal var oluşun tüm alanlarında belirleyici olmalıdır. Âdemi-merkeziyetçilik ile katılım ve siyasi iktidarın mümkün olan en geniş biçimde dağıtılmasını savunan bir demokrasi türünde halk nasıl yönetmelidir? Sorusuna cevap olabilecek mekanizmalar geliştirilmelidir (Heywood. 2006: 96-102). Kamuoyu psikolojisine göre; tartışma zemininde gerçekleşen seçimi, iyi hatibin kazanma şansı yüksektir. Seçilenler, yetkin yönetici, profesyonel devlet adamı olmaktan çok hatiptirler.

Temsil mekanizması, rızanın gerçekliğini yitirmesine neden olmakta rıza mekanizması sadece seçimin yapıldığı anda işlemekte, temsilciler seçildikten sonra toplumun egemenliği sona ermekte, egemenlik temsilcilere geçmektedir. Ayrıca temsilcilerin gerçek egemenliğin sahipleri tarafından rızanın dışına çıkıp çıkmadıkları denetlenememektedir (Şaylan, 1998: 32-33).

Doğuda yıllardır süren bürokratik diktatörlükler, kendi kimliğini tanımlamaya yönelik etnik savaşların patlamasına yol açtı. Batının liberal demokratik toplumlarında da politikacılar sadece kendi çıkarını gözeten, kendisine oy verenlerin gereksinimlerini kaygılarını önemsemeyen, anlamayan insanlar olarak görüldüler. Bu durum insanlar arasında bir yabancılaşma yarattı. Politikada yabancılaşanlar, Amerika'da kendilerini terk ettiğine inanan politik süreci, kitleler halinde terk ederek oy kullanmayanları en büyük parti haline getirdiler (Gardels, 1993: 3-5).

Toplumun yetişkin üyesi bireyin, kendisi ve üyesi olduğu toplum için aklını kullanarak en doğru kararı verme yetenek ve kapasitesine sahip olduğu kabulü demokrasinin temel bir gereğidir; fakat seçmen olan bireyin bu niteliklere sahip olmadığı

konusunda ciddi endişeler vardır. Örneğin kendini en ileri demokrasi olarak tanımlayan Amerika'da seçimlerde genel nüfusa göre katılım % 26 da kalmıştır.

Toplumda uyum ve düzenin tesis edilebilmesi için insan düşüncesi ile yasalar, kurumlar at başı gitmelidir. Yeni keşifler, icatlar yapıldıkça; davranışlar kanaatler değiştikçe, demokrasilerde değişmelidir (Toffler, 1996: 465). Devlet işlemez durumdadır, kötü olduğu için değil sınıflar, baskı grupları, lobiler tarafından kontrol edildiklerinden, değişen toplum ihtiyaçlarına cevap veremediğinden işlememektedir. En öncelikli işimiz ikinci dalga çağından kalma klişelerden kurtulmaktır. Çoğunluk koalisyonu kurmak zorlaşmıştır, çoğunluk iktidarı çökmüştür. İtalya'nın altı ay, Hollanda'nın beş ay hükümsüz kalması çoğunluk demokrasisi krizinin göstergesidir. Demokrasinin iktidara olan geri besleme işlevi yenilenmeli sürekli kılınmalıdır (Toffler, 1996: 474). Becker, neden ölüm kalım kararlarını, savunma işlerine ne kadar para harcanacağına, seçimle gelen üyelere verilebiliyor? Demokrasinin iyi işlediği söylenen Amerika'da 1976'da beyaz olmayan Amerikalıların nüfusun %20 oluşturdukları halde, mecliste koltukların %4'üne, senatoda %1'ine sahip olmaları; nüfusun %50'sini oluşturan kadınların senatoda hiç temsil edilmemeleri nasıl açıklanabilir? Parlamentolar, meclisler, kongreler birbirlerine rakip olan azınlıkların iddia ve isteklerinin uzlaştığı yerlerdir. Yasa yapıcılar seçkin azınlıklar adına hareket etmektedirler.

Yönetmel kararlar, siyasi elitlerin çıkarları gölgesinde üretilmektedir. Siyasi elitler, siyaset kurumu içinde, hiyerarşik olarak en üst ya da en üste yakın konumları işgal eden bireyler olarak tanımlanabilir. Teorik açıdan elit kavramı, kurumsal iktidara sahip, toplumsal kaynakları kontrol edebilecek konumda bulunan, karar verme sürecini doğrudan ya da dolaylı olarak ciddi oranda etkileme yetisine ve gücüne sahip, bireyler olarak tanımlanabilir (Arslan, 2012: 119)

İlk bakışta, siyasi parti liderleri ve merkez yürütme kurulu üyeleri, parlamenterler, ya da devlet başkanları siyasi elitler olarak görülebilir; ancak bu siyasi aktörlerin medya ve ticari örgütlerle, kamuoyuna pek yansımaya sahip yapısal ilişkileri vardır. Bu ilişkilerin bağlayıcılığı nedeniyle siyasi elitler, temsil ettikleri toplumun değil, medya ve sermaye gruplarının çıkarlarına uygun politikalar üretirler (Arslan, 2012: 120).

Demokrasinin zayıflamasının nedenleri, demokrasinin üç temel boyutu yurttaşlık, devlet erkinin sınırlanması ve temsil, kurumlarında aranmalıdır. Tarihsel süreçte önce halk egemenliği sağlanmış ve ulus devlet oluşmuştur (Touraine, 1997: 159). Demokrasinin temelini kurumlarında değil ekinde aramalıyız. Demokratik ekin yalnızca düşüncelerin yayılması anlamına gelmez, İnsanın her türlü saltık erk girişimi seçimle gerekli kılınsa bile en sert biçimde direnmesi gerektiğini savunan, aynı zamanda da insandaki kişisel özgürlüğün kurumsal koşullarını belirleme ve koruma istencini uyaran anlayıştır. Kişisel öznenin özgürlüğü birincil derecede önemli olmalıdır. İnsanın yurttaşla özdeşleştirilmesi 18. yüz yılda da özgürlük getirmesine karşın bugün tehlike getirir. Katılma çağrı, herkesin özgürlüklerinin gelişmesini sağlayacağı yerde, daha çok yabancı olanın dışlanmasını sağlar. Demokratik ekinin üzerinde durarak, demokrasinin temel sorunlarından uzaklaşmayız; tersine siyasi düşüncenin çekirdeğine doğru ilerleriz (Touraine, 1997: 160). Demokrasi savunduğu ilkeler aracılığıyla değil, çatıştığı düşmanlar aracılığıyla daha belirgin biçimde tanımlanıyorsa, bir toplumun ötekini yadsıdığı, üyelerinin belli inanç ve düzgülere istekleri seferber olmuş bir kitlenin ya da belli amaçlar doğrultusunda kullanılan bir düşüncenin yarattığı genel bir istenci benimsettiği her yerde tehlikede demektir (Touraine, 1997: 180). Bir toplum kendiliğinden demokratik değildir, pazar uçurumlar yaratıp egemen modelleri benimsetirken toplum, yasa ve töreleriyle iletişimi olanaklı kılıyorsa, zenginliklerin dağılımında ki eşitsizlikleri düzeltiyorsa

demokratik olur (Touraine, 1997: 181). Demokratik düşüncenin hareket noktası halk egemenliği düşüncesidir. İktidar, gelenek, fetih hakkı, ya da tanrısal istençte, meşruiyet aradığı sürece demokrasi gerçekleşmez. İktidarı elinde tutan kişi ya da kurum, egemenliğin tek sahibi halkın aldığı kararları uygulamakla yükümlü bir halk temsilcisi olmadıkça demokrasiden söz edilemez.

Siyasal eyleyenler toplumsal eyleyenlerin istemlerine uymadıklarında, yani temsilcilik niteliklerini yitirdiklerinde dengeleri bozulan siyasal eyleyenler devletin yanına geçerler ve demokrasinin var olabilmesi için birinci koşula, devlet erkinin sınırlanması koşuluna karşı gelirler (Touraine, 1997: 86).

Demokrasi bugün siyasal örgütün olağan biçimi olarak, pazar ekonomisinin ekonomik biçimini, dünyasallaşmanın da ekinsel anlatımını oluşturduğu bir modernliğin siyasal görünümü olarak benimsetir kendini. Demokratik yönetim biçimi en çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren, olası en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan, siyasal yaşam biçimidir (Touraine, 1997: 25).

Yüzyıllardır demokrasi, bilgisizliğin bağımlılığın, geleneğin ve tanrısal hukukun zindanlarından us, ekonomik kalkınma ve halk egemenliği sayesinde kurtulmakla bağdaştırıldı. Toplumu ekonomik, ekinsel, siyasal açıdan harekete geçirmek için, mutlaklardan dinden ve devlet ideolojilerinden kurtarmak istiyorduk, siyasal özgürlüğü ekinsel hoşgörüyü ve kişisel mutluluğu birleştiriyormuş gibi görünen bağlara güveniyorduk. Demokrasi bugün siyasal örgütün olağan biçimi olarak, pazar ekonomisinin ekonomik biçimini, dünyasallaşmanın da ekinsel anlatımını oluşturduğu bir modernliğin siyasal görünümü olarak kendini benimsetmektedir (Touraine, 1997: 9).

Dünyanın ekonomik bakımdan birleşmesiyle, kültürel bakımdan bölünmesiyle toplumsal yaşam alanı, özelliklede siyasal yaşam alanı yok olmaktadır. Partiler bir

programın ya da temsil ettikleri kesimlerin toplumsal çıkarlarının hizmetinden çok bir adayın hizmetindeki siyasal işlemler haline gelmiştir. Demokrasiyi çoğulculuğa indirgemek halka bir siyasa seçme hakkı tanımak anlamına gelmez. Halk toplumsal ve düşünsel anlamda seçkinlerin hazırladığı birçok tasarı arasında bir seçim yapmak zorundadır (Touraine, 2000: 315).

Belki son yarım yüzyıldır üzerinde durulan en önemli sorunlardan biri, demokratik kurumların gösterdiği performans ile demokrasinin idealleri arasında giderek artan bir gerilimin gözlemlenmesidir (Tokgöz, 2008: 317). Temsili demokraside krizden söz edilirken, siyasetin kendi içinde, sorunsuz işlemediği açık seçik ortadır. İnsanlar, siyasal kurumlara ve liderlere burun kıvrarak bakarlar, seçimlerde sandığa gitme ve oy verme oranı düşmekte, sivil bağlantısızlık görülmektedir.

Yukarıda anlatılmaya çalışılan durum, gerek ABD’de, gerekse Avrupa’da sıkça gözlenmektedir. Bu konuda çeşitli görüşler ortaya atılmaktadır. Genel kanı, gerek ABD’de, gerekse Avrupa’da, özellikle Avrupa Birliği boyutunda yurttaşların seçimlere katılmaktan kaçındıkları, yasal bilgilerinin yetersiz olduğu, çevresine boş verdiği evinde oturduğu şeklindedir. Anlatılanlar bakımından yapılan açıklamalar da çeşitlidir. Bir kısmı, yurttaşların artık siyasete daha eleştirel bir gözle baktığı, hükümetlerin icraatlarındaki düzen, iş, değişen kültürel değerleri, kuramsal sorunları tartışma konusu ederken; diğer bir kısmı ise, oy verme oranının giderek düşmesi sorgulanmaktadır. Gerek Avrupa’da, gerekse ABD’de pek çok düşünür son doksan yılda haber medyasının giderek artan kamusal bağlantısızlığı, yurttaş bilincine sahip olma yönünde yaşanan bilgisizlikle birlikte hükümete karşı güvensizliğin arttığına dair görüşler vardır (Örs, 2000: 153).

Bu konuda kuramsal olarak çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Aslında, sorun endüstri sonrası toplumlarda haber medyası ile siyasal partilerin siyasal iletişim sürecinde

yurttaşın yakalandığı bir hastalıktan sorumlu olup olmadıklarını inceleme noktasında düşünülmektedir (Tokgöz, 2008: 324).

III.5. Seçim ve Temsil Sorunu

Temsil olgusu, yurttaşlar topluluğunun fiziksel bakımdan bir araya gelerek yönetsel karar almalarının güç oluşu gerekçesiyle vardır. Sıradan yurttaşın giderek karmaşıklaşan toplumda, tüm toplumu bağlayan kararlar alması için bilgisi deneyimi ve donanımının yetersiz kaldığı, milyonlarca yurttaşın bir araya gelerek aslen kendilerine ait olan gücü kullanmaları mümkün olmadığı gerekçesiyle, otoriteyi kendileri adına kullanacak temsilcilerini seçtikleri yöntem olarak tanımlanabilir.

Temsilciler, yurttäşa ait bir yetkiyi kullandıklarından bireylere hesap vermelidirler. Özel hukuk alanına da görülen temsil kurumunun en belirgin özelliği, temsil edilenin üstün konumudur. Temsil edilen dilediği zaman temsilcisinin, yetkileri genişletebilmekte kısıtlayabilmekte veya verdiği yetkileri geri alarak temsilcisini azledebilmektedir. Siyasi işleyiş sürecinde durum böyle değildir. Politikacı yetki almaktadır, fakat bir kez temsil bağı kurulduktan sonra temsilci dört beş yıllık bir sürede geniş bir otonomiye sahip olmaktadır. Siyasal temsilde, temsilcilerin yetkisi temsil edilenlerin isteğine bağlı olarak ortadan kalkmamakta, hesap sorma verme ilişkisi zamanı önceden belirlenmiş olan seçimlerle gerçekleşmektedir. Kaldı ki temsilci, temsil ettiği yetki verenlere fiilen hesap vermemekte sadece yeni dönemde temsilci seçilmeme yaptırımını söz konusu olmaktadır. Temsilci zaten dört beş yıl gibi uzun sürede yetki verenlerin çıkarlarına karşı; kendi çıkarlarını olabildiğince maksimize etmektedir.

Temsilcilerin otoritesine yurttaşın boyun eğmesi, edilgen bir rolün dayatılması demektir. Temsilciler ise geniş bir otoriteye sahip olmaktadırlar. Hesap sorma, hesap verme imkânı dört beş yılda bir yapılan seçimlerle kısmen mümkündür. Asıl yetki

sahiplerine sadece seçim dönemlerinde sandığa git ve hazırlanmış seçenekler arasından tercihini yap denilmektedir asıl yetkiyi temsilciler kullanmaktadır. Bu süreçte yurttaş siyasal partilerin profesyonel kuşatıcı yönlendirmesi altındadır. Kısacası bireylerin siyasete katılmaları kendi kaderlerini belirlemeleri, temsilci adaylardan oluşan siyasal seçkinler ve onların örgütlendiği siyasal partiler eliyle yürütülmektedir. Demokrasi, kimin kamusal gücü kullanacağını belirlediği yöntemlerden başka bir şey değildir. İktidarı kullanma yetkisi yönetici sınıf siyasi seçkinler grubunun tekelindedir. Siyasi seçkinler kolayca iktidarı kullanmaktan kaynaklanan ayrıcalıklardan yararlanmaktadırlar. Siyasal seçkinlerin demokrasilerde, temel işlevlerinin kurulu ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik düzeni yeniden üretmek ve işletmek olduğu söylenebilir çünkü zaten bu insanların seçkinler kategorisini oluşturması, ayrıcalıklardan yararlanması, bu kurulu düzen sayesinde gerçekleşmektedir.

Siyasi partiler, temel amacı oy maksimizasyonu sağlamak olan bürokratik hiyerarşik örgütlerdir. Ancak uygulamada bir siyasi partinin söylemi ile iktidara geldiğinde izlediği politikalar arasında büyük farklar olduğu gözlenmektedir. Örneğin Türk siyasal yaşamında, söyleminde devletçiliği yadsıyan ve liberalizmi yücelten partiler iktidara geldiklerinde söylemlerinin tersine; devletçilik uygulamasını kapsam ve içerik olarak genişletmişlerdir. Her siyasi parti ideoloji ve söylemine uygun çıkar maksimizasyonu için iktidara talip olur. Parti iktidara gelince sosyolojik ve ideolojik olarak temsil ettiği kesimlerin çıkarlarını maksimize etmeye yönelir. Her siyasal parti birer örgüt olduğundan örgütün başarısında rol oynayan mensuplarının amaçları da unutulmamalıdır. Robert Michels'in "oligarşinin çelik yasası" metaforu bu durumu örnekler. Siyasi partinin örgütlenme derecesi ne derece bürokratikse parti içi oligarşi aynı oranda güçlü olur. Bunun yanında patronaj yani yandaşlara çıkar sağlama, parti oligarşisini güçlendiren nedenlerin

önde gelenidir. Gerçek demokrasi için siyasi partinin parti içi demokrasiye sahip olup, yönetenlerin sistematik ve periyodik olarak değişmeleri gerekir. Seçim yapacak yurttaşın tam bir düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olması ve bunları paylaşabilmek için tüm iletişim kanallarının açık olması gerekir. Yurttaşlar önlerine gelen temsilci adaylarından hangisini seçecekleriyle ilgili olarak tam bilgiye sahip olmalıdırlar.

Temsil olgusu, siyasetin kiteselleşmenin doğal bir sonucu olarak sunulmaktadır. Seçim, demokrasinin olmazsa olmaz şartıdır. Modern demokratik rejimler temsili bir nitelik taşımaktadırlar. Doğrudan demokrasi uygulamaları, büyüyen ve karmaşıklaşan toplumlarda geçerliliğini yitirmiştir. Modernleşme sürecinde siyasi temsile paralel seçimin önemi de artmıştır. Seçim, meşru siyasetin temel kriteri ve siyasi temsilin en geçerli yöntemi olarak kabul edilmektedir. Seçimin demokratik siyaset açısından önemi, bireysel tercihleri toplumsal tercihlere dönüştürmesidir (Türköne, 2009: 293).

III.6. Meşruiyet ve Katılım Sorunu

Meşruiyet, yasaya uygunluk, yerindelik ve bir hakkın sahibine teslim edilmesi şeklinde tanımlanabilir. Demokrasilerde meşruiyet, siyasal aktörler ve kurumlarca üretilen politik ürünlerin; bu ürünlerden etkilenenler tarafından haklı bulunması benimsenip kabul edilmesi demektir. Demokratik katılım kavramı demokrasi ile yakından ilgilidir ve üretilen bir kararda, o kararın muhataplarının söz sahibi olmasını gerektirir. Demokrasi terimi, 19. Yüzyıla kadar yoksulların, mülksüzlerin, ayaktakımının yönetimi olarak olumsuz anlamlarda kullanılmıştır. 20.Yüzyıl sonlarından itibaren sosyalizmin albenisinin solması kapitalizmin faziletlerinin sorgulanmaya başlanmasıyla bu ideolojilerin çöküşüyle demokrasinin çekiciliği artmıştır (Heywood, 2006: 96-102).

Liberallere göre, siyasal iktidarın genel ve özgür seçimlerle belirlendiği bir siyasal sistem, kaçınılmaz olarak çoğunluğu oluşturan emekçi sınıfların ve orta sınıfların

yararına işler, çünkü burjuvazinin oy ağırlığı diğer sınıflara göre çok sınırlıdır. Bu nedenle iktidara gelebilmek için geniş halk kitlelerini ekonomik olarak memnun etmek gerekir (Kışlalı, 1998: 93). Buna koşturarak, devletin küçültülmesi hem ekonomik sorunların çözülmesine hem de özgürlüklerin, demokrasilerin gerçekleşmesine yol açacaktır. Devlet karışmadığı sürece görünmez el bireysel çıkarları toplumsal çıkarlara yönlendirecektir (Işıklı, 1999: 71-74). Liberal demokrasi anlayışına kaynaklık eden ortak iyi ortak irade kavramları birer varsayımdır. Homojen tek bir halk iradesi ya da kamu yararı yoktur. Toplumda alınacak kararlarda, görüş ayrılıkları ortaya çıkabilir ya da kimi kararlar özel yetenek ve uzmanlık gerektirebilir. Ayrıca bireyler kamusal sorunların çözümünde irrasyonel davranmaktadır. Dolayısıyla akılcı bir birlik, ortak bir kamu düşüncesi oluşturma düşüncesi yoktur. Bu nedenle herkesi yönetime katıldığı doğrudan demokrasinin uygulanması olanaklı değildir.

Klasik demokrasi anlayışı, halkın iradesinden bağımsız eylemde bulunmayı içeren politik liderliği hesaba katmadığı için, demokratik sürecin ürünü olan kararların halkın isteğini yansıtacağı düşüncesi yanlıştır. Halkın yönettiği hükümet yerine, halkın tasvip ettiği hükümetler vardır. Demokrasi, halkın kendisini idare edecek kimseleri kabul etme ya da reddetme fırsatı anlamına gelmektedir. Demokratik sistemin özü, halkın istemlerinin devletin eylemlerine dönüştürülmesi değil, rekabet halindeki politik partilerin seçmene sunduğu alternatif programların halka benimsettirilip kabul ettirme sürecidir. Bu süreçte halkın en önemli etkinliği seçimlere katılıp hükümeti seçmektir.

Liberalizmin demokrasi kuramına göre, sıradan insanlar kamusal konularda akılcı tercihlerde bulunamazlar. Dolayısıyla sıradan insanlar, önemli siyasi aktörler değildirler. Karar alma sürecinin aydın seçkin bir grubun elinde olması daha akılcıdır. Piyasa nasıl en ekonomik olanı seçiyorsa, siyasal piyasada en uygun siyasi lideri seçer. Bu

nedenle demokrasi en iyi siyasal liderlerin yarıştığı piyasadır. Kitlelerin siyasete katılımı ise rejimin başarısını ve kararlılığını bozma tehlikesi taşıdığından kuşkuyla karşılanmaktadır. Bir başka deyişle yurttaşlar arasında etik anlamda eşitlik reddedilmektedir (Kubalı, 1997: 111).

Kitlelerin siyasal işlevi demokrasiyi yönetmek değildir. Kitleler, büyük olasılıkla hiçbir zaman gerekli gücü siyasal olarak kendilerinde bulamayacaklardır. Hep küçük bir azınlık yönetecektir. Demokraside kitlelerin işlevi de yönetmek değil yönetenlere gözdağı vermektir (Mısır, 1998: 55).

Liberal düşünürlerin demokrasi anlayışlarına göre, halk kamu politikalarına ilişkin sadece temel kararları, yöneticilerin atanması ve onların izleyecekleri siyasetin en genel sınırlarını tayin eden kararları almalıdır. Ayrıca halk, önlerine getirilen öneriler arasında tercihte bulunmakla yetinmelidir. Vatandaşlar politikayı başlatmaz fakat başka yerde başlatılan politikaya onay verirler. Liberal demokrasilerde halkın yöneticiler tarafından getirilen politika önerilerini kabul veya reddetmeleri istenmektedir (Erdoğan, 1996: 175).

Demokrasinin işleyişinde hep elit grupların çıkarları belirleyici olmaktadır. Mannheim'de bu görüştedir ona göre, siyaset ve toplum fiilen seçkinlerin elinde şekillenmektedir. Zira yurttaşların hükümette her zaman direk rol almaları engellense bile en azından belli aralarla arzularını duyurmaları yeterlidir (Mannheim'dan akt. Bottomore, 1997: 103). Liberal düşünürler, liberal demokratik sistemin çoğunluğun aleyhine işlediğinin kanıtlanamayacağını, çünkü kapitalizmden bütün insanların yararlandığı iddiasındadır. Ayrıca sistem bütün insanların yararına işlemese bile, insanlar serbest seçimler yoluyla sistemi kabul ettiklerine göre sistemin demokratik olmadığı söylenemez. Öte yandan liberal demokrasi kusurları olsa bile kendini dönüştürebilecek

ilkeleri ve kurumsal düzenlemeleri yapabilecek güçtedir, nitekim liberal demokrasilerin güvenceye aldığı haklar, biçimsel olarak tanımlansa da bu özgürlükler zedelendiğinde büyük tepkilerin doğması, biçimsel olmadığının göstergesidir. Kimi eşitsizliklerin varlığı, özgürlüğün önemini azaltmadığı gibi bu özgürlüklerden sermaye sınıfı dışındaki sınıflarda yararlanmaktadır (Erdoğan, 1996: 233). Anılan bu görüşler liberal demokrasinin işlevsel olduğunu; kriz içinde olmadığını siyasal memnuniyet için yeterli olduğunu savlamaktadırlar.

Kimi liberal kuramcılara göre, liberalizm dışındaki tüm seçenekler demokrasi dışıdır. Yani liberalizm olmadıkça, demokrasi olmayacaktır. Bu anlayışın bir başka uzantısı kendi başına demokrasinin, özgürlükle bağlantısının olmadığı, demokrasinin özgürlüğünün onun liberal sıfatından geldiğidir (Erdoğan, 1996: 178). Fukuyama'ya göre, iki kutuplu dünyanın sona ermesiyle insanlığın tek alternatifi, ekonomik sistem olarak kapitalizm, politik sistem olarak da liberal demokrasidir.

Mansbridge'e göre, demokrasilerin çoğu kapitalisttir ve kapitalizm alınan kararların usul bakımından, haklılıktan uzak kalmasına yol açan eşitsizliklere kaynaklık eder. Bütün demokrasiler, ataerkildir ve ataerkillik bu demokrasilerde alınan kararlar, meşruiyetten uzak eşitsizlikler yaratır. Demokrasilerin çoğu, ırkçı ve sınıf ayrımcılığından yanadır ve bu durumda benzer sonuçlar doğurur; ama işçiler kadınlar ikincil pasif konumlara itilmiş azınlıklar, alt sınıflar demokrasilerin çözülmeye yüz tuttuğu duruma göre daha rahattır. Demokrasi sosuna batırılmamış kaba güç bu insanlara demokratik güçten daha fazla zarar verir.

Seçimlerin istikrar değil, çoğu zaman istikrarsızlık getireceğini, açık adil hür seçimlerle oluşan hükümetlerin ehliyetsiz yozlaşmış uzağı göremeyen sorumsuz, özel çıkarların güdümüne girmiş, kamunun iyiliğini gerektiren politikalar izlemekten acizdir.

Zakaria'ya göre bu durum, o hükümeti istenmez yapabilir ama anti demokratik yapmaz. Demokrasi iyi bir hükümet biçimi olarak tanımlanamaz. Çözüm Anayasal liberalizmdir. Anayasal liberalizm birçok ülkeyi demokrasiye götürmüştür ancak demokrasi anayasal liberalizmi sağlamamaktadır. Liberal olmayan bir demokrasiden yarı liberal bir demokrasi daha iyidir (Zakaria, 1991: 1-10).

Liberal demokraside siyasal davranışı, piyasa ekonomisinin ilkelerinden hareket ederek açıklamaya çalışan Downs'a göre, siyasetçiler tıpkı işadamlarının karlarını maksimize etmeye çalışması gibi siyasal iktidarı elde etmeye çalışan kişilerdir. Siyasetçiler bu amaçlarına ancak seçimlerde oy kazanarak, bir başka deyişle pazar yerinde politikalarını satarak ulaşabilirler. Siyasal pazarda ekonomik pazar gibi rekabetçidir ve seçmenler bu pazarda kendi çıkarlarını en iyi tatmin eden siyasalar ürününü seçme olanağına sahiptir. Sonuçta iktidara gelen parti, en fazla sayıda seçmene hitabeden politikaları üretmekte başarılı olmuş bir partidir. Bu nedenle seçimler, partilerin ve siyasetçilerin iktidara gelebilmelerinin ve iktidarda kalabilmelerinin tek yolu olduğundan, halkın fikirlerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları sağlanmalıdır (Downs'dan akt. Heywood, 2006: 7-8).

Bir diğer siyaset bilimci olan Kelsen'e göre, halktan bağımsız bir parlamento belirli oranda işbölümü anlamına gelir ve halkı temsil ettiği sanrısı yaratır. Ancak doğrudan demokrasi uygulanabilir olmadığından bu süreç parlamenter yaşamın gelişmesini sağlar. Kelsen'e göre, parlamentolar basit ve gevezelik toplulukları olmaktan çıkıp çalışan meclisler haline gelmelidir. Bu anlamda yönetimin demokratikleşmesi her şeyden önce onu parlamentolaşmasıdır.

Beetham ve Boyle ise toplumda var olan ekonomik eşitsizliklerin büyüklüğü ölçüsünde, politik eşitliği gerçekleştirmenin zorlaştığını belirtmekle birlikte pazar

ekonomisinin kaçınılmaz olarak, ancak haklı nedenlerle ekonomik eşitsizlik yarattığını, liberal demokratların ekonomik eşitsizliklerin politik etki ve önemlerini azaltmaları gerektiğini söylemektedirler (Beetham ve Boyle, 1998: 25).

Temsili rejimin en önemli dayanağı, yönetsel iş ve eylemlerin ileri düzey bilgi beceri ve uzmanlık gerektirdiği, sıradan insanların bu yetilerden yoksun olduğu ve toplum için son derece önemli olan yönetsel işlerin yığınlara kitlelere bırakılamayacağı iddiasıdır. Modern sanayi ve post modern bilgi toplumlarının en belirgin özelliği, uzmanlığa dayalı gelişmiş iş bölümüyle örgütlenmiş olmalarıdır. Toplumsal kültürde ihtisaslaşmış meslek örgütleri vardır. Peki, nasıl oluyor da bir grup elit, bu kadar çeşitli uzmanlık alanlarından oluşan toplumu düzenleme planlama yönetme hakkını kendinde buluyor? Yönetici zümre bu yetki ve uzmanlığı nereden elde ediyor? Yönetmeyi hak ettiğini savunanlar, yönetme yeteneklerini nasıl elde ediyorlarsa pekâlâ bireyler ve küçük gruplarda en azından kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili yeterli sofistikasyona sahip olmaları doğal bir durumdur. Her uzmanlık alanı veya meslek örgütü, kendi çıkarlarıyla ilgili gerekli bilgi donanımına sahiptir ve yönetsel düzenlemelerini de en iyi kendileri yapacaklardır.

Politik güçten çıkar sağlayanlar, sahip oldukları ayrıcalıkları kaybetmemek adına ideolojik ve kültürel hegemonyalarını üretip işletmektedirler. Tarih boyunca hak verilen değil, koparılan bir unsur olmuştur. Kaldı ki bir faydayı en iyi çıkar sahipleri koruyacaklardır. Politik zümrelerin, toplumsal ekonomik kültürel statü, servet ve refah seviyeleri ile toplumun diğer tabakaları arasında var olan belirgin fark ve eşitsizlik yöneten kesimlerin sahip oldukları bu ayrıcalıklara, bir sömürü düzeniyle sahip olduklarını açıklar niteliktedir.

İnsanların yaşamında, ulusal ekonomiler ile toplumsal ve politik kurumların hâkimiyeti artmaktadır. Sermaye yoğunlaşmasının yükselen oranı; ortalama işyeri

büyükliğünün artması; giderek daha fazla kentleşen artan bir oranda ulus çapında gerçekleşen toplu pazarlık; en büyük hacmine ulaşan sınıflar ve ulus çapında örgütlenen toplumsal sınıfların cepheleşmelerini yansıtan politika ve kültür toplum üzerinde baskı oluşturmaktadır. Politika, çoğunlukla toplumsal sınıf ayrımlarına göre yapılmıştır. Sınıflar homojen olmasalar da diğer politika biçimleri, şekillenmelerini toplumsal sınıf ayrımlarından almaktadır. On dokuzuncu yüzyıl sonunda örgütlenmiş kapitalizm 20. yüzyılın başlarında yükselişe geçen hizmetler sınıfı ve bununla bağlantılı orta sınıflarla birlikte gelen bir ideoloji ve hareket olarak ilerçilik ve kapitalist örgütlenme, yeni siyasal modeller gerektirmektedir.

Küreselleşme olgusu çokuluslu şirketlerin büyümesini; coğrafi bakımdan uzak birimlerin örgütsel olarak birleşmelerini mümkün kılan elektronik yolla iletilen enformasyon teknolojisindeki gelişmeler, ulus devletlerin özerkliğine sınırlar koymuştur. Kitle iletişim araçlarının gelişimi, ulusal sınırları tanımayan teknolojik gelişmeleri de içeren bir küreselleşmeye neden olmuştur.

Üretimin mekânsal örgütlenmesinde olağanüstü değişimler meydana gelmektedir. Şirketler artık dünya çapında iş yapmakta, ücret farkları ve greve gitme oranlarının sağladığı avantajlarından yararlanmaktadırlar. Sermaye, küresel strateji uyarınca işlemlerini alt birimlere bölebilme ve yeni bir işi kazanmak ya da mevcut olanı elde tutabilmek için üretim araçlarını rekabete zorlayabilme kapasitesi taşımaktadırlar. Elektronik olarak iletilen yeni enformasyon biçimi ve ilişkilerin dikey dağılım ve uzamsal yeniden yerleşimin olağanüstü boyutlara çıkmasına neden olmaktadır. Toplumsal yaşam, kültür ve politika artık toplumsal sınıflara göre örgütlenmiyor. Bunun nedeni, kısmen mevcut gelir ve güç eşitsizlikleri, sınıfsal yoksunluk, ortak deneyimleri paylaşan homojen toplumsal sınıfların üretmiyor oluşudur. Kısmen de çok daha büyük bir çeşitlilik arz eden

öteki toplumsal grupların da örgütlenme arzusu ve kapasitesi taşımalarıdır. Bu türden toplumsal hareketler, cinsel ayırım, çevre, nükleer silahlanma, kentsel eşitsizlikler, ırk ayırımı, toplumsal hizmetler, vergi oranları gibi konulara muhalif sivil örgütlenmelerdir.

Büyük fabrikalardan piyasaya pompalanan televizyonlar, buzdolapları, elektrikli süpürgeler ve otomobiller, savaş sonrası yılların bolluğunu yaratarak, tüketimi ve ev işini bambaşka bir biçime sokmuştur. Haberleşmeden ekonomiye kamusal hizmetlerdeki bu genişleme, yeni bir kitlesel tüketim politikası ortaya çıkarmıştır. Kamu sektörü, resmi hizmet işleri genişlemiştir. Bununla birlikte kamu sektörü sendikacılığı ve devlet içinde sanayi mücadelesi de genişlemiştir. Gelgelelim kamu hizmetlerinin hem çalışanları hem de muhatapları, gerçek anlamda bütün karar alma süreçlerinden dışlanmışlardır.

Siyasal yaşamda dışlananlara yeni özneler eklenmiştir. Bunlar pasif ikincil statülerden sıyrılan eğitilmiş kamusal alanın yeni özneleri kadınlardır. Kadınların savaş sonrası yeni kimliklerine bir yenisi daha eklendi; kadınlar, tüketimin odağı haline geldiler. Uydu televizyonları oturma odalarımızda nasıl alışıldık hale geldiyse robotlar ve bilgisayarlar da artık işyerlerinin ayrılmaz parçaları olmuşlardır. Aynı şekilde, ataerkil sermayeyle ataerkil emek arasındaki geleneksel düzene kafa tutan yeni politik öncelikler öne çıktı. Zira demokrasi ve işçi hareketlerinin çoğu hâlâ, altında hızla parçalanmakta olan bir dünyanın üzerinde durmakta yavaş yavaş çökmektedir (Stuart, ve Jacques, 1995: 67).

Temsili demokraside siyasal katılımın rolü demokratik yaşam için önemlidir. Temsili demokrasilerde genelde, üç bileşenin bulunması gerekliliğinden söz edilir. Bu bileşenleri meşruiyet, siyasal katılma ve rasyonel tercih yapma şeklinde sıralayabiliriz. Meşruiyet, genelde yasada yer alan seçimlere ait kuralları anlatırken, siyasal katılma yurttaşların yönetime katılmalarını, rasyonel tercih yapma ise seçimlerde bilinçli seçmen

olarak tercihte bulunmayı, ifade etmektedir. Temsili demokrasiyle birlikte, birey yurttaşlık hakları ve oy verme hakkının öneminden söz edilmeye başlanmıştır. Böylelikle, haklar özgürlükler yanında, siyasal katılma ön plana çıkarken parlamento, siyasal partiler gibi siyasal kurumlar toplumda yerlerini almaya başlarlar. Gazetelerin devreye girmesinin liberal demokrasinin gelişmesine katkısı büyüktür. Endüstri devrimiyle gazetecilik bir mesleğe dönüşürken iletişim, ulaşım ve gazetecilikte gerçekleşen devrimlerle, gazete ve gazetecilik toplumda etkili olmaya başlamıştır (Tokgöz, 2006: 206).

Ekonomik olarak gelişmiş kuzey ülkelerinde, halk kitleler halinde, giderek siyasetten uzaklaşmaktadır. Bu ülkelerin ciddi biçimde katılma krizi yaşadıkları ileri süren çeşitli kuramsal yaklaşımlar ve çözüm arayışlar bulunmaktadır. Bu durum siyasetten uzaklaşma depolitizasyon ve siyasete ilgi duymama, ilgisizleşme olarak tanımlanmaktadır. Siyasal katılma, seçimlerde seçmen olarak rasyonel karar verme, tercihlerini siyasi sürece yansıtma demokrasi için gerekli eylemlerdir. Buna karşılık, ideal olarak düşünüldüğünde, seçmen aynı zamanda seçilen de olabilmektedir. Seçilenler açısından düşünüldüğünde, siyaset yapma, siyaset üzerinde konuşma, siyasal tartışmaya girme ise siyasal arenada gerçekleşen eylemlerdir.

III.7. Meşruiyet

Genelde meşruiyet sorunu, sadece hukuki bir sorun olarak değerlendirilebilir. Aslında, meşruiyet sorunu hukuk alanını aşan, hukukun ötesinde kalan bir sorundur. Yasallık kavramı ile meşruiyet kavramını birbirinden ayırmak gerekir. Yasal bir yönetim yürürlükteki hukuk kurallarına uygun davranan bir yönetimdir. Ama bu davranış sosyolojik ve siyasal açıdan her zaman meşru olmayabilir.

Kapani'ye göre, "Meşru iktidar, yönetilenler tarafından meşru olarak kabul edilen, toplumda yaygın ve hâkim olan meşruluk inancına uygun olan iktidardır." Yasallık

ise, sosyo-politik meşruluğun temelini sağlamak bakımından yeterli olmamakla birlikte, genellikle onun karinesi sayılabilir. Meşru iktidar, yalnızca iktidarın kaynağı bakımından değil, kullanılması bakımından da ortaya çıkmaktadır (Kapani, 1992: 81-82).

Tek mutlak, evrensel geçerliliği olan bir meşruluk anlayışının da ölçüsü yoktur. Duverger'in de belirttiği gibi, meşruluğun soyut bir tanımlamasını yapmak mümkün değildir. Meşruluk, somut şartlar çerçevesinde zamana ve mekâna göre değişen bir kavram olarak ortaya çıkar (Kapani, 1992: 84). Meşruluk kavramı ile çağdaş siyaset biliminde önemli yer tutan oydaşma kavramı arasında yakın ilişki vardır. Özellikle bir siyasal sistemin meşruluğu konusunda oydaşma oranı ne derece yüksek olursa, rejim o derecede sağlam bir temel üzerine oturmuş demektir. Meşruluk ölçütünde uzlaşma çoğunluktan, azınlığa doğru düştüğünde uzlaşma ortadan kalkar (Kapani, 1992: 86-87).

Siyasal süreçte meşruiyetin sağlanabilmesi için belirli oranda siyasal katılıma gereksinim vardır. Siyasal katılıma yurttaşların siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal katılmayı, yalnızca seçimlerde oy verme olarak ele almak yanlış ve eksik bir yaklaşımdır. Siyasal katılma, siyasete olan basit bir meraktan başlayıp siyasal eyleme ve siyasi aktör olmaya kadar giden genel bir tutum ve etkinlik alanını kapsamaktadır.

Seçmen olarak siyasal katılıma etkinlikleri, oy vermeden başlayarak siyasete ilgi duyma, mitinglere katılma, toplantıları izleme, partiye üye olma, parti örgütünde mevki sahibi olma, belediye başkanı, belediye meclis üyesi, il genel meclisi üyesi, milletvekili, bakan, başbakan, meclis başkanı ve devlet başkanı olmaya kadar uzanır.

Dahl, siyasal katılımanın boyutlarını ilgi, önemseme, bilgi olarak sıralarken bu üç boyutun birbirinden farklı olmadığını belirtmektedir (Dahl, 2001: 37). Siyasi katılımanın, özellikle bilgi boyutu medyaya açık kanallarla izlemeyle ilişkilendirilebilir. Bu

durum izleyici etkinliğidir. Bireyler, siyasal sahnenin izleyicisi olarak, siyasal haberlerin tüketicisi konumundadırlar.

Birey olarak seçmenlerin tamamı, aynı derecede siyasete ilgi göstermezler. Bu davranışlarını etkileyen sosyoekonomik, psikolojik, kültürel ve çevresel çeşitli faktörlerden söz edilebilir. Gelir, eğitim, meslek, cinsiyet, yaş, köyde veya kentte oturma, dinsel tercih ve etnik bir gruba mensubiyet gibi sosyoekonomik değişkenler siyasal katılma bakımından önemli değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Psikolojik faktörler arasında, siyasal etkinlik duygusu öne çıkmaktadır. Siyasal etkinlik duygusu, bireyin seçmen olarak kendi eylem ve davranışı ile çevresine ve siyasal olayların akışına etkide bulunma inancı taşıyıp taşımadığını ifade eden bir kavramdır. Dahl, bireyleri, siyasete ilgi duymaları bakımından dört grupta toplamaktadır: “Siyasal olmayan tabaka, siyasal tabaka, iktidar peşinde koşanlar, iktidar sahipleri” (Dahl, 2001: 56).

Siyasal iktidar peşinde koşanların siyasal liderlikle yakından ilişkili olduğunu vurgulamak gerekir. İktidar sahipleri ile iktidar peşinde koşanlar, tüm siyasal sistemlerde ancak küçük bir azınlık olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Siyasal katılma ise, Dahl’ın siyasal tabaka ve siyasal olmayan tabaka ayrımıyla yakından ilişkilidir. Siyasal tabaka ile siyasete karşı ilgisiz siyasal olmayan tabaka arasında bir sınır çizmek zordur. Aktif olan siyasal tabakalar, siyasetle ilgili olmayan yurttaş kitleleri yanında genelde azınlıkta kalırlar (Tokgöz, 1979: 71).

Siyasal tercih yapmak, seçimlerde siyasal partilerin sunduğu alternatifler arasında, seçmenlerin seçim sandığına giderek kullandıkları oyları göstermektedir. Seçmenler seçim sandığına giderek, herhangi bir partiyle ilgili siyasi tercih yapma hakkına sahiptirler. Daha doğrusu, yasal siyasal tercih haklarını kullanabilirler ve karar verebilirler.

Buna karşılık, seçim sandığına gitmekle birlikte, sandığa boş oy atmak da yine rasyonel siyasal bir tercihtir. Bu durumda seçmenin siyasal katılımı, katılmama yönünde bir eğilim sergilemektedir. Siyasal katılım sorununda sinizm veya ilgisizlik seçmenin konumu bakımından değerlendirmeye alınabilir. Aslında, siyasetten uzaklaşmayı gösteren bu davranış biçimleri az da olsa günümüzde hemen hemen her toplumda görülmektedir (Tokgöz, 1979: 249).

Rasyonel tercih yapma, genel anlamda, seçimlerde seçmenlerin kendilerine sunulan çeşitli alternatifler arasında tercihte bulunabilmelerine işaret etmektedir. Bir başka deyişle, siyasal katılmanın daha çok buzdağının üzerinde görünen kısmı olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal katılma seçmen yurttaşın, belirli aralıklarla oy kullanması, siyasal tercih yapması, demokrasinin meşruiyet içinde işlediği kabulüne neden olmaktadır. Hiç kuşkusuz, seçmenin rasyonel siyasal tercih yapması veya tercih yapmaması bakımından kendine göre bazı donanımlara sahip olması doğaldır. Bir başka deyişle, seçmenin rasyonel siyasal karar vermesi, siyaset hakkında bilgi sahibi olarak, siyasete ilgi duyarak, aynı zamanda ilgi ve bilgi öğelerini birleştirerek seçim sandığına gidip oy vermesini içermektedir. Bu durum, seçmenin kararsız kalmasına veya oy vermemesine de neden olabilmektedir.

Oy verme hakkının tanınması, on sekizinci yüzyılda İngiltere’de ve Kıta Avrupa’sında “mülkiyet ve servete dayalı değerlendirilmesi parlamento ve siyasal partilerin gelişmesi, yurttaşın seçme hakkı kazanmasında etkili olmuştur. Önce mülk sahibi varlıklı insanlara tanınan oy verme hakkından, halk yoksun bırakılmıştır. 1830’ların başında İngiltere’de ve Fransa’da oy hakkının belli ölçüde genişlemesi, seçim reformlarıyla gerçekleşebilmiştir. Girişilen seçim, reformu kavgalarıyla birlikte, burjuva hukuk devletinin gerçekleştirilmesi için yürütülen mücadeleyle ilgili, Habermas’ın söylemi

şöyledir. “Burjuva toplumunun kitlesel bir şekilde, hatta mümkünse topyekûn yasama erkini istila etmesi, gerçek burjuva toplumunun yasama erkindeki hayali burjuva toplumunun yerine geçmek istemesi, bu toplumun siyasal bir varlık kazanmak gayretinden başka bir anlam taşımaz.” (Habermas, 1997: 232).

Mill, ABD’de kol emekçilerinin, kadınların ve Zencilerin genel oy hakkının gerçekleşmesi için nasıl mücadele ettiklerinin üzerinde dururken, Alexis de Tocqueville ise, Fransa’da muhalif milletvekili olarak Ulusal Meclis’te Şubat Devrimi’nden birkaç gün önce, halkın seçme hakkına sahip olmaları gerektiğini duyurmak için çağrıda bulunmuştur. Her iki örnek, halkın ve içinde yer alan çeşitli öğelerin seçme hakkına sahip olması yönünden ileri sürdükleri istekleri dikkate alan görüşlerdir. Daha başka deyişle, bu görüşler, kamusal toplumun genişlemesini ve seçme hakkının herkese eşit statüde verilmesini isteyen görüşlerdir. Yalnız, Mill ve de Tocqueville gibi liberaller, Habermas’a göre, siyasal kamusal ilkesiyle onayladıkları bu süreci, yarattığı ilke itibarıyla yine aynı ilke uğruna değersizleştirmişlerdir (Tokgöz, 2008: 223).

ABD’de, 1776’dan sonra yapılan Amerikan Anayasası ve kabul edilen Amerikan İnsan Hakları Bildirgesi’nin sonucu olarak, federal yönetim biçimi benimsenirken parlamento, siyasal partiler, seçim kampanyası, seçimlerde oy verme gibi temel öğelerin, uygulamalarının aksatılmadan yerine getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Amerikan Anayasası’nda yapılan ilk değişiklikle, basının özgür olduğu ve üzerinde sansür uygulanamayacağı ilkesi benimsenirken, gazetelerle siyaset ilişkisinin, belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşmesi benimsenmiştir. Bu durum hâlâ sürmektedir. ABD’de devreye sokulan temsili demokrasi anlayışı ile parlamenter sistem, Kıta Avrupa’sına göre daha kolay bir şekilde hayata geçirilmiştir. Bu süreç, siyasetin amerikanvarileşmesi olarak nitelenen bu durum, temelinde parlamentonun seçimler sonucu, iki partiden ve siyasal

aktörlerden oluşması, seçimlerin öncesinde seçim kampanyasının yer alması şeklinde özetlenebilir.

Seçim kampanyalarının amacı, halkın oyunu alabilmek bakımından onu çeşitli şekillerde eğlendirerek, bilgilendirerek mevcut siyasal partiler arasında tercih yapılmasını sağlamaktır. Bu yönden, on dokuzuncu yüzyılın ilk yıllarından itibaren seçim kampanyalarına başlanmıştır. Bu kampanyalarda yapılan toplantılar, yemekler, şarkılar... Siyasetçilerin yurttaşlarla kaynaşma yöntemleri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hiç kuşkusuz, medyadan, yaptığı siyasal haberlerden, başlangıçtan itibaren yararlanma yoluna gidilmiştir (Tokgöz, 2008: 224).

Toplumun rıza ve taleplerinin yönetsel kararlara yansması egemen olması için demokrasilerde uygulanan yöntem, seçimdir. Seçim, toplumun siyasal ihtiyaçlarının yönetsel uygulamalara dönüşmesi için temel araçtır. Seçim olgusunu ve işleyişini etkileyen her türden unsur, demokrasinin işlerliği açısından son derece önemlidir.

IV. BÖLÜM İLETİŞİM VE SİYASET

IV.1. Medya Siyaset İlişkisi, Siyasal İletişim süreci

Siyasetin bilimselleşmesi ile iletişimin disiplinler arası bir bilim dalı haline gelmesi, 1950li yıllarda gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, siyasal iletişime yönelik çalışmaların yeni bir alan olduğu söylenebilir. Siyasal topluluğun, düşünme ve inanma biçimlerini, etkilenme tarzlarını, karşı koyma tutumlarını, ortaya çıkarabilmek bakımından kamuoyundan yararlanma yoluna gidilmiştir. Siyaset bilimi ile iletişim araçları arasında köprü kurulmuştur. Siyaset, bireyin davranışlarıyla ilişkilendirilirken, diğer yandan toplumsal sürece bir anlam ve açıklık kazandırmak için yapısal işlevsel kuramla işbirliğine gidilerek davranışçılık ve sistem analizinden de yararlanılmıştır. Siyasal iletişime, siyaset ve iletişim açısından yaklaşmanın yanında, kültürel açıdan da bakmak gerekir (Tokgöz, 2008: 126-127).

Siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşma araştırmalarında, özellikle siyasal yönelimlerin ve siyasal sistemin kendisine ve belirli bölümlerine karşı tutumlar yanında, bireyin sistem içindeki rolüne ilişkin eğilimleri de inceleme konusu olmuştur. Siyasal toplumsallaşmayı merkeze alan araştırmalar, siyasal değer, inanç, tutum ve davranışların daha sonra kuşaklara aktararak yaygınlaştırılması esas alır. Bu alanda, çalışanların yöneldikleri amaç ise ortaktır. Bu amaç, incelenen siyasal sistemin işleyebilmesine katkıda bulunan kültür tipinin belirlenmesi şeklinde özetlenebilir (Tokgöz, 2008: 133).

İnsanlık tarihi, toplumsal iletişim, yani sembolik içerik üretimi ve değişimi üzerine kuruludur. Matbaanın iletişim sürecinde merkezi bir konum edinmesinden bu yana toplumsal iletişim sürecinde, içeriğin oluşturulması ve dolaşıma sokulması kurumsal bir yapıya bürünmüştür. Modern iletişim teknolojilerinin ortaya çıkmasına neden olan gelişmeler sonucunda, iletişimin nesnesi olan içerik ve enformasyon üretimi ölçek olarak

genişlemiştir. Modern dünyada sembolik üretim ve değişimin doğasını değiştirmiştir. İletişim artık belirli araçlar aracılığıyla gerçekleştirilir hale gelmiştir. 1970'lerden itibaren tüm dünyada iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, kitle iletişim araçları ve demokratik katılım tartışmasına yeni özneler eklemiştir. Bilgisayar alt yapısına dayanan yeni tür iletişim araçlarının gündelik yaşam içinde kullanılıyor hale gelmesi, enformasyonun toplanması, saklanması ve dolaşıma sokulmasında kitle iletişim araçlarının yarattığı alışkanlıkları değiştirmiştir.

Yeni iletişim teknolojileri, önceleri mesaj alıcı olan izleyicileri, mesaj üreticisine dönüştürmüştür. Kamusal tartışmalar artık iletişim teknolojileri üzerinden yürütülmektedir. İletişim teknolojilerinde meydana gelen değişimler toplumda elde edilen enformasyon miktarını arttırmış ve herkes için ulaşılabilir hale getirmiştir. Bunun da ötesinde bu teknolojiler toplumsal değişimde etkin roller üstlenmiştir. Bu araçların ortaya çıkması bir teknolojik devrim olarak yorumlanmakta, bu teknolojik devrimin toplumsal bir devrim yarattığı ileri sürülmektedir. Bu devrimin içeriği ise demokratikleşme, iletişim özgürlüğü, katılım ve ilerleme olarak tanımlanmaktadır.

Modern toplumlar klasik Yunan demokrasısından farklı bir iletişim sürecine girmesi, iletişim özgürlüğü ve demokratik katılımın anlamını da değiştirmiştir. İki asır öncesinde Jean Darcy iletişim hakkını, "İşitme ve duyurabilme hakkı, bilgilenme ve bilgilendirme hakkı" olarak tanımlamıştır. İletişim teknolojilerinde meydana gelen her yeni gelişmeyi eşitsiz bir iletişim ortamına panzehir olarak sunma eğilimi, bilgisayar destekli iletişim ve internetle iyice belirginlik kazanmaktadır. İnterneti modern toplumların karşı karşıya kaldığı siyasal, toplumsal ve ekonomik her türlü soruna, çare olarak konumlandırın akademik ve popüler bir yazın vardır.

Bir ekonomi politik tarihçisi olarak İnnis, toplulukların ilerlemesinde kültür, iktidar ve teknoloji bağlantısını kurarken, teknolojinin iktidarın çoğaltıcısı olarak nasıl işlev gördüğünü açıklamaktadır. İnnis'e göre, iletişim araçları tarafından taşınan mesaj kadar, bunların taşınma biçimi önemli bir faktör olarak toplumsal etkilere sahiptir. İletişimin konusu olan mesajın, zaman ve mekân içinde taşınma biçimi aynı zamanda bu araçlara ulaşma biçimini de etkilemektedir. Bilginin bir iktidar tekeli olarak kullanılması ya da bilginin geniş kesimlere yayılması iletişim teknolojilerinin yapısıyla yakından ilişkilidir. Taşınamayan iletişim araçlarının yerine taşınabilir hafif araçların kullanılmasıyla, iktidarın yapısını biçimlenmektedir. İnnis, bilginin bir iktidar aracı olduğunu söylerken, bu iktidarın kaynağının bilginin taşınmasında işlevsel olan iletişim ortamlarıyla yakından ilişkili olduğunu söylemektedir. İletişim ortamının önemi ona erişebilme ile ilişkilidir. Dinsel iktidarın kaynağı bilginin mekânda dolaşımına izin veren iletişim araçlarının varlığıyla mümkündür; fakat İnnis mekânda hareket edebilen iletişim araçlarının varlığının da illa demokrasi ile sonuçlanmayacağını belirtmektedir. Geniş kesimlerin iletişim araçlarına ulaşmasının olanaklı olmaya başladığı, gazeteler ve kitle iletişim araçlarının ortaya çıktığı dönemler demokrasiyle sonuçlanmamıştır. Ona göre, demokratik bir katılımdan söz edilecekse bu ancak sözün aracılılaşmadığı iletişim ortamıyla mümkün olabilir. Fakat yeni iletişim teknolojileri yapısal özellikleri itibarıyla geleneksel medyadan farklıdır, demokrasi için farklı sonuçlar doğuracaktır.

İnnis'in görüşlerinden etkilenmiş olan McLuhan, İnnis'in hafif ve ağır medya tanımını sıcak ve soğuk araçlar biçiminde yeniden formüleştirmiştir. İnnis'in, teknolojinin iktidarı yoğunlaştıracağına ilişkin kanısının aksine McLuhan, teknolojinin iktidarı yayacağını söyleyerek iyimser bir tablo ortaya koymaktadır (Timisi, 2003: 13-14).

James Carey ise, iletişim araçlarının toplumsal yapıyı dönüştürebileceği gibi toplumsal yapının da iletişim araçlarının kullanılma biçimini belirlediğini söylemektedir. Bu anlamda iletişim araçları ve toplum diyalektik bir ilişki içindedir. Toplumun siyasal eğilimleri, iletişim araçlarının kullanım biçimlerini değiştirerek işlevselleştirecektir. İletişim araçları, siyasal ve ticari iktidarın kamusal alanını toplum adına dönüştüreceklerdir.

Liberal gelenekte, iletişim teknolojilerinin çoğulcu açıklamaları ile Habermas'ın kamusal alan tartışması, kitle iletişim araçlarında, kamusal alan tartışmalarının iki yönünü oluşturmaktadır. Kitle iletişimi ve kamusal alan tartışmalarının liberal ve eleştirel yorumları temel olarak ifade özgürlüğü, yurttaşlık hakları, medyanın temsil edici gücü ve medyanın düzenlenme biçimleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Liberal yaklaşım, iletişim teknolojilerinin aydınlanma ve ilerlemeyle birlikte günümüz toplumlarında katılımcılığı kolaylaştıran bir yapı taşıdığını vurgulamaktadır. Frankfurt Okulu ve Habermas, aydınlanmanın, ilerlemenin günümüz toplumlarında kendi karşısına dönüştüğü görüşünü savunmaktadır (Uğur, 1986: 108).

Teknolojik gelişmenin sunduğu iletişim imkânlarıyla, mesajlar birbirinden uzak mesafedeki insanlar tarafından ulaşılabilir hale gelmiştir. Bu anlamda geniş insan toplulukları haberdar olmak, izlemek ve eleştirmek için yeni olanaklara sahip olmuşlardır. Bu noktada, fiziksel ortam ve geleneksel ilişkinin zayıflamasında iletişim teknolojilerinin rolünü inceleyen Meyrowitz'in görüşleri dikkate değerdir. Meyrowitz, iletişim araçlarının, izleyiciyi başka yerlerdeki gösterilerin izleyicileri haline getirdiğini ve bir arada olmayan anonim izleyici kitlelerine dâhil ettiğini vurgulamaktadır. Yeni medyalar, toplumsal konum ve fiziksel mekânı yeniden tanımlamaktadır. Her yeni medya, insanın mekânla olan ilişkisini değiştirmektedir. Elektronik medyalar ise iletişim tarihinde bir sıçrama yaparak, fiziksel ve toplumsal alanı birbirinden ayırmaktadır. Telefon ya da bilgisayar aracılığıyla

iletişim kurduğumuzda artık nerede bulunduğumuz, sosyal olarak nerede nasıl kim olduğumuz önemini yitirmektedir. Elektronik iletişimin sonucunda, statü ve davranışlar fiziksel mekânla belirlenmemektedir. Fiziksel olarak yalnız olmak, artık sosyal olarak yalnız olmak değildir (Meyrowitz, 1985: 115-117).

İletişim teknolojileri ve küreselleşme olgusu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Küreselleşme modern toplumsal yaşamı evrenselleştirirken, aynı zamanda yerel olanı ya yok etmekte ya da güçlendirmektedir. Yoğunlaşma, parçalanma, küreselleşme ulusal sınırlar ötesinde yeni bir küresel, bölgesel ve ulus ötesi örgütlenmeye yol açarken, aynı zamanda toplulukları hem ulus içinde hem de daha küçük birimlerde parçalamaktadır. Bu anlamda küreselleşme iki yönlü bir etki doğurmaktadır. Merkezileşme, âdemi-merkezileşme, küreselleşme egemenlik, bilgi, enformasyon, refah ve karar verme süreçlerini daha merkezi hale getirirken; aynı zamanda ulus, topluluk ve bireylerin kendi kaderlerini tayin etmede daha fazla bir âdemi-merkezileşmeyi getirmektedir (Timisi, 2003: 16). Ardışıklık, eşzamanlık, zamanı ve mekânı yakınlılaştırarak küreselleşme farklı uygarlıklar, yaşam biçimleri ve toplumsal pratikleri birbirine yakınlılaştırır; ancak aynı zamanda melezleşmeye yol açan bir süreçtir.

Enformasyon toplumunda küreselleşme, ulusal sınırlar içinde tanımlanmayan öncelikle ekonomik, sonra siyasal ve kültürel ortak çıkarların küresel olarak arandığı bir süreçtir. Enformasyon toplumu açıklamalarının liberal kanadı, iletişim teknolojilerini toplumsal değişimin itici gücü olarak değerlendirmektedir. İletişim ve enformasyon miktarındaki artışın, yurttaşın demokratik katılımını artıracak bir unsur olarak ele almaktadır. Bu değerlendirme, aynı zamanda liberal ve modernleşmeci bir yaklaşım içinden kitle iletişim araçlarının tarif edilmesinde de kendisini göstermektedir. Enformasyon toplumu yaklaşımlarındaki vurgu ise, yeni iletişim teknolojilerinin ekonomik

siyasal ve toplumsal yaşamın sürdürülmesindeki merkezi rolünü dikkate alarak enformasyon ve bilgi miktarındaki artışla birlikte demokrasinin gerektirdiği katılımcı yurttaşlığın gelişeceği üzerinedir.

Murdock ve Golding, iletişim ve yurttaşlık arasında ilişkileri üç temel unsurun oluşmasına dayandırmaktadırlar. Birincisi insanlar kendilerinin haklarının neler olduğunu bilmek ve bu hakları etkili bir biçimde kullanmak için enformasyon ve bilgiye erişmek zorundadır. İkincisi, siyasal tercihleriyle ilgili enformasyon, yorum ve tartışmaya erişebilmeli ve eleştirilerini duyuracakları, muhalefetlerini harekete geçirebilecekleri ve alternatif eylem önerilerini gerçekleştirebilecekleri, iletişim olanaklarına sahip olmalıdırlar. Üçüncüsü, kendilerini ve isteklerini iletişim sektöründe temsil edebilmeli ve kendi temsilyetlerinin geliştirilmesine katkıda bulunabilmelidirler (Murdock ve Golding, 1989: 183'den akt. Timisi, 2003: 18).

Yurttaşın kamusal alana katılmasında, demokratik iletişim hayati önem haizdir. Demokratik iletişim ve yurttaşlık hakkı, enformasyon toplumu düzeninin temelini oluşturmaktadır. Wasko ve Mosco'ya göre, demokratik iletişim kavramı iki unsuru içermektedir. Bunlardan birincisi, medya ve enformasyon teknolojilerinin demokratikleştirilmesi ya da katılımcı alternatif medya biçimlerinin ve enformasyon teknolojilerinin demokratikleştirilmesidir. İkinci olarak da medya ve enformasyon teknolojileri ile toplumsal değişim ve ilerlemeye kendini adanmış çeşitli toplumsal hareket ve grupların medya stratejileri aracılığıyla, demokratikleşmenin sağlanmasıdır (Wasko ve Vincent, 1992: 7).

Enformasyon toplumu kuramcıları da katılımcı yurttaşlığın, iletişimin demokratikleştirilmesi aracılığıyla gerçekleşeceğini savunmaktadırlar. Ancak geleneksel demokrasi kuramcılarından farkları, genel bir toplumsal demokratikleşmeden ziyade

iletişim teknolojileri aracılığıyla iletişimin demokratikleştirilmesini söylemeleridir. Toplumun bütün bölümlerinin, karar verme sürecinde etkili olan enformasyona katkıda bulunmalarının sağlanması, iletişim teknolojileri aracılığıyla kendi bilgilerini topluma ulaştırmaları, iletişimin demokratikleştirilmesi sürecinin en önemli unsuru olarak görülmektedir. Enformasyona, genel kamunun erişiminin sağlanması, katılımcı bir yurttaşlığın gerçekleşmesine içkin enformasyon sağlanmasının güvenceye alınması ve yurttaşların kamusal alana girme koşullarının yaratılması gerekir. Devlet ve ekonomik güç odakları karşısında kamusal alanın özerkliği güvenceye kavuşturulmalıdır (Timisi, 2003: 21).

Enformasyona erişim kanallarının genişlemesi, enformasyon toplumu yaklaşımı içinde verili bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu erişimin sağlanmasının koşulu olarak da piyasa düzenlemesine tabi iletişim kurumları savunulmaktadır. Ancak bu yeni enformasyon düzeni, enformasyonun ticarileşmesiyle sonuçlanmakta ve sadece ödeme yapanların enformasyon havuzuna erişebileceği riskini taşımaktadır. Robins ve Webster de yeni enformasyon düzeninin, enformasyona erişimin pazar kurallarının egemenliğinde, bazı toplumsal kesimler için sınırlandırılmış olduğunu söylemektedir. Enformasyon toplumunda enformasyona erişim, bu alanın ticarileşmesi dikkate alınmadan nicelik ve nitelik olarak bir önceki toplumdaki daha iyi olarak değerlendirilemez.

Enformasyon toplumunda, enformasyona erişim ve enformasyon miktarındaki artış katılımcı bir yurttaşlık için gerekli olduğu iddiasına da pek çok karşı çıkış vardır. Yine Robins ve Webster'e göre siberetik kapitalizmde yeni iletişim teknolojileri temel olarak hükümet, askeri güçler ve ticari çıkarların, iktidar güçlerini artırmaya yönelik enformasyon dolaşımı sağlamaktadırlar. Yazarlara göre sıradan yurttaşın siyasal ve toplumsal karar verme süreçlerinde etkili olacağı enformasyon var olsa bile bunun karar mekanizmalarına

etki edecek bir kamusal bilgiye dönüştürülmesi zordur (Webster, 1988'den akt. Timisi, 2003: 19-20).

Enformasyon toplumu yaklaşımı, kamusal alanın liberal yorumuna uygun olarak bireylerin özgürce erişimde buldukları enformasyon kanalları aracılığıyla, özgür ve yapıcı bir tartışmayla kamuoyunun biçimleneceğini öngörmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinden olan internet, ticarileşme, özgürleşme, benzeşme ve katılım tartışmaların gündemini oluşturmaktadır. İnternet çerçevesinde gelişen tartışmalar enformasyon toplumu yaklaşımından, post-fordist üretim biçiminin toplumsal sonucuna, post modernizmin farklılık ve parçalanmaya dayalı argümanlarına kadar pek çok sorunu içermektedir. İnternet, küresel bir düzenin iletişim ortamı olarak değerlendirilirken, yeni bir yurttaşlık pratiğinin biçimlenmesinin aracı olarak görülmektedir.

İnternet insan-makine ilişkisinin ötesinde, insan-insan ilişkisine olanak sağlayan yapısıyla, gelişmiş demokrasi kültürünün gerçekleşeceği bir kamusal alan yaratılmasının aracı olarak nitelenebilir.

IV.2. Siyasal İletişim

Akademik yazından, üzerinde uzlaşmış bir siyasal iletişim tanımı vermek güçtür. Siyasal iletişimin tanımlanmasında farklı yaklaşımlar, görüşler vardır. Bu yaklaşımların bazıları şunlardır. Pool'a göre, siyasal iletişim, hükümet işlerine ait bilgi fikir ve tutumları yaymak için oluşturulmuş bazı uzman kuruluşların uğraşlarıdır. Siyasal iletişim, insanın evinin dışında meydana gelen her türlü kasıtlı ve öğüt verici uğraşların büyük çoğunluğunu içine alan kategoridir. Uluslararası bir ultimatona veya bir kişinin verdiği demeç, herhangi bir kulüpten, üyelerine ödentilerin artırıldığına dair gönderilen mektup, siyasal iletişim kapsamına girmektedir. Steven Chaffé'e göre, siyasal iletişim, siyasal süreç içinde iletişimin oynadığı roldür. Siyasal iletişim Doris Graber'e göre,

"siyasal dil" dir siyasal iletişimin retorik yanında dilsel olmayan işaretleri, vücut dili, siyasal eylemler, boykot, protestoları içermektedir. Dominique Wolton ise 'siyaset üzerinde kamu önünde fikir belirtmeleri meşru üç aktörün, politikacıların, gazetecilerin ve nabız yoklamacıların aracılığı ile kamuoyunun çelişkili söylemlerinin değiş tokuş edildiği alanı, siyasal iletişim olarak tanımlamaktadır. Blumler ve Gurevitch'e göre, siyasal iletişim, iletilerin ve baskıların gözle görülür şekilde eşit olmayanlardan, oldukça bilgili ve güçlü kişilerden acınacak derecede güçsüz ve duyarlı diğer kişilere aktarımı şeklinde tanımlanmaktadır. Pierre Bourdieu ise, siyasal iletişimin kurucu aktörleri olan uzmanların, bilim adamlarının araştırmacıların iktidara ortak olmaları sonucunda eleştirileri terk ederek, küçük entelektüeller olmayı seçerek, siyasal yaşamın sözde bir oyuna dönüştürülmesine katkıda bulunma, biçimleri olarak ifade etmektedir (Chaftee, 1975; Graber, 1981'den akt. Tokgöz, 2008: 108-10).

Bir diğer önemli siyaset bilimci Denton ise, siyasal iletişimi, "kamusal kaynakların tahsis edilmesi, resmi kaynakların, yasama, yürütme ve yargı kararları, gücünü elinde tutanların veya resmi yaptırımların, ödüllerin ve cezaların kamusal olarak tartışılması" şeklinde tanımlamaktadır. Siyasal iletişimi iletişim yapan en canlı faktör, siyasal çevre üzerinde etkisi bakımından iletişimin kaynağı değil amacıdır (Nair, 1995: 4).

Siyasal iletişim, siyasal aktörlerin belli ideolojik amaçlarını, belli gruplara kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere, çeşitli iletişim tür ve tekniklerini kullanarak yapılan iş ve eylemler olarak tanımlanabilir (Aziz, 2007: 3). Siyasal olgu sürekli değiştiğinden siyasal iletişim de içerik biçim ve kullanılan araçlar bakımından değişmektedir.

Siyasal iletişimde mesaj kaynağı genelde örgütlü yapılardır. Bu mesajlar ya doğrudan siyasi kimliği olan yerden ya da gruplar tarafından verilir. Bunlardan bir kısmı kamuoyu adına oluşturulur gündeme taşınır ve hedef kitleye aktarılır. Siyasal iletişimde alıcılar farklı niteliklerde nüfus kategorilerinden oluşur. Verilen mesajlar siyasi amaçlıdır ve kısa ve uzun vadede siyasi eylem söz konusudur. Mesajlar, genel anlaşılabilir hedef kitlenin dil dağarcığındaki anlamlarla örtüşmelidir.

Siyasal iletişim olgu sürecinin bir diğer yanı verilen mesaja alınan geri bildirimdir. Tüm siyasi iletişimde amaç hedef kitleyi etkilemek olduğundan bu amacın gerçekleşip gerçekleşmediğinin anlaşılması gerekir. Yüz yüze iletişimde geri bildirim anlık iken; siyasi iletişimde bu durum hemen alınması, geç alınması ya da hiç alınmaması şeklinde sonuçlanabilir (Aziz, 2007: 3-4).

Siyasal iletişimin üç temel unsurundan söz edilmektedir. Bunlar siyasi örgütler, aktörler, kitle iletişim araçları, medya ve alıcı hedef kitledir. Siyasi iletişimde kaynak, iletişimi başlatan siyasi örgütler ya da aktörlerdir. Alıcı, siyasi mesajı alması etkilenmesi gereken halktır, kamuoyudur, devlete uyukluk bağıyla bağlı olan bireydir. Kitle iletişim araçları yani medya ise, mesajı kaynaktan alıcıya iletilmesini sağlayan kitlesel iletişim araçlarının tümüdür.

Yönetim talimatlarının, hedef kitleyi ikna etmeleri onları etkilemeleri için siyasi aktörlerin toplum tarafından iyi bilinip tanınması gerekir. Siyasi iletişim olgusunun, çeşitli disiplinlerle ilişkisi vardır. Siyasi iletişim sosyoloji ilişkisi: Siyasi iletişim sosyolojinin alanı olan toplum içinde oluşur, gelişir ve sona erer. Siyasi iletişim içinde gerçekleştiği toplumsal koşullardan soyutlanarak değerlendirilemez. İletişimin gerçekleştiği taraflar, kaynak aktörler ve alıcı birey ve gruplar toplumun birimleridir.

Herbert Marcuse'un siyasal iletişime dair söylemiyle, 19. yüz yıl ortalarından itibaren kapitalist üretim ilişkileri, insan zihnini tahakküm altında tutmaya yönelmiştir. Fikirler bakımından insanın kendisi hakkında üretilen tasavvurlar alanı endüstrileşmiş, siyasal ve ekonomik iktidarlarla eklemlenerek bir iktidar alanına dönüşmüştür. Adorno ve Horkheimer'a göre ise, kültür endüstrisi kapitalizmin tahakkümünü yaygınlaştırmak ve insanların kültürel anlatımlarını metaya dönüştürmek için teknolojiyi kullandığı ve aklı araçsallaştırdığını ileri sürmektedirler. İnsanların ve kültürel biçimlerin 20. yüz yılda kitle iletişim araçları tarafından metalar haline dönüştürülmeleri sürecinin insanın gerçeği, gerçek olmayandan; ussal, ussal olmayandan ayırma yetisini yıkmış olduğunu vurgulamışlardır. Geç kapitalizmle öne çıkan eğlence üretiminin amacı aslında insanların ürettikleri ve tükettikleri şeylerin niteliğine bakmadan insanları daha büyük, daha iyi tüketici yapmaktır. Kitle iletişim araçlarını koşullandıran imge ürünleri, tüketicileri tam edilgin tüketiciler haline getirmeyi amaçladığı gözlenmektedir (Tokgöz, 2008: 142).

Siyasal iletişim, yeni kuşakların değer ve normları içselleştirdiği toplumsallaşma süreci ile yakından ilgilidir. Siyasal toplumsallaşmayla ilgili çalışmalar, 1960'lı yıllarda hız kazanmıştır. Siyasal toplumsallaşma, en genel tanımıyla siyasal kültürün aktarımıdır. Aynı zamanda siyasal kültürün yeniden üretilmesi olgusu ve sürecidir. Siyasal toplumsallaşmayı merkeze alan araştırmalarda, siyasal değer, inanç, tutum ve davranışların daha sonraki kuşaklara aktararak yaygınlaştırılması esas alınır. Bu yönden, siyasal toplumsallaşma araştırmalarında siyasal iletişim olgusu önemli bir yer tutar. Aile, okul, cami, kilise, cemaatler, dernekler, kitle iletişim araçları, bireyin siyasal toplumsallaşmasında etkilidirler (Tokgöz, 2008: 108-114). Aile, okul, kitle iletişim araçları, din kurumları, siyasal toplumsallaşma aktörleri olarak bireyin siyasallaşmasında

önemli bir konuma sahiptirler. Siyasallaşma kavramı, siyasal katılma, siyasal ilgi, siyasal sorunlar hakkında bilgi edinmeyi ifade etmektedir (Tokgöz, 1972: 20).

Siyasal olaylara karşı bireyin temel yönelimi çocukluktan itibaren başlar. Bireyin ailede başlayan siyasal sosyalizasyonunda, ilerleyen yaşlarda birincil grupların etkileri azalırken, kitle iletişim araçlarının etkisi, hiçbir zaman azalmamaktadır. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren kitle iletişim araçlarının birey üzerinde aile kadar etkili olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Daha önceleri, yapılan araştırmalarda kitle iletişim araçları bağımlı değişken olarak ele alınarak, bu araçların siyasal toplumsallaşmada ikinci derecede rol oynadıkları öne sürülmüştür.

Bireyler siyasal tutumları yaşantılarının çok erken dönemlerinde ve bütün olarak öğrenmekte, sonrada bu tutumlarına sadık kalmaktadırlar. Böylelikle, istisnalar dışında yetişkinlerin siyasal davranışlarının değişme olasılığı azalmaktadır. Siyasal kültür, bir toplumun geleneklerini, kamu kurumlarının ruhunu, yurttaşlık bağı, kolektif akıl yürütmeyi, liderlerin üslubunu ve kodlarını içermektedir. Neresinden bakılırsa bakılsın siyasal kültür simgeler sistemidir. Bireyin, inanç, tutum ve değerlerinin temsili üzerine kolektif tasarımı olan simgeleri kazandıran siyasal kültürü tam olarak analiz etmek oldukça zordur (Tokgöz, 2008: 115-118).

Tarihsel perspektiften siyaset yapmanın gelişim süreci, bireyin siyaset yapması, siyaset hakkında konuşması, siyasal tartışmalara girmesi, siyasal dilin kullanılmasını gerektirir ve içinde siyasal söylem barındıran her şeyi içerir. Toplumdaki sınıfsal yapının sürmesinde ve sürdürülmesinde yöneten yönetilen ilişkisinin bir kararlılık ve meşruiyet içinde geçmesinde, dilin önemi büyüktür. Dilin, hem siyasal toplumsallaşma aracı hem de siyasal kültürün önemli bir ögesi olarak rolü gerçekten önemlidir. Sarıbay’ın dediği gibi, “seçkin tabakaya veya kitleye mensup olan bir siyasi aktörün siyaset hakkında ne

hissettiğini anlamının yolu, onun içinde gömülü olduğu siyasal kültürün en önemli olan dili nasıl konuştuğuna bakmaktır.” (Sarıbay, 1998: 64).

Siyasal kültür bir simgeler sistemidir. Bireyin inanç tutum ve değerlerinin temsili üzerine kolektif tasarımı olan simgeleri kazandıran kültür koludur. Literatürde politik seçkinlerin siyasal kültürlerinin daha zengin, kitle kültürünün ise daha fakir olduğuna ilişkin görüşler vardır. Politik seçkinler, halk kitlelerine göre daha yüksek biliş düzeyine sahiptirler (Tokgöz, 2008: 118-124).

Siyasal kültürün ve siyasal toplumsallaşmanın bir diğer boyutu ise, siyasal bilincin, siyasal etkinlik duygusunun, yurttaşlık anlayışının ve parti bağlarının gelişimiyle ilişkilidir. Siyasal bilincin gelişme dinamiği, basitten karmaşığa, somuttan soyuta, duygusaldan bilişsele doğrudur. Siyasal etkinlik duygusunun, yurttaşlık anlayışının ve siyasal parti bağlarının gelişmesi, siyasal bilincin gelişmesindeki içerikle ilgili boyutlar olarak düşünülebilir (Tokgöz, 2008: 125).

Siyasal toplumsallaşma, çocukluk döneminden başlayan bir süreçken, buna karşılık siyasal kültür, bireysel siyasal toplumsallaşma süreçlerini besleyen bir bütündür. Bir başka deyişle, gerek siyasal toplumsallaşma, gerekse siyasal kültür bireyin siyasal dünyasının biçimlenmesi, gelişmesi, değişmesi doğrultusunda önemli rol oynamaktadır. Siyaset iletişim ilişkisi bakımından, siyasal toplumsallaşmada siyasal kültürün önemi ve rolü büyüktür.

Toplumsal iletişimin siyasal işlevi demokratik kültürle ilişkilidir. Siyasal alanda iktidarlar, vatandaşlarla iletişim kurmak ve diğer taraftan dilekleri, tercihleri ve görüşleri toplayıp değerlendirmek durumundadır. Demokratik siyasal kurumlar, bilgi alışverişi ve farklı görüşlerin ifade edilmesi için, aşağıdan yukarıya; yukarıdan aşağıya mesajların akışına uygun yapılmalıdır. Bütün siyasi mekanizmalar, taraftar, destek ve oy

için mücadele eden siyasi partiler, vatandaşların katılabilecekleri iletişim kanalları olmaksızın işlevsizdirler.

Medya çalışmaları açısından, "Tek boyutlu insan" adlı yapıtında Marcuse, kapitalist tahakküm ideolojisinin insanların toplumsal örgütlenmesine egemen olarak, teknolojinin biçim ve içeriğini de oluşturduğunu açıklamaktadır. Kapitalist sistemde burjuvazi ve proletaryanın temel toplumsal sınıflar olarak varlıklarını sürdürmelerine karşın, yapı ve işlevlerinin değiştiğini, tarihsel değişimin faileri olarak karşıt tarafları olmaktan çıktıklarını söyler. ABD gibi ileri endüstri toplumları, teknolojik rasyonelliğe dayanırken, yarattığı denetim biçimleri itibariyle siyasal bir tahakküm sistemi ürettiğini söyler. Teknolojik rasyonellik, politik alanda çeşitlilik evrenini kapatarak, kültürün karşıt öğelerini yok eder (Kejanlıoğlu, 2005: 250). Kültürün siyasal ve toplumsal olarak eleştirel düşüncüyü ve özerk karar almayı kısıtlayarak, teknoloji tarafından tümüyle doyurulmuş olması, ussal biçimde baskıcı bir topluma yol açabileceği için eleştirmektedir

Habermas'a göre, bilim ve teknoloji zorunlu olarak totaliter tahakküme eğilim göstermez, ama eşit bireyler arasındaki rasyonel bir tartışmayla kurulabilecek demokratik işleyişin zararına, ekonomik büyümeyi gözetir ve ideoloji olarak işlev görür (Kejanlıoğlu, 2005: 254-255; Tokgöz, 2008: 149-150). Habermas'ta "Çarpıtılan Nedir?" sorusuna, bir iletişim yapısı olarak anlaşılan siyasal ekonomik yapının sistematik olarak, biçimce çarpıtılmış olduğunu göstermek için bir yanıt geliştirmiştir. Eleştirel iletişim kuramının mevcut siyasal ekonomik ve toplumsal ilişkilerin gerçekte çarpıtılmış iletişim olarak nasıl işlediğini, güven ve rızayı nasıl manipüle ettiğini, olgu ve olanakları alaşağı ettiğini ortaya koymaktadır (Alemdar ve Erdoğan, 2011: 217).

Temsili demokrasilerde siyasal iletişimin gelişmesinde, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, endüstri devriminin etkisiyle birlikte sermayenin yoğunlaşması,

tekelleşme, emperyalizmin yaygınlaşması, ulus devletlerin yükselmesi, öne çıkan olgulardır. Bu olguların korporatist iktidar ilişkileriyle şekillendiğini söyleyebiliriz. Ayrıca, toplumsal refahın artmasını sağlamak için devletin topluma yayılmasıyla birlikte, vesayet ilişkileri de artmıştır. Habermas'ın görüşlerinin ışığında, James Curran'ın sözleriyle bu durumu şöyle özetlenebilir. Bu düzen içerisinde örgütlenmiş çıkar grupları, kamuyu giderek daha çok dışlayarak hem kendi aralarında hem de devletle anlaşmalar yapmışlardır. Medya, demokratik toplumu güçlendiren rolünden uzaklaşarak, kamunun kenara itilmesine yardımcı olan ilave bir araç haline gelmiştir. Akılcı eleştirel tartışmayı yönlendiren bir araç olmak yerine, medya kamuoyunu güdülemeye başlamıştır. Politikayı bir sistem olarak tanımlamış, kamuyu edilgin tüketiciler haline getirmiştir (Curran, 1997: 184).

Curran'ın görüşlerinde, iki temel öge siyaset ve medya öne çıkmaktadır. Kapitalizmin gelişimi ve burjuvazinin iktidarı sahiplenme biçimi, siyasal yaşamı yeniden düzenleyecek kurumsallaşma eğilimi olarak değerlendirilmelidir. Medya, kamuoyunu güdümlen, siyaseti bir gösteriye dönüştüren, kamuyu edilgin tüketiciler haline getiren, bir araç görünümündedir. Bu nedenle, Curran'ın görüşlerinden hareketle, temsili demokrasilerde siyasal iletişimi, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeniden anlayabilmek için siyasal işleyişin içinde neler barındırdığına değinmekte yarar vardır. Siyasal işleyiş kavramını, anlayabilmek için medya siyaset ilişkisinin iyi analiz edilmesi gerekir. Bu analiz siyaset hakkında konuşma, siyasal tartışmalara girme, parlamentoda siyasal konuşmalar yapma gibi çeşitli etkinlikleri içermektedir.

Yukarıda sıralananların yanında, siyasetin, siyasal yaşamı yeniden biçimlendirme tarzları olarak siyasal partilerin gelişmesini, parlamentoların oluşmasını, oy vermeyi de dikkate almak gerekir. Oy toplamak için yapılan seçim kampanyaları, günümüzdeki siyasetin durumunu özetlemektedir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından

itibaren, siyaset hakkında meydanlarda konuşma, radyoda televizyonda konuşma, parlamentoda yapılan konuşmalar ve girilen siyasal tartışmalar, siyasal işleyiş sürecinin görünür eylemleridir.

İnsanın siyaset yapması ile siyaset üzerine konuşması tüm toplumu ilgilendiren bir etkinlik iken; halk yerine az sayıda aktörce yapılan etkinlik halini almıştır. Siyasal konuşma, demokrasinin ruhudur. Güçlü bir demokrasinin merkezinde özgür konuşma yer alır. Siyasal konuşma aracılığıyla yurttaşlar fikir alışverişinde bulunurlarken yeni siyasal anlamlar yaratırlar, toplumsal ve kişisel kimlikler oluştururlar, kamusal konuşmayı bireysel yaşamlarıyla birleştirirler (Barber, 1994: 226).

Siyasal konuşma, siyaset hakkında yorum yapma gibi etkinliklerde siyasal dilin kullanımı önemlidir; ama asıl önemli olan söylemdir, söylemin biçimidir. Söylemin siyasal iletişim açısından önemi gündelik yaşam pratikleri içinde gerçekleştirilirken, siyasal söylem medya tarafından kurgulanmaktadır. Aslında medyanın kurgulamasıyla birlikte, kullanılan söylem yaygınlık kazanabilmektedir. Michael Foucault' un çözümleme birimi olarak ele aldığı söylem, iktidarı toplumsal olarak her yerde görünür kılmaktadır (Köker, 1998: 83).

Köker'e göre, günümüz modern toplumlarında siyaset yapma ile siyaset hakkında konuşma birbirinden ayrı eylemlerdir. Ayrıcalıklılar, siyaset üzerinde konuşulabilmekte, konuşulabilenler konuşmayanların yaşam deneyimlerini biçimlendirmektedir (Köker, 1998: 84). Gerçekten, modern toplumlarda siyasal topluluk bakımından, siyasal topluluğun ortak söylemi veya ortak siyaset yapma biçimiyle ilgili düşünce ileri sürmek zordur. Nedeni ise, modern toplumun çok katmanlı ve çok merkezli toplumsal ilişkileri içinde, temsilin öneminin artması ve öne çıkmasıdır. Aristo, siyaset yapma biçimini aracısız konuşma olarak tanımlanmakta, siyasetin diyalektikle özdeş

olduğunu söylemektedir. Ayrıca, iletişimsel olan ile siyasal olanın birliğine gönderme yapmaktadır. Atina'da yaşayan yurttaşların "ortak iyilerin" yeniden tasarlayabilmelerinin tek yolunu, iknaya dayalı birbirleriyle olan konuşma tekniklerinin geliştirilmesinde görmektedir.

Aristo'nun Retorik'i siyasal konuşma ile siyasal eylem biçimlerinin eşzamanlı olarak tasarlanması üzerine inşa edilmiştir. Aristo, siyasal konuşmanın yaşlılar ile gençlerin, zenginler ile yoksulların görüş farklılıklarını ortaya çıkaran yanını vurgulamaktadır. Aristo, eylem ve düşüncelerin herhangi bir toplulukta, doğru bir biçimde anlaşılabilmesi ve niyetlerin açıkça ortaya konulabilmesi için gerekli müzakere etme kurallarını da dile getirmektedir (Aristo'dan akt. Köker, 1998: 84).

Platon, iyi siyaset yapmanın etik bir seçimle mümkün olduğunu, ideal devletin, seçme işinin, siyaset hakkında düşünenlere ve yönetme işiyle uğraşanlara devredildiği bir siyasal toplum anlayışı kurmaktadır. Platon'un üzerinde durduğu diğer bir noktaysa, yaptıkları işlere ve topluluğa verdikleri hizmetlere göre ayrıştırılmış siyasal topluluk üyelerinin, bir arada kalma, bunu sürdürme kuralları üzerinde konuşma hakkı, yalnızca işi siyaset üzerinde düşünmek ve yapmak olanlara tanındığı için, herkesin konuşma kurallarını bilmesi gereksizdir, şeklinde ifade etmektedir (Köker, 1998: 86).

Aslında Platon'un görüşleri bugünkü anlamda, siyasal aktörlerin siyasal toplumda oynadıkları role ile örtüşmektedir. Machiavelli'de, Prens "Hükümdar" adlı eserinde yönetimde prenslere olağandışı söz söyleme yeteneğinin kazandırılması için verilecek eğitimin önemini vurgulamıştır (Habermas, 1997: 148).

Siyasal düşünce üreten kamusal topluluk, öncelikle burjuvaların özel toplantılarında kendine bir mekân bulmuştur. Kitle iletişim aracı olarak dergi ise, bu oluşuma yardımcı olmuştur. On sekizinci yüzyılın sonlarında, siyasal nitelik taşıyanlar da

dâhil olmak üzere, gelişen dergiler özel şahıslar arasında cemiyet yaşamını billurlaştırma işlevini yüklenmiştir (Habermas, 1997: 156).

Habermas'ın dile getirdiği görüşler arasında iki temel ögeyi dikkatle irdelemek gerekmektedir, bunlardan biri eğitimin toplumdaki rolü ve önemi, diğeri ise yazının ve yayınların izlediği gelişim çizgisidir. Kıta Avrupa'sında eğitimin toplumda yaygınlık kazanması ve gelişimi, soylulardan aşağı katmanlara doğru genişleyerek gerçekleşmiştir. Anayasalarda çeşitli temel haklar yer alırken bunlar arasında düşünce, fikir, ifade, basın, toplantı, örgütlenme özgürlükleri, dilekçe hakkı, eşit oy hakkı, bireysel özgürlükler, konut dokunulmazlığı, yasa önünde eşitlik, özel mülkiyetin korunması yer almaya başlamıştır.

Bu temel haklar, bir yandan kamusal topluluğun kurum ve araçlarını (basın, partiler), diğeri yandan özerkliğin temelinde yer alan aile ve mülkiyet haklarını teminat altına almıştır. Özel şahısların hem yurttaş olarak sahip oldukları siyasal işlevleri hem de mülk sahibi olarak taşıdıkları ekonomik işlevleri ve insan olarak sahip oldukları bireysel iletişim işlevlerini güvence altına almışlardır (Habermas, 1997: 171).

Güvenli bir siyasal iletişim, parlamentoda yapılan görüşmelerin açık olması, temsilciler ve seçmenler arasındaki iletişimi olumlu etkiler. Açıklık ilkesi, temel haklar bağlamında olduğu gibi, yargı alanında da aynı dönemde yaşama geçmiştir. Bağımsız yargının kendisi kamuoyunun denetimine gereksinim duymuştur (Habermas, 1997: 173). Siyasal işlev gören bir kamuya ilişkin anayasal düzenlemeler, iktidarın halktan kaynaklandığı fikrini ifade eden hükümler taşır. Bu durum, iktidar sayesinde kazanılan bir egemenlik düzeninin karakterini açığa vurmaktadır (Tokgöz, 2008: 220).

Burjuva hukuk devleti ise, kamusal erkin iktidarının tarafsızlaştırıldığı ve egemenlikten özel alan gereksinmelerine uyarlanmasını sağlayacak bir örgütlenme iddiası

içermektedir. Bundan dolayı anayasa normları, kendi gerçekleriyle kesinlikle uyuşmayan bir burjuva toplumu modeline göre ayarlanmışlardır.

On sekizinci yüzyıl İngiltere'si ve Kıta Avrupa'sında halkın nüfusu burjuvadan sayıca fazladır. Buna karşılık, bir yandan bürokrasiye ve orduya dayanarak hükümdarlar; diğer yandan büyük toprak beyleri ve soylu toprak sahiplerinin siyasal etkinlikleri daha fazladır. Anayasalar, yazılı olmasalar da tümünden yurttaş ve insanı esas alırlar. Bu nedenle, İngiltere'de ve Kıta Avrupa'sında geleneksel unsurların hükümdarlarca içselleştirilmesi uzun bir süreç almıştır (Habermas, 1997: 174).

Siyasal iletişim, toplumun rızasını, isteklerini, kanaatlerini ve tepkilerini yönlendirmede en etkili unsurdur. Siyasal iletişim, geleneksel medyada kitlesel olarak kurulmaktayken, yeni iletişim teknolojileri ile gayri merkezi bir yapıya kavuşmaktadır.

IV.3. Medya Demokrasisi, Medya Toplumu

Medya demokrasisi, medya toplumu, medyakrasi kavramları, yirmi birinci yüzyılın medya ve siyaset ilişkilerine ışık tutmak için tartışmaya açılan kavramlardır. Bu kavramları, Meyer, yazılarında tartışmaktadır. O'na göre, medya demokrasisi kavramı, medyanın siyasal süreçte her şeyden önce kamuoyunu şekillendirmede ve siyasal karar alma sürecinde belirleyici olma, rol edinme yollarına işaret eden bir kavramdır. Bu nedenle, medyanın siyaseti sömürgeleştirdiği sonucuna varılabilir. Bu oluşum hızlı biçimde ABD'de başlayarak diğer Batı demokrasilerine yayılmış ve siyaseti sömürgeleştirmiştir (Meyer, 2002: 16).

Meyer, medyakrasi kavramının, siyasal ve kültürel koşulların özgül bir tanısını barındırdığını ve bu kavramın medya demokrasisi kavramından bir adım daha öteye geçtiğini belirtir. Medyakrasi tezinin, medyanın program kararlarının neredeyse yalnızca toplumun ana akımının siyasi ve kültürel zevkini yansıttığını, bu kesimin medya

eğlencesinde tam olarak yansıtıldığı için kendini onaylamış ve güçlenmiş gibi gördüğünü ileri sürmektedir. Medya toplumu olgusu, demokrasinin fiili olarak işleyiş şekli ve siyasal iletişim süreci için önemlidir (Meyer, 2002: 16-17).

Medya demokrasisinin, medya kamuoyunun, medyada sıkça boy gösteren siyasal aktörler ve sürekli gündeme gelen kamuoyu yoklamalarından meydana geldiğini söylemek gerekir. Medya demokrasisinin bir üçgen içinde oluştuğunu dikkate aldığımızda medya ve siyaset ilişkilerinin sonuçlarının yerleştiği bu üçgende aktörlerin tümü birbirlerini etkilemektedirler.

Medyakraside, özellikle siyaset ilişkilerinde, eğlencelik siyaset, medya ilişkilerinde eğlencelik haber ve eğlencelik reklâmın rolü ve önemi irdelenmelidir. Gerek medya demokrasisi, gerekse; medyakrasi medya toplumu içinde gerçekleşmektedir. Bireyi özerk bir şekilde karar verebilen ve davranan bir konuma getiren, işler bir kamusal siyasal alan olmadan demokrasinin var olması mümkün değildir. 1950'li yıllardan başlayarak bugünkü medya toplumlarında televizyonun kurumsal yapısı ve nüfuz alanı itibariyle diğer medyanın tümüne nüfuz eden ve onlar üzerinde egemenlik kuran bir rol oynamaktayken; 90'lı yılların ortalarından itibaren, televizyonun yanında internetin rolü ve önemi ortaya çıkmıştır.

Meyer, parti demokrasisini medya demokrasisine dönüştüren süreç, karşı konulmaz bir kuvvetten kaynaklanır, derken siyasal zamanın ufku ile medyanın zaman ufku arasındaki temel çelişkiye işaret etmektedir. Bu çelişki ise medya sisteminin teknik olanakları ve üretim talepleri ile siyasal sürecin kendi asli ve benzersiz zaman zorunluluklarına uyma ihtiyacının uyuşmamasından kaynaklanmaktadır (Meyer, 2002: 56). Medyada üretilenlerin çok kısa zaman süresince tüketildiklerini dikkate aldığımızda, medyada yapılan üretimin siyasetin kamusal alanına egemen olduğunu söylemek gerekir.

Bu durumdan, özellikle medya ve siyasetin farklı zaman çerçevelerinden en çok etkilenen medya mantığı ile siyasal mantık arasında, medyanın üretim zamanında asli olarak var olan ödünsüz şimdilik ile siyasal süreçler için gerekli zaman arasında keskin bir gerilimin olduğu söylenebilir (Meyer, 2002: 59-60).

IV.4. Eğlencelik Haber, Eğlencelik Siyaset

Bizleri çepeçevre kuşatan ve gizli açık reklam ve mesaj bombardımanına tutan medyada yer alan her uyarıcı, birilerince kurgulanmış olaylardır. Medyanın gerçek olayları medya ürünlerine çevirirken iki farklı süzgeç kullandığı söylenebilir. Birinci süzgeçle, medya haber değer ölçütleri kullanarak olayların seçimini düzenler. İkinci süzgeç ise sunum kurallarından oluşur. Bir olaya uygulanan, haber yapma için gerekli olan değerler ne kadar çoksa, olayın haber olarak değeri o kadar yüksek olur. Sunum kuralları ise tiyatrodan hikâyeye anlatmaya, kişileştirmeden drama gibi sosyal bütünleştirmeyi gerektiren popüler söylemleri içerir.

Medya için sahnelenen siyasetin, diğer estetik ürünlerle bazı ortak yanları vardır. Bir yandan ortak bir şekilde konusunu aslına uygun olarak betimlediğini iddia ederken; diğer yandan tüm türleri kesen çok değerli bir dilsel veya dilsel olmayan gösterge sistemi kullanmaktan kaçınmaz. Bu anlamda, medyanın siyaseti amaca uygun olarak sahnelemesi, ortak rasyonellik iddiası taşımaktadır (Meyer, 2002: 144). Medyanın belli sahneleme biçimleri, aynı şekilde konuyu haber olarak özünden ödün vermeden dönüştürerek sentez üretebilmektedir. Medyanın çeşitli biçimlerde ve türlerde amaca uygun sahne düzenlerken, aynı zamanda eksiksiz, doğru haber bilgi vereceği hususu kuşkuya açıktır. Bu noktada haberin magazinleşme riski ortaya çıkar.

Magazinleşme kavramına, eleştirel olarak baktığımızda, medyanın kamuoyuna gerek duyduğu enformasyonu sağlamadığı görülür. Buna karşılık liberal görüş açısından

baktığımızda, magazinleşme sonucunda toplumda hoşça vakit geçirmek için siyasal, toplumsal, ekonomik nitelikli ciddi konular, eğlencelik hale getirilerek ve gerçekliğinden koparılıp sunulduğu ortaya çıkmaktadır (Tokgöz, 2006: 395). Magazin programlarında haberi kısa tutmak, izleyicinin dikkatini dağıtmamak, onun yerine çeşitliliğe ve yeniliklere yer vermek öne çıkmaktadır. Bu tür haberler, söylemi itibarıyla kolay anlaşılabilir fakat haberin önem ve içeriğinin sığlaşmasıyla sonuçlanmaktadır.

Magazin haberleri, söylemleri itibarıyla kitle kültürünün belirleyici özellikleriyle örtüşürler. Yapılan araştırmalarda, gazetecilikte popüler kültürün siyasal olanı iletmesi kadar, anlaşılabilir kılması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

Dikkat edilirse eğlencelik haber, bir yandan izler kitleye haber verirken, diğer yandan eğlendirmek isteyen bir haber türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Magazin gazeteciliğinde eğlencelik haber olgusu, enformasyonu yönlendirici bir süreçten geçirilerek dezenformasyona dönüştürülmesine neden olmaktadır. Eğlencelik haber, günlük haberleri, röportajları ve magazin haberleriyle karıştıran bir türdür. Daha doğru bir ifadeyle eğlencelik haber, enformasyon ile eğlenceyi birleştiren yeni bir haber türüdür.

Artık meta değeri taşıyan haberlerde sunulan enformasyon, eğlence içeriğine bürünmekte; medyanın sunduğu eğlencelik haberlerle insanlar eğlendirilerek, modern yaşamın monoton, sıkıcı iş dünyasından uzaklaştırılmaktadırlar. Bu tür haberler, insanların özel alanlarını kamusal alan haline dönüştürülmesini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, Habermas'ın iletişim kuramı gereğince, karma bir rasyonellik tipini cisimleştirmektedirler (Habermas, 1997: 309). Eğlencelik haberler, eğlenceye drama ve duygusal ilişkilenebilirliği nedeniyle, birçok kişiye kapalı kalabilecek siyasal sorunlar alanına gidecek yolları açabilme olanağına sahiptir. Bu noktada, eğlencelik haber yanında, eğlencelik reklam ve eğlencelik siyaset kavramlarını dikkate almak ve tartışmaya

açmak mümkündür. Günümüzde medya eğlence öğeleri kullandığı gibi, siyaset de eğlence ve dramatik öğeleri kullanmaktan sakınmaz. Medya, siyaseti magazinleştirdiğinden eğlencelik siyaset kavramı ortaya çıkmıştır. Eğlencelik siyaset ve eğlence kültürü, Amerika'dan sonra, 90'lı yıllarda Avrupa'da sık sık güçlü bir biçimde görülmektedir.

Siyasal iletişimde propaganda etkinliği eğlencenin içine sindirilmiştir. Dörner, eğlence kavramını iki bağlamda ele almaktadır. Birincisi, siyasal aktörlerin eğlence kültürüne el atmasıyla yürütülen “eğlencelik siyaset”tir. Bu, siyasetin medya ve pazarlama tekniklerine kapılması, bu sayede siyasi güç kazanması ve bu gücü elinde tutması anlamına gelmektedir. İkincisi, eğlence endüstrisinin ürünlerinin cazip ve ilgi çekici kılmak üzere siyasal figürleri, izlekleri ve hadiseleri malzeme olarak kullandığı “siyasal eğlence”dir

Eğlencelik siyaset olgusu, dünyada medya ve siyasal parti uygulamalarında büyük yer tutmaktadır. Günümüzde medya söyleminin “eğlencelik siyaset” olgusu üzerine oturması karşısında siyasal aktörler, siyasal parti danışmanları, medya danışmanları gibi etkinlik yöneticileri, siyasal süreci bu olguya göre düzenlemektedirler. Daha başka deyişle, medyada var olabilmek adına “eğlencelik siyaset” üzerinden siyaset yapmaktadırlar. Bu durumda siyasal aktörler siyaseti eğlence unsuruyla yapmakta, haber üreticileri ise siyaseti eğlence unsurunu katarak sunmaktadırlar. Bu koşullar dikkatle irdelendiğinde, günümüzde siyasetin içeriğinden uzaklaşmış olduğu kolaylıkla görülebilir. Medya aracılığıyla günümüzde inşa edilip sunulan siyasete dair zihinlerde oluşan imajlar, seçmenin oy verme eylemine etki etmekte ve iktidarı belirlemektedir. Artık, siyasetin eğlencelik siyaset olgusuyla yapılmakta olduğunu, medyada yapılıp sunulduğunu, siyasal aktörlere dair imajların zihinlerde oluşmakta olduğunu, sandıktan çıkan sonuçları belirlediğini söyleyebiliriz (Tokgöz, 2008: 308).

Siyaset, eğlencelik siyaset ve siyasal eğlence olmak üzere iki düzlemde incelenebilir. Eğlencelik siyaset, artık siyasal eylemin gündelik işlevine yönelik, medyatik bir kamuoyu iktidarıyla ilintili ve iç içe geçmiş durumdadır. Buna karşılık, siyasal eğlence kültür endüstrisi tarafından uygulamaya konulmaktadır.

Eğlencelik siyasetin işlevlerini şöyle sıralamak mümkündür.

- 1 Siyaseti yeniden görünür kılar.
- 2 Siyasal tahayyül ve anlam modelleri oluşturur.
- 3 Siyasal değerleri güçlendirir ve popülerleştirir.
- 4 İlgiyi kendi üzerine çeker.
- 5 Siyasal eyleme yönelik sabit modeller sahneye koyar, kurgular.
- 6 Siyaseti medyada giderek daha fazla ve ustaca görüntüler ve medya olayları dizisi olarak betimlenmesini sağlar.

Medya cephesinde görüntü kültürünü yaygınlaştıran medya yapımlarına ayrıcalık tanınır. Yukarıda sayılanların reklam ve medya uzmanları tarafından planlanır ve aktörler tarafından ince ayarı yapılır. Siyasetin eğlencelik olması, canlı ve parlıtlı ve profesyonelce kurgulanmış bir gösteri olması nedeniyledir.

IV.5. Siyasetin Medyatikleşmesi

Eğlencelik haber, eğlencelik siyaset tartışmalarına ek olarak şunlar söylenebilir. Schester ve Schatz' bu noktada, Medyakrasi, demokrasi adına bilginin ulaşılabilmesi ve karar alma sürecine, toplumun katılımını olabildiğince geniş tutması gerektiği kadar, demokratik ilkelere başvurmaktadır. Aynı zamanda demokratik önyargıların amaçlanmayan bir yan sonucu olarak da siyasal sistemde bir imaj yaratma siyasetine yönelik baskıları yoğunlaştırmaktadır (Schester ve Schatz, 2001'den akt. Meyer, 2002: 71).

Medyakrasinin diyalektiği, demokratik karar alma potansiyelinin zirvesine ulaşırken aynı zamanda yurttaşların siyasetten koştukları ve siyasete yabancılaştıkları tuhaf bir duruma katkıda bulunur (Meyer, 2002: 71). Vurgulanması gereken diğer önemli bir olgu ise siyasetin alanı medya sisteminin etkisi altına girer girmez, önemli ölçüde değişmiştir. Siyaset kendi kimliğini kaybetmez, ama medya sisteminin kurallarına bağımlı hale gelir. Bu şekilde, medya sisteminin mantığı siyaseti sömürgeleştirirken yalnızca siyasalın betimleme şeklini ya da diğer sistemlerle olan ilişkisini yeniden yapılandırmaz. Aynı zamanda, medya sistemi siyasal süreci üretim düzeyinde, yani siyasal alanı benzersiz bir yaşam biçimi olarak etkiler. Buna karşılık, medya mantığının kuralları siyasal mantıktaki kurucu faktörleri, birçok durumda onlara yeni anlamlar vererek ve medya yasalarından alınan yeni öğeler ekleyerek ve onları yeniden kalıba döker. Medya ne yaparsa yapsın, siyasetin mantığını ortadan kaldırmayla sonuçlanmaz (Meyer, 2002: 72).

Sömürgeleştirmeye yukarıdaki anlamında baktığımızda, Meyer'e göre, medya sisteminin mantığına, neredeyse koşulsuz olarak teslim olunması anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Benzer bir şekilde, Habermas'ın toplumun bir alanının başka bir alan tarafından sömürgeleştirilmesi fikrini, iletişimsel eylem bağlamında öne sürdüğü ve gerekçelendirdiği görülmektedir. Medya sistemi tarafından sömürgeleştirilen siyaset tezine karşı, eleştiriler ileri sürülse de sömürgeleştirme savı, Meyer'e göre üç nedenden ötürü geçerliliğini korur. Kamusal imajın amacını uygun düzenlemeye yönelik medya baskısı, siyasal sistemin değişmez bir parçası olduğundan, birkaç marjinal kesim dışında bu baskıdan kaçılmaz. Bunun kurallarını medya sistemi saptar. Siyasal sisteme bırakılan tek esneklik, kuralların nasıl uygulanacağıyla ilgilidir. Siyasal aktörler, medya kurallarına boyun eğmenin karşılığında, kamuoyu nezdinde onaylanma imkânı kazanırlar (Meyer, 2002: 73).

Günümüzde, artık medya sistemi tarafından sömürgeleştirilen siyasal partiler, baskı grupları, parlamentolar ve siyasal işleyişi etkileyen diğer örgütler bulunmaktadır. Bu sömürgeleştirme sürecinde yer alan kurumların halkla ilişkiler büroları güncelleştirilerek, büyütülerek basın danışmanları ordusuyla donatılmaktadır. Aynı zamanda, haber yönlendirme uzmanlığı devreye sokulmaktadır. Haber yönlendirme uzmanlarının devreye sokulmasının arkasında yatan nedenlerse kamuoyunun desteği ve eylemlere meşruiyet kazandırmaktır (Meyer, 2002: 75-76).

Günümüz siyasetinde, parti örgütlerinin yerine basın danışmanları geçmiştir. Belirli bir partinin adına savunulan politikalar ve program konusunda karar alma yetkisi, kademeli olarak parti organlarından çok, güçleri ve konumları medyayla kişisel, hatta karizmatik ilişkileri olan üst düzey siyasetçilerin etrafındaki danışmanlarca kullanılmaktadır. Kamuoyu araştırmalarının sonuçları, amaca uygun düzenlenmiş imajlarla, simgesel eylemlerle, medyanın görüş açıklama biçimleriyle, bağdaştırılarak girilen çalışmalarla, danışmanlarca partilerin kamusal siyaset alanında kaybettikleri gücü önleme yoluna gidilmektedir. Danışmanların, giderek daha fazla nüfuz sahibi oldukları açıktır. Medya demokrasisi kavramı tam da bu anlam gelmektedir. Meyer'in görüşleri de bu doğrultudadır

Basın danışmanları yanında, odak grupları günümüz siyasetinde önemli rol oynamaktadırlar. Odak grupları, medya kurmaylarınca birinin misafir odasında bir araya getirilmiş, on beş yirmi seçmenden oluşan görece homojen gruplardır. Bu gruplar arasında yer alan kişilere ise, adayın konuşmalarına sağladıkları katkı karşılığında para ödenir Odak grubu, bir düzeyde gayet demokratik bir uygulama olarak görülebilir; aslında hiç de öyle değildir. Bu uygulama, sıradan seçmenlerin adayın konuşmalarında söyleyeceklerini ve

dolayısıyla seçim kampanyaları sırasında savunacağı politikaları etkileyebildiği gibi, odak grupların tepkileri genel politika ürünlerinin özünü de etkileyebilir.

Siyaset artık günümüzde eğlenceli, canlı, parlıtlı, hatta abartılı bir gösteri olma eğilimindedir. Bu gösteride, elektronik kitle iletişim araçları olarak televizyon, sinevizyon, video büyük yer tutarken, gösteri elektronik sahnede gerçekleşmektedir. İnternetin devreye girmesiyle birlikte, gösteri sanal sahnede yer almaya başlamıştır. Hâlâ etkin olan ise, elektronik iletişim teknolojisinin ürettiği siyasettir. Elektronik teknolojisi, reklamlarla birlikte gerçekleşen görüntü kültürü, bizleri sarıp sarmalayarak siyasal eleştirilerimizi biçimlendirmektedir (Tokgöz, 2008: 314).

Meyer, bu tür medyatik sergilemelerde, mesajların birbirleriyle yakından bağlantılı çapraz gönderimli, dört boyutta iletildiğini söylemektedir. Bunlar, sahne düzenleme, cisimleştirme, performans ve algılama boyutlarıdır (Meyer, 2002: 80). Bu açıklamalar ışığında, siyasetin bir tiyatro etkinliği olarak sahnelendiğini söyleyebiliriz. Meyer' de siyaseti, üç temel sahneleme stratejisiyle, sahnelendiğini söylemektedir. Bu stratejiler arasında sahte olaylar, imaj projeksiyonları ve sahte eylemler yer almaktadır (Tokgöz, 2008: 315).

Basın danışmanları, olayları manşete çıkarmak için haber değeri taşımayan olayları dahi medya kurallarına uygun olarak sahneleme gayretindedirler. Medyada var olmak için, zaman zaman zararsız örnekler sunarak medyanın koşullarına boyun eğler. Böyle durumlarda, siyasal çıkar ile medya kuralları bir noktada kaynaşmaktadır.

Basın toplantıları, yerinden haber toplama için yapılan çalışmalar, örneğin sel baskını, yangın, temel atma, ağaç dikme törenleri vb. basın danışmanlarının fazlasıyla ilgilendikleri gözde sahte olaylar arasında yer alırlar. Ayrıca, jübileler, anma toplantıları da geriye dönük sahte olaylar arasında sayılabilir. İmaj terimi, dikkatle tasarlanmış sahte

eylemlerden oluşan, sahnelenmiş bir yapay ürüne işaret eden bir terimdir, imajda yer alan kişinin, genelde ülkesinin etiğinde saygı duyulan, gerçek niteliklerinin güvenilir olması, sorumluluk, dürüstlük, iş yapma becerisi, enerjik olması, kişileşmiş olarak öne çıkarılarak sunulur. Medya danışmanları, imajla yakından ilgilenirken, aynı zamanda adayın imajına aktarılacak sahte olaylar ve dekorların, görüntüleri, jestler için stratejileri de hazırlarlar (Tokgöz, 2008: 315-316).

Medya danışmanları, adayın medya sahnesinde cisimleştirilmesini daha inanılır kılmak için, onun doğal niteliklerini değiştirebilirler. Örneğin saç şeklini, kılık kıyafetini, duruşunu değiştirmek gibi. Hatta yeni bir aday imajı oluşturmak bakımından sahte olaylarla bir araya gelen imajlar, pozlar, karşılaşmalar, olaylar, dekorlar mozaiği yaratabilirler. Medya danışmanları tarafından bütün bunlardan çıkarılacak sonuç, senaryosu yazılmış ve fiziksel olarak oynanan olaylardaki imaj ile sahte olayın birleşiminin aslında simgesel sahte siyasetin senaryosu olduğudur. Simgesel sahte siyaset ise, çoğunlukla siyasetçiler sahneye çıktıklarında ve televizyonda kameralar çalıştığında ortaya çıkar. Daha başka deyişle, simgesel sahte siyaset, sahte eylemlerden oluşur, sahte eylemler sergiler. Siyasal eylemin dışavurumunun hep bir simgecilik yanı bulunmaktadır.

Medya hastalığı bakımından Avrupa'da, ABD'de sıralanan olumsuz görüşlere karşın, olumlu görüşlerin ileri sürüldüğü çalışmaların bulunduğunu da belirtmek gerekir. Medyayı sürekli izleme ile siyasete güven duyma arasında bir ilgi bulunmakla beraber; siyasal sinizm ile haber medyasını izleme arasında veri bulunmamaktadır.

Medya, kamusal siyasal alanın tiyatrosallığından, siyasal buharlaşma döngüsünden, insanların siyasal konuşmalarını kamusal alana aktarmaktan, alıkoyan engellerden biri olarak görülmektedir. Medya hastalığı kuramcıları, sorunların nedeni olarak daha çok medya sistemini görmektedirler.

Medyakrasi tezi, medyanın programlanmış siyasal sunumu, siyasi ve kültürel zevki yansıtırken, siyaset medya eğlencesinde yansıtıldığı için onaylanmış ve güçlenmiş bir görünüme kavuşur. Demokratik süreçte önemli olan, siyasal zaman ile medya zamanıdır. Siyasal zaman bakımından, siyasal süreci dikkate almak gerekirken, medya zamanı yönünden, üretimin dikkate alınması gerekmektedir. Medya ürününü üretmek için, belirli tasarlanmış teknik kurallara uyulması gerekir. Medya yapımları siyasete ilgisiz olabilecekleri gibi, siyasetle yakından ilgili de olabilirler. Medyanın siyaseti amacına uygun olarak sahnelemesi ise ortak kamuoyu için akılcılığın gereğidir.

Eğlencelik haber, izler kitleye bir yandan haber verirken, diğer yandan eğlendirme amacını yerine getiren, insanın duygularına yönelen bir haber türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür haberler, aynı zamanda enformasyonu yönlendirici bir süreçten geçirek dezenformasyona dönüştürülmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda, eğlencelik haber, eğlenceye, drama ve duygusal ilişkilere girme eğilimleri nedeniyle, birçok kişiye kapalı olan siyasal alana girebilecek yolları açabilmek olanağına da sahiptirler.

Medya, günümüzde eğlence öğeleri kullandığı gibi, siyasette de eğlence ve dramatik öğeler kullanmaktadır. Medyanın siyaseti magazinleştirdiğinden söz edilirken, eğlencelik siyaset kavramı dile getirilmektedir. Eğlencelik siyaset, siyasete ve eğlence kültürünün Amerikanvari sembiyotik bir şekilde iç içe geçişi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, öncelikle ABD’de, ardından doksanlı yıllardan itibaren Avrupa’da sık sık, güçlü bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Eğlencelik reklam, siyasetin eğlencelik olmasıyla yakından ilgilidir.

Siyaset alanı günümüzde, medya sisteminin etkisi altına girer girmez önemli ölçüde değişmektedir. Siyaset, kendi benliğini kaybetmemekte, fakat medya sisteminin

kurallarına bağı hale gelmektedir. Bu şekilde, medya sisteminin mantığı, siyaseti sömürgeleştirirken yalnızca siyasal alanı belirlemede diğer sistemlerle olan ilişkisini yeniden yapılandırmaktadır. Medya süreci, politika üretim düzeyinde siyasal alanı bir yaşam biçimi olarak etkilemektedir. Günümüzde, siyaset eğlencelik olarak canlı, parıltılı, hatta abartılı, dikkat çekici bir gösteri olarak gerçekleştirilmektedir. Kısacası, siyaset medyatikleşmektedir.

Belki son yarım asırdır, üzerinde durulan en önemli sorunlardan biri, demokratik kurumların gösterdiği performans ile demokrasinin idealleri arasında giderek artan bir gerginliğin gözlenmesi şeklinde ifade edilen sorundur. Bu sorun, genelde medya hastalığı veya video hastalığı kavramlarıyla dile getirilmektedir.

V. BÖLÜM YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ VE DEMOKRASİ

V.1 Demokrasi ve Yeni İletişim Teknolojileri İlişkisi

Kitle iletişim ve ulaşım araçlarında yaşanan gelişmeler, toplumsal ilerlemenin itici güçleridir. İletişim araçları, kültürde ve toplumda demokratikleşmenin araçlarıdır. Günümüzde bilgi, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ulaşılabilir durumdadır. İletişim teknolojileri, bireysel ve toplumsal gelişme için temel roller üstlenmiş bir aktördür. İletişim teknolojileri, kendini ifadeyi kolaylaştırma, kamusal aklı ileri götürme ve toplumun kendi geleceğini belirleyerek demokrasi sorunlarının çözümüne hizmet edebilir.

Liberal demokrasilerde var olan ahlaksal ve kuramsal sorunlar ile yurttaşların talep ettiği, ahlaksal politik istekler arasında yaşanan farklılıktan kaynaklanan problemlerin çözüm yolları üzerine tartışmalar sürmektedir. Klasik partiler demokrasisi sistemi çökmektedir (Gardels, 1993: 3-5). Bütün tartışmalar, ulus devletin çözülmeye başlaması ve 21. yüzyılın ulus devlet sonrası yüzyıl olacağı saptamasına dayanmaktadır. 21. yüzyıl demokrasilerinde merkezi devlet ve bürokrasi yetkilerini önemli ölçüde terk etmek zorunda kalacaktır. Bu yetkilerin bir kısmı bugün kurulmakta olan ve yeni kurulacak ulus üstü örgütlere, bir kısmı da yerel yönetimlere devredilecektir. Demokrasi yaygınlaşıyor, katılımcı demokrasi talepleri, yönetimlere uygulanabilir somut adımlar dayatmaktadır. Günümüzde çağdaş demokrasinin gerektirdiği dönüşümleri yapabilecek ekonomik ve entelektüel birikime sahibiz. Koşullar, elektronik demokrasi için olgunlaşmış durumdadır.

Sadel'e göre, demokratik rahatsızlığın nedeni, eski politikaların, karmaşık modern toplumların yeni sorunlarını çözmede yetersizliğidir. Eski kitle iletişim araçları, elektronik iletişim ve anlık kamuoyunu oluşturan toplumların yaşamlarında, işlevsizdirler. Ulus devlet, vatandaşlarının günlük sorunlarını çözemeyecek kadar büyük onları

ilgilendiren evrensel sorunları çözemeyecek kadar küçüktür. Yetkilerin dağıldığı daha âdemi-merkeziyetçi bir politik sistemde parçaların bütüne uyumu sorunlara gebe dir.

Devletin kendi varlık nedenleri arasına soktuğu yarattığı pek çok yönetilen yönetilmesi gereken sistem, zaten siyasi örgütlenmenin ürettiği bürokratik kurumlardır ve şimdi onun sayesinde ayakta duruyor. Ulus devletin kurtulması için yeniliğe ihtiyaç var. Egemenlik, kendi ortak kimliklerine sahip çıkarak, kendi kaderini tayin etme hakkını isteyen ve ulus devletin içinde yer alan farklı dil ve dinden etnik grupların yeniden ortaya çıkmasıyla yeniden aşılıyor. 20. yüzyılın sonunda egemenlik, hem aşağıdan azınlıklarla farklı kültür gruplarınca; hem de yukarıdan küresel aktörlerce aşındırılıyor. Aslında bir lidere ya da politik programa evet ya da hayır demek demokratik yaşamın son anıdır. Her şey kablolu televizyonlar telekomünikasyon ağları aracılığıyla, kamuoyuna hangi seçeneklerin sunulduğuna bağlıdır. Demokratikleşme girişimleri, özerkliğe ve yetkinin küçük topluluklara devredilmesine duyulan açlığa, politikaya duyulan güvensizliğe, çözüm üretip üretemeyeceği tartışılmaktadır (Sadel, 1993: 6-13).

Yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi ilişkisi, 1970’li yıllardan itibaren iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle etkinliğini arttırmıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin, gündelik yaşamın bireysel, kamusal yaşamın kolektif pratiklerini etkilemektedir. Toplumsal gelişmeler tarihi, teknolojik üretim çerçevesinde oluşan etkinliklerin yapısal olarak belirlenmesiyle ilişkilendirilmesi, yaygın bir analiz biçimidir. 1960-1980 yıllar arasında gerçekleşen bir dizi bilimsel ve teknolojik yenilik, yeni bir teknolojik devrim çağının yaşanmaya başladığı anlamına gelmektedir. Bu devrimin toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanı yeniden yapılandığı ileri sürülmektedir (Timisi, 2003: 77).

Teknolojik devrimin sonuçları, toplum bilimlerinin alanlarını yakından etkilemekte ve yeni teknolojilerin giderek artan egemenliği, farklı açıklama tarzları içinde kendi iktidarını kurmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerindeki gelişmeleri bir devrim olarak tanımlayanlar, aynı zamanda yeni teknolojik paradigmanın da kuruculuğunu üstlenmişlerdir. Bu paradigmanın bileşenleri "bilgi devrimi" ya da "enformasyon devrimi" olarak tanımlanan gelişmenin maddi kökenlerini oluşturmaktadır (Kumar, 1995: 10).

Söz konusu olan, bir önceki teknolojik devrimlerde olduğu gibi teknolojiye dayalı bir enformasyon değil, enformasyon üzerine çalışan teknolojilerin merkezde olmasıdır (Castells, 2008: 29). Mikro elektronikteki gelişmeler üretim, dağıtım, ulaşım ve yönetim süreçlerini radikal bir biçimde değiştirmiştir (Şaylan, 1994: 114).

Teknolojik paradigma içinde yeni iletişim teknolojilerinin, insan ve toplum yaşamı üzerinde önemli etkilere sahip olduğu kabul edilmektedir. Castells tarafından "enformasyonel gelişme tarzı" olarak tanımlanan yeni toplumsal ve ekonomik düzenin en önemli etkisi kapsayıcılığıdır (Castells, 2006: 17).

Enformasyonun bütün insani etkinliklerin bir parçasını oluşturması nedeniyle, insanın bireysel ve kolektif varoluşunun bütün süreçleri, yeni teknolojik ortam aracılığıyla doğrudan biçimlenmektedir. Bu ortam, toplumsal ve ekonomik alanları bir şebeke mantığı ile birbirine bağlamaktadır.

Castells'e göre, uygarlıklar arasındaki teknolojik düzey, farklılığı geliştirici olmaktan ziyade yıkıcıdır. Endüstri devriminin orijinal Batı Avrupalı gelişimi, dünyanın çeşitli bölgelerine yayılması iki yüzyıldan fazla sürmüştür. Hâlâ dünyanın pek çok bölgesi, endüstriyel yapılanmasını tamamlayamamış durumdadır. Ülkelerin kendi içinde bile endüstriyel yapılanmadaki farklılıkların toplumsal yansıması açıkça hissedilmektedir. Endüstri devrimi, toplumları özgürleştirmek yerine, bazılarının bir kaç azınlığa

bağımlılığına neden olmuştur. Tersine, yeni iletişim teknolojilerinin dünyanın çeşitli bölgelerine yayılması yirmi yıldan kısa sürüştür. 1970 ve 1990'lı yıllar arasındaki teknolojik yaygınlık ve sektörlerin bu teknolojiyle uyum sağlamaya çalışması oldukça yoğundur. Teknolojik yayılmanın seçiciliği ve dışlayıcılığına karşın yayılma olanağı, endüstri devriminden daha kapsayıcıdır. Castells'in de vurguladığı gibi, tarihte ilk kez insan zihni, üretim sisteminde yalnızca ayırt edici bir unsur değil, doğrudan üretici bir güç haline gelmiştir (Castells, 1996: 32-34).

Bilgisayarlar, iletişim sistemleri ve genetik kodlama, insan zihninin çoğaltıcısı ve uzantısıdır. İnsan beyni ve makinelerin giderek artan bütünleşmesi, doğma, yaşama, öğrenme, çalışma, üretme, tüketme, hayal etme, savaşıma ya da ölme biçimlerimizi radikal olarak dönüştürmektedir. Bilgisayar, hayatın her alanını teknolojik yeniden yapılanma içinde giderek daha çok etkilemektedir (Timisi, 2003: 80).

İletişim teknolojileri ve küreselleşme aynı zamanda küresel bir demokratikleşme vaadiyle birlikte düşünülmektedir. Küreselleşme, liberal demokrasinin evrensel zaferi olarak sunulmaktadır. Haber ve enformasyonun, teknoloji aracılığıyla giderek yaygınlaşması, totaliter yönetimlerin yerini demokrasiye bırakacağına ilişkin bir beklentiyi beslemektedir. Nitekim başta daha çok özgürlük ve demokrasi talep eden Arap baharı ve Sovyetler Birliği gibi Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimlerin dönüşüme uğramasının nedenleri arasında, uydu yayıncılığı ve bilgisayar temelli iletişim aracılığıyla enformasyon akışının sınırlandırılmazlığı gösterilmektedir (Timisi, 2003: 116).

Medya ürünlerinin uluslararası akışı, belirli örgütlerin hâkim rol oynamalarına neden olmakta, sembolik malların üretilmesi ve dolaşıma sokulmasında dünyanın bazı bölgeleri diğerlerine göre daha fazla bağımlı hale gelmektedir. Uluslararası iletişim akışındaki bağımlılık yapısı, aynı zamanda bilgi ve enformasyona erişiminde

dengesizliklere de neden olmaktadır. Çeşitli ülkelerde iletişim araçlarını kullanım açısından var olan dengesizliklerin yanında, aynı ülke içinde de iletişim araçlarına erişim açısından eşitsizlikler oluşmaktadır. Araçlara erişim yanında, küreselleşmiş sembolik materyalin farklı bölgelerdeki insanlar tarafından neden ve nasıl tüketildiği, insanların gündelik yaşamlarında ne gibi yansımaları olduğu incelenmesi gereken alanlardır (Schiller, 1993: 20-21).

Kültürel çoğulculuğa dikkat çeken yaklaşımlar, küreselleşmenin fikir, kültür, ideoloji ve söylemlerin birbiriyle karşılaşma fırsatlarını yaratan bir duruma işaret ettiğini belirtmektedirler. Bu karşılaşma ortamında geleneksel siyasi ve kültürel bağlılıklar yerini bambaşka yapılar bırakmış, yeni dayanışma biçimleri yaratmıştır. Bunlar daha geniş bir yurttaşlık tanımının içine inşa edilebileceği gibi, ulusal, yerel ve bölgesel milliyetçiliklerin, cemaatlerin güçlenmesi anlamına da gelmektedir. Bireyleri bir arada tutan ve bir topluluğa yön veren ortak çıkar kavramı, yerel olanla sınırlı kalmamakta, birbirinden uzak mesafede içinde olan insanlar, belli bir ortak çıkar çerçevesinde bir araya getirebilmektedir. Bu anlamda küreselleşme, geleneksel kamusal alan kavramının sınırlarını ve sivil toplumu genişleterek değişime uğratmıştır.

Liberal yaklaşımın iletişim teknolojilerine yaklaşımı, daha önce de belirtildiği üzere bir ilerleme ve modernleşme anlayışı üzerine oturmaktadır. İletişim teknolojileri, toplumsal bilginin yayılmasının araçları olarak görülürken; bu bilginin üretilmesi tarihsel olarak ifade özgürlüğüyle eş anlamda kullanılmaktadır. İfade özgürlüğü, bireylerin ya da bireylerden oluşan grupların, önceden bir dış engelleme olmaksızın düşüncelerini dile getirme özgürlüğüdür. Basın özgürlüğü ise, bireyin siyasi iktidara karşı yürüttüğü bir savaş olarak değerlendirilmektedir. Kitle iletişim araçları bu düşünce çerçevesinde,

“içlerinden dünya hakkında bilgilerin geçtiği” edilgen ve tarafsız iletkenler olarak tanımlanmaktadır (Keane, 1993: 50).

İletişim teknolojileri, toplumsal bilginin geniş kitlelere aktarıldığı ortamlar olarak gerçekliği birebir yansıtan araçlar olarak görülmekte ve bu düşünce içinde örneğin yazılı basın, bilgilendirme rolü vurgulanmaktadır (Timisi, 2003: 72). Kitle iletişim araçlarının bilgilendirme rolü, kendini ifadeyi kolaylaştırma, kamusal aklı ileriye götürme ve toplumun kendi geleceğini ortaklaşa belirlemeye olanak tanıyan özellikleriyle ilgi çekicidir (Curran, 1997: 166).

İfade özgürlüğünün kanalları olma ve kamuyu bilgilendirme rolünün yanında, kitle iletişim araçlarının en önemli demokratik işlevi, kamu gözcüsü olmasıyla ilişkilidir. Liberal yaklaşım içinde iletişim araçları, devlet ve yurttaşlar arasında bir aracı görevi gören ve devletin etkinliklerini yurttaşlar adına gözleyen bir kamu gözcüsü olarak tanımlanmaktadır. Bu rol, hükümetin işleyişi hakkındaki genel tartışmayı geliştirmesine karşın, devlet otoritesinin kullanılmasındaki kötü uygulamaları açığa çıkarma biçiminde yorumlanmaktadır (Curran, 1997: 142).

İletişim araçlarının bu farklı işlevlerini yalnızca serbest pazar koşullarında, yerine getireceği ileri sürülmektedir. Böylece serbest pazarın, özgür düşünceye dayalı bir demokrasi kültürü için uygun ortam yaratacağı söylenmektedir. Bu yaklaşım, kimsenin bir başkasının iradesine boyun eğmeyeceği, kim ne isterse ve ne düşünürse özgürce açıklayabileceği bir iletişim ortamı gerektirmektedir. Kişinin kendisini geliştirmesinde mutlaka gerekli olan bu özgürlükler, serbest pazarda yayın yapma hakkı ile korunacaktır. Fikirlerin serbest pazarda özgürce dolaşımı, liberal düşünceye göre kamusal yararın gerçekleştirilmesinde kurucu bir unsurdur. İfade özgürlüğünün sağlanması, tüm önemli görüş açılarının kamusal alanda yer almasını, farklı ve karşıt kaynaklardan elde edilen

geniş bir bilgi ağını sağlamaktadır. Bu durum, doğru yargılarda bulunulmasına ve siyasal iktidarların akılcı hareket etmesine yol açmaktadır. Bu iddia, sınırlanmamış bir tartışmada doğrunun yanlılığı alt edeceği varsayımından kaynaklanmaktadır (Newcomb, 1987).

İletişim ortamının serbest pazar biçiminde düzenlenmesi, halkın yönetimini kolaylaştırmada en demokratik yöntem olarak kutsanmaktadır. Buna göre serbest pazar içinde medya, halkın değişik görüş açılarını öğrenmesi için bir ortam sunmakta; yönetenler, yönetilenler ve toplumdaki farklı gruplar arasındaki iletişim kanallarının açık tutmakta, kamuoyunun oluşumunda tarafsız bir bölge görevi görmektedir (Curran, 1997: 167). Bu özellikleriyle kitle iletişim araçları, ilgili enformasyonu kamuya sunarak, insanların yurttaş olarak kapasitelerini kullanmalarını sağlamaktadır. Yurttaşların bilgiye dayalı seçim yapabilmelerini olanaklı kılan; katılımcı bir siyasetin temel araçları olarak açıklanmaktadır (Timisi, 2003: 73). Bu tanımlama, kitlelerin, bilgilendirme aracılığıyla harekete geçirileceğini kapsadığı gibi, bizzat kitle iletişim araçlarının siyasal temsil edici rolünü de içermektedir. Özgür bir pazar içinde, farklı görüş ve düşüncelerin yansıtıcısı olan iletişim araçları, değişik toplumsal grupların seslerinin duyurulmasında temel unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Bu yolla iletişim araçları, çatışan çıkarlar arasında, anlaşma ve uzlaşma yoluyla toplumun ortak hedeflerinin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır (Curran, 1997: 178). Kitle iletişim araçları, farklı çıkar gruplarının yer aldığı bir kamusal diyalog ortamıdır; bu yolla, ortak anlaşma ve uzlaşma alanlarının aranmasına doğrudan bir katkıda bulunmaktadır.

Liberal geleneğin bu özetlenen bakışı içinde kamusal alan, hükümetle toplum arasında kalan bir alandır. Medya, bu süreçte merkezi konumdadır. Seçim dönemlerinde seçmenlere doğru bir tercih yapabilmeleri için gerekli olan bilgiyi sağlar; bağımsız bir tartışma forumu yaratarak kamuoyunun oluşumunu kolaylaştırır ve yurttaşların görüşlerini

ifade etmelerini sağlayarak onlara hükümetleri yönlendirmede güç verir. Bu anlamda medya, kamusal alanın vazgeçilmez kurumudur ya da 19. yüzyıl liberalizminin söylemi ile “dördüncü güçtür”. Medya bu işlevini gerçekleştirmek için pazar koşullarının rekabetine tabi olmalıdır. Medya kurumlarının düzenlenmesinde özel bireylerin girişimleri, hükümetten bağımsız olarak desteklenmelidir (Curran, 1997: 25).

Radikal demokratik yaklaşıma göre, medya çatışan güçler arasındaki bir savaş alanıdır. Medyanın toplumsal dengeyi sağlama biçimi, bu toplumsal güçler arasındaki dengeyi de etkiler. Bu anlamda demokratik bir medya sistemi için, tüm toplumsal güçlerin medya da eşit olarak temsil edilmeleri gerekmektedir. Medya, farklı gruplarının, kamusal alana katılmalarını kolaylaştırmalı; kamuoyunu ilgilendiren tartışmalara katkı yapabilmelerine imkân vermeli ve kamu politikalarının şekillendirilmesinde söz sahibi olmalarını sağlamalıdır. Medyanın temel görevi, demokratik kurallar içinde yarışan çıkarlara hakemlik etmek ve demokratik tartışmaları desteklemek biçiminde tanımlanabilir (Curran, 1997: 28). Liberal gelenekte medyanın hükümet ve yurttaşlar arasındaki iletişimi dikey olarak sağlaması beklenirken, radikal demokratik bakış açısından medya, bireyler, gruplar ve iktidar yapıları arasındaki yatay, dikey ve çapraz iletişim kanallarını eklemlen araçlar olarak görülür. Bu anlamda radikal demokratik yaklaşım, medya kurumlarının düzenlenmesini, serbest pazarın rekabetçi kurallarına bırakmak istememektedir, çünkü serbest pazar egemen sınıfın çıkarları yararına olacak biçimde çarpıtılan bir sistem görünümündedir (Curran, 1997: 30).

Temsili demokrasinin dönüşümü bakımından tartışılanlar arasında, siyasal partilerin gerilemesi, parlamentoların öneminin azalması, parti demokrasisinin iletişime siyasal katılmaya önem veren bir kültüre nasıl katkıda bulunabileceği, televizyonun ve internetin demokratikleşmeye katkısı yer almaktadır. Bütün bu sayılanlar, internetin

gerçekten demokratik bir alternatif olup olmayacağı tartışmasını doğurmaktadır. Bazı yaklaşımlar internetle birlikte, temsili demokrasinin sonunun geleceği yargısına ulaşırken internetin, kamusal alanın koşulları itibariyle, doğrudan demokrasi üzerine kurulu yeni bir anayasa şeklinin ortaya çıkışına daha uygun olacağı dile getirilmektedir.

1950'den beri televizyonun yerleştirdiği demokrasi anlayışının, internetin şekillendirdiği, yeni medya demokrasisi ile öneminin azaldığı görüşü yaygınlık kazanmaktadır. Bu durum, internetle birlikte şekillenen yeni bir dünyanın kapısını açabileceği tartışmasına neden olmaktadır. Medya demokrasisi, medya toplumu, medyakrasi yirmi birinci yüzyılın yeni görünümüne ışık tutmak için ortaya atılmış, eleştiri ağırlıklı kavramlardır. Medya demokrasisi kavramı, medyanın siyasal süreçte her şeyden önce kamuoyunu şekillendirmede ve siyasal karar alma sürecinde belirleyici rolüne işaret eden bir kavramdır (Tokgöz, 2008: 327).

V.2 İnternet ve Elektronik Ağlar

İnternet, sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamı etkilemekte ve var olan alışkanlıklarımızın değişmesine yol açmaktadır. Bu değişimlerden en önemlisi siyaset alanında yaşanmaktadır. İnternet yeni iletişim biçimleriyle siyasal hayatı değiştirmeye başlamıştır. İletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler,³ ilk olarak halka politik kararların alınmasında, sürece etkin olarak katılma imkânı doğurmuştur (Toffler, 1980: 67).

İnternetin iletişim araçları arasında yerini alması kırk yıllık bir süreç olmasına rağmen, tüm siyasi aktörler tarafından amaçlarını daha etkin gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Siyasi aktörler interneti, kendilerini tanıtmak haber ve bilgi vermek; yarıştıkları rakip aktörlerle ilgili bilgi almak ve kendi mesajlarının alıcılara ne derecede ulaştığını anlamak için kullanmaktadırlar. Batıda yapılan araştırma bulgularına göre siyasi

partiler, klasik medyadaki egemen konumlarını, interneti araçsallaştırarak pekiştirmektedir. İnsanların aktif politik öznelerden ziyade ileri teknoloji tüketicileri olarak hareket edecekleri iddia edilmektedir. İnternetin olumlu yanı, geleneksel medyadan eşit oranda yararlanamayan küçük partilerinde internet ortamından eşit ölçüde yararlanabilecekleridir. Mesajların, hedef kitleye hızla anlık olarak ucuz verilmesi, küçük partilerinde siyasi sürece katılmalarını sağlayabilir. İnternetin klasik medya araçlarına göre olumlu özellikleri olarak nitelenebilecek özellikleri, özgürlük, hızlilik, kolaylık ve diğer iletişim kanalları ile iç içeliği olarak sıralanabilir.

İnternet siyasi aktörlere özgürlük sağlamaktadır. Siyasal aktörlerin kendilerini anlatmalarında hedef kitleyi etkilemelerinde bir sınırlama yoktur. Herkes az bir harcama ile web sitesine sahip olabilmekte ve dilediği her şeyi söyleyebilmektedir. Kişi adeta kendi iletişim aracına sahiptir. Siyasal aktörler tarafından yakınılan siyasal mesajların medya tarafından çarpıtılması, sınırlandırılması, çarpıtılması ya da yorum farkıyla aktarıma riski ortadan kalkmaktadır.

İnternet de hızlilik vardır. İnternette mesaj iletimi diğer kanallara göre daha hızlıdır. Teknik olanakları bakımından eski mesajları yenileri ile değiştirme güncelleme, düzeltme daha kolay ve hızlıdır. İnternet de erişim kolaylığı ve esneklik vardır. Siyasal aktörün, mesajını hedef alıcı kitleye iletme amacından başka iletişim kanalına ihtiyaç yoktur. İnternet, elektronik posta olanağı ile geri besleme imkânı sağlamaktadır. Bu enteraktif özellik, mesajın alıcıda nasıl algılandığının geri bildirimine olanak sağlayan diğer araçlara göre üstün bir özelliğidir.

İnternet diğer iletişim kanalları ile iç içedir. Siyasal aktörlerin daha önce yapmış olduğu üretilmiş tüm mesajların, miting toplantı kayıtlarının yeniden üretimini yayınlanmasını sağlar. Farklı zamanlarda üretilen mesajların, aynı anda çoğaltılarak

yeniden tekrar verilmesine olanak sağlar. İnternet aracı zaman sınırını da aşmaktadır. İnternetin diğer tüm, tür ve çeşitte iletişim kanallarını kapsayan nitelikleri vardır. Televizyona üstünlüğü, alıcının dilediği zaman, süre ve tekrarda mesajlara erişebilme imkânı vardır.

İnternetin bu olumlu özellikleri yanında, olumsuz yanları da vardır. Yayın içeriğinin kolayca değiştirilebilmesi internete olan güveni azaltmaktadır: Bir gün önce var olan bir mesaj; bir gün sonra değiştirilmekte ya da yayından kaldırılmaktadır. Mesajı veren kurum ve kişiler genel olarak bilinmekle beraber, kimin yazdığı kesin olarak bilinmemektedir. Korsanlar tarafından web alanına istenmeyen bilgiler girilebilmektedir ya da bütünüyle çökertilebilmektedir.

İnternet kullanıcılarının bu araçtan yararlanabilmeleri için birtakım yeterliliklere sahip olmaları gerekmektedir. Hedef kitlenin mesajları almak için gerekli teknik donanımı olmayabilir. İnternette yayınlanan verilere ulaşabilmek için bireylerin belli nitelikleri taşıması gerekmektedir. En azından okuryazar olma ve asgari düzeyde bilgisayar kullanabilme gibi. Ağa bağlanmak için bir bilgisayara ve internet bağlantısına ihtiyaç vardır. Bu durumda, belli bir ekonomik ve bilişsel güce sahip toplum kesimlerinin internette üretilen mesajlara erişebilmektedir. Azgelişmiş toplumlarda gerekli yeterliliğe sahip olmayan toplumlar mevcuttur. İnternet, mesajları aynı anda sınırlı sayıda alıcıya ulaştırabilir. Örneğin bir televizyon yayınının o anda izleyenlerce alınması mümkün iken internet mesajında kimin ne zaman hangi koşullarda bu mesajları alacağı belirsizdir (Aziz, 2007: 64).

İleri demokrasinin uygulandığı ülkelerden ABD’de 1996 başkanlık seçimlerinde, yapılan araştırmada, seçmenlerin oylarını, %10-12’si internetten, %11 nin dergilerden sağladıkları bilgiler doğrultusunda belirledikleri bulunmuştur. İnsanların,

siyasal bilgilendirme kaynakları radyo, televizyon, gazeteden, internete doğru kaymaktadır (Bölükbaşı, 2003: 194).

İnternet ve geleneksel medya karşılaştırılmasında, gazete, dergi, televizyon ve radyo gibi geleneksel medyaya araçlarına göre; internetin mesajların daha denetimsiz, daha özgür akışına imkân verdiği söylenebilir. Bu yönüyle internet ifade özgürlüğünü destekleyen bir araçtır. Demokrasilerde dördüncü güç olarak nitelenen medya, gücünü kısmen internet aracına devretmektedir. İnternet, bilgisayarlarda üretilen ve yayınlanan ağlar üzerinde gerçekleşen bir medya, internet, web siteleri bilgisayar oyunları, çoklu ortam uygulamaları ve etkileşimli yayıncılık yeni iletişim teknolojilerinin en yaygın bileşenleridir. Sayısallaşsa bile televizyon, radyo, dergi, gazete, kitap ve diğer kâğıda basılan yayıncılık ürünleri bu medyanın dışında kalıyor. İletişim teknolojileri içinde en hızlı büyüyen araç internettir. Diğerleri de mobil telefonlardır. İnternetin diğer bileşenleri de şunlardır: Wiki, (Havai dilinde hızlı demektir. Çok sayıda birbirine bağlı web sitesi ve içerik yönetim sistemidir.) Blog, (Web günlüğü kişisel görüşlerin paylaşıldığı anlık eklemelerin yapılabildiği sitelerdir.) Forumlar, mesaj panoları, tartışma platformu ve paylaşım siteleridir (Eldeniz, 2010: 18-26).

Modern dönemde yaşanan gelişmeler içerisinde en önemli gelişme, iletişim araçlarında yaşanan gelişmelerdir. Teknoloji, eğitim, iletişim bir güçtür. Dijital çağın bireyleri üçüne de sahiptir. Castells'e göre, yeni iletişim teknolojileri kültürü ticarileştirmekte, kamusal iletişim insan hakları ve toplumsal dayanışma zedelenmektedir. Her iktidar istihbarat toplama gereği duymuştur. Yeni iletişim teknolojileriyle istihbarat toplama kapsamca genişlemiştir. Uyduların, televizyonların, fiber optik kabloların, mikro elektrik ve bilgisayarların bir araya gelmesiyle dünya birleşik bir ağ haline gelmiştir. Foucault, iktidarın artık öldürerek yönetmediğini işkencenin gözetlemekle sürekli yer

değiştirdiğini söyler. Hastaların hastanede, işçilerin fabrikada nasıl davranacaklarını bilmelerini sorgular, her yer denetimli alanlardır (Poster, 1995: 2). Yeni iletişim teknolojilerindeki büyük çaplı gelişmeler, post-modern kültürü yaygınlaştırmıştır. Yeni iletişim teknolojileri daha iyi, daha eşit bir yaşam potansiyeli taşımaktadır. Yeni iletişim teknolojileri, kapitalist toplumlarda iletişimin yapısını değiştirmiştir. Gazete televizyon radyo gibi yayıncılık biçimlerinden çıkılarak ikinci medya çağı gelmiştir. Televizyonun düşüşüyle internet ve etkileşimli medya öne çıkmaktadır (Poster, 1995: 3).

V.3 Geleneksel Medya

Geleneksel medya, kamuoyuna kitlesel yayın yapan radyo, televizyon, gazeteler ve dergilerden oluşan yayın araçları olarak tanımlanabilir. Ya da bu araçların egemenliğinde gerçekleşen kitlesel bilgilendirme dönemi olarak tanımlanabilir. Günümüzde geleneksel medya, toplumdaki asıl işlevi olan demokrasinin hizmetinde, kamuoyunu bilgilendirme görevinden ayrılmış, büyük sermayeye dayanan tekelleşen rekabet halinde yarışan ve kendi çıkarlarını koruyan bir işleyiş içine girmiştir. Medya öncelikle siyasal aktörler, iktidarlar ve büyük şirketlerle çıkar ilişkisi içindedir. Medya, toplumu manipüle etmede kullanılmaktadır. Medyanın siyasal iktidarlar üzerindeki etkisini, toplum adına yapıyor izlenimi vermesi tehlikeli ve antidemokratik bir durumdur (Aziz, 2007: 83).

Genel olarak siyasal aktörler arasında medya üzerinde en çok denetim kurmaya çalışan aktörler, iktidar partileridir. Hükümetler, iktidara geldiklerinde kitle iletişim araçlarını kontrolleri altına almaya çalışmaktadırlar, amaçları medyanın iktidarları süresince, uyguladıkları politikaların halka aktarılmasında olumlu rol üstlenmesidir. Hükümetler medyanın kendi yanlarında ya da denetimlerinde kalmalarını istemektedirler. Kitle iletişim araçlarının özel girişimin elinde olması, hükümetlerin devletin denetimi

dışında bir yayın politikası güdüldüğü izlenimi vermekte ise de özel kesimin çıkarları doğrultusunda iktidar yanlısı yayın politikası izledikleri gözlenmektedir (Aziz, 2007: 104).

İnternet ve demokrasi ilişkisi şu bakımdan eleştirilebilir. 19 ve 20. yüzyıllarda kitle iletişim araçlarına atfedilen teknolojinin toplumu “demokratikleştirme” misyonu taşıdığı, söylenmekteydi. Bugün internetin sahip olduğu teknolojik potansiyelin politik sürece ilgiyi ve katılımı arttıracığı öne sürülmektedir. Geleneksel kitle iletişim araçları, iddia edildiği gibi demokrasiye hizmet etmemiştir. İnternet aracında iletişim sürecinde benzer bir rol oynayabilir. Enformasyon toplumu kuramları, tüm yurttaşların daha çok bilgiye sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. İktidarın, elinde, sadece bir elektrik düğmesine basmakla gerçekleştirilebilen bir referandum olgusunun var olduğu, gerçek demokratikleşme sürecine doğru dönüşümün yaşandığı bir yapı önermektedirler.

Yeni iletişim teknolojisi olarak internetin, toplumda bir dizi olumlu dönüşüme yol açacağı görüşü literatürde oldukça yaygındır. Bu olumlu dönüşümler: İnternetin, toplumda enformasyon bolluğu yaratarak bilinçlenmeyi arttırdığı, ulusal sınırları ve zaman sorununu aşarak bireylere istedikleri enformasyonu sağladığı, vatandaşların siyasete katılımını teknik olarak kolaylaştırdığı, sanal forumlar aracılığıyla tartışma ortamı yarattığı söylenmektedir. Toplumdaki muhalif seslere ve alternatif gruplara sermaye denetimindeki egemen iletişim araçlarından çok daha düşük maliyete haberleşme ve ifade imkânı tanıdığı, genel olarak sivil toplumun örgütlenmesini ve daha geniş kitlelere seslenmesini mümkün kılarak kamusal alanı canlandırdığı ve toplumu demokratikleştirdiği, enformasyon toplumu kuramcıları tarafından dile getirilen düşüncelerdir.

Bir tek teknolojik araçtan toplumda bu denli olumlu değişmeye neden olmasını beklemek naif bir beklenti olarak değerlendirilebilir. Aydınlanma'nın mirası olarak demokrasi idealini gerçekleştirmenin yolu yeni bir teknolojik buluşa değil, toplumsal

kültürel yaşama bağlıdır. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ile demokrasi arasında kurulan bağ, internetin toplumsal kullanımı ve giderek ticarileşmesi göz önüne alındığında sorunlu hale gelmektedir. Ayrıca, kapitalist ya da kapitalistleşen ülkelerde siyaset ve demokrasi kitle toplumunun ve popüler kültürün dinamiklerine göre şekil almaktadır. Demokrasinin eşitlik ilkesiyle çatışan toplumsal eşitsizlik küreselleşmeyle birlikte artarak sürmektedir. Vatandaşın tüketiciye dönüştüğü, siyasi katılımın seçim zamanlarına indirildiği, kamusal meselelerin geri plana itildiği ve toplumda apolitikleşmenin egemen olduğu göz önüne alındığında yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri ve internetin toplumlar için demokratik dönüşüm sağlayabilme potansiyeli önündeki sınırlar daha net olarak ortaya çıkmaktadır.

Modern toplumun ortaya çıkışıyla birlikte, demokrasi ve iletişim birbirine paralel olarak gelişmiş kavramlardır. Modern dönemde teknolojinin gelişimine bağlı olarak, ideal demokrasinin gerçekleşeceğine dair iyimser bakış açısı, bugüne dek süregelmiştir. İletişim ve enformasyonun demokratikleşmeyi sağlayacağına ilişkin düşünce, genellikle liberal kuramcıların ileri sürdükleri bir savdır. Liberal kuramcılar, iletişim ve enformasyon araçlarının kitleleşerek toplumu oluşturan bireylerin bilinçlenmesini, kendilerini yöneten temsilcilere ilişkin gerekli enformasyona sahip olarak hükümeti denetlediklerini, demokratikleşmeyi ve özgürleşmeyi sağladığı vb. görüşleri savunmaktadırlar. Liberal düşünce; enformasyon ve iletişim araçlarının demokratik rolünün, devleti gözetleyen bir kamu gözcüsü olarak hareket etmek olduğunu savunmaktadır.

Liberal kuramcıların görüşleri fazlaca idealisttir çünkü liberalizm eşitsizliği de besler. Liberal kuramcılar, toplumsal eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini, enformasyon ve

iletişim araçlarının endüstrileşmesini göz ardı ederek ve bu araçları üzerinde yükseldiği toplumsal zeminden kopararak ele almaktadırlar (İrvan, 1997: 142).

Timisi'ye göre, internet demokrasi ilişkisine vurgu yapan yazarlar, görüşlerini beş ana tema etrafında toplanmaktadır. Bunlar: Kolay erişim ve enformasyon erişiminde yeterlilik, internetin otoritelerden bağımsız örgütlenmesi, internette ifade özgürlüğünün sınırsız ve içerik denetiminin teknik olarak zor olması, siyasal katılımın artması, sivil toplumun genişlemesi ve küreselleşmesidir.

Liberal kuramcılar tarafından toplumda birçok olumlu dönüşüme yol açtığı düşünülen internetin, enformasyonu çoğaltan ve etkileşime dayalı yapısıyla siyasi alanda ulusal sınırları ve zaman sorununu aşarak, bireylere istedikleri enformasyonu sağladığı gözlenmektedir. Vatandaşların siyasete katılımını teknik olarak kolaylaştırdığı, sanal forumlar aracılığıyla tartışma ortamı yarattığı, toplumdaki muhalif seslere ve alternatif gruplara, sermaye denetimindeki egemen iletişim araçlarından çok daha düşük maliyete haberleşme ve ifade imkânı sağlamaktadır. Sivil toplumun örgütlenmesini kolaylaştırdığı için toplumu demokratikleştireceği ve doğrudan demokrasinin uygulanacağı koşulların oluşacağı ileri sürülmektedir (Habermas, 1997: 365).

İnternetin demokratikleşme açısından taşıdığı birinci özelliği, enformasyonun nicelik olarak artması ve denetiminin güç olmasıdır. Sayısal teknoloji tabanlı olan internet de enformasyon miktarı geleneksel medyaya oranla daha fazladır. İnternet, enformasyonun metin, ses, görüntü vb. biçimlerinde (çoklu ortam) aktarımına olanak sağlamaktadır. İnternet üzerindeki enformasyonun denetimi teknik olarak bazı güçlükler taşımaktadır. İnternet kullanan vatandaşlar istedikleri enformasyona erişecek, istedikleri konuda bilgi sahibi olabilecek, böylelikle politik açıdan bilinçleneceklerdir.

İnternetin demokratikleştirici özelliklerinden bir diğeri âdemi-merkezi yapısıdır. Teknik olarak noktadan noktaya (kullanıcıdan kullanıcıya), noktadan çok noktaya (e- posta listeleri), noktadan sunucuya (sunucu), noktadan servis sağlayıcı dar yayıncılığa, sunucu, geniş yayıncılık, sunucu dar yayıncılık gibi farklı iletişim türleri sağlayarak İnternet; kişi-kişi, kişi-grup, grup-kişi grup-grup etkileşimlerine olanak tanımaktadır. Demokrasi açısından İnternet, âdemi-merkezileştirilmiş yapısıyla kullanıcıların istedikleriyle iletişim kurmasına ve geleneksel hiyerarşik yapıların dışına çıkarak yatay iletişime olanak sağlamaktadır. Böylelikle hiyerarşik olmayan şeffaf, merkezlessiz bir iletişim modeli siyasal yaşama egemen olabilir. Bu durumda doğrudan demokrasi ya da temsilcilerin tasfiye edildiği bir siyasal model gerçekleşebilir (Timisi, 2003: 124). Klasik medyadan farklı olarak internet, bireylere özel alandan kamusal olaylara katılma olanağı vermektedir.

İnternetin sayısal teknolojilere telekomünikasyona dayalı etkileşim özelliğine sahip olması, demokratikleşmenin ve kamusal alanın önkoşulları arasında sayılmaktadır. İnternette, kullanıcı iletişim ortamında bir teknolojik araç yardımıyla vardır ve yüz yüze iletişimdekine benzer bir biçimde karşılıklı ileti alışverişini gerçekleştirmektedir. Diyaloğa dayalı bir yapıya sahip olan internet, demokrasi için ideal bir ortam hazırlayacaktır. Çünkü kullanıcı etken konumdadır: İnternette kurulan iletişimde bireyin kendisi enformasyonu üretir, kendini sınırsızca ifade edebilir, sanal forumlar aracılığıyla tartışabilir. Böylece küresel bir kamusal alan yaratılabilir.

İnternet aynı zamanda küreselleşmenin aracıdır. Kitle iletişim araçlarının ulusal coğrafyayla sınırlı erişimine karşılık; internette enformasyon dünya çapında dolaşıma girmektedir. Elbette, bilgisayar kullanıcılarından oluşan sınırlı dünyada, enformasyonun ulusal sınırları aşması bireylerin, grupların, örgütlerin küresel düzeyde iletişimine olanak

tanyarak dünyayı McLuhan'ın deyiimiyle "küresel bir köy"e çevirecektir. Ancak, internet üzerinde ortaya çıkan küresel kamusal alan, Habermas'ın burjuva kamusal alanından farklılıklar içermektedir. Poster'a göre Habermas'ın tarif ettiği ve yüz yüze tartışmanın egemen olduğu kamusal alan dönemi yeni elektronik araçların ortaya çıkmasıyla sona ermiştir. Wilhelm'e göre sanal kamusal alanın dört unsuru bulunmaktadır: Bunlar "Önceki kaynaklar" olarak adlandırdığı bilgisayar okuryazarlığının gelişmesiyle sanal etkinliklerin çoğalması, internet üzerinden politik katılımı vatandaşların seslerini duyurması, sanal forumlar, haberleşme listeleri aracılığıyla müzakerenin canlanması, yatay ve âdemi-merkezi karar alma süreçlerinin işleridir.

Ayrıca, Habermas'ın tarif ettiği şekilde, burjuva basınının ortaya çıkışı internetin ortaya çıkışından farklıdır. Habermas'a göre basın, burjuvaların hak talebine dayalı, "özgürlükçü" bir ortamda aydınlanmanın, aklın ve rasyonelliğin bir aracı olarak ortaya çıkmış ve büyük sermayenin hizmetine girene kadar bu özelliğini korumuştur. Oysa internet, bilgisayara bağlı laboratuvar ortamında bilim adamlarınca ulusal güvenlik amaçlı üretilmiş, kullanımı önce askeri ve akademik çevrelerle sınırlı kalmış 1990'ların başından itibaren yeni ekonominin tüketim mecrası olarak kiteselleşmiştir.

Diğer yandan, basının salt haber verme değil, haber verirken kamuoyu oluşturma işlevi, internet için pek de mümkün gözükmemektedir; çünkü internet üzerinde enformasyonun miktarı ve türü aşırı artış göstermekte, enformasyon parçalanmakta ve bireyselleşmekte, istenilen konuda istenilen enformasyona ulaşmak zaman alabilmektedir. Kitle iletişim araçlarının edilgen izleyicisi, dinleyici ya da okurlarından farklı olarak kullanıcının etken olduğu internette birey ihtiyacına göre enformasyon aramakta ve kullanmaktadır. Etkileşim, her zaman zorunlu olarak kamusal alan yaratmaz. İnternetin etkileşim imkânının kamusallıkla bağımlı sorgulayan Stratton, internetin gelişmiş etkileşim

imkânının, internete erişimi olan herhangi bir kişinin kendi görüşlerini forumların herhangi bir alanında ileri sürme yeteneğiyle birlikte, kamusal bilgi ile kişisel düşünce arasındaki ayrım için bir tehdit ortaya koyduğunu söylemektedir.

“Hızlandırılmış çoğulculuk” varsayımını öne süren Bimber’ise, internetin getirdiği iletişim ve enformasyon akışındaki artışın, çoğulculuğun temel mantığını ve bireysel düzeyde internetin birçok insanın siyasal meselelere gösterdikleri dikkat ve enformasyonu özümseme tarzları bakımından son derece seçici olmalarını değiştirmeyeceğini, kullanıcıların birkaç konuya yoğunlaşırken çoğu mesele hakkında bilgi edinemeyeceğini savunmaktadır:

İnternetin önemli bir araç olduğunu düşünenlerden Healey internetin, uygarlığın demiryollarıyla başlayan ilişki kurma ve yayılma arayışının son halkası olduğunu söylemektedir. İnternet, kültürün bütünleşmesini temsil eder çünkü bireycilik tehlikesine karşı bir düzelticidir. İnternet, topluluk yönelimli yurttaşlar için, dayanışmacı yaşamın sınırsız potansiyelini temsil etmektedir. Bir coğrafi mekânla sınırlı (işyeri, mahalle, kent vb) etkileşim olasılıklarının ötesinde, bireyler kendi sanal alanlarını yaratmada özgürdür. Ağ üzerinde bireyler asla yalnız değildir. Eşzamanlı ya da artzamanlı olsun, internet her zaman ilişki kurma olanağı tanımaktadır. Nitekim internetin âdemi-merkezi ve küresel iletişim mekânında bir arada olmak, kamusal çıkarın sınırlarının genişlemesine bir örnektir. Değişen kamu anlayışıyla birlikte, kamusal ve özel alan tanımlarının da internet ortamına göre yeniden yapılması gerekmektedir. Yüz yüze toplanmalara dayalı konuşma biçiminin internetin elektronik sembolleriyle yer değiştirdiği bir noktada, kamusal ve özel alan arasındaki ayırmda giderek ortadan kalkmaktadır (Timisi, 2003: 24). İnternet üzerinde siyasal alanın, bu yeni söylem aracılığıyla dolayımlanması, bu metinlerin kamusal özellik taşıdığına göstermektedir. Poster bu

noktada, bu yeni âdemi-merkezleşmiş diyalogların, yeni özne ve kolektivist oluşumlarının siyasal formasyonun inşa edici blokları olduğunu belirtmektedir (Poster, 1997: 210). İnternet farklılıkların birliğini oluşturmaktadır. İnternet kamusal alanı, eleştirel aklın ışığında gerçeklik iddialarının var olduğu bir alan değil, öznenin demokratik oluşumuna izin veren bir alandır. Ancak bu eleştirelilik ve uzlaş, potansiyelinin var olmayacağı anlamına gelmemelidir. İnternet farklılığa dayalı yeni bir topluluk mekânı olarak, modern toplumdaki kamusal alanın yok oluşuna, direniş mekânları olarak yorumlanmalıdır (Poster, 1997: 212).

İnternet, toplulukları birbirine bağlayan bir iletişim kanalı olarak zaman ve mekânı alt eden bir yapı göstermekte, bu yapı içinde yeni topluluklar biçimlenmektedir. Katılım, dayanışma, tartışma, ortak bir hedef doğrultusunda etkinlikte bulunma niteliklerini gösterebilir; ancak bir kamusal alan niteliği göstermeyebilir. İnternet bugünkü haliyle bir kamusal dayanışma platformu olarak ele alınabilir. İnternetin bir kamusal dayanışma, katılım platformu olarak demokratik etkilerine ilişkin beklentiler, kendisini önceleyen iletişim araçlarından var olan beklentilerin bir devamı niteliğini taşımaktadır. Eski Yunan demokrasisinde var olan katılımcı yurttaşlık, internet aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Gerçekten de internet, teknik özellikleri aracılığıyla diğer iletişim teknolojilerinden ayrılarak, zaman ve mekân sınırlarını aşarak birey-birey ve birey-grup iletişimine izin vermektedir. Etkileşim özelliği sayesinde, bu grupların aynı anda karşılıklı iletişimini, tıpkı yüz yüze iletişimde olduğu gibi kolaylaştırmaktadır. Elbette teknoloji, yüz yüze iletişimin içerdiği kimi zenginliklerden de muafır. Masuda, Toffler gibi enformasyon demokrasisi yanlılarının ileri sürdükleri görüşler hayalî olarak değerlendirilse dahi, zamanla internetin demokratikleştirici potansiyeli daha belirgin hale gelecektir.

Yeni iletişim araçları, yapıları gereği eşitlikçidir. Potansiyel olarak yeni iletişim araçları tüm eğitim ayrıcalıklarını ortadan kaldıracak, bu nedenle burjuva entelijensiyasının kültürel tekeli sona erdirecek niteliktedir (Enzensberger, 1970: 22). Enzensberger İletişim araçlarının kurtarıcı kullanımını şöyle sınıflandırmaktadır:

Merkezleşmemiş âdemi-merkezi program, her alıcının potansiyel bir yayıncı olması, kitlelerin hareketlendirilmesi, ilgili tarafların karşılıklı etkileşimi, geri beslemenin mümkün oluşu, siyasal öğrenim süreci, kolektif üretim, iletişimin süreç olarak kitlelerce üretilmesidir. Öz örgütlenimli toplumsal kontrol. Enzensberger'in bu sınıflandırması, internetin teknolojik niteliklerini ve kullanım özelliklerini içermektedir. İnternet teknolojisi bu anlamda, kitleleri özgürleştiren bir potansiyel taşımaktadır; ancak kullanımı ve potansiyeli arasındaki ilişkinin kurulabilmesi bu aracın iktidar ilişkileri içinde alacağı biçimle yakından ilişkilidir.

Peace-Net tartışma listesi kullanıcılarıyla yaptığı mülakatlar sonucunda, Sachs'da elektronik mekânların kamuoyunun biçimlenmesinde ideal mekânlar olduğunu söylemektedir. Sachs'ın bulgularına göre internet, diğer iletişim araçlarında yer almayan ya da dışlanan enformasyonun dolaşımına olanak vermektedir. Geleneksel iletişim araçlarının siyasal ve ekonomik iktidar odaklarıyla ilişkisi nedeniyle dışlanan enformasyon, internet üzerinde kolayca yer alabilmekte ve bütün geleneksel iletişim teknolojilerine olumlu bir alternatif oluşturmaktadır. Enformasyona ulaşma yanında, enformasyon verilmesinde denetimin yalnızca kullanıcıyla sınırlı oluşu, geleneksel iletişim araçlarında yer almayan uzunlukta ve detayda bilgiye ulaşmayı da olanaklı kılmaktadır. Sachs, internet listelerinin, siyasal perspektifi genişletmenin yanında psikolojik bir işlevi olduğunu, uzlaşım sal medyada temsil edilmediğini gören benzer siyasal çıkar ve değerlere sahip insanların izole edilmişlik duygusuna cevap veren bir yanı vardır. Bütün bunlar, Sachs'a göre, kamusal

tartışmanın sınırlı olduğu bir siyasal alan içinde, özgür fikir alışverişi için İnterneti alternatif bir kamusal alan olarak ortaya koymaktadır. İnternetin siyasal örgütlenmede, kamusal katılımında önemli potansiyeller içerdiği açıktır. Ancak aynı zamanda ticarileşme, erişimde var olan dengesizlik, iktidar güçlerinin interneti denetleme isteği gibi konular, demokratik potansiyelini de makro bir bakış içinden ortadan kaldırmaktadır. Bu anlamda interneti, tek başına bir demokratikleştirici unsur olarak ele almak yerine, genel bir demokratikleşme sürecinde anlamını bulacağını söylemek uygun olacaktır (Timisi, 2003: 29-30).

Siyasal partilerde ve siyasal örgütlerde, 90'lı yılların ortalarından itibaren basın danışmanlığı yanında internet danışmanlığı, olgusu ortaya çıkmıştır. Seçmenler siyasetçiler arasındaki bilgi alışverişinin yaygınlaştırılması internete yeni bir boyut kazandırmıştır. Aynı alanda siyasetçiler ile seçmenlerin karşılıklı ilişki içinde olmasını kolaylaştırmıştır. Partilerin, adayların, web sayfası açma istekleri, e-mail gönderilmesi, chat odalarındaki alışveriş olanağının seçmenlerle de sağlanması, forum oluşturulması, katılımcı demokratik toplum özelemleri açısından umut yaratmaktadır. İnternet, bir yandan partiler ile seçmenler arasında iki yönlü iletişimi kolaylaştırırken; diğer yandan da ekonomik çıkar gruplarıyla düşünce platformları, demokratik topluluklar ve forumlar oluşturmaktadır. Ayrıca, internetin cep telefonunda kullanımı, mesajlar, e-mailler, siyasal iletişim açısından internet hizmetlerinin yaygınlaştırmasına yol açmaktadır. Temsili demokrasilerin yaygınlaşmasıyla birlikte, siyasal iletişimde önemli yer tutan siyaset yapma biçimleri, değişmektedir (Tokgöz, 2008: 239).

Tarihsel dönüşüm sürecinde, sözlü iletişimin sözlü kültürün egemen olduğu dönemlerde kişisel ve yerel özelliklerle kimlikler daha baskınken, iletişim anlık olarak yüz yüze birebir ilişkiler içinde gerçekleşiyordu. Yazılı iletişim kültürünün yaygın olduğu

dönemdeyse enformasyon akışı, doğrusal bir örgütlenmeyle gerçekleşmekte, yazılı kültürün mantıklı disiplinli bir uslamayla toplumsal örgütlenme öngörmektedir. Yeni iletişim teknolojileri ile hız ve kapsam büyümektedir. Yeni medya yüz yüze iletişime en yakın iletişim tipidir. Geri bildirim anlık olarak mümkündür. Karşılıklı etkileşim mümkündür. Kitesizleştirme mümkündür. Bireye özel mesaj üretimi mümkündür (Törenli, 2005: 160-164).

V.4. İletişim Teknolojilerinin Ritüel Boyutu

İnternetle bir ağa bağlı olmak, sadece teknolojik bir iletişim aracına sahip olmak değildir. Coğrafi olarak nerede bulunduğumuz, sosyal statü olarak kim olduğumuz gibi, bireysel belirleyicilerden sıyrılarak kamusal alana sesimizi duyurabilmemizdir. Bir bilgisayar programı yalnızca bir aracın kullanılması ya da bir yeteneğin açığa çıkması değildir. İletişim araçları dünyayı oluşturup; dünyaya bir mevcudiyet kazandırırken insan benliğini de biçimlendirmektedir. İletişim, katılım, paylaşım, birlik, dostluk, ortak bir inanca sahip olmak, gibi anlamlar içerir. Ortaklık, ortak yaşam, topluluk, kelimeleri iletişimle aynı kökten gelmektedir. İletişimin ritüel boyutu, mesajın mekân içinde dolaşımı değil, zaman içinde topluluğun sürekliliğini sağlamaya yönelik eylemliliği; enformasyon, düşüncenin yalnızca duyurulmasını değil paylaşılan ortak düşünce ve inançların temsilini de içermektedir. İletişim bireylere belirli bir topluluğun üyesi olduklarının hissettirilmesidir (Timisi, 2003: 51-52).

Kitle iletişim araçları, kültür sisteminin sürdürülmesinde önemli roller üstlenir. Bireylere kapitalist sistem de çoğulcu katılımcı bir demokrasinin parçaları olduğu duygusunu vermektedir. Örneğin bu durum, gazetenin toplumsal yaşamdaki rolüyle açıklanabilir. Gazete haber bilgi yaymada bir araç olarak görülebilir. Burada sorulması gereken soru okuyucular üzerinde bıraktığı etkidir. Haber gerçekliği ortaya mı koyar yoksa

gerçekliği gizler mi? Toplumsal bütünleşmeye mi yoksa toplumsal ayrışmaya mı yardımcı olur? Ritüel boyutundan bakıldığında haber okumak bilgi almaktan çok bir kitle içinde yer almak, bir dünya tasarımının onaylandığı bir durumdur. Okuyucu, diğer okuyucularla, gazete üzerinden bütünleşerek, belirli bir gruba dâhil olur. Okuyucu kendisini, spor gazetesiyle, taraftar grubuna, bir siyasi gazeteyle, ideolojik gruba dâhil eder. Bu dâhil olma, internetle anlık ve daha aktif bir biçim almaktadır. Birey diğer kişi ve gruplarla kamusal alanda özel ilişki kurabilmektedir.

Toplumsal teorisyenler, ideolojinin gerçekte nasıl işlev gördüğünü, incelerken özneyi yeniden tanımlamak zorunda kalmışlardır. Çünkü özne modellerimiz değişti, bireyi, merkezleşmiş, tamamlanmış rasyonel benlik anlamında kavrayamayız. Birey, daha parçalı tamamlanmamış, farklı toplumsal dünyalarla ilişki içinde, çoklu kimliklerden üretilen bir süreç olarak kavranmaktadır (Stuart ve Jacques, 1995: 109).

İletişim araçlarına bağlı olarak iletişim biçimlerindeki her değişme aile, arkadaşlık, komşuluk, iş, eğitim ilişkilerimiz ve kamusal yaşam ilişkilerimizi değiştirmektedir (McLuhan'dan akt. Oskay, 1996: 8).

V.5 Yeni İletişim Teknolojilerinin Demokratik Kamuoyu Yaratma Potansiyeli

Başta internet olmak üzere, yeni iletişim teknolojilerinin kamuoyunda demokratik kültürü geliştireceğine yönelik genel bir kabul vardır. Kamuoyu, oy ve kamu kavramlarından birleşmesiyle oluşan bir terimdir. Siyaset bilimciler kamuoyu hükümete ait mallara sahip olmayan bireylerden oluşan bir grup olarak değerlendirirken, kamuoyu tartışmalarının çoğu ulus devlette yaşayan uyrukların etkisinde yoğunlaşmaktadır. Oy kavramı ise tartışmalı bir konuda ifade edilen kanı, düşünce anlamını içinde barındırmaktadır.

Kamuoyu, kafamızdaki kalıp yargılar aracılığıyla oluşan kamunun diğer üyelerine iletilen bir süreçtir. Kamusal alan kavramları Habermas'ın kavramlaştırdığı terimlerdir. Kamusal alan Habermas'a göre, sivil toplum içinden, çıkan özgül bir alandır. Özel alan genelde bireyin iyiliği içindir. Kamusal topluluk ise salonlarda, kahvehanelerde tartışmayı gündeme getiren, pazara hâkim olmak isteyen özel şahıslardan oluşmaktadır.

Kamuoyunun oluşmasında, son iki asırdır kitlesel yayım araçları başat bir rol üstlenmişlerdir. Toplumun kanaati olarak kabul edebileceğimiz kamuoyunun en belirleyici unsuru kitle iletişim araçlarıdır. Yeni iletişim teknolojileri, geleneksel kitle iletişim araçlarından radikal olarak ayrılmaktadır. Kitle iletişim araçları devlet ya da birkaç büyük ticari şirketin tekelindeyken, bilgisayar temelli uzak iletişim araçları, ne devlet ne de tamamen ticari şirketlerin ve tekellerin egemenliğindedir. Enformasyona bağımlılık ilişkisini sağlayacak amaçların kapasitesinin uzak iletişim sistemlerinin şu anda var olan kapasitesi dikkate alındığında, iletişim sürecinde enformasyon bağımlılık ilişkisini yaratan üç türlü amaçtan söz edilebilir. Teknolojik gelişmelerin toplumsal yayılımına bağlı olarak bu amaçlar değişmeye açıktır. İnternet kullanımını da belirleyen bu amaçlar, kişisel, kişilerarası ve toplumsal amaçlar olarak sınıflandırılabilir.

Kişisel Amaçlar: İnternet kişinin ilgi alanlarına yönelik meraklarını gidermede, aynı ilgiyi paylaşan kişilerle iletişim kurmada, dostluk, arkadaşlık geliştirmede, kişilerarası ve kitle iletişiminden daha fazla olanak sunmaktadır. Bu tür kişisel arayışlar, aynı zamanda toplumu harekete geçirme unsuru olarak kullanılabilir. İnternet kişilerarası iletişimde olduğundan daha az bir etkileşim olanağı sunmaktadır. Ancak kitle iletişimiyle karşılaştırıldığında bu olanak daha fazladır. İnternetin yüksek coğrafi yayılım kapasitesi,

kontrolde potansiyel eşitlik ve zamansal sınırsızlığı, özellikle aynı mekânda bulunmayan insanlar arasındaki iletişimi gerçekleştirmede, yeni tür bir iletişim ortamı sunmaktadır.

Toplumsal Amaçlar: Toplumsal amaç sunma kapasitesi, belirli düzeyde uzak iletişim sisteminde bulunan içeriğin çoğulculuğuna ve yayılma düzeyine dayalıdır. Örneğin video tekst sisteminde yayılma genişir ve içerik oldukça çeşitlidir, içerik toplumsal konularda yoğunlaştığından iletişimin toplumsal amaçlarına bilinçli ya da kendiliğinden katkıda bulunmaktadır. Ancak uzak iletişimin, toplumsal amaçlar sunma kapasitesinin en önemli belirleyenleri bu sistemlerin diğer ekonomik ve siyasal sistemlere olan yapısal bağımlılık ilişkisidir. Örneğin, internetin dönüşümünde hükümet ve ticari güçlerin egemenliği, merkezileşme ve âdemi-merkezileşme, denetim ya da özgürlük olanakları bu sistemde toplumsal amaçların gerçekleştirilmesini, kullanımını etkileyebilmektedir. İnternet toplumsal amaçlar için bir uzlaşma oluşturmada, çelişki ve belirsizliklerin çözümünde, askeri, siyasal ya da kriz durumlarının organizasyonunda, ekonomik ve çevresel değişimlerin adaptasyonunda, etkili biçimde kullanılacak olanaklar sunmaktadır (Timisi, 2003:131).

İnterneti geleneksel iletişim araçlarından ayıran en önemli özelliği, iletişim sürecinde etkileşimin kendisini güçlü bir biçimde göstermesinden kaynaklanmaktadır. Geleneksel iletişim ortamında iletişimde bulunan bireyler ya iletişimi alan konumundadır ya da iletişim sürecine sınırlı ölçüde müdahale edebilen konumdadır. İnternet üzerinde etkileşim, kullanıcının iletişim sürecindeki egemenliğine vurgu yapmaktadır. İletişim aracı olarak nette kullanıcı, iletişim sürecinin aktif bir öznesidir.

İnternet ortamında katılımcı veya kullanıcı olarak bireyin varlığı, uzaktan varoluş olarak isimlendirilmektedir. Kullanıcı iletişim ortamında bir teknolojik araç yardımıyla vardır ve yüz yüze iletişimdekine benzer bir biçimde karşılıklı ileti alışverişini

gerçekleştirmektedir. Kullanıcının bu gücü, teknolojinin yarattığı olanaklardan kaynaklanmaktadır. İletişim teknolojilerinde uzaktan varoluşu belirleyen özelliklerden biri iletişim aracının niteliğinden, diğeri de kullanıcının iletişim ortamındaki etkisinden kaynaklanan iki temel boyutun varlığıdır. Bunlardan canlılık, teknolojinin duyuşal olarak zengin bir iletişim ortamı sunması olarak tanımlanmaktadır. Etkileşim ise iletişim aracı kullanıcısının iletişimin içeriğini ve biçimini etkileme kapasitesidir. (Naimark, 1990) aynı olguları tanımlamak için gerçeklik ve etkileşim kavramlarını kullanmaktadır. Her iki değişkenin etkileşim sürecini açıklamak için bir arada ele alınması bireyden ziyade iletişim teknolojisinin temsili gücüne vurguyu yapmaktadır (Steur, 1995: 42; Akt Timisi, 2003: 132).

Canlılık, aracın teknolojik niteliklerinden kaynaklanan bir özelliğidir. Yüksek düzeyde canlı iletişim ortamı McLuhan tarafından sıcak araç olarak tanımlanmıştır, iletişim ortamında canlılık duyusunu belirleyen iki temel faktör söz konusudur. Genişlik, faktörü enformasyonu duyulara en yakın sunma yeteneği olarak tanımlanabilir. Genişlik duygusunun oluşmasında etkili olan beş algısal sistem, uyum gösterebilme, sözel, görsel, dokunma, tat ve koku sistemleridir. Derinlik, mesajın alınmasındaki nitelik olarak tanımlanabilir. Gerçek dünya iletişimde derinlik, duyuşal sistemlerimiz tarafından en geniş kapasiteyle kendiliğinden algılanan bir süreçtir. İletişim teknolojileri üzerinden gerçekleştirilen iletişim, yüz yüze iletişimin derinliğine erişememiştir, ancak internet geleneksel iletişim araçlarına oranla, duyuşal genişlik ve derinlik açısından oldukça zengin olanaklar içermektedir.

Yeni iletişim teknolojilerini ve interneti, diğeri iletişim araçlarından ayırt eden en önemli özelliği etkileşimci yapısından kaynaklanmaktadır. Etkileşim geniş anlamda, gerçek zamanda katılımcının dolaylanılmış iletişim ortamında, iletişimin biçim ve

içeriğini değiştirme ve etkilemedeki katılımı olarak tanımlanabilir. Bu anlamda etkileşim, iletişim araştırmacılarının iletişim ortamına katılım olarak adlandırdıkları geri besleme, tepki ya da aktiflik tanımlarından ayrılmaktadır. Etkileşim üzerinde en kapsamlı tanım Rafaeli tarafından yapılmıştır. Etkileşim iletişim ortamının değişken bir niteliğidir. Etkileşim, bir iletişim sürecinde herhangi bir üçüncü gönderimin ya da mesajın bir öncekileri etkileme kapasitesidir (Abramson ve Arterton, 1988: 111).

İnternet bağlamında etkileşim, üç unsuru içermektedir. Bunlar hız, eylemin sayısı ve kapsamadır. Etkileşimin hızı ya da tepki zamanı, etkileşimci iletişim sistemlerinin en önemli niteliğidir. Etkileşim, iletişimde bulunan bireylerin tepkilerini birbirlerine gönderme süreleri ve kapasiteleri olarak tanımlanabilir. Etkileşimde hızın en yüksek olduğu iletişim biçimi yüz yüze iletişimdir.

İnternet, bir toplumsal teknoloji olarak ele alındığında etkileşimci özelliğiyle ön plana çıkmaktadır. Etkileşim, iletişim aracının kendisiyle kurulan bir ilişkinin ötesinde orada bulunan diğerleriyle etkileşimi de içermektedir. Etkileşim özelliğine göre iletişim ortamlarını inceleyen araştırmacılar, interneti geleneksel iletişim araçlarıyla karşılaştırdıklarında yüz yüze iletişim biçiminin zenginliğine en yakın araç olarak değerlendirmektedirler. İletişim ortamlarını dolaysız yüz yüze ve dolaylımlanmış (teknoloji aracılığıyla kurulan iletişim) olarak sınıflandıran teorik yaklaşımlar, kısaca internete şöyle yaklaşmaktadır:

Toplumsal mevcudiyet teorisi, diğer aktörlerin de iletişimsel etkileşimde varlıklarının hissedilmesine dayalı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın savunucularına göre, bir iletişim aracı ya da ortamında kanal ve kodlar ne kadar az ise, kullanıcı tarafından diğer toplumsal katılımcıların varlığını algılamaya yönelik dikkat o kadar az olmaktadır.

Toplumsal bağlam göndergelerinin yokluğu, olarak isimlendirilen diğer bir yaklaşım, benzer olarak yüz yüze iletişim ortamıyla bilgisayar iletişimini karşılaştırmaktadır. Ancak bir önceki yaklaşımdan bir adım daha ileri giderek iletişimde toplumsal bağlamın önemine vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşıma göre, iletişimi tanımlayan toplumsal aktörlerin varoluşu ve sözel olmayan davranışlarıyla birlikte toplumsal çevrenin önemidir. Yüz yüze iletişimde, toplumsal çevre, mekânsal özellikler, kültürel semboller ve fiziksel özelliklerden oluşur (Sproull ve Kiesler, 1986). Toplumsal etkenlerin yokluğu, aynı zamanda katılımı eşitleştirmeye de neden olmaktadır. Bazı etkenler olmayınca, örneğin: Herhangi bir işyeri iletişimde, yüksek statüde biriyle iletişimde bulunmada çekingen davranan birisi, bilgisayar ortamında fiziksel görünürlülük ve toplumsal bağlamdan uzaklaştığı için aynı statüde ki birey gibi davranabilmektedir.

İnternet ortamında kurulan sosyal iletişim, elektronik posta, tartışma dosyaları, telekonferans ve konuşma başta olmak üzere çeşitli biçimler almaktadır. Elektronik posta, internetin ortaya çıkışından bu yana kullanılan ilk ve en yaygın etkileşim biçimidir. Bilgisayara yazılı metin temelinde, eş zamanlı olmayan ve mekândan bağımsız olarak mesaj gönderme olarak tanımlanan elektronik postalama, bireyden bireye olduğu gibi bireyden gruba yönelik bir iletişime olanak vermektedir.

Elektronik postanın bir diğer biçimi olan tartışma grupları, belirli bir konu ya da gündemin internet kullanıcıları tarafından tartışılmasını, görüş alışverişi yapılmasını sağlayan bir uygulama biçimidir. Tartışmaya katılım internet üzerindeki her kullanıcıya açıktır. Elektronik tartışmalara katılmak için ağ kullanıcılarının kullanabileceği çok çeşitli yöntemler vardır; ancak temel amaç benzeri düşünce, görüş, sorun ve çözümlere sahip kişileri bir araya getirmektir (Timisi, 2003: 133-137).

Tele konferans, bilgisayar aracılığıyla iki bireyden başlayarak geniş çaplı katılıma olanak veren tartışmaya dayalı bir uygulamadır. Mesajlar merkezi bilgisayara gönderilir ve diğer katılımcılar için anında açık bırakılır. Metin düzeni hakkında bütün katılımcılar eşit söz sahibi olduğu için tartışma sırasında oluşan metin, yani tartışmanın diyalogları tek bir yazarı olmayan, ancak topluluğun hepsinin ortak yazarlığıyla yazılan bir metin haline gelir.

İnternet kullanıcıları arasında eş zamanlı olarak mesaj alışverişine izin veren "Chat", internetin yüz yüze iletişim biçimine yakınlığını örnekleyen bir uygulamadır. Kişisel bilgisayarda yazılan mesajlar aynı zaman dilimi içinde bir diğer ekranda görülebilmekte, böylelikle metinler arasında etkileşimli bir değişime olanak sağlamaktadır.

World Wide Web: Web, internet bilgisayar ağı üzerinde kaynak keşfetme ve erişim için bir izleme aracıdır. Çeşitli formlardaki bilgilerin yerini belirlemek, bu bilgilere erişmek, bu bilgileri indirmek ya da göstermek için birçok standart protokol kullanan bir istemci ve sunucu sistemidir.

Teknoloji, ancak insani toplumsal etkileşime izin verdiği oranda kendini çoğaltarak bilgiyi paylaşan bir araçtır. O halde, her iletişim teknolojisi toplumsal etkileşimi hızlandırma, geliştirme, mekânsal ve zamansal sınırlılıkları ortadan kaldırma iddiasını içinde barındırdığı için yenilenme kapasitesi taşır. Bilgisayar temelli iletişim teknolojilerinin, yukarıda özetlenen teknolojik özellikleri dikkate alındığında, toplumsal etkileşimin mekânsal ve zamansal sınırlılıklarını yıkan, daha katılımcı demokratik bir yaşama neden olabileceği söylenebilir (Timisi, 2003: 138).

İnternet yalnızca kamuoyunun biçimlenmesinde haber ve bilgiyi taşıyan bir araç olarak değil, kendisi bizatihi üzerinde kamusal ilişkilerin gerçekleştiği bir alan olma

özelliği ile dikkat çekmektedir. İnternetin bir kamusal iletişim ortamı olarak belirlenmesi, insanlar arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin sürdürüldüğü ortak mekânı nasıl yapılandırdığı, bu ortak mekânda yer alan katılımcıların niteliği ve katılımı gerçekleştiren söylemin ayırt edici özelliği ile yakından ilişkilidir (Timisi, 2003: 140).

McLuhan ve Meyrowitz'de, elektronik iletişim teknolojilerinin gelişiminin, zaman ve mekânı ortadan kaldırdığını ve mekânın anlamını kaybederek, sınırsız küresel köyde yaşamamıza olanak verdiğini söylemektedir. (McLuhan ve powers, 2001) içinde bulunduğumuz anı, "zaman ve mekân sıkışması" olarak tanımlayarak, iletişim teknolojilerinin mekân kavramını yeniden sorgulamayı gerekli kıldığını ima etmektedir. Bu yorumların vurgusu, teknolojik evrimin sunduğu olanakların, modernliğin tanımı içinde gelenekselleşen zaman ve mekân kavrayışlarını dönüşüme uğrattığı üzerinedir. Toplumsallığın zaman ve mekânla ilişkisi dikkate alındığında, zaman ve mekâna ilişkin vurgu aynı zamanda kamusalığın tanımının teknolojiyi de içine alacak biçimde genişletilmesini içermektedir.

Erken modern ve modern yorumlar, kamusalığı ortak bir mekâna dayalı bir aradalık temelinde tartışmaktadır. Arendt'e göre, kamu alanı görünürlülüğün alanıdır: Kamu alanında gözüken her şey herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir. Habermas da kamusal alanı, kamusal topluluk olarak bir araya toplanmış özel şahısların tartışma forumu olarak tanımlamaktadır (Habermas, 1997: 59). Arendt, kamusalık için, "...içinde özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünyayı ifade eder..." derken, aynı zamanda bu dünyanın sınırlı bir yeryüzü mekânı ile aynı olmadığını söylemektedir. Ona göre, herkes için "ortak dünya"nın anlamı, insan eseri bir dünyada birlikte yaşayanlar arasında olup biten meselelerle ve insan elinden çıkma insani yapıntıyla ilintilidir. (Habermas, 1997: 206-207). Gerek Arendt gerekse Habermas, kamusalığı "ortak dünya",

"ortak meseleler" gibi kamuyu oluşturan insan topluluğunun genel çıkarları çerçevesinde tanımlayıp, genel bir ortaklık fikri taşısalar da yine de kamusallığı yüz yüze ilişkilerin biçimlendirdiği ortaklık olarak tarif etmektedirler. Çağdaş toplumlarda kamusal alana ilişkin bir yorum, her iki yazarın öne sürdüğü gibi yalnızca yüz yüze, organik bir iletişim biçimiyle sınırlı tutulduğunda, bu baskın kamusalığın dışında kalan iletişim konularının dinamiği göz ardı edilmiş olacaktır. Böyle ele alındığında kamusalılık, toplumların ölçek sorunu ve çıkar farklılaşmasıyla birlikte düşünüldüğünde, yalnızca küçük grup, mahalle, sendikalar, işyeri gibi mekân birliğine dayalı cemaatlerin sınırına çekilmiş olacaktır. Oysa kamusal alanın toplumsal zemini yalnızca mekânla ilişkili değildir. Kamusal alanın görünürlüğü ya da aleniyeti, ortak sorunlar üzerinde akıl yürüten kamusal topluluktan, kendini söylemsel düzeyde sınırlandırmadan ifade ederek, bu kamusallaşmış fikirlerin eleştirel bir kamusal topluluğun denetimine tabi kılınması olarak ele alındığında, günümüz toplumlarında insanlar arasındaki iletişimi sağlamada aracı olan teknolojik mekânlar da, kamusal alan tartışmasının içine dâhil edilmelidir.

Toplumbilimlerinde mekânsallık tartışmaları, geleneksel olarak fiziksel zihinsel ikiliği üzerine temellenmiştir. Mekâna ilişkin materyalist yorum, kaynakların maddi yaşamdan ziyade toplumsal üretilmişliğine dikkat çekmektedir (Işık, 1994: 7-37).

Mekân, toplumun kendisi gibi hem maddi biçimlere, hem de birey ve gruplar arasındaki ilişkiler bütünü olan toplumsal yaşamın bizatihi kendisi için bir alan oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kamuoyunu ortak mekânsal pratiklerle açıklayan Lefebvre'nin görüşlerine anlamlıdır. Lefebvre mekânsal pratikleri şöyle sınıflandırmaktadır. 1) Maddi mekânsal pratikler, mekân içinde ve aracılığıyla üretimi ve yeniden üretimi sağlayacak biçimde gerçekleşen fiziksel ve maddi akış, aktarma ve etkileşimleri ele alır. 2) Mekân gösterimleri, ister günlük sağduyu diliyle, ister akademik

disiplinlerin diliyle olsun, maddi pratikler hakkında konuşulmasına ve bunların anlaşılmasına olanak kazandıran bütün göstergeler ve anlamlar, kodlar ve bilgileri kapsar.

3) Gösterim mekânları, mekânsal pratikler için yeni anlam ya da olanaklar hayal eden zihinsel icatlardır (Lefebvre, 1995: 147).

Mekân, ideoloji ve politikadan arınmış bilimsel bir obje değildir, daima siyasal ve stratejik olmuştur, tarihsel ve doğal unsurlar aracılığıyla biçimlenmiştir ancak bu hep siyasal bir süreç olmuştur. Mekân siyasal ve ideolojiktir, ideolojilerle dolu bir üründür (Lefebvre, 1995: 80). Toplumsal eylemden bağımsız bir zaman mekân anlayışı geçerli değildir.

Giddens, modernlik koşullarında zaman mekân uzaklaşması düzeyinin geleneksel toplumlara oranla daha yüksek olduğunu; ancak toplumsal sistemlerin zaman ve mekân üzerinde bir köprü kurabilme yeteneklerinin daha gelişmiş olduğunu, modernliğin ayırt edici özelliklerinden bazılarını belirlemek için, modern kurumların zaman ve mekân içinde nasıl konumlandığına dikkat çekmektedir (Giddens, 1998: 23).

Modernlik, mekânı yerden ayırırken, zamanı da mekândan ayırmıştır. Geleneksel toplumlarda zamanın ayarlanmasını, bütünüyle yaşanan yörenin doğa olaylarıyla ve gündelik rutinle ilişkili olarak açıklarken, modernlik koşullarında zaman, yaşanan yerle birlikte temsil edilmemektedir. Giddens'in "yerinden çıkartılma" olarak isimlendirdiği toplumsal ilişkilerin, yerel etkileşim bağlamlarından kaldırılması ve sonsuz uzunluktaki zaman mekân boyunca yeniden yapılandırılmasını sağlamıştır (Giddens, 1998: 26-29). Elektronik iletişim araçları bu anlamda, bireylerin karşılaşmasına olanak sağlayan ve bu karşılaşmanın sonucunda bir toplumsallığı üreten iletişim mekânları olarak tanımlandığında, bir kamusal içerdiği taşımaktadır.

Kamusallık bu vurguda, ortak bir mekâna erişimdeki açıklıkla ilişkilidir. Bilgisayar aracılığıyla iletişim ve internetle birlikte, bu karşılaşma mekânları toplumsal ilişkileri üreten kamusal sanal mekân olarak tanımlanırken, aynı zamanda teknolojinin geldiği bu ilerleme anı, toplumsal ilişkilerin sürdürülmesinin mekânlarını da üretmektedir. Küresel ağ olarak adlandırılan bilgisayar şebekeleri, bilgisayarların yalnızca birbirine bağlandığı bir şebekeden ibaret olmayıp; aynı zamanda bir sosyal deneyimler alanıdır. Poster'a göre de internet, bir iletişim aracı olmanın ötesinde bir toplumsal mekândır. Bu mekân, yeni toplumsal ilişki biçimlerinin yaratıldığı bir alandır. İnternetin site, enformasyon otoyolu, uluslararası otoyollar gibi terimlerle tanımlanması bir benzetme olmanın ötesinde bu alanın mekânsallığını konumlandıran bir söyleme işaret etmektedir.

İnternet üzerinde oluşan alan, yaygın olarak "sanal mekân" olarak tanımlanmaktadır. Elektronik ortamda biçimlenen bu yeni sanal mekân, modernizmin ekonomik yapılanmasının ileri bir aşamasını temsil eden endüstri sonrası ya da enformasyon toplumu yaklaşım içinde anlamını kazanmaktadır. Enformasyon toplumu mekâna bağımlı kılınmış insan emeğinin, mekânsızlaştırılmış enformasyona dayalı emekle yer değiştirmesini ifade etmektedir (Timisi, 2003: 141-147).

Sanal mekânı, fiziksel mekânla benzerliği içinde ele alan Benedikt, her mekânın hareket etme özgürlüğünü garanti ettiğini, ancak sanal mekânın çok boyutluluğu, sürekliliği, kayganlığı, yoğunluğu, geçişkenliği ve sınırlarının bu hareket özgürlüğünü en üst noktaya çıkardığını söylemektedir. Benedikt, sanal mekânda enformasyona dayalı kurumların ve çalışmanın tıpkı sıradan fiziksel mekânda olduğu gibi bir tarza, kimliğe, mimariye ve çalışma gerçekliğine sahip olduğunu söylemektedir. Bireyler için de benzer tanımlar yapılabilir. Poster gibi Benedikt'e göre de egolar ve çoklu egolar, roller, işlevler sanal mekânda yeni bir varoluşu gerçekleştirilmektedir. Bu mekânda bireylerin değerini

tanımlayan görünüşleri, statüleri, yerleşim alanları ya da durumları değildir (Timisi, 2003: 148). Bu durumda insanlar arasında ekonomik ve ekonomik olmayan yeni ilişki biçimleri doğmuş, bireyler arasındaki iletişim, yeni tarz ve biçimler kazanmıştır.

Sanal mekân, bir coğrafya, bir fiziksel mekân, bir doğa ve bir yasaya sahiptir. Sanal mekânda, sıradan insan veya bilgi işçisi birey, enformasyonu doğrudan arayabilir, yönlendirebilir, yaratabilir, kontrol edebilir, eğlenebilir, kendini eğitebilir, arkadaşlık ya da dayanışma arayabilir, egemenlik kazanıp kaybedebilir. Gerçekte istediği gibi yaşayıp, ölebilir (Benedikt, 1991: 123). Ancak Benedikt sanal mekânın, bir ideal aşkın ve gerçekliğin üzerinde bir alan olarak tanımlanamayacağını, fiziksel ve simgesel doğa arasında bir alan oluşturduğunu söylemektedir. Tıpkı yazının, sözlü gelenekle ya da televizyonun, sinemayla yer değiştirmedeği gibi sanal dünya da gerçek dünya ile yer değiştirmeyecektir. Ancak yazının sözlü kültürü, televizyonun sinemayı yerinden etmesi gibi sanal mekân da gerçek mekânları yerinden edecektir (Benedikt, 1991: 124).

Bilgisayar aracılığıyla kurulan iletişim, toplumsal ilişkileri yapılandığı gibi, içinde ilişkilerin olduğu bir yer ve bireylerin bu yere girmek için kullandıkları sanal mekândır. Bilgisayarların toplumsal eylemi, coğrafi fiziksel şuurlardan kopardığını, zaman-mekân boyunca yeniden yapılandığını söyleyebiliriz. Öncelikle bir teknoloji, ortam ve toplumsal ilişkilerin motorudur. Jones, internetin toplumsal olarak üretilmiş bir yer olduğunu söyler. Samarajiva' da sanal mekânların, elektronik ve maddi fiziksel çevrenin bir arada düşünülmesiyle anlaşılabilirliğini söylemektedirler. Yazarlara göre bir mekânın "kamusallığı" herkesin mekâna girmesine değil, o mekânda mevcut olanlar arasındaki iletişimin başlaması ve sürmesindeki açıklığa dayalıdır.

Elektronik kamusal mekânların bir kamusalılık içermesi, aktörlerin aynı zaman dilimi içinde aynı elektronik ortamda olmalarını gerektirmemektedir. Bu mekânın

kamusallığı, bir insanla belirli bir iletişimde bulunma beklentisi değil, bazı insanlarla iletişimde bulunma potansiyelinin varoluşudur. İletişim, bu mekânda bir diğeriyle kurulduğu andan itibaren başlar. Sanal mekân bir kamusal alan olduğu kadar, bir özel alandır. Elektronik posta aracılığıyla iki kullanıcının tartıştığı ya da en mahrem ilişkilerini paylaştığı, ya da pek çok kullanıcının bir araya geldiği alandır. Ağda kurulan iletişimle birlikte, özel alan kamusal alan arasındaki sınır erimektedir.

Jones, internetin modern yaşamda temsil ettiği özelliklerin başında, önceki iletişim teknolojilerinden daha ileri götürdüğü bir zaman algılaması olduğunu belirtir. İnternet, yaşanan zaman ve toplumsal zaman arasındaki ilişkiyi birbirinden daha fazla ayırmıştır. Yaşanan zaman, bizim içinde yer aldığımız ana ilişkin hissettiklerimiz, toplumsal ya da işlevsel zaman ise, yapmak zorunda olduğumuz, zorunluluklar sonucunda biçimlenen zamandır. İnternet, basın, telefon, gazete gibi bir iletişim aracıdır, ancak aynı zamanda tıpkı saat gibi bir zaman aracıdır. Bilgisayar insanoğlunun zaman içindeki davranışlarını hızlandırabilen, durduran ve değiştiren bir hareket serbestliği sağlamıştır. Zamanın bu gerçeklik içinde kurulma biçimi, insanın dünyayı algılama biçimini değiştirmekte ve yeni gerçeklikler yaratmaktadır. Her şeyi bir anda işleme kapasitesine sahip bilgisayarların yarattığı etki, bir zaman bilinci yaratmaktan ziyade zaman bilincinin kaybı olarak da nitelenmektedir. Berst'e göre bilgisayar, antik çağın su ve güneş saati, VI. yüzyılın computus'u, VIII. yüzyılın çanı, X. yüzyılın usturlabı, XIV. yüzyılın mekanik saati ve XVII. yüzyılın hesap makinesi ile insanın yaşadığı dünyayı kavramasına yarayan bir aracın rasyonelliğini paylaşmaktadır. Zamanı ifade eden semboller, mekanik saatlerde "24 saat boyunca ilerleyen analog ibreler değil, talep üzerine kesik kesik satırlarda parıldayan dijital sinyallerdir. Bilgisayarların iletişim rolü ana tekabül etmez; zamanın akışı sosyal yaşam için değişmiştir artık (Berst, 1997: 129'dan akt. Timisi, 2003: 149-155).

Sanal toplulukların ikinci yorumlama biçimi, ortak ilgi ve çıkarların karşılaşma olanağının azaldığı fiziksel mekânlardan simgesel mekânlara kaymasıdır. Modern dünya, bireylerin yakın topluluklar oluşturamayacağı denli karmaşıklaşmış ve parçalanmıştır. Buna karşılık, insanların topluluklar içinde bir araya gelme ve ait olma istekleri o kadar güçlüdür ki, yeni topluluk mekânları oluşması da kaçınılmazdır. Bu aşamada, teknolojik yeniliklerin etkileri devreye girmektedir. Rheingold, mekânların, insanların bir araya geldiği paylaşım alanları olduğunu söylemektedir. Bilgisayar dolaylı iletişimin kullanılması "gerçek yaşamlarımızda enformel kamusal alanların giderek kaybolmasının ve dünyanın her yerindeki insanların, bunun yerine koyabilecekleri yeni ortamları yaratmaları güdüsünün bir sonucudur" (Rheingold, 1993: 5-6). Bu anlamda bilgisayar üzerindeki sanal topluluklar, geçmişten kaynaklanan yüz yüze ilişki arayışını geleceğe taşıyan bir model olarak işlev görecektir.

Bu aşamada sanal mekân, sanal toplum kavramlarını açıklamak gerekmektedir. Sanal toplum (Rheingold, 1993: 25-26)'a göre, "yeterli sayıda insanın internet üzerinde, yeterince uzun ve yeterli bir insani duyguyla kamusal tartışmayı yürüttükleri ve kişisel ilişkiler ağı oluşturdukları" bir alandır. Rheingold, sanal topluluğun gerçek olduğunu belirterek, kafelerde ya da internet üzerinde, organik bir topluluk amaçlayan insanların ilişki kurmaları olarak tanımlamaktadır. Verili fiziksel mekânın zorunlu topluluklarının tersine sanal topluluklar, bireylerin kendilerinin seçtikleri topluluklara ilişkin gönüllü bağlarını yansıtmaktadır. Ona göre sanal topluluk, tıpkı Durkheim'in modern öncesinden ve modern topluluklara geçişine ilişkin açıklamaları gibi, modern toplumdan modern sonrası bir topluma geçişi simgelemektedir. Durkheim, modern işbölümünün yarattığı farklılaşmanın yeni bir dayanışma biçimi ortaya çıkardığını söylemektedir. Sanayi sonrası

işbölümünün yarattığı toplumsal farklılaşmanın da yeni bir dayanışma biçimi, yeni bir topluluk tipi yarattığını söyleyebiliriz.

Bir sanal mekânda birey, diğerleriyle gevezelik yapıp, tartışabilir, sorunlarını konuşabilir, duygusal destek sağlayabilir, entelektüel fikir alışverişi içinde bulunabilir, oyun oynayabilir, ticari bir alışveriş yapabilir, hatta âşık olabilir. Emile Durkheim toplumsal iş bölümü kitabında, batı toplumlarında sanayileşme sürecinin hız kazanmasıyla, teknik ve bilimsel gelişmenin toplumsal bağlar üzerindeki etkisini incelemiştir. Durkheim'e göre, toplumsal hayatın iki kaynağı vardır: Birinci kaynak, bireysel bilinçlerin birbirine benzerliği, ikinci kaynak toplumsal işbölümüdür. Bireysel bilinçlerin birbirine benzediği hallerde bireyin ayrı bir kişiliği yoktur, toplum üyeleri doğdukları andan itibaren ortak bilince uygun amaçlar gerçekleştirmek isterler. Toplumun bütün üyeleri bu ortak bilince katılır. Dolayısıyla toplumda bağlayıcı bir benzerlik ortaya çıkar. Dayanışma insanlar birbirine benzedikleri oranda artar. Durkheim, bu tip dayanışmanın olduğu modern öncesi toplumları mekanik toplum olarak niteler. Buna karşılık işbölümü geliştikçe bireylerarasındaki farklılaşma çoğalır, uzmanlaşma bireylerarası farklılaşmayı doğurur. Bu şekilde farklılaşan insanlar arasındaki etkileşim basit bir etkileşim değildir. İş bölümü sonunda artık başkaları bizi tamamlar hale gelir, dayanışmayı sağlayan benzerlik değil farklılıktır. Sonunda birbirlerinden farklı ve birbirleriyle dayanışma halinde olan bireylerin meydana getirdiği toplumsal bağlılık daha yüksek olur (Timisi, 2003: 162-163).

Dünya üzerinde milyonlarca kişi, hali hazırda bir ya da birden fazla topluluğun elektronik üyesidir. Bu yerellik, zaman ve mekân sınırlılığını ortadan kaldırır ve bireylerin diğerleri arasından kendilerinin seçtikleri bir topluluk kurar (Rheingold, 1993: 62). Elektronik topluluk çıkarların ortaklığı, paylaşılan ortak bilinç ve ortak grup deneyimimiz

anlamına gelmektedir. Yerel şebekeler, daha geniş bir alana dünya çapında bir topluluğa ulaşılabilir bir giriş kapısıdır.

Bilgisayarlar üzerinde yaratılan sanal topluluk idealleri, toplumsallığın yeniden yaratılması projelerinin bir parçasını oluşturmaktadır. Sanal varoluş koşulları altında gerçek dünyada kaybettiğimiz değer ve ideallere yeniden kavuşmak mümkün görünmektedir. Bu yaklaşıma göre, sanal alan karşısında oluşan kültürel büyülenme, insanlığın alternatif bir dünyada kontrolü yeniden eline geçirdiği duygusundan kaynaklanmaktadır, çünkü gerçek dünya üzerinde insanlığın kontrol olanağı elinden alınmıştır. Bu yeni ortamlar aracılığıyla tesadüfi olarak herhangi bir mekânda var olmanın dışında ortak ilgi ve çıkarlar için bir araya gelmiş yeni tür bir topluluk yaratılabileceği iddia edilmektedir (Willson, 1997: 146).

İnternetin topluluk oluşturmadaki bu genişleyen olanakları yorumlarına karşın, aynı zamanda kendi topluluğunu seçme iradesi ve ayrışma kültürünün yaratıcısı olarak görülmektedir. Kitle toplumunun bireyciliğine karşı bir düzenleyici olarak sanal topluluk, gönüllülük niteliği nedeniyle bir sınırlama altındadır. Bellah vd. göre internet topluluğunun tanımı "benzer-düşüncedekilerle kendiliğinden bir topluluk oluşturma arayışıdır". Bellah'a göre topluluk, hareket halindeki insanların kendilerini buldukları ani ve her an değişebilir bir oluşum anlamında kendiliğindedir. Bunun yanında dayatma olmaması ve bireysel iradelerin toplamıyla yaratılmış olmakla da kendiliğindedir. Bu nedenle bu bir araya gelme biçimini, topluluk olarak adlandırmaktan ziyade "yaşam biçimi alanlar" olarak adlandırmak daha doğrudur. Yaşam biçimi bu kullanımda, çalışmadan ziyade boş zaman etkinliği ve tüketimle daha yakından ilişkilidir. Yaşam biçimi alanları topluluğun bozulmuş bir biçimidir. "Cemaat, kamusal ve özel yaşamların birbirinden bağımsızlığını kutsayarak

bütünü içermeye yönelirken, yaşam biçimi alanları temel olarak parçalayıcı ve benzerliğin narsisizmini kutsayan bir yapıdadır" (Bellah, 1985: 61).

İnternetin yeni bir toplumsallık yarattığı anlayışı, doksanlı yıllarla birlikte elektronik yazında tartışılmasına karşılık, kökenleri enformasyon toplumu yaklaşımlarına uzanmaktadır. Toffler ve Masuda, sanal topluluk düşüncesine ilham kaynağı olan iki düşünürdür. Her iki yazar da enformasyon toplumuna geçişle, ekonomik yapıyla birlikte, toplumsal ve kültürel bağların dönüşüme uğrayacağını belirtmişlerdir. Toffler, üçüncü dalga toplumlarında bir topluluk yaratmak için belirli mekânlara ulaşmanın yerine, haberleşmenin önemini vurgulamaktadır.

Bilgisayarların ve telekomünikasyonun bizi karşı karşıya gelmekten alıkoyacağı, insanlar arası ilişkileri daha anlamsızlaştıracığı şeklinde halk arasında yaygın olan korku yersizdir. (Toffler, 1981: 422)'da kitle toplumu kuramcılarında benzer bir eleştirel yaklaşım sergilemektedir. Frankfurt Okulu'nun temsilcilerinin, kitle iletişim araçlarının birbirine bağlı bir topluluk yaratmak yerine, birbirinden kopuk bireylerden oluşan kitleler fikriyle benzer olarak, ikinci dalga toplumlarının kiteselleştirme eğilimini eleştirmektedir. Her ne kadar farklı ideolojik yaklaşımlardan kaynaklanmakla birlikte, Frankfurt Okulu düşünürleri kitlesel mesaj üretiminin standartlaştırıcı tahakküm altına alan ve manipüle edici yapısını, teknolojiyle ilişkilendirerek açıklamaktaydılar. Sanayi toplumlarının kitlesel üretime yönelik yapısı, bireyler arasındaki ilişkileri azaltmakta, onları kendilerine ve topluma karşı yabancılaştırmaktaydı. Enformasyon toplumu kuramcıları da bu anlayışı paylaşarak, enformasyon toplumunda iletişim kanallarının ve enformasyon miktarının artışıyla birlikte, bağımsız ve kapsayıcı olmayan toplumsal grup ilişkilerinin ortaya çıkacağını söylemektedirler. Toffler'a göre, bu tür ilişkiler dolaylı olsalar bile, yalnızlığın giderilmesinde seyirciyi pasif kılan ve tek yönlü mesajlar sunan

televizyondan daha yararlıdır. İyi bir şekilde uygulandığı takdirde iletişim araçları sayesinde bir tür tele topluluk yaratılabilir.

Masuda, teknolojik topluluğun gönüllü yanına vurgu yaparken aynı zamanda bu toplulukların araçsal bir amaç içinde olduklarını ima etmektedir. Topluluk, belli bir amacı gerçekleştirmek üzere inşa edilir ve sürdürülür. Amacın kendisi ortadan kalkınca topluluğun da dağılacağı açıktır. Burada, internet toplulukları, bir anlatı olarak değil, bir amaç için bir araya gelen gruplar olarak tanımlanmaktadır. Bu tür gönüllü topluluklar oluşturmanın ön koşulu, geleceğe ilişkin bir ortak arzudur (Masuda, 1980: 120; Timisi, 2003: 166-167).

İnternetin bir topluluğu tanımlamak için yeterli koşulları ortaya koyup koymadığı sorusu, yukarıda tartışıldığı gibi teknolojik belirlenimci yaklaşımla, teknolojiye eleştirel bakan yaklaşım arasında tartışılmaktadır. İnterneti, gerçek bir topluluk mekânı olarak ele almaktan ziyade, dayanışma arayan grupların erişime sahip olduğu yeni kamusal mekânlar olarak ele almak anlamlı olacaktır. Bu dayanışmacı mekânların özelliği ise şöyle açıklanabilir: Fiziksel mekân, toplumsal katılım için bir ölçü değildir. Bir şebekeye erişim şansı olan herkes elektronik topluluğa erişebilir. Aynı zamanda fiziksel yakınlık ya da uzaklık bir arada olmanın biçimlendiricisi değildir ve etkili bir katılım için engel oluşturmaz. Elektronik ortamda düz anlamıyla sınır yoktur. Sınırların olmayışı kullanıcıya bir hareket serbestliği sağlamaktadır. Elektronik topluluklarda katılmak, var olmak orada olmakla eş anlamlıdır. Katılımcılar fiziksel olarak görünmezdir. Gerçek dünyadaki herhangi bir topluluğa katılmak, fiziksel olarak orada bulunmakla eş anlamlıdır. Elektronik ortamda bulunmak ya da fiziksel varoluş, orada olmakla değil tartışmanın ya da yazışmanın devam ettirilmesindeki aktif katılımı ilişkilidir. Elektronik ortam üzerinde bulunmak, gönderilen bir metinle var olmak demektir. Bireyin fiziksel özelliğini ortaya

koyan görsel ya da sözel, duygusal, toplumsal, bireysel herhangi bir işaret yoktur. Bireyler mesajlarını uzlaşimsal olarak tanımlanmış, belirli ikonlar aracılığıyla kişiselleştirebilirler.

Elektronik bir ortam olarak interneti özgün kılan yanı, bireyler ve gruplar arası etkileşimine olanak sağlamasıdır. İnternette katılım, kullanıcının kendisini fiziksel varoluşuyla değil, söylemsel varoluşuyla temsil etmesine dayalıdır. Bu temsilin aracı yazıdır. Kimlikler katılımcıların kendilerini, mevcut olan söylemselliğin içine eklemeleriyle ortaya çıkmaktadır. Kullanıcı, söylemsel topluluğun üretiminde aktif rol oynadığı için internetteki metin değişimi, internet topluluğunu bir arada tutan ve topluluğun hangi yöne yöneldiğine işaret eden bir yapıdır. İnternetin kendisi, bu iletişim ortamının ayırt edici unsurudur (Timisi, 2003: 174-179).

İnternetin ikinci tanımlayıcı niteliği ise mesajların geçiciliğidir. İnternet, belirli metinlerin sınırlı bir zaman dilimi içinde dolaşıma sokulduğu yapısal olarak kaygan bir alandır (Mitra, 1997: 60). İnternet ilkesel olarak herkese açık bir alandır. Bu alana girmenin koşulu bilgisayar altyapısının gerekleridir, dileyen herkes herhangi bir tartışma grubuna, sohbet grubuna katılabilir, görüşlerini zaman ve mekân sınırı olmaksızın oldukça geniş bir kamuya duyurabilir. "Tartışılabilir sorular yalnızca taşıdıkları anlamla değil, herkes tarafından ulaşılabilirlikleriyle "genel" hale gelirler, herkes bu tartışmaya dahil olabilmelidir." (Habermas, 1997: 107).

Yeni iletişim teknolojilerinin demokratik kamuoyu yaratma imkânları yanında, yaygınlaşmasında ve erişilmesinde eşitsizlikler taşınması nedeniyle antidemokratik yanları da olduğu söylenebilir. Bunlar zamanla aşılabilecek teknik altyapı niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Literatürde bu durum dijital bölünme olarak adlandırılmaktadır. Dijital bölünmenin aşamalarını veya sebeplerini ekonomik bölünme, kullanılabilirlik bölünmesi ve yetkinlik bölünmesi olarak ayırabiliriz. Buna göre ekonomik bölünme; bilgisayar ve

internete erişim sağlayacak ekonomik güce sahip olanlarla olmayanlar arasındaki bölünmedir ve belki de dijital bölünmenin en yaygın ve en temel sebebidir. Kullanılabilirlik bölünmesi; yurttaşlardan teknolojiyi kullanmak için gerekli bilgi, birikim, donanım ve becerilere sahip olan ve olmayanlar arasındaki uçurumdur. Yetkinlik bölünmesi; toplumda ekonomik eşitsizlikler ortadan kaldırılsa herkes e-başvuru, e-oylama, e-danışma, e-sorgulama gibi e-devlet uygulamalarını kullanmayı öğrenebile bu uygulamalara herkesin düzenli katılımını sağlamanın mümkün olmayacağını ifade eder. Dijital bölünme sorunu bu sebepleri içerir. Nitekim aşağıdaki 2012 Haziran ayna ait kıtalar göre internet kullanıcı, nüfusunu gösteren grafik bu durumu doğrulamaktadır. Grafığe göre, internet kullanıcısı nüfus Asya'da 1076,7. milyon, Avrupa'da 518,5. Milyon, Kuzey Amerika'da 273,8. milyon, Latin Amerika'da 254,9. milyon, Afrika'da 167,3. milyon ve Orta Doğuda 90 milyon kişidir. Dünyanın gelişmemiş bölgelerinde Ortadoğu ve Afrika'da internet kullanıcısının sayıca azlığı, dünyadaki dijital bölünmeyi açıklar niteliktedir.

Şekil 2: Dünyada Kıtalar Göre İnternet Kullanıcısı

DÜNYA İNTERNET KULLANIMI VE NÜFUS İSTATİSTİKLERİ 30 Haziran 2012						
Dünya Bölgeleri	Nüfus (2012 Est.)	İnternet Kullanıcıları 31 Aralık 2000	İnternet Kullanıcıları son Veri	Nüfus (% Nüfus)	Büyüme 2000-2012	Kullanıcılar % Tablo
<u>Afrika</u>	1,073,380,925	4,514,400	167,335,676	15.6 %	3,606.7 %	7.0 %
<u>Asya</u>	3,922,066,987	114,304,000	1,076,681,059	27.5 %	841.9 %	44.8 %
<u>Avrupa</u>	820,918,446	105,096,093	518,512,109	63.2 %	393.4 %	21.5 %
<u>ORTA DOĞU</u>	223,608,203	3,284,800	90,000,455	40.2 %	2,639.9 %	3.7 %
<u>Kuzey Amerika</u>	348,280,154	108,096,800	273,785,413	78.6 %	153.3 %	11.4 %
<u>Latin America / Caribbean</u>	593,688,638	18,068,919	254,915,745	42.9 %	1,310.8 %	10.6 %
<u>Australia</u>	35,903,569	7,620,480	24,287,919	67.6 %	218.7 %	1.0 %
<u>Dünya Toplamı</u>	7,017,846,922	360,985,492	2,405,518,376	34.3 %	566.4 %	100.0 %

NOTLAR: (1) İnternet kullanımı ve dünya nüfus istatistikleri 30 Haziran 2012 tarihi içindir. (2) Demografik (Nüfus) ABD'de gerçekleşen Sayım Bürosu ve yerel nüfus sayımı kurumlarının verilerine dayanmaktadır. (3) İnternet kullanım bilgileri gfk tarafından Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, sağlamaktadır Copyright © 2001 - 2013, Pazarlama Grubu Miniwatts.

Kaynak: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> (Erişim Tarihi: 04/01/2013)

Habermas'a göre, 20. yüz yıl ortasında gazeteler, dergiler ve televizyon kamusal alanın araçlarıdır. Kitle iletişim araçlarıyla şekil verilen dünya yalnızca görünüşte bir kamusal alandır. Burjuva kamusal alanı yapıcı değiştiğinden siyasal işlevleri de değişmiştir. Siyasal partiler kamuoyunu medya teknikleriyle güdüp yönlendirerek seçmenleri görüşler arasında değil, parti liderleri arasında seçim yapmaya zorlamıştır. Kamusal alan, gösteri ya da yönlendirme bakımından üretilmeye başlanmıştır. Böylece, 17. yüz yılsonunda eşitlikçi kamusal alanın ortaya çıkardığı kamuoyunun yerini, 20. yüzyıl refah devletinde tartışılmadan birey ve gruplara benimsetilmesiyle oluşan bir kamusal alan almıştır. "İktidar ve üretim ilişkileri bilgi iletmekle kalmaz siyasal anlamı da iletirler. Bunlar, destek, rıza, güven ve fedakârlık ararlar." (Forrester, 2005:176).

Enformasyon ve iletişim araçlarının demokrasiyle ilişkisi, Habermas'ın kamusal alan kavramıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Erken dönem kapitalizmi ve burjuva toplumunda kamu fikrinin yükselişini ve çöküşünü inceleyen Habermas, kamusal alanı modern toplumun ve demokrasinin kurucu örgütlenme ilkesi olarak ele alır. Ona göre kamusal alan, devletin ve özel alanın (meta dolaşımı ve toplumsal emek ile ev) dışında kalan, eşit vatandaşların bir araya gelerek eleştirel kamusal tartışmalar yaptıkları, uzlaştıkları ve eylemde buldukları alandır. Habermas'a göre, eleştirel tartışmaları besleyen her şey kamusal alanının sınırlarına dâhil edilebilir: Kent toplantıları, kahvehaneler, salonlar, edebiyat ve burjuva romanı, mektuplar, basın kamusal alanının ve kamuoyunun oluştuğu mekânlar ve araçlardır.

Kamusal alan ve kamuoyu rasyonelliğe, eleştirel düşünceye ve tartışmaya dayandığında enformasyona ihtiyaç duyar. Kamusal alanda, burjuva ve bireyler düşüncelerini özgürce tartışmakta müzakere etmektedirler; ancak bunun için bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla modern toplumda enformasyonu edindiğimiz başlıca

araçlar olan iletişim araçları, kamusal alanın çekirdeğini oluşturmaktadır. Burjuva bireylerin eşit biçimde rasyonel tartışmalar yaptıkları “ideal” kamusal alandan 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devletin özel alana müdahale ettiği, özel-kamusal alan ayrımlarının silikleştiği, reklam ve halkla ilişkilerin basına nüfuz ettiği, politik partiler ve kitle iletişim araçlarınca yönlendirilen “görünüştük” kamusal alana geçilir. 20. yüzyılın başından itibaren kapitalist büyük işletmelerin ortaya çıkışıyla birlikte kitle iletişim araçları, reklam ve halkla ilişkiler faaliyetlerinin istilasına uğramış, büyük reklam ajansları basını denetlemeye başlamış, hatta kendi gazete ve dergilerini imal etmiştir. Reklam ve halkla ilişkilerin güdümündeki kitle iletişim araçları, politikanın alanına da sızarak bu alanı sömürgeleştirmiştir. Habermas’ın çizdiği tabloda, vatandaşların kamusal topluluk olarak bütünlüğü ortadan kalkar ve seçim dönemleri dışında vatandaşlar artık politikaya katılmaz, katılma gereği bile duymaz hale gelmektedir (Habermas, 1997: 76-77).

İnternet, küresel düzeyde kamusal alan yaratma potansiyeli taşımaktadır. Bilgisayar ağlarının birbirlerine bağlanmasına dayanan, “ağların ağı” olarak nitelendirilen internetin teknolojik potansiyeli, enformasyon ve demokratikleşme arasında kurulan olumlu ilişkinin yeniden canlanmasına neden olmuştur. İnternete erişim sağlayan herkesin kendini farklı araçlarla (e-posta, sohbet programları, forumlar, internet sitesi vb.) özgürce ifade edebileceği; kişiler ve gruplar arası her yönde iletişim sağlayan, bilginin küresel çapta ve eş zamanlı olarak paylaşımına olanak veren, özel çıkar gruplarınca kontrol edilemeyen, bir ortam olarak sunulmaktadır. İnternette enformasyonun bolluğu, seçeneklerin fazlalığı, etkileşim imkânı, “katılımcı demokrasi”, “doğrudan demokrasi”, “agora” hayallerini yeniden harekete geçirmiştir. Siber demokraside, temsili demokrasinin kurumları ve işleyişi geçerliliğini yitirecek; politik katılımcılığa, şeffaflığa, eşitliğe ve özgürlüğe doğru yol alacaktır. Habermas’ın 19. yüzyılda modern toplumda, burjuva

kamusal alanının oluşumunun bir aracı olarak ele aldığı gazeteler gibi; internetin de neoliberalizmin etkisiyle hızla bireyselleşen bir dünyada bu kez küresel bir kamusal alanı yeniden canlandırması beklenmektedir. Habermas'ın kamusal alan kavramı, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin birleşmesi olan internetin topluma yayılmasıyla birlikte yeniden gündeme getirilmektedir. İnternet, kamusal alanın gazete, radyo ve televizyondan sonra gelen üçüncü aşaması olarak görülmektedir. İnternetin kamusal alan ya da alanlar yaratmasına ilişkin düşünce internetin teknolojik potansiyelinden kaynaklanmaktadır

Kamusal forumun üç temel işlevi bulunmaktadır: Konuşmacıların geniş insan kitlelerine ulaşmasını sağlamakta, konuşmacıların seslerini heterojen bir insan topluluğuna duyurmasının yanı sıra; şikâyetçi oldukları insanlara ve kurumlara ulaşmalarını da olanaklı kılmakta, insanların genelde çok geniş bir insan ve görüşler kümesiyle karşılaşma olasılığını arttırmaktadır (Timisi, 2003: 132).

Habermas'ın kitle iletişim araçlarını temel alarak oluşturduğu kamusal alan modeli, internet üzerinde oluşması beklenen kamusal alan ya da alanlardan farklıdır. Öncelikle bugün ileri sürülecek kamusal alan kavramı, sınıfsal temelli burjuva kamusal alanından farklı olarak farklı ve çoğulcu kimlikleri içeren kamusal alanlar olacaktır. Yeni iletişim teknolojileri ve kamusal katılım ilişkisi sorgulanmaktadır. Bu sorgulama çerçevesinde üretilen belli başlı sorular ise şunlardır: Yeni iletişim teknolojileri ve özelde de internet, kamusal alanın yeniden inşasında etkili bir araç olma niteliğinde midir? Yeni iletişim teknolojileri bir iletişim mekânı olarak toplumsal ve siyasal bir etkiye sahip midir? Yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla gerçekleşen kamusal etkileşimin içeriği ve süreci nelerdir? Kamuoyunun biçimlenmesine katkı sağlamakta mıdır? Yeni iletişim teknolojileri iletişim sürecini herkesi eşitleştirmekte midir; yoksa belirli kesimler için bir ayrıcalık mı

oluşturmaktadır? Bilgisayar iletişiminin demokratik görünen alt yapısı ve şebekelerin gerçek işleyişi paralellik göstermekte midir? Bu sorulara üretilen açıklamalar, enformasyon ve yeni iletişim teknolojilerinin kapasitesinde meydana gelen artışın bir toplumsal devrime yol açtığına, bu devrimin ise aydınlanma, ilerleme ve demokratikleşme ile sonuçlanacağına dikkat çekmektedir.

Kamusal alan kavramı, sivil toplum içinde devlete karşı bireyin, siyasal, kültürel ve ekonomik haklarının özerkliğini vurgulamaktadır. Habermas'ın kavramlaştırmasında kamusal alanın, burjuvazinin ekonomik ve siyasal alandaki bağımsızlık talebini oluşturduğu görülmektedir. Ekonomik liberalizmin demokratik liberalizmi doğurması, özgür bireylerin korunaklı bir toplumsal mekânda, siyasal ve ticari otoriteden bağımsız olarak, sansüre uğramamış bilgi aracılığıyla katılımlarının kamusallaştırılması ve ortak iyinin tartışma yoluyla uzlaşma kavuşması, kamusal alanın özünü oluşturmaktadır (Timisi, 2003: 17).

Kamusallığın yapısal dönüşümüyle, kamusal alan ile özel alan arasındaki alışveriş ilişkisi bozulurken, özel alan büyük ölçüde işlevlerinden arındırılmış ve otoritesi zayıflatılmış bir alana çekilmiştir. Bu durumla birlikte, özel şahısların mülk sahibi olarak üstlendikleri bağlayıcı rolden, bağlayıcı olmayan boş zaman alanındaki davranışlara itildikleri görülmektedir. Daha başka deyişle, şahıslar medya ile boş zamanların değerlendirir hale gelmektedirler.

V.6 Geleneksel Medya ve Yeni İletişim Teknolojileri

Geleneksel medya, gazete, radyo, televizyon araçlarından oluşurken; yeni iletişim teknolojileri ise enformasyon teknolojileri olarak da adlandırılan, bilgisayar, telekomünikasyon ve mikro elektronik alanında meydana gelen gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan iletişim araçlarını ifade etmektedir. Geleneksel medya kavramı ile ifade edilen

araçlar, daha çok analog tabanlı çalışan ve öncesinde kullanılan iletişim araçlarıdır. Geleneksel medya araçlarıyla yeni iletişim teknolojileri arasında doğrudukları etki ve ölçütler bakımından belirgin farklılıklar vardır. Yeni iletişim teknolojilerini geleneksel araçlarla karşılaştırmada kullanılan ölçütleri, Burgelman iki kategoriye ayırır: Dağıtım teknolojileri ve enformasyon teknolojileri. Buna göre, örneğin uydu yayıncılığıyla video tekst arasında içerik, nitelik, izlediği yol ve kullanım açılarından farklılıklar vardır.

Şekil 3: Yeni İletişim Teknolojilerinin Olası Tipolojisi.

	Kablo TV	Elektronik Posta
	Dağıtım Teknolojileri	Enformasyon Teknolojileri
İçerik	Kültürel	Enformasyonel
Tip	Yeni Dağıtım	İşlemci/dağıtım/retrieval digital/telecommunication
Kullanım	Tek yönlü gönderim	Çift yönlü gönderim
Hedef	Kitlesele (merkezden kitleye)	Noktadan-noktaya

Kaynak: (Burgelman, 1994: 194. den Akt. Timisi,2003: 81)

Enformasyon teknolojileri, toplumsal bağlamda, ağ kullanıcılarına sağlanan toplumsal ve ekonomik fayda artmış; iletişim sürecinde harcanan maliyet azalmıştır. Kullanım anındaki ilişkinin değişmesi de iletişim teknolojilerini yeni ve eski olarak sınıflandırılmasını doğurmuştur. Örneğin uydu yayıncılığı, geleneksel televizyon yayıncılığının yeni bir teknolojiyle dağıtılmasından başka bir anlam taşımamaktadır. Sonuçta uydu televizyonunun topluma etkisi ve kamusal olarak tüketilme biçimi, geleneksel televizyondan farklılık göstermemektedir. Diğer yandan video tekst, şekil 3'te verilen dört kriter açısından "yeni" olarak tanımlanabilir (Burgelman, 1994: 195).

Breitrose ise yeni iletişim teknolojilerini, iletişimin yönü, kullanıcı, izleyicinin konumu açısından ayırt etmektedir. O'na göre eski teknolojiler birkaç azınlığın, çoğunlukla iletişim kurmasına izin vermekte, çoğunluğun istek ve beğenileri azınlık tarafından belirlenmektedir. Yeni teknolojileri ise çoğunluğun kendi istediği enformasyona ulaşmasına izin vermektedir. Eski iletişim teknolojileri, üretici merkezlidir ve aynı iletişim içeriğini bütün izleyiciler için sağlamaktadır. Yeni iletişim teknolojileri ise kullanıcı merkezlidir ve bilgisayarın hafızasındaki enformasyona erişim biçimi çoklu kılınmıştır. Rogers da, yapısal bir sınıflandırma içinden giderek, yeni iletişim teknolojilerinin üç özelliğini tanımlar (Rogers'tan akt. Geray, 1994: 1). Karşılıklı etkileşim: İletişim sürecinde, hafızanın katıldığı karşılıklı etkileşimin varlığı gereklidir. Bu geleneksel basılı ve elektronik kitle iletişim araçlarındaki tek yönlü işlevi değiştirmektedir. 2) Kitesizleştirme: Büyük bir kullanıcı grubu içinde, her bireyle özel mesaj değişimi yapılabilmesini sağlayacak kadar kitesizleştirici olabilir. Kitesizleştirme, genel olarak, kitle iletişim sisteminin kontrolünün mesaj yapıcından iletişim aracı tüketicisine doğru kayması demektir. 3) Eşzamansız olabilmek: Yeni iletişim teknolojileri birey için uygun bir zamanda mesaj gönderme yayınlama yeteneklerine sahiptirler. Kullanıcı kendisine en uygun zamanda mesajı almayı belirleyebilir (Timisi, 2003: 83).

Özetle yeni iletişim teknolojileri, hem kullanıcılar arasındaki hem de kullanıcılar ile enformasyon arasındaki karşılıklı iletişimi, mikroişlemcilerle sağlayan veya geliştiren iletişim araçlarıdır.

Yeni enformasyon teknolojileri; hız, erişim, saklama kapasitesi ve yeni hizmet alanlarının doğmasına olanak tanımaktadır. Yeni iletişim teknolojileri, geleneksel iletişim araçlarından; ekonomik, siyasal ve toplumsal alanlarda önemli değişikliklere yaratma potansiyeli ile farklılık göstermektedir.

Bu değişmeler, (Abramson ve Arterton, 1988: 32-65)' e göre Őyledir. Elde edilebilen enformasyonun miktarında artış: Yazarlara göre, yeni iletişim teknolojilerinin getirdiği en önemli değişiklik, kamunun elde edebildiği enformasyon miktarında önemli bir artışın yaşanmasıdır. Yeni iletişim kanallarının ortaya cıkması, önceden var olan bilgi ve enformasyona ulaşmanın yeni araçlarını yaratmıştır. Bilgisayar iletişimi, örneğin bireylerin kamu sektörünün depoladığı bilgiye ya da kütüphane olanaklarına ulaşmasını kolaylaştırmıştır. İletişim kanallarının sayısal artışı, aynı zamanda enformasyona olan talebi arttırarak, yeni enformasyonun yaratılmasını sağlamaktadır. Tek kanallı televizyon yayıncılığından kablolu ve uydu yayıncılığına geçiş, enformasyon talebini, bir enformasyon sektörü haline dnştrmştir. Tele tekst ve video tekst, yeni enformasyona olan talebi arttıran diğer örneklerdir. Kablolu televizyon, uydu yayıncılığı ve bilgisayar iletişimi; yerel, ulusal ve uluslararası haber miktarını arttırmıştır.

Yeni iletişim teknolojileri; enformasyon ve bilgiye ulaşmada, zaman ve mekânın sınırlamalarını ortadan kaldırmış, hem enformasyon toplayan, depolayan, dağıtan iletişim kurumları açısından hem de kullanıcının enformasyona ulaşması açısından, iletişim sürecini hızlandırmıştır. Uydu aracılığıyla haberlerin dünya üzerinde dolaşıma sokulması, bilgisayar iletişiminin devreye girmesi; haberin, bilginin dünyanın her yerinde anında elde edilebilmesine neden olmuştur.

Yeni iletişim teknolojilerinde alıcı kontrolü artmış, enformasyon demokratikleşmiştir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kullanıcının enformasyon kanalları ve sunulan enformasyon üzerinde zgr seçim Şansını arttırmıştır. İzleyicinin iletişim sürecinde artan kontrolü, aynı zamanda mesajın özüne kamunun erişimini kolaylaştırmıştır. Bireysel bilgisayarlar, kelime işlemcileri, video tekst medya içeriği

üzerindeki denetimi, izleyici lehine artırırken, aynı zamanda yeni enformasyon türlerinin yaratılmasını da sağlamıştır.

Tüketici, mesajın üreticisi haline gelmiştir. Abramson'a göre, "vericiler oligopolü ve alıcılar demokrasisi arasındaki tarihsel uçurum kapanmaktadır." İletişimde kullanıcı denetiminin artması, izleyicinin çeşitli kanal ve araçlar arasında seçim şansını arttırmış, mesajlar izleyici dışında belirlense bile; kullanıcı bu mesajlar arasında seçim yapma imkânına kavuşmuş, kullanıcı hangi kanalda ne tür bir bilgiye ulaşacağını bilincinde olarak araç seçiminde özgür kılınmıştır. Etkileşimli ortam olarak da değerlendirilen bu durum, kullanıcının kendi programını ve bilgisini iletişim kanallarına yüklemesidir.

Yeni iletişim teknolojileri, tanımlanmış bir izleyici ya da kullanıcı grubu için hazırlanan mesajların doğrudan bu kitleye dağıtılmasına izin vermektedir. Televizyon gibi geleneksel iletişim araçlarının kitlesel üretim ve dağıtım olanağının tersine, dar hedef gruplar için mesaj hazırlanabilmektedir. Yeni teknolojilerin bu özelliği, reklamcılar ve politikacılar açısından mesajın kısa sürede, daha etkili ve daha az maliyetle hedefine ulaşmasını sağlamaktadır. Mesajın kitlesel değil; izleyici gruplarının özellik ve ihtiyaçlarına göre dağıtımını mümkün hale gelmiştir.

Medyanın âdemi-merkeziliği, sahiplik ve kontrol yapısı değişmektedir. Geleneksel iletişim araçları, hem iletişim araçlarının sahipliğinde hem de iletişimde içeriğin belirlenmesinde merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Televizyon istasyonları bir kaç kişi ya da kuruluşa aittir. Uluslararası alanda da belirli ülkeler uluslararası yayıncılıkta tekel konumundadır. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi, medyada belirli tekellerin hegemonyasını yıkmada oldukça etkili bir role sahiptir. Mesaj üzerinde kontrol tekeli de çok merkezli hale gelmektedir.

Etkileşim kapasitesinin artışı: Yeni iletişim teknolojilerinin iletişim sürecine kazandırdığı en önemli unsur, karşılıklı etkileşim kapasitesini arttırmasıdır. Geleneksel iletişim araçlarıyla yeni teknolojiler arasındaki ayrımı belirleyen de bu karşılıklı etkileşim özelliğidir. Geleneksel medya, etkileşimi oldukça sınırlı bir düzeyde gerçekleştirmiştir, mektupla ya da telefonla katılım gibi. Ancak, iki yönlü kablo ve telefon hatları, izleyicinin medya izleme ya da kullanım anına müdahale etme şansını artırmıştır.

Enformasyon toplumu kavramı, liberal batı düşüncesinin ilerlemeci geleneğiyle uyumlu bir bütünlük ortaya koymaktadır. Aydınlanmanın ilerlemeye ve rasyonaliteye duyduğu inancı devam ettiren bir anlayış seyri çizmektedir. Var olan geçerli uzantıları, liberal ideolojinin merkezi temalarıyla örtüşmektedir. Yeni iletişim teknolojilerindeki değişim, enformasyon ve bilginin öneminin vurgulanması, ilerleme, özgürlük ve demokrasi kavramlarıyla açıklanmaktadır (Timisi, 2003: 83-87).

Yeni iletişim teknolojileri, enformasyon ve post-modernizm ilişkisine dair, Lyotard teknoloji ve bilginin, toplumsal örgütlenmenin temel ilkeleri haline geldiğini söylemektedir (Kellner, 2010: 238). Lyotard post-modern durumu betimlerken bilginin değişen konumuna ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasına özel bir önem atfetmektedir. Baudrillard ise iletişim teknolojilerinin doğal dünyayı, teknolojik olarak dolaymlanan bir üst-gerçekliğe dönüştürdüğünü söylemektedir. Teknolojik uygarlığın kültür üzerindeki yoğunlaşan etkileri, toplumsal sembolik sistemi çökertmiştir. Ancak üst gerçeklik, gerçeklik ile yanılsama, mevcut gerçeklik ile olması gereken gerçeklik arasındaki gerginliğin dağıldığı yeni bir durumdur. Baudrillard'a göre artık her şey "üst" tür. Gerçek ile simgesel arasındaki sınır aşındırıldığında, gerçekliğin artık denetlenmesi ya da haklılaştırılması gerekmez.

Baudrillard' iletişim teknolojilerinin insanlar üzerinde yarattığı etkiden ziyade, üretimin, gerçeğin, toplumsalın, tarihin ve modernliğin önemli görünümünün sona erdiğini açıklamaktadır (Kellner, 1993: 166). Baudrillard'ın tarihsel analizinde, insan uygarlığı, sembol sistemlerindeki anlamın değişmesi aracılığıyla üç temel dönemden geçmiştir. Konuşma ve yazının egemen olduğu uygarlığın ilk aşamasında imgeler ve gerçeklik bire bir denklik ilişkisi içindedir. Kitle iletişim araçları, reklamcılık, propaganda ve ticarileşmenin egemen olduğu ikinci aşamada, imgeler gerçekliği gizleme aracı haline dönüşmüştür.

Poster, Baudrillard gibi uygarlığı yüz yüze, sözlü gelenek; matbaa aracılığıyla yazının dolayına girdiği dönem ve elektronik değişim dönemi olmak üzere sınıflandırır. Sembolik uygunluğun egemenliğindeki ilk dönemde yaşam biçimi tamamlanmış ve değişmezdir, benlik yüz yüze ilişkilerin cemaat yapısıyla biçimlenmiştir. İkinci dönemde, imgeler temsili bir rol üstlenmiştir, benlik rasyonel ve kurgusal bir özerkliğe sahiptir. Elektronik değişimin egemen olduğu üçüncü dönemde imgeler bir gerçeğin yerini alır, benlik merkezsiz, kaygan ve çoklu etkileşimlere açıktır. Yeni iletişim teknolojileri de daha iyi bir yaşam ve daha eşit ilişkiler söylemini içinde barındırmaktadır. Post-modernizmin alternatif arayışı ile yeni iletişim teknolojilerinin olanakları, bireyin yeniden kendini kurmasında önemli iki unsur oluşturmaktadır. Poster, elektronik dilin yaygınlığındaki bir toplumsal ilişkiler ağı içinde; post-moderni, öznenin kuruluşunu etkileme biçimi üzerinden incelemektedir. Dil aracılığıyla kurulan özne, yeni enformasyonel tarz içinde enformasyon ve onun dolayına girdiği elektronik iletişim tarafından biçimlenmektedir (Poster, 1990: 6; 1995: 79).

Yeni iletişim teknolojileri küreselleşme süreci ile yakından ilgilidir. Alanda fikirleriyle önemli bir düşünür olan Thompson, iletişim teknolojileri ile yakından ilişkili

olan küreselleşmenin katkısını üç temel süreçle ilgili olduğunu söylemektedir. Bunlar: 1) Avrupa emperyal güçleri tarafından denizaltı kablo sisteminin geliştirilmesi. 2) Uluslararası haber ajanslarının gelişimi. 3) Elektromanyetik spektrumun düzenlenmesiyle uluslararası örgütlenmenin biçimlenmesidir (Thompson, 2008: 15). Ulusal bir ekonomiden, uluslararası bir ekonomiye geçilmesi ve sınırları hiçbir denetime bağlı olmaksızın aşan bilgisayar ağının güçlenmesi, küreselleşmenin iki temel itici gücüdür.

Küresel iletişimde; yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi, hem iletişim sistemlerinin ve enformasyon akışının birbirine bağlanmasında hem de onlardan bağımsız olarak önemli aktörlerden birini oluşturmuştur. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesinde üç yönelimin ön plana çıktığı söylenebilir. Bunlardan birincisi, enformasyon aktarılmasında kapasitenin gelişmesini sağlayan kablo sistemidir, ikincisi, uzun mesafe iletişimini olanaklı hale getiren uydu sistemidir. Üçüncüsü ise enformasyon işleme, saklama ve dağıtmada bilgisayarların dijital yapısının kullanılmasıdır (Thompson, 2008: 152).

Küreselleşmenin elektromanyetik dalgalar halinde düzenlenmesi, enformasyon gönderme kapasitesini olağanüstü ölçüde arttırmıştır. Elektromanyetik spektrumun artan bir biçimde kullanılmaya başlanması, aynı zamanda ulusal ve uluslararası düzenlemeyi de gerekli kılmış, uluslararası iletişim anlaşmaları ortaya çıkmıştır.

Demokratik katılım ile kamusal alan arasında doğrudan bir ilişki vardır. Toplumsal yaşam alanı olarak ele aldığı kamusal alanı Habermas, ortak çıkarlar sorunu etrafında enformasyonun dolaşıma sokulduğu ve görüş alışverişinin yapıldığı, bu sayede kamuoyunun biçimlendiği bir tartışma alanı olarak tanımlamaktadır. “Kamusal alan, kamusal topluluk olarak bir araya toplanmış özel şahısların, kamu erkini, kamuoyu Önünde meşrulaştırmaya yöneldikleri bir forumdur” (Habermas, 1997: 90). Kamusal alan,

yurttaşların toplanma ve katılma özgürlüklerini kullandıkları ve bir kamusal bütünlük olarak bir arada günün sorunlarını, özellikle siyasal sorunlarını tartışmak üzere bir araya geldikleri her an kurulabilir.

Modern toplumların ölçeği, görelî olarak sınırlı sayıda küçük yurttaş gruplarının fiziksel olarak bir araya gelmesinden farklı bir sayısal bütünlüğün toplanmasına olanak tanımadığı için, kitle iletişim araçları kamusal alanın başlıca kurumlarından biri haline gelmiştir. Kamuoyunun biçimlendiği bu söylem aracılığıyla devlet politikası biçimlenmekte ve bir bütün olarak toplumsal gelişim sağlanmaktadır.

Habermas'ın, "Kamusal alanın yapısal dönüşümü" adlı eserinde dar anlamıyla kamusal otorite, yasa yapma ve şiddet kullanımının devlet erkine devredilmesi ve bunun devlet adına meşrulaştırılması anlamında, devlet sisteminin etkinliklerini ve devletle ilişkili bir anlam çağrıştırır hale dönüşmüştür. Bu yaklaşımda kamu, bu topluluğa ait olan tek tek bireylerin oluşturduğu kolektif bütünün genel adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu, bireysel olmayana işaret etmektedir. Kamusal alanın kendine özgü, tarihsel olarak benzeri olmayan bir aracı vardır bu araç toplumsal sağduyu veya kamusal akıl yürütmedir.

Tartışmak üzere bir araya gelmenin mekânları kafeler, klüpler ve salonlardır. Bu tartışmalar yazılı basın endüstrisinin gelişimiyle güçlenmiştir, ilk dönem gazete örnekleri, siyasal görüşlerin ifade edilmesi ve çeşitli enformasyonun aktarımı ile ilgilidir. Basın, devlet otoritesinin etkinlik ve uygulamalarına ilişkin; eleştirel siyasal tartışmaların ve yorumların temel forumu haline gelmiştir.

Bu tartışmaya malzeme oluşturan bilgi, enformasyon ve kültürel eserler, kamunun bilgisine açıktır. "Eserlere mal olarak ulaşabilen özel şahıslar, aralarındaki akılcı iletişimle, bu eserlerin anlamlarını konuşup tartışarak bunların örtüklüğünde gizli olan otoriter gücü ortaya çıkararak, kutsallık perdesini düşürürler" (Habermas, 1997: 107).

Kamusal alan, Habermas'ın yaklaşımında herkes için erişilebilir ve açık olan bir alandır. Mükün olduğunca çok sayıda birey tarafından erişilebilir bir forumu içerir ve değişik toplumsal deneyimlerin ifade edildiği ve paylaşıldığı bir alandır. Bu alanda çeşitli argümanlar ve bakış açıları, akılcı tartışma aracılığıyla paylaşılmaktadır. Bu, akılcı siyasal seçimin, yalnızca kamusal alanda, açık alternatiflerin tartışılmasıyla oluşacağına işaret etmektedir. Kamusal alanın en önemli sorumluluğu hükümet politikasının düzenli olarak gözden geçirilmesinin sağlanmasıdır. Bu kamusal alanın ilerici yanı, mutlak devleti sınırlandırmak ve denetlemek için özerk bir alanın yaratılmasıdır.

Yeni kitle iletişim teknolojileri, toplumsal sonuçları itibariyle kamusal alanın dönüşümünde etkili olan araçlardır. Habermas, Kamusal alanın yapısal dönüşümü adlı kitabında, tarihsel olarak sistematik bir kitle iletişim teorisi geliştirmiş ve bu çerçevede içinde ideolojinin kültürel rolünü incelemiştir. Göreli olarak küçük ölçekli, bağımsız basın gelişmesiyle birlikte harekete geçirilen bir iletişim ve tartışma alanı olarak burjuva kamusal alanı, içinde devlet otoritesinin tartışıldığı ve eleştirildiği ve kendisini bilgili ve akılcı bir kamu önünde ortaya koyan bir forum yaratmıştır. Kamusal alanın mevcudiyeti, özgür bir kamusal iletişimin varlığına dayanmaktadır. Kamusal iletişim, kamusal bilginin ortaya çıkmasını, iletilmesini ve etkililiğini sağlayacak belirli iletişim araçlarını gerektirmektedir. 18. yüzyılda ortaya çıkan kamusal alan tartışmaları; temel iletişim araçları olan gazeteler, dergiler ve kitaplar aracılığıyla yapılmaktadır (Habermas, 1997). 21. Yüzyılda da kamusal alanı temel iletişim aracı elektronik iletişimdir. 20. Yüzyılda kitle iletişim, devletin ve büyük ölçekli ticari kuruluşların müdahalesi ile oluşan kamusal alanı radikal bir biçimde dönüştürmüştür. Kamusal alan, refah devleti olarak tanımlanan devletin müdahaleci tutumları ve sözde kamusal karakter taşıyan endüstriyel kurumların genişleyen yapısı nedeniyle, aşamalı olarak eritilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, toplumsal alan

bireylerin rasyonel tartışmalarından, örgütlü çıkar gruplarının kaynakları paylaşma mücadelelerine dönüşmüş ve yeniden siyasallaşmıştır (Habermas, 1997: 255-308). Endüstriyel kapitalizmin ilerlemesi ve sosyal refah devletiyle birlikte oluşan kitle demokrasisi kamusal alanın çöküşünü de hazırlamıştır. Kapitalizmin artan çelişkileriyle birlikte devlet daha müdahaleci bir hal almış, kamusal ve özel alan arasındaki ayırım hem kültürel hem de siyasal anlamda dağılmıştır. Büyük örgütlenmeler ve çıkar grupları, devlet ile birlikte temel siyasal güçler haline gelmiş ve sonuçta kamusal alan yeniden feodalleşmiştir. Kitle iletişim araçlarının ticari bir faaliyet alanı haline gelmesi, kamusal iletişimin halkla ilişkiler, eğlence ve reklamcılığa dönüşmesine neden olmuş ve kamunun eleştirel işlevi ortadan kalkmıştır. Kamu parçalanarak toplumsal tutarlılığını kaybetmiştir. Kültür üreten bir kamudan, kültür tüketen bir kamuya dönüşmüştür (Habermas, 1997: 280).

Kamusallık ilkesinin işlev değişimi, bir alan olarak kamunun yapısının değişmesine dayanır, bu da onun en saygın kurumu olan basının dönüşümünde somutlaşır. Bir yandan basının ticarileşmesi ölçüsünde, mal dolaşımıyla kamusal topluluğun muaşeretindeki eşik düzlenir ve özel alan içerisinde kamusal alanla özel alan arasındaki açık sınır silinir. Diğer yandan da kurumların bağımsızlığının artık ancak belirli siyasal güvencelerle sağlanabilmesi ölçüsünde kamusal alan, özel alanın bir parçası olmaktan çıkar (Habermas, 1997: 309).

Kitle iletişim araçlarının ticarileşmesi, bu araçların amaç ve özelliklerini de radikal olarak değiştirmiştir. Eleştirel rasyonel tartışma için ayrıcalıklı bir forum olan önceki yapısı, kültürel tüketimin alanı haline gelmiş ve oluşan kamusal alan kültür endüstrisi tarafından kontrol edilen ve ön plana çıkarılan, sözde mahremiyetin taklitleri dünyası içine gömülmüştür. Gazete ve diğer ürünlerin içeriği "depolitize" bireye yönelik ve

duygulara hitap eder hale gelerek, satış kaygısıyla hareket etmeye başlamış, hem medya mesajlarının içerikleri hem de reklamlar aracılığıyla; okur ve izleyici, bir tüketici konumuna çekilmiştir. Habermas, elektronik iletişim araçlarının yazılı basından nispeten farklı olarak iletişimi biçimlendirdiğini değiştirdiğini, basının hiçbir zaman olamadığı kadar nüfuz edici olduğunu söylemektedir.

Kamusal topluluğun davranışı, karşılık verememenin baskısıyla başka bir biçime bürünmektedir. Yeni medyaların giderek çoğalan alıcı durumundaki muhataplarının tepkilerini, geleneksel medyaya rağmen törpülenmektedir. Geleneksel medya kamusal topluluğu dinleyen ve seyreden olarak büyülüyor, ama aynı zamanda reşit olmanın gerektirdiği mesafeyi, yani konuşma ve karşı çıkma şansını ortadan kaldırmaktadır (Habermas, 1997: 170). Habermas, kitle iletişim araçları, aracılığıyla yaratılan dünyanın yalnızca görünüşte kamusal olduğunu söylemektedir (Habermas, 1997: 295). Kamusal topluluk, kamunun çıkarlarını gözetmeyen uzmanlardan oluşan azınlıklar ile kamusal alıcı konumundaki yurttaşların oluşturduğu büyük kitle arasında bölünmüştür. Kamuda şeffaflıktan uzak iletişimin varlığı, toplumun kamusal meseleleri üzerinde etkin bir kamuoyu oluşumunu engellemektedir.

Geleneksel medyanın yayın teknikleri, sözde bir kamusal katılım duygusu yaratmıştır. Bu teknikler bir tüketici yerine birey olarak yurttaşa yönelerek, özel alandaki bireyin kanılarını kamusal hale getirmeye yardımcı olurken, bu sonucu da kendi sonuna dönüştürmüştür. Belirli çıkar grupları tarafından yönlendirilen kamuoyu ölçüm teknikleri; bireysel, siyasal prestijlerin ölçüm alanı haline gelmiştir. Burjuva kamusal alanı tıpkı feodal kralların kamusal gösterileri gibi, siyasal alanı bir tiyatro sahnesine, siyasal alandan uzaklaşmış kitlelerin rızasını düzenli olarak sağlamaya yönelik düzenlenmiş şovlara dönüşmüştür. Kamusal tartışma ve karar verme sürecinden uzaklaşmış kitle, siyasal parti

ve liderlerin medya aracılığıyla kendi program ve ilkelerini meşrulaştırarak rızalarını aradıkları düzenlenmiş bir kaynak haline gelmiştir (Habermas, 1997: 183).

Habermas'a göre, kitle iletişim araçları daha büyük bir alana yayılarak, kamusal alanı genişletmiş ve etkinliğini arttırmıştır. Ancak bu araçların büyümesi bireysel ya da kolektif olarak belirli özel çıkarların baskısını da getirmiştir (Habermas, 1997: 319). Kitle iletişim araçlarının kamusal hizmet faaliyetine dönüştüğü yolda, kamusal alan, ayrıcalıklı bir temsil olanağı bulan özel çıkarların etkisi altında bir değişime uğramaktadır.

Habermas, kamusal alan içinde konuşma ediminde bulunmanın, özel bireyler arasında statü farklılığını ortadan kaldıracağını ve etkileşimde bulunanların toplumsal eşitler olarak davranacağını söylemektedir. Nancy Fraser, gerçekte herkesin eşit kabul edilebilmesinin, konuşanlar arasındaki sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldıramayacağını belirtmektedir. Bu anlamda baskılanmış gruplar kendilerini ifade edecek bir alan bulamazlar. Daha da ötesi, kendi istekleri gelişmemiş olması nedeniyle baskı altına alınırlar.

Habermas'ın tarif ettiği kamusal alan, geç kapitalist demokrasilerde temsil, katılım ve eşitlik sorunlarını açıklamak için yeterli görülmemektedir. Habermas'ın analizinin çoğul ve birbiriyle rekabet halindeki kamusal alan fikrinden ziyade, tek, kapsayıcı bir kamusal alanı içerdiği anlayışı üzerinedir. Homojen olduğu varsayılan bir kamusal alan içinde, baskı altındaki grupların üyeleri kendi ihtiyaç ve arzularını ve bunları gerçekleştirecek stratejileri hayata geçirmekten alıkonulmaktadır. Örneğin, kadınlar, işçiler, gay ve lezbiyenler kendileri adına karşı bir söylem geliştirebilmek için alternatif alanlar oluşturmaya gereksinim duyarlar. Kamu kavramı, bunun içinde yer alanlar için fikir çoğulculuğunu içermelidir. Bu yolla kendi içsel farklılıkları açığa çıkabilecektir.

Üçüncü eleştiri noktası, kamusal söylemin ortak iyi ve çıkarlar çerçevesinde örgütlenmiş olması ve özel çıkarları sınırlandırmasına ilişkindir. Habermas'a göre kamusal tartışma sürecinde katılımcılar kendi öz kimlik ve çıkarlarını aramayı, kamunun kolektif ruhu için bir kenara bırakmalı, kolektif bir kamu kimliği içine girmelidir. Bu anlamda tartışma, önceden varsayılan ve herkes için ortak iyi olduğuna inanılan bir uzlaşma çerçevesinde olmalıdır. Bu kural katılımcıların neyin ortak iyi, neyin iyi olmadığına ilişkin yalnızca kendilerinin karar vermelerini bir kenarda bırakmaktadır. Demokratik kamusalılık, baskı altındaki ve azınlıkların geçmişte var olan ortak iyinin ne olduğu ve şimdi ne olması gerektiği yolundaki haklarını garanti etmek durumundadır.

Sınırlı devlet ve özgür kapitalizm, kamusal alan için gerekli olan sosyoekonomik eşitliği sağlamada yeterli değildir. Buna karşılık güçlü bir devlet içinde tartışma sürecinin politikaları belirlemede etkili olmadığını zayıf bir kamusal alan oluşturduğunu söyleyebiliriz. Thompson'a göre, kamusal alan, toplumun gözlediği, analiz ettiği ve tartışmasıyla oluşan konunun, meşruluğu üzerinde sürekli bir hegomonik mücadelenin alanıdır (Thompson, 2008: 125).

Habermas, medya kurumlarının; ticarileşmesi ve siyasal konuların sözde ticari tekniklerle ölçülebilir hale gelmesini, kamusal alanın çöküşünün birincil hazırlayıcısı olarak görmektedir. Ona göre medya, feodal krallıklar gibi modern siyaset alanını, parti ve liderlerin bir tür güvenlik aradıkları korunaklı bir alanda düzenlenmiş gösterilere dönüştürmektedir (Timisi, 2003: 67-69).

İletişim araçlarının gelişmesi, imaj ve mesajların üretilmesi ve yayılması için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Teknoloji, zaman ve mekân olarak birbirinden uzakta olan; ancak aynı izleme anını paylaşan insanlar için mesajları erişilebilir hale getirmiştir. Bu olanak, mesaj üreticilerine önceden tahmin edilemeyen bir üretme ve etkileme olanağı

vermiştir. Ancak aynı zamanda televizyon aracıyla, siyasal liderler büyük kalabalıkların önüne çıkarmanın yeni yöntemlerini bulmuş, mesajların algılanma biçimine müdahale yollarını azaltmıştır. Medya, yeni egemenlik biçimleri için, siyasal haklara dair farkındalık yaratmıştır. İletişim araçları, siyasal liderlerin daha iyi düzenlenmiş imaj ve söylevler vermelerini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda onlara kontrol edilemeyecek kadar geniş bir izleyici topluluğunun önüne çıkma sorumluluğu getirmiştir.

Geleneksel medyanın, ürettiği kamusal alanda eleştirel birey, kitle iletişim araçlarıyla birlikte pasif tüketiciler konumuna düşürülmüştür. Reklam ve pazarlama teknikleri sayesinde, katılım ve tartışma olmaksızın fabrikasyon olarak hazırlanan fikirlerin, medya aracılığıyla dolaşıma sokulması gündeme gelmiştir. Habermas'ın varsayımı, bireylere, kitle iletişim araçlarının pasif tüketicileri olarak davranıldığı için, bireylerin pasif tüketiciler haline gelmesi ve siyasal alandan uzaklaşmasıdır. Bugün iletişimin gerçekleştiği toplumsal ortam, enformasyon açısından oldukça zengindir ve bireyler enformasyona ulaşmada geçmişe göre daha fazla olanağa sahiptir. Siyasal kurumlar da kendi olumsuz politikalarını günışığına çıkaracak araçların varlığıyla daha fazla mücadele etmek zorundadırlar (Thompson, 2008: 116).

İletişim teknolojisindeki gelişmeler, kamusal alanın yapısını yalnızca iletişime konu olan mesajın kendisi açısından değil, aynı zamanda iletişim kurma biçimleri açısından da yakından etkilemiştir. Kitle iletişim araçlarının modern toplumların hem gelişmesinde, hem de bu toplumların biçimlenmesinde etkili olmuştur. Peters (1993)'de liberal söylem, özgür bir iletişim ortamının yurttaş demokrasisi için önemini vurgulamaktadır. Liberal iletişim yaklaşımının temelini, çeşitli kaynaklardan ve bakış açılarından gelen güvenilir enformasyon, güncel sorunlar üzerinde çeşitli fikirler ve kamuoyunun sağlıklı biçimlenmesinde yurttaşların siyasal katılımı oluşturmaktadır.

Yeni iletişim araçları, geleneksel medya araçlarına göre bazı yeni olumlu/olumsuz özelliklere sahiptir. Bunlar şunlardır: Güncel olaylara katımlı kolaylaştırmak, karşıt ya da aynı gruplar arasında fikir alışverişi, kolay ve ucuz bilgi alışverişi, ortak bilgi ve kolektif zekâyı geliştirmek. Demokrasiye karşı görüşlerin gelişme imkânı bulması. Hükümetlerin internet üzerindeki denetiminin arttırması, e-oylama, düşük maliyet-yüksek katılım, analiz ve ölçüm kolaylığı, güvenlik sorunu. Klasik seçim ritüeline ait sembollerin ortadan kalkması, e-yönetim, politik karar alma sürecine vatandaşların dâhil edilmesi, yöneticiler ve halk arasında daha etkili ve güçlü bir iletişim ve herkesin interneti kullanamamasından doğan dijital bölünmedir. Yeni iletişim teknolojilerinin getirdiği yeni olanaklar, hem siyaseti fiilen yürüten siyasi aktörleri hem de politikaların uygulandığı toplumu ve toplumsal grupları etkilemektedir. Bu bağlamda, politik partiler, yerel yönetimler ve temsilci adayları kendi web siteleri üzerinden varlıklarını ortaya koymaktadırlar. Bu varoluş, siyaset üretenlerin yeni iletişim teknolojilerini kullandığı örnekler iken; www.elections.com www.senat.fr www.politics.com www.speakout.com www.voter.com gibi, tartışma siteleri, politika tüketenlerin toplum ve toplumsal grupların aynı aracı kullanarak siyasal varlıklarını ortaya koyduğu iletişim alanını oluşturmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri, geleneksel medyaya oranla demokratik etkileşime daha çok imkân sağlayan özellikler taşımaktadır.

Gazeteler, liberal demokrasi kavramının gelişme sürecinde, Avrupa'da yayınlanmaya başlamıştır. Aslında Avrupa'da gazetelere öncülük eden haber kâğıtları, haber mektupları on dördüncü yüzyıldan itibaren yayınlanmışlardır. Haber kâğıtları, aristokrasinin yaşamı hakkında bilgi taşıma işlevi görürlerken, haber mektupları ise gelişmekte olan burjuvazinin ticari sorunlarının çözülmesine katkıda bulunmuşlardır. On yedinci yüzyıldan itibaren yayınlanan gazetenin insanoğluna hizmet vermeye devam

etmesi, demokrasi açısından önemli bir toplumsal gelişmedir. Ayrıca, gazetenin doğuşunda Avrupa'da sermaye birikiminin başlaması ve ticaretin gelişmesi etkili olmuştur. Yayınlanan ilk gazeteler, Orta Avrupa'da ticaretin 'geliştiği, nehir kenarındaki kentlerde insanlara belirli veya düzenli aralıklarla bilgi verme amacıyla yayınlanmışlardır (Tokgöz, 2006: 60-62).

İlk gazete 1609 yılında, bugünkü Almanya'da Bremen yakınlarında Augsburg'da yayınlanan Avis Relation Oder Zeitung'dur. Aynı yılda, bugünkü Fransa sınırları içinde bulunan Strazbourg'da Relation adlı başka bir gazete daha yayınlanmıştır. İlk gazetenin çıkmasında, yani gazeteciliğin başlamasında gözden uzak tutulmaması gerekense, gazeteciliğin Avrupa'da merkezi otoritenin hüküm sürdüğü mutlak monarşiler yerine; otoritenin dağınk olduğu, birliği zayıf olan, ticaretin gelişmesiyle ekonomik gücü artan kentlerde başlamasıdır.

Mutlak monarşilerin yayınlanan kitaplar ve gazeteler üzerinde uyguladıkları güçlü iktidar baskısı ve denetimin, hem yayıncılığın hem de gazeteciliğin gelişimine olumsuz etkide bulunduğunu söylemek gerekir. On yedinci yüzyıl kapanıp on sekizinci yüzyıla girildiğinde dünyada gazete çıkaran ülke sayısında artış görülürken gazeteler üzerinde denetimler sürmüştür.

On sekizinci yüzyılda, gazeteciliğin gelişim sürecini hızlandıran Avrupa'da aydınlanma hareketi ve Fransız Devrimi olurken, Fransız Devrimi ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı ile basın özgür olması gerektiği kabul görmüştür. Basın özgürlüğü ile düşünce özgürlüğü, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile Fransız İnsan Hakları Bildirgesi'ne yazılı olarak girmiştir. Gazeteciliğin kuramsal çerçevesini oluşturun düşünce ve fikir özgürlükleri yazılı hale gelmiştir. On sekizinci yüzyıl, aynı zamanda Avrupa'da iletişim açısından önemi yadsınmayacak olan kahvehaneler, salonlar, kamuoyu, kamusal alan gibi

oluşumların gündeme geldiği dönemdir. İngiltere’de kahvehaneler, Fransa’da ve Almanya’da salonlar önce edebi tartışmaların yapıldığı, sonraları ise siyasal konuşma ve tartışmanın geçtiği mekânlara dönüşmüştür. Hiç kuşkusuz, bu yaklaşımlarla birlikte, kamuoyu ve kamusal alan kavramlarının gelişmesinde gazetelerin, kitapların katkısı olmuştur.

On dokuzuncu yüzyıl ise gazeteciliğin ve gazetenin gelişmesi, kurumsallaşması bakımından, pek çok köklü değişikliği beraberinde getirmiştir. İngiltere’de başlayan endüstri devrimiyle bağlantılı olarak, enformasyon devrimiyle gazetecilik daha fazla özgürlük elde etmiş, bir meslek şekline dönüşmüş, okuyucu kitlesi kazanmıştır. Gazete seçkin bir yazı olmaktan çıkarak, her tabakadan haber yapan kitle gazetesi haline gelirken iletişim ve gazetecilikte gerçekleşen devrimlerle birlikte, gazete ve gazetecilik toplumda yerleşik bir kurum olmaya başlamıştır.

Habermas’a göre, gazetecilik artık, sadece yazı yazar kişilerin yaptıkları gazetecilikten çıkarak; çoklu medya ile gerçekleşen kamusal hizmet sunumuna yönelmiştir. Reklam, kamuoyunun bir işlevi olarak yerini alırken, reklam ekonomisi, mevcut yayın organlarına el koymakla kalmamakta, kendi medyasını yaratmaktadır. Halkla ilişkiler de reklamcılık gibi, pazar veya piyasa ilişkilerinde önemli yer tutarken adresi de kamuoyu olmaktadır. Kamuoyu araştırmaları ise, yurttaş eğilimlerinin ölçülmesini beraberinde getirmektedir (Tokgöz, 2006: 164)

V.7 İnternet ve Kamuoyu

Kamuoyu kavramı, günlük kullanımda çok sayıda bireyden oluşan toplulukların ortak kanılarını açıklamak için kullanılan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu şekliyle kamuoyu kavramına bakıldığında, kitlenin kanaatiyle

eşanlamlı olduğu görülür. Türk Dil Kurumu güncel sözlükte, “kamuoyu, bir sorun üzerinde halkın düşüncesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2000).

Kamuoyu, siyaset bilincileri, sosyologları ve sosyal psikologları ilgilendiren bir kavramdır. Özellikle on dokuzuncu yüzyılın sonundan ve yirminci yüzyılın başından itibaren gündeme gelmiştir. Kamuoyunu tanımlama çabaları, kuramcıların ilgi alanlarına göre farklılık göstermektedir. Üzerinde uzlaşılan bir kamuoyu tanımı vermek güçtür.

Kamuoyu kelime anlamı itibariyle, kamu ve oy kelimelerinin birleşiminden oluşur. Sözlük anlamıyla bir ülkedeki halkın tümünü ifade eder. Sosyolojik anlamdaysa grup kelimesi ile eşanlamlı olarak kullanılır. Burada ifade edilen grup, aynı konu üzerinde dikkatleri toplanmış, bu konuyla ilgili fikir ayrılığı gösteren ve tartışan, mesafeli ilişkili bir gruptur. Ortak menfaat ya da ilgileri olan, bu menfaat ve ilgileri nedeniyle temas halinde bulunan, fakat dağınıklıkları, fizikî ayrılıkları sebebiyle aralarında bir mesafenin bulunduğu bireylerdir. Gündem daima değiştiği ve çeşitli olduğu için bunlarla ilgilenecek halk grupları da çeşitlidir ve değişir. Grup; ancak tartışmalı bir konu ile ortaya çıktığına göre organize bir şekil ve yapıya sahip değildir; tam anlamıyla bir "biz" duygusuna da sahip değildir. Bu noktada baskı gruplarından ayrılır. Böylece kamu, genişliği ve üye sayısı gündeme göre değişen şekilsiz bir gruptur.

Oy kelimesi ise sözlük anlamıyla bir tercihi belirtmektedir. Kamuoyu kelimesinin içinde; rasyonel, kesin, pozitif bilgiye dayanan bir fikirden ziyade, tartışmalı bir konuda ifade edilen görüşler kanaatler bulunmaktadır. Oy, belirli somut bir sorun etrafında, grubun çoğunluğu tarafından desteklenen, benimsenen kanaat olarak tanımlanabilir.

Buradan kamuoyunun kelime anlamı "halkın kanaatleri" olarak ortaya çıkmaktadır, eski dilde, bu kelimenin karşılığı olarak "efkâr-ı umumiye" veya "halk efkârı"

deyimi kullanılmaktaydı. Nitekim kelimenin yabancı dillerdeki karşılığı da bu şekildedir. İngilizcede public opinion, Almandada öffentliche meinung, Fransızcada opinion publique, tam da bu anlamları vermektedir.

Kamuoyu geniş anlamda, halkı ilgilendiren belli bir konuda belli bir zamandaki genel yargıyı yahut ortak kanaatleri ifade eder. Dar anlamda ise toplumu ilgilendiren ve etkileyen konularda bireylerin sahip oldukları görüş ve kanaatlerin toplamıdır. Kamuoyu başlangıçta her çeşit karşıt görüş, inanış, kararlar ve arzular yığındır. Bu çeşitlilik içinde her konuda, vatandaşlar tarafından açıkça benimsenen ve savunulan belli bir fikir doğuncaya kadar, tartışma ve birleşme aşaması yer alır. Bireysel görüşlerden farkı da burada ortaya çıkmaktadır; bireysel amaç ve faydadan toplumsal amaç ve faydaya geçiş vardır. Bu sayede halkın çoğu tarafından benimsenecek olan görüş, kamuoyunu oluşturmaktadır. Kamuoyu hâkim kanaattir ve içinde değişik fikirleri, karşıt görüş kararsız ve hatta ilgisiz insanları barındırmaktadır.

Bir başka görüşe göre kamuoyu, etkileme arzusu taşıyan görüşün ifadesidir; kamuoyu asla atıl ve pasif duramaz, daima aktiftir. Kamuoyu herhangi bir gruba dâhil bireylerin birbirleri üzerinde karşılıklı etkileşimlerinden doğar. Grubun kanaati statik değildir; tartışmaya yeni unsurlar girdikçe genişlemeye açıktır. Kamuoyu, belirli zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen önemli sayıdaki insanın birleşmiş kanaatlerinin siyasi iktidarı belirli bir oranda etkileyecek güç şeklinde ifade edilebilir.

Kamuoyu terimi, herkesin aynı şekilde tavır takındığı ortak bir görüş ve hareket tarzı anlamına gelir; ancak bütün insanların üzerinde anlaştığı bir konu bulmak imkânsızdır. Bu yüzden bir sorunun varlığı, üzerinde tartışmayı da getirecektir. Bu tartışma süreciyle, konu üzerinde ortak bir yaklaşım benimsenecek; ortak yaklaşım olmasa bile hâkim bir kanaat doğacaktır. Siyasetin demokratik bir süreç olarak, genelde açık ve

saydam bir şekilde yapılması gerekir. Demokrasi kuramı bireyin önceliğini vurgulasa bile, siyasal süreçler bireylerin, yöneticilerini seçmek bakımından birlikte hareket etmelerini gerektirmektedir. Bir başka deyişle, toplumsal düzeyde bireyin siyasal tercihi ve siyasal görüşü, halkın bütünü bakımından kamuoyuna eklenmelidir.

Kamuoyu incelemesinde, halkın dinamik doğasının olduğu görülmektedir. Bir insan birçok konuyla ilgili olabilir ve birçok kuruluşa üye olabilir. Bir konunun varlığı, o konuyla ilgili bir grubu doğuracaktır. Bu gruplar her zaman aynı kişilerden oluşmazlar. Bu yüzden kamuoyu; konuya göre değişik zamanlarda değişik insan gruplarından oluşur; dinamiktir. Bu gruplar tartışılan konunun kabulü veya reddi için harekete geçmeyi de göze alırlar. Kamuoyu bir konuyla ilgili insanların kanaatlerinin toplanmasını ifade eder. Kanaatlerin ifade edilmesi, yani açığa vurulması kamuoyu için olmazsa olmaz şarttır. Kanaatler ifade edilmezse ne kadar güçlü olursa olsun kamunun bir parçası haline gelemez, etkili olamaz. İfade etme, konunun tartışılması ve ortak bir kanaat belirlenmesi için de gereklidir. Kanaatlerin ifade edilmesi şu öğelere bağlı olabilir. İçsel faktörler; insanın fikirlerini açıklayacak motivasyona sahip olması, içinde bulunduğu ortam; yaşanılan ortamın baskıcı ya da fikir açıklanabilir ortam olmaması, İletişim kaynaklarının yetersizliği ve sınırlılığı kamuoyunun niteliğini etkiler.

Bir iletişim aracı olarak internetin, demokratik kamuoyu yaratma potansiyeli geleneksel medyaya göre daha yüksektir. Geleneksel iletişim araçları dikey bir yapılanmaya dayalıdır. Geleneksel kitle iletişim araçlarında mesaj üretimi, belirli bir merkezden kitle olarak tanımlanan heterojen toplumsal kesimlere doğrusal bir yolla iletilir. Mesajın üretilmesinde kitle belirleyici olmadığı gibi, geri beslemede bu aracın sunduğu teknoloji yeterli olmamaktadır. Kitlenin herhangi bir iletişim kanalına yönelik geri beslemesi yine başka bir iletişim kanalına ihtiyaç duymaktadır. İnternet ise mesaj üretimi

ve mesaj alımı arasındaki akışkanlığı arttırmıştır. Bu özelliği ile internet teknolojisinin daha iyi örgütlenmiş kamuoyu yaratma potansiyeli taşıdığını söyleyebiliriz. Karşılıklı etkileşime dayalı iletişim süreci teknik olarak şöyle işlemektedir:

1. Noktadan noktaya iletişim: Tek bir kullanıcı, tek bir alıcıya mesaj gönderilebilmesidir.
2. Noktadan çok-noktaya: Tek bir kullanıcının mesajını belirli sayıdaki alıcıya göndermesi (örn. elektronik posta listeleri) ya da mesajın birden çok alıcıya gönderilmesini sağlayan bir uygulamadır.
3. Noktadan sunucuya: Tek bir kullanıcı sunucuya bir mesaj gönderir. Sunucu bu mesajı diğer kullanıcıların ulaşabileceği formda yayınlamaktadır.
4. Noktadan servis sağlayıcı: Kullanıcının servis sağlayıcıya gönderdiği mesaj bu servis sağlayıcıyla ilişkili olan belirli bir grup kullanıcıya gönderilmektedir.
5. Sunucu-geniş-yayıncılık: Bir servis sağlayıcı, mesajları diğer kullanıcılara açık olarak saklar. Kullanıcı enformasyona anonim olarak erişebilmektedir. Bir Web sitesi bunun için bir örnektir.
6. Sunucu-dar-yayıncılık: Bir servis sağlayıcı enformasyonu yalnızca belirli bir gruba açık kılmaktadır.

İnternet iletişimi; enformasyonun metin, ses, grafik, imaj, video gibi birden çok iletişim biçiminin bir araya getirilmesiyle işleyen bir süreçtir. Yerel, ulusal ve uluslararası erişim olanaklarını sağlayan, bu anlamda zaman ve mekânla sınırlı olmayan küresel bir iletişim biçimidir. Bu özellikleri interneti; yalnızca mesaj üreten, toplayan ve dağıtan bir teknoloji olmaktan çıkarmakta, bireyden-bireye, bireyden-gruba, gruptan-gruba, gruptan-bireye etkileşimlere olanak tanıyan bir toplumsal iletişim ortamı haline sokmaktadır.

Aşağıda ayrıntılı olarak belirtildiği gibi, interneti diğer araçlarla karşılaştırdığımızda şu özellikleri öne çıkarmaktadır: İnternet; bireysel, grup ve çoklu

iletişimi bir arada barındırmaktadır. Yayıncılık için düşük tamamlanmış maliyet ve düşük marjinalmaliyet yaratmaktadır. Düşük maliyetli, küresel, metin temelli, kişilerarası iletişime izin vermektedir.

Şekil 4: İletişim Araçlarının Karşılaştırılması.

Araç	Alıcı	Zaman	Etkileşim Alan		Hız	Biçim	Maliyet
Kişilerarası							
Diyalog	1-1	Eş Zamanlı	Tam	Yerel	Hızlı	Görsel/işitsel	Düşük
Mektup	1-1	Eş Zamansız	Yok	Küresel	Yavaş	Metin	Düşük
Telefon	1-1	Eş Zamanlı	Tam	Küresel	Hızlı	İşitsel	Düşük
Yayın							
Radyo	1-Çok	Eş zamanlı	Kısmi	Bölgesel	Hızlı	işitsel	Düşük
Televizyon	1-Çok	Eş zamanlı	Kısmi	Küresel	Hızlı	Gör/işit	Düşük
İnternet							
E-Posta	1-1	Eş zamansız	Kısmi	Küresel	Hızlı	Metin	Düşük
Tartışma List	1-Çok	Eş zamansız	Kısmi	Küresel	Hızlı	Metin	Düşük
Web	1-Çok	Eş zamansız	Yok	Küresel	Hızlı	Çoklu	Düşük
Chat	Çok-Çok	Eş zamanlı	Var	Küresel	Hızlı	Metin	Düşük
Haber Grup.	Çok-Çok	Eş zamansız	Kısmi	Küresel	Hızlı	Metin	Düşük
Sanal Konfs.	Çok-Çok	Eş zamansız	Var	Küresel	Hızlı	Gör/işit/metin	Düşük

Kaynak: (Bonchek, 1997: 10' dan Akt. Timisi, 2003: 126)

İnternet, geleneksel iletişim araçlarıyla kıyaslandığında iletişim sürecini yüz yüze iletişim türüne yaklaştırdığı görülmektedir. Gazetede görmeye, radyoda duymaya, televizyonda görmeye ve duymaya yönelik mesaj üretimi varken; internette, bu duyulara hitap etme yanında anlık olarak geri bildirim imkânı bulunmaktadır. Bu yeni olanakları şöyle de açıklayabiliriz. Duyusal güvenilirlik: Mesaj sisteminin yazılı karşılıklı değişime dayanan biçimi kişilere, televizyondan göze ve kulağa ve kitle iletişiminden daha az

duyusal olarak güvenilir niteliklere sahiptir. Coğrafi yayılım: Hem uydu bağlantısına dayalı kitle iletişimi hem de uzak iletişim coğrafi yayılım açısından benzer potansiyellere sahiptir. Geri beslemenin niteliği: Geri beslemenin hızı uzak iletişimde, kişilerarası iletişimin anlık oluşu dikkate alındığında daha yavaştır. Uzak iletişimde, kitle iletişiminin tersine diyaloglar birbirini takip eder; ancak kişilerarası iletişimde olduğu gibi anlık gerçekleşmez (Marcus, 1996: 154). Kişilerarası iletişimin ve kitle iletişiminin belli bir zamanla sınırlandırılmışlığının tersine uzak iletişim zamanla sınırlı değildir, mesaja tepki bir kaç dakika sonra ya da günlerce sonra gösterilebilmektedir (Rice, 1984: 86).

Potansiyel etkileşim, iletişimci ve iletişime giren arasında rol değişimine olanak sağlamakta, ilişkiyi karşılıklı hale sokmakta, yazılı iletişimi güçlendirmek üzere sözel olmayan grafikler kullanılabilir. Video tekst mesajları ve internet mesajları üzerine yapılan araştırmalar bu mesajların şaşırtıcı bir biçimde kişisel ve sosyo-duyusal içerikler taşıdığını, bunun da bu sistemlerin etkileşimci potansiyelini ortaya koyduğunu göstermektedir (Rice, 1984: 39). Kontrolde potansiyel eşitlik: Uzak iletişim tarzı, kişilerarası iletişimde olduğu kadar kontrolde eşitlik olanağı sunmaktadır (Timisi, 2003: 128). İçeriğin niteliği: Uzak iletişim, kişilerarası iletişime benzer olarak (tamamıyla eşit düzeyde değil) çok farklı ve kişileştirilmiş içeriğe izin vermektedir. Bu özellik kitle iletişiminde yoktur. Donanımın güvenilirliği: Bu kritere dayanılarak yapılan tartışmalar; bilgisayara dayalı uzaktan iletişimde donanımın güvenilirlik oranının, kitle iletişiminden daha fazla olduğu üzerine dayanmaktadır. Yazılımın güvenilirliği: Genel kamunun kullanımı için tasarlanmış olan herhangi bir uzaktan iletişim biçimi, asgari düzeyde bir bilgisayar bilgisinin varlığını gerektirmektedir. Bu özelliği, bu iletişim biçiminin yaygınlaşmasında engelleyici bir unsurdur (Timisi, 2003: 129).

Kamuoyunun oluşması için insan sayısı, önemlidir. Birisinin komşusunun dini hakkındaki görüşleri kamuya ait bir mesele değildir; ama o insanın din eğitimi hakkındaki görüşleri kamu meselesidir. Çoğunluğun görüşleri kanaat sahipleri etkileyebilir ve insan sayısı hızla bir tarafa doğru kayabilir. Kamuoyunun belirlenmesinde genel olarak en etkili unsur topluluktur, fakat bazen azınlık kanaatleri o kadar yerleşmiş ve sağlam olur ki sayısal çoğunluğu aşarak kamuoyunu belirleyebilir.

Kamuoyu sadece gruba hâkim olan kanaatlerin kapsamını ve yoğunluğu değil; aynı zamanda bu kanaatlerin oluşum sürecini de içerir. İlk olarak bir kanaatin oluşabilmesi için belirli bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Bu süreç kamu oyu üyelerinin karşılıklı bilgi alışverişinde bulunduğu, karşılıklı tartışmalarla bilgilenme içerisinde geçen bir süreçtir. Kamuoyunun ortaya çıkma amaçlarından biride seçimler aracılığıyla hükümetleri denetlemek, şekillendirmek ve en azından onun geçemeyeceği sınırlar çizmektir. Bütün bunlar bireysel ya da toplumsal amaçlar veya çıkarlar doğrultusunda olabilir.

Kamuoyunu, millî kamuoyu, milletlerarası kamuoyu, bölgesel kamuoyu ve dünya kamuoyu diye ayırabiliriz. Millî kamuoyu bir ülkenin siyasi sınırları içindeki vatandaşların oluşturduğu kamuoyudur. Bölgesel kamuoyu bir ülkenin belli bir parçası için kullanılabileceği gibi aynı coğrafi bölgedeki ülkelerin oluşturduğu bölge için de kullanılabilir. Burada asıl önemli olan bölgedeki ortak özelliklerden dolayı insanların aynı şekilde düşünmeleri ve ortak değerleri paylaşmalarıdır. Dünya kamuoyu ise daha karmaşık bir yapıya sahiptir ve ortaya çıkabilmesi için tüm dünyayı ilgilendiren küresel bir sorun olmalıdır. Kamuoyunun açık ve gizli kamuoyu biçimleri vardır. Sınırlamalara maruz kalan görüşlerin rahatça açıklanabilmesi durumunda açık kamuoyu söz konusudur. Çeşitli nedenlerle açıklanamayan fikirlerin, fısıltı halinde gizli olarak yayılması durumunda gizli kamuoyu ortaya çıkar. Kamuoyunun oluşma şartları, fikirlerin özgürce tartışılabildiği,

ifade edilebildiği bir ortam gerektirir. Bu ancak demokratik yönetimlerde mümkündür. İnsanlar asgarî müşterekler etrafında birleşmiş olmalıdırlar. Birbirlerine taban zıt ve çatışan gruplar arasında ortak kamuoyunun oluşmasını beklemek imkânsızdır. İnsanların belli bir sosyal, kültürel ve ekonomik seviyeye ulaşmış olmaları gereklidir. Temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan insanlar, sorunlar hakkında bağımsız düşüncelere sahip olamazlar.

İletişim araçlarına erişim ve kullanımı yaygın ve sınırsız olmalıdır. Haberleşme özgürlüğü olmalıdır. Dışarıdan gelen etkilere açık olmakla beraber, rasyonel bir şekilde davranacak bir topluluk olmalıdır. İnsanların yaşayış biçimleri ve örgütlenme yapıları serbest etkileşime müsait olmalıdır. Aşiret, dinî cemaatler veya tarikatlar gibi kapalı gruplarının güçlü olması, buna karşılık sosyal gruplaşmaların ve sivil örgütlenmelerin zayıf olması, kamuoyunun oluşmasını engeller. Kuvvetli bir haberleşme ve ulaştırma şebekesi kurarak çeşitli dinlerden, kültürlerden haber alabilen Roma, senato görüşmelerinin tutanaklarını halka açıklıyordu. Kamuoyu oluşma sürecinde en önemli dönüm noktaları ise Rönesans reform hareketleri, Fransız ihtilali ve Sanayi devrimi, kitap sayısının artması ve fikirlerin yayılması papalığa karşı reformcuların başkaldırısı, ferdin ön plana çıkması hızla gelişmesi kamuoyunun canlanmasında önemli rol oynamıştır. Bu gelişme süreci içinde insanlar siyasette yepyeni fikirlerle karşılaşmış ve yönetimlerin meşruiyetini sorgular hale gelmişlerdir. Yönetimlerin halka dayanması ve herkesin ortaya çıkmasını sağlamış ve halk tebaa statüsünden belli hakları ve sorumlulukları olan vatandaş statüsü kazanmış kamuoyu işte bu noktadan sonra ortaya çıkmış; vatandaşların görüşleri önem kazanmıştır. Sanayi devriminin gelişmesi ve yeni düşüncelerin daha geniş kitlelerine yayılması, daha çok sayıda insanın tartışmalara katılmasıyla kamuoyu, gittikçe önem kazanmış ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve çeşitlenmesi ile bugün süreç daha yoğun devam etmektedir.

V.8 Kamuoyu ve Demokrasi

Günümüzde demokrasiler başta olmak üzere, tüm rejimler için kamuoyunun önemi büyüktür. Bir rejimde kamuoyuna verilen önem bir anlamda halka verilen değeri dile getirir; halkın görüşlerine ne kadar önem veriliyorsa halka da o kadar önem veriliyordur. Kamuoyunun önemi, etkisinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Mahatma Gandhi, şiddete başvurmayan sade protesto gösterileri ile bir kamuoyu yaratmış ve halkı Hindistan bağımsızlığı için seferber edebilmiştir. Demokrasilerde yalnız hükümetler değil tüm siyasî aktörler kamuoyuna karşı hassastırlar ve tutumlarını kamuoyunun tepkisine göre belirlemektedirler.

Demokratik anlayışa göre her güç, kaynağını halktan ve kamuoyundan alır. Halk desteğini sağlayamayan her teşebbüs başarısız olmaya mahkûmdur. Günümüz demokrasileri temsili demokrasiler olduğu için halkın doğrudan yönetime katılmasından söz etmek mümkün değildir. Halk ancak belirli aralıklarla sandık başına giderek yönetime gelecek temsilcilerini seçer; kendini temsil etmek üzere benzer görüşleri paylaştığını düşündüğü insanları tercih eder. Siyasi partiler de iki seçim arasında kamuoyu oluşturarak onları etkilemeye çalışır. Seçimler yönetimi doğrudan belirleme, kamuoyu ise yönetimi dolaylı etkileme aracıdır. Seçimlerin belirli aralıklarla yapılmasına rağmen kamuoyu süreklidir. Kamuoyu vasıtasıyla insanlar, hükümetin istedikleri yönde karar vermesini sağlayamazlar bile, onun geçemeyeceği sınırlar çizerler ve bir denetim baskısı oluştururlar.

Kamuoyunun oluşma sürecinde görüşler, tartışma aşamasından bir kararın oluşmasına kadar geçen sürede çeşitli etkilerin, keskin görüşlerin törpülenmesini sağlar ve artık çoğunluğun görüşü diğer gruplar tarafından kabul edilmese bile, saygı duyulan bir bütün haline gelir. Burada yine de çoğunluğun görüşlerinin etkin olamadığı durumlar

olabilir. Bunun nedeni azınlıktaki bir grubun etkinliğidir. Bir azınlıktaki grup, inançla bir görüşe sahip çıkıp iyi örgütlenmiş ve belirli amaçları taşıyorsa çoğunluğun görüşüne baskın gelip kamuoyuna egemen olabilir. Burada kamuoyunu, kendisini etkin olarak duyuran kanaat olarak görmek doğru olacaktır. İfade edilmeyen görüşler kamuoyunun bir parçası olmadığı gibi bir öneme de sahip değildir. Bu yüzden insanlar görüşlerinin bilinmesi için ifade özgürlüğüne sahip olmalı ve taleplerini çeşitli şekillerde ifade edebilmelidirler. Böylece, insanlar kendi görüşlerine yakın gruplara katılarak görüşlerini ifade ederken hem sosyalleşir hem de ihtiyaçlarını daha kolay karşılar, oluşan etkilere de grup olarak direnirler. Böylece, bireylerin ezilmesinin veya çeşitli çekincelerle görüşlerini ifade etmemelerinin de önüne geçilmiş olur;

Kamusallığın yapısal dönüşümü adlı kitabında Habermas, on sekizinci yüzyılda Avrupa’da kamunun kendini kamuoyunun taşıyıcısı olarak nasıl örgütlediğini, düşünce ve kanaatlerin nasıl dolaşıma girdiğini tartışarak, hem özel ekonomik çıkarların hem de devletin bağımsız burjuva kamusal alanının kurulduğunu ileri sürer. Ayrıca, kamusal alanın dayandığı özel alan ile kamusal alan ayrımının burjuva kamusal alanının, devlet ve toplum arasında konumlanmış olmasına karşın, hep özel alanın bir parçası olduğunu savunmaktadır (Tokgöz, 2008: 15).

Toplumsal güçler, kamu otoritesinin işlevlerini yüklenmeye başlayınca toplumun bir tür “yeniden feodalleşmesi” söz konusu olmuştur. Bu durum ise devletin toplumsallaşmasına eşlik eden, toplumun devletleşmesi gibi karşılıklı bir süreçtir. Böylece devlet ile toplum ayrımına dayanan burjuva kamusal alanı temelinden sarsılmıştır (Habermas, 1997: 142). Habermas’a göre, yirminci yüzyılın ortasında “gazeteler, dergiler, radyo ve televizyonlar kamusal olan araçlardır” ve kitle iletişim araçlarıyla şekil verilen dünya yalnızca görünüşte bir kamusal alandır. Burjuva kamu alanının yapıları

değiştirdiğinden, siyasal işlevleri de değişmiştir (Habermas, 1997: 171). Siyasal partiler, kamuoyunu medya teknikleriyle güdüp yönlendirerek, biçimlendirmiş görüşler arasında değil, parti liderleri arasında bir seçim yapmaya zorlamıştır.

Kamusal alanda, gösteri ya da güdüp yönlendirme bakımından kamusal kanaatler üretilmeye başlanmıştır. Böylece, 17. yüzyılın sonunda eşitlikçi kamusal alan ortaya çıkardığı kamuoyunun yerini, 20. yüzyıl refah devletinde konunun tartışılmadan birey ve gruplara benimsetilmesiyle oluşan bir kamusal alan ortaya çıkardığı kamu almıştır. Bu ise dar kamu görüşü değil, kamu olmayanın görüşüdür (Habermas, 1997: 222). Habermas, kamusal alanla her şeyden önce toplumsal yaşamda kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturabileceği bir alanı kastetmektedir. Kamuoyu, bağımsız eşit bireylerin katıldıkları, kimsenin dışlanmadığı, mantıksal eleştirel bir tartışma ortamında gelişir. Kamuoyu, söyleme dayanan ve sonunda oydaşmaya varılan bir süreçtir. Kamusal alan, hem özel ekonomik çıkarlardan; hem de kamu otoritesinden özerk konuşma ve tartışma etkinliğinin alanı olarak ortaya çıkar (Habermas, 1997, 13; Tokgöz, 2008: 153).

Habermas, kamusal alan değerlendirmesinde kitle iletişimine ilişkin şunları söylemektedir. İletişim kuramının dört evresi vardır, insan bilgisi, evrensel yararcılık, iletişimsel eylem ve eleştirel kuram. İnsan bilgisinde insanların iş, etkileşim ve güç iktidar olarak üç temel yönelimini tartışırken, evrensel yararcılık, dilin genel ve evrensel yanlarını inceleme üzerinde durur. İletişimsel eylem dünyası ise doğru ve meşruların oluşturduğu, ideal ve işlevsel bir dünyadır (Alemdar, Erdoğan, 2003, 419-422). İktidar ve üretim ilişkileri, enformasyon iletmekle kalmaz, siyasal anlamı da iletirler.

Habermas'ın kuramının eleştirel içeriği, aslında, ileri endüstri toplumlarındaki yurttaşların yaşamlarını biçimlendiren çarpıtılmış iletişimin çözümlenmesine odaklanmaktadır (Tokgöz, 2008: 153). Eleştirel iletişim kuramının eksenini bir yanda

bürokratik ve demokratik olmayan kapitalist kurumların insanı yetersizleştiren iletişim gücüyle; diğer yandan da demokratik siyasal eleştirinin karşılıklı anlamamanın ve özü belirlenmiş uzlaşmanın, kolektif yerleştirici gücü, arasındaki çelişki oluşturmaktadır. Bu bakımdan, siyasal olarak güçsüzleştirici iletişim çarpıtmaları, siyasal eşyalardır, doğal zorunluluklar değildir. Böylelikle, verili bir devlet yapısıyla, üretim ilişkilerinin işlev gördüğü incelikli biçimleri ortaya koyan deneysel bir siyasal çözümlemenin yolunu açmaktadır.

Ayrıca Habermas, çarpıtılmış iletişimin sonuçlarını sadece kişisel düzeyde değil, toplumsal ve siyasal ekonomik yapılar düzeyinde de değerlendirmektedir. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı, “Çarpıtılmış olan nedir?” sorusuna cevap aramaya yöneliktir. Buna karşılık, eleştirel iletişim kuramı, mevcut siyasal, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin gerçekte çarpıtılmış iletişim olarak nasıl işlediğine, ayrıca güven ve rızayı nasıl manipüle ettiğini vurgulamaktadır (Forrester, 2005: 285).

Schiller, 1973'te Zihin yönlendirenler adlı kitabında vurguladığı gibi bilgi endüstrisi çokuluslu şirketlerin Amerikan devletiyle iç içe geçmiş olan çıkarlarını artırmak bakımından “zihin yönlendirmeyi” kendine hedef olarak seçmiş bulunmaktadır. Zihin yönlendirmenin özellikle, ulusal düzeydeki siyasal yaşamda daha da belirgin olduğunun önemine değinen Schiller, kamuoyu araştırmalarının, pazar ekonomisi kurallarına bağlanan geçim endüstrisi haline geldiğini vurgulamaktadır. Bilgi endüstrisini düzenleyen güç, ulus devletidir. Ulus devleti, çokuluslu şirketlerin çıkarlarına hizmet ve bekçilik etmek için yeniden donanmış, enformasyon teknolojileri ile iletişim uzmanları ise yeniden donanım için yeni bir güç kaynağı olarak iş görmektedirler.

Schiller, “kamuoyu araştırmaları demokrasiye hizmet etmemiştir, tam tersine zararı dokunmuştur” derken, kamuoyu araştırmaları için isteklerin ve finansal desteklerin

ordu, endüstri, üniversite üçlüsünden geldiğini, elde edilen bilgilerin Amerikan devletinin karlarını sağlamlaştırma bakımından kullanıldığına dikkat çekmektedir. Diğer bir nokta ise kamuoyu araştırma şirketlerinden başlayarak, diğer Amerikan medya şirketlerinin dünya düzeyinde yaygınlaştıklarını, ABD'nin yayılcı politikalarının diğer ülkelerden gelen gereksinimini karşıladıklarını, dile getirmektedir (Schiller, 1993: 192). Bu görüşleriyle Schiller, küresel ekonomi ile kültürel emperyalizmi, tartışmaya açmıştır. Schiller'in kullandığı anlamda kültürel emperyalizmini iletişimde, kültürel emperyalizmin genel emperyalist sistemin bir alt seti olarak ele almak gerekir. Kendi başına özgür bir karaktere sahip değildir; kültürel ve ekonomik alanlar birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde beraberdir. Kültürel çıktı olarak nitelenen her şey zamanda, ideolojiktir ve sistemin çıkarına hizmettir (Alemdar ve Erdoğan, 2011: 265).

Chomsky ve Herman'ın propaganda modeline göre, haberler ayrıntılı analiz edildiğinde, haberlerin birbirleriyle ilişkili ve birbirlerini destekleyen beş süzgeçten geçtiği söylenebilir. İşlenmemiş haberlerin anılan süzgeçlerden geçtikten sonra uygun olanlarının yayımlanmak için bırakıldığına değinen Chomsky ve Herman, “süzgecin neyin haber değerinde olduğunu belirlediğini, süzgeçten geçerek oluşan ve akan enformasyonun, medya profesyonelleri bakımından nesnel olarak”, nitelendirildiğini vurgulamaktadırlar.

Herman ve Chomsky, aynı zamanda, Amerikan medya örgütlenmesi üzerinde durarak, şirket oligopollerini şeklinde örgütlenen Amerikan medya şirketlerini, kapitalist demokrasinin doğal bir sonucu olarak görmektedirler. Medyanın ana görevlerinin en önemlisinin propaganda olduğunu vurgulayarak, medyanın görevleri; eğlendirme, bilgilendirme, haber verme, toplumun örgütlü yapılarının insanları bütünleştirecek değerlerini, inançlarını ve davranış kurallarını işlemektir, şeklinde yorumlamaktadırlar. Demokrasi içinde, “medyayı ayrıcalıklı kesimleri halkın kavrayışı ve katılım tehdidinden

koruyan uyanık bekçiler” şeklinde niteleyen Chomsky ve Herman, uluslararası sömürü düzeninde, ABD’nin oynadığı etkin rolü, haber medyasının bağımlılığını görünür hale getirerek duyurduklarını söylemektedirler (Alemdar Erdoğan, 2003, 346; Köker, 1998: 55).

David Morley ise izleyicilerin, alımlama biçimlerindeki medya tüketiminin ev içi bağlamı, toplumsal mekân ve zaman ilişkileri çerçevesinde öne çıkarmaktadır. Bu işaret etme biçimiyle, ev içi ile siyasal kamusal alanlar arasındaki eklemlemede medyanın rolünün çözümlenmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Morley ve Robins, 1991: 144).

Kamuoyu kavramının ikinci ögesi olan “oy” ise tartışmalı bir konuda ifade edilen kamu düşüncesi anlamını içinde barındırmaktadır. Bu kavramın gelişimi aynen “kamu”nun gelişmesiyle paralellik göstermektedir. On dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru, Kara Avrupa’ında, ulusal birliklerin kurulmasıyla birlikte, ulus devlet kitle demokrasisine dayalı hale gelmiştir. Halkın egemenliği fikri benimsenirken; halkın kanaati ve düşünceleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Böylelikle, “oy” kavramının bugünkü anlamına ulaştığı söylenebilir (Bektaş, 1996: 49).

Siyaset kuramcıları, kamuoyunu ya tamamı ya da üyelerinin büyük bir bölümü belirli bir konu üzerinde fikir sahibi olduğu için bireyin siyasal veya dinsel inançları onun kanaatlerini oluşturduğundan incelemeye değer bulurlar.

Elizabeth Noelle-Neumann, insanların gerçekte nasıl fikir edindiklerine, mesajları nasıl algıladıklarına ve bunları nasıl demlendirip, başkalarına nasıl ilettiklerine ilişkin olan yanılsamasının karşısına bambaşka bir gerçeklik koymaktadır. Ampirik sosyal psikolojinin ve iletişim bilimlerinin ancak onlarca yıl sonra, aşama aşama ortaya koyduğu bulguları Neuman, kafamızdaki resimleri, medyanın oluşturduğu gerçeklik inandığımız sahte dünyada yer alırken, insanlar medyanın kendileri üzerindeki etkilerinin bilincinde değildiler. Muhabirlerin haber seçerken kullandıkları haber seçme kurallarında tek

yönlülük bulunmaktadır. Haber değeri olgusunda vurgulanan diğer bir nokta ise farklı anlayışa sahip insanların aynı olayı farklı gözlerle görmeleridir. Bu amaçla kalıp yargılara değinirken, bireylerin seçiciliğinin sonuçları, gerçekliğin basitleştirilmiş resmi, insanlar için gerçekliği, kafamızın içindeki gerçeklik şeklinde özetlemektedir.

Niklas Luhmann da toplumdaki uzlaşmaların nasıl oluştuğunu, iletişim kurabilmek ve eylemde bulunabilmek için karmaşanın nasıl azaltılması gerektiğini, açıklar. İnsanların ilgisi kısa ömürlüdür ve güçlü rekabet karşısında insanlar ya da konular bir araya sıkışmak durumundadırlar. Medya; rekabeti başka alanlara, saf dışı etmek için sahte tezler, sahte yenilikler yaratmaktadır (Neuman, 1998: 175).

Habermas'a göre, kamuoyu 18. yüz yılda oluşmaya başlamış bir kavramdır. Kamuoyu, tarafsız bölge olarak nitelenebilecek ve içinde kamu yararını etkileyebilecek her türlü bilgiye erişimin sağlandığı, özgür tartışmanın devlet tarafından denetim altına alınmadığı ve kamusal tartışmalara katılan herkesin bu tartışmayı eşit konumlarda sürdürdüğü bir kamusal alan içerisinde toplumun gelişiminin nasıl bir seyir izleyeceğini, akılcı tartışma süreçleri aracılığıyla ortaklaşa belirlerler. Bu da hükümet politikalarını biçimlendirir. Medya bu süreçte, kamusal bir tartışma arenası haline gelerek ve birey olarak yurttaşları kamuoyunu biçimlendirmede bir kamusal organ halinde, yeniden kurar (Curran, 1997: 185).

Kamuoyu siyasal dizgenin toplumdaki yalıtılmış olduğunun farkına vardı artık; partiler, seçilen kimseleri siyaset üreten siyasal işletmeler olarak görüyor, seçilen kimselerde partileri, reklam kampanyaları üreten iletişim işletmeleri olarak görüyor, hatta bu kampanyalardan birinin iletişim danışmanın parti adayına, yöneticisine, dönüşmesi sık görülen bir durumdur (Touraine, 2000: 316).

Her toplumun bir iletişim sistemi vardır ve bu sistem, demokratik toplumun sinir sistemidir ve toplumun iletişim trafiğini oluşturur. Toplumsal iletişim trafiğinin büyük bir bölümü, içlerinde medyanın, posta ve telekomünikasyon ağlarının bulunduğu kamusal iletişim kanalları aracılığıyla işler. Bunlar toplumsal iletişim sisteminin kalbini oluşturur. Fakat bir toplumdaki iletişim sistemi, teknik araçlardan daha fazlasını içerir. Yasal, ekonomik, yönetsel, siyasal ve etik ilkeler de iletişim sürecini şekillendirir ve böylelikle toplumsal iletişim sisteminin parçaları haline gelir. Geçmişte kara parçaları, nehirler ya da denizler üzerinden gerçekleştirilen iletişim; kralların ve imparatorların ya da devletlerin ve küresel imparatorlukların iktidarının temel parçaları olarak kabul edilirdi. Ticaret yolları; devlet politikalarının, diplomasinin ve savaşın en önemli unsuruydu. En büyük ilgi, ticaret ve iletişimin fiziksel imkânlarına, yani yollara, köprülere ve suyollarına gösteriliyordu. Orta Çağdan modern döneme geçiş sürecinde yöneticiler, toplumsal iletişime, iletilen mesajın kendisine özellikle kilisenin ya da devletin yerleşmiş otoritesine karşı bir tehdit söz konusu ise güçlü bir ilgi geliştirdiler. Matbaanın on beşinci yüzyılda icat edilmesi ve yeni bilimsel, siyasal ve dinsel fikirlerin yayılmasındaki rolü, iletişim politikalarının ilk formlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu politikalar genellikle, yasaklayıcı önlemler ve basılı belgelerin içeriklerinin devletçe denetlenmesi biçiminde tezahür etmiştir. Yöneticilerin basılı materyalleri denetleme çabaları, yepyeni bir iletişim aracı olarak matbaanın devrimci potansiyelinin kavrandığı anlamına geliyordu. Nihayetinde, bu baskıcı ve sınırlayıcı politika, zamanla çökecektir. Özellikle gazeteler, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda hem siyasal partiler ve hükümetler, hem de ticaret ve sanayi için toplumsal iletişimin önemli araçları haline geldiler. Sosyolog Albert Schäffle, gazete aracını; dönemin bilim anlayışına uygun olarak, toplumun sinir hücreleri, sinirler ve sinir merkezlerinden oluşan insan bedenine benzeterek açıklamıştır. Basın, toplumsal sinir

sisteminin önemli bir parçası olarak gösterilirken, başka kuramcılar basına toplumun ‘vicdani’ olarak yaklaşmışlardır. Modern iletişim sistemi, yönetici merkezle çevre arasında enformasyonu iletir, karmaşık ve birbirine bağımlı toplumsal alt sistemlerin eşgüdümünü kolaylaştırır, toplumun arşivi ve kolektif belleği olarak işlev görürler.

Sistem kuramında, medya ve diğer iletişim kanalları, hükümetin ve diğer kurumların uyguladıkları toplumsal denetim için vazgeçilmez araçlar olarak görülmektedir. Sistem kuramı, çağdaş sosyal bilimler tarafından eskimiş bulunsa da iletişimin ve enformasyonun toplumun refahı için neden önemli olduğuna ve henüz adı konulmadan yıllar boyunca neden hükümet politikasının ve düzenlemenin konusu olduğuna açıklık getirmektedir.

Kamusal iletişim, sadece çok katmanlı olduğu için değil, farklı toplumsal işlevlere hizmet etmesi nedeniyle de karmaşık bir sistemdir. Her kamusal iletişim sisteminin, üsttekinin bir alttakine bağımlı olduğu üç katmanı vardır. Bunların ilki, iletişimi teknolojik olarak olanaklı kılan kabloların, vericilerin, uyduların, elektronik otobanların bulunduğu iletişim altyapısı katmanı vardır. İkinci olarak, mesajların dağıtımıyla ilgili katman vardır. Bu katmanda; yayıncılar, kablo şirketleri, elektronik yayıncılar ve telekomünikasyon şirketleri mesajların dağıtılması ve değiş tokuşuyla ilişkili hizmetleri verirler. Üçüncü olarak, kamusal iletişim sisteminde bütün yapının nüvesini oluşturan enformasyon ve iletişim hizmetleri katmanını, içerik ve iletişim hizmetlerini görürüz. Bu katmanda, vatandaşlara ve tüketicilere kamusal iletişim hizmetleri haber, enformasyon, kültürel içerik, eğlence sunulur; vatandaşlar, örgütler, şirketler ve kurumlar telefon, internet, e-posta yoluyla etkileşime geçerler. Toplumsal bir perspektiften bakıldığında, genel olarak kamusal iletişim; siyasal, toplumsal ve ekonomik işlevleri yerine getirir.

Toplumsal iletişimin siyasal işlevi, açık ve demokratik bir toplum için ilkesel bir koşul, en büyük değer, olarak görülür ve iletişim özgürlüğü kavramıyla ilintilidir. Sola Pool'un, 'Özgürlük Teknolojileri' (1983) adlı klasik hale gelmiş kitabında da vurguladığı gibi medya, çok önemli bir toplumsal role sahiptir. Özgürlük teknolojileri terimi, toplumun kullandığı iletişim araçlarına gönderme yapar. İletişim araçları; eğlence, para kazanma, vb. gibi çeşitli amaçlar için kullanılabilir, fakat Pool, iletişim araçlarını toplumda özgürlüğü oluşturan bütün teknolojilerin üstüne koyar. Özgürlük teknolojileri terimi; medyanın, demokrasiye ve düşüncelerin demokratik gelişimine katkısını ima eder.

Sosyo-kültürel ve ekonomik işlev, siyasal işlev ne kadar önemli olursa olsun, birçok toplumsal iletişim biçiminin siyasetle pek ilgisi yoktur. İnsanların birbirleriyle ilişkiye geçtikleri her durumda; enformasyon, dilek, fikir ve kavram alışverişi söz konusu olur. Toplumsal gruplar ve kuşaklar arasındaki etkileşim ve kültürel değiş tokuştan oluşan iletişimin sosyo-kültürel işlevi, toplumsal tutumu sağlar ve geniş bir alana yayılır.

Sosyo-kültürel hayatın tüm kurumsal alanları; eğitim, sanat, serbest zaman, spor, din ve bilim kendilerine has iletişim talepleriyle var olurlar. Modern iş dünyası, 24 saat borsa, enformasyon sistemlerinin sağladığı büyük ve kesintisiz veri transferi olmaksızın, var olamaz. Toplumsal enformasyon sistemi, giderek daha fazla oranda mal ve hizmetin üretim ve satışı sağlayan bir üretim aracı, dolayısıyla refahın, iş olanaklarının ve toplumsal faydanın artmasında önemli bir faktör haline gelmiştir.

Medya ve demokrasi ilişkisi incelendiğinde, medyanın siyasal işlevleri günümüzde her toplumda, kitle iletişim araçlarıyla sıkı bir ilişki içindedir. Medya; hükümetlerle vatandaşlar, politikacılarla seçmenler, siyasal seçkinler ile siyasal zemin arasındaki başlıca bağlantıdır (Dahrendorf, 1974). Siyasal partilerle vatandaşlar arasında bir aracı olan medya, demokrasilerde üç farklı işlevi yerine getirir. Bunların ilki

enformasyon işlevidir: Medya; vatandaşları, siyasalar, siyasa önerileri ve siyasaları yürürlüğe koyma ile, bunlara eşlik eden diğer konular hakkında bilgilendirir. İkinci olarak medya, hükümetleri siyasal partileri halkın sorunları hakkında bilgilendirmek suretiyle ifade işlevini yerine getirir. Bu işlev temel olarak enformasyonun toplumdan hükümete aktarılmasıyla ilgilidir ve demokrasinin siyasal sınırlarını tanımlar. Medyanın üçüncü işlevi olan eleştirel işlev, bir öncekiyle bağlantılıdır: Medya, özellikle siyasi analiz ve arka plan bilgisi verirken; hükümet politikalarını, hükümetin bunların oluşumu sırasında takındığı tavrı ve uygulama biçimlerini, eleştirir.

Siyasal seçkinler ile siyasal zemin arasındaki medya, haklar garanti edildiğinde, toplumda düşüncenin demokratik bir şekilde oluşmasına önemli oranda katkıda bulunabilir. Medyaya gönderme yaptığımızda öncelikle, basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü ya da daha genel anlamda temel iletişim özgürlüğü anlaşılır.

İletişim özgürlüğü demokratik bir devlette temel bir haktır. Temel haklar insan onurundan kaynaklanan evrensel insan haklarıdır: Temel haklar, devletin hiçbir zaman vatandaşların ellerinden alamayacağı haklardır. Temel haklar için önemli bir başlangıç noktası, herkesin devletle çatışmaya girmeden, doğru olduğunu düşündüğü şeyi yapmakta özgür olacağı alanların olmasıdır: Vatandaşlar için devletten bağımsız bir alan bulunmalıdır. Vatandaşların temel hakları uğruna mücadele verilen ilk temel hak, İngiltere’de 1215, İngiltere Magna Carta (Latince, Büyük Sözleşme), İngiliz Kralı John’un belli başlı baronlara imtiyaz tanıdığını beyan eden yazılı sözleşmedir. Bu imtiyaz sözleşmesi, kralın ve baronların karşılıklı hak ve yükümlülüklerini karara bağlamıştır. Başlıca hükümleri şunlardır: Yasalar kral için de bağlayıcıdır. Kral, yasal dayanağı olmadan keyfi vergi toplayamaz. Parlamentodaki ifade özgürlüğü, parlamento dışı güçlerce engellenemez ve sorgulanamaz. Temel hakların tarihi, insan hakları evrensel bildirgesinin

birinci maddesinde şöyle yazmaktadır: İnsan haklarının birinci maddesi, bütün insanlar özgür; onur ve haklar bakımından eşit doğar. Akıl ve vicdan sahibidir, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar. Evrensel bildirge tarihte ilk kez, nerede yaşarsa yaşasın her insanın bir dünya vatandaşı olarak kullanabileceği hakları olduğunu ilan etmiştir.

Temmuz 1776'da ilan edilen ABD Bağımsızlık bildirgesi, bütün insanların eşit yaratıldıklarını; yaratıcıları tarafından onlara; hayat, özgürlük ve mutluluğu arama hakkı gibi geri alnamaz bazı haklar içermektedir. Bu hakları korumak için yönetme yetkisini, yönetilenlerin rızasından alan hükümetler, meşru iktidarlar, kurulmuştur. 1787'de Amerikan Anayasası, dünyadaki ilk yazılı anayasa olması nedeniyle diğer tüm anayasalara kaynaklık etmiştir. En temel unsurları şunlardır: Rousseau'yu takiben halk egemenliği, Montesquieu'yu takiben güçler ayrılığı ve Locke'u takiben yasal idare. 1789, Fransa İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinde Amerikan Anayasasından esinlenmiştir. Temel unsurları şunlardır: Halk egemenliği, inanç özgürlüğü, mülkiyet dokunulmazlığı.

Basın özgürlüğü, temel haklar bir anda ortaya çıkmamıştır. Basın özgürlüğü için, hakların krallardan, kiliseden ve iktidarda olan diğer kurum ve kişilerden alınması gerekmiştir. Basın özgürlüğü, iktidardakiler tarafından en tehditkâr özgürlük olarak kabul ediliyordu, çünkü matbaa, insanların ilk defa geniş bir okur kitlesine ulaşmasını sağlamıştı (McQuail, 2000: 19). Milton (1644) de "bana, bütün özgürlüklerden daha çok, vicdana uygun bir şekilde özgürce bilme, ifade etme ve tartışma özgürlüğünü verin..." demektedir.

İletişim özgürlüğü, üçüncü kişiler tarafından kontrol edilmeyen iletişim mesajlarını yaymak veya yaymamak, almak veya almamak yetenekleri olarak tanımlanabilir. İletişim özgürlüğü, hem gönderici hem de alıcıya ait bir haktır; hem konuşmacı hem de dinleyici, hem yazar hem de okur demokratik bir devlette özgür iletişim

hakkına sahiptir. Diğer taraftan, iletişim özgürlüğü belli bir iletişim aracına, belli bir ortama ya da bir iletişim teknolojisine bağlı değildir. Bu özgürlük iki ya da daha fazla kişinin arasındaki konuşma, mektuplar, kitaplar, gazeteler, televizyon ve internet için de geçerlidir. Demokrasilerde her iki eylem de kimsenin denetiminden geçmeksizin serbestçe gerçekleştirilir.

Franklin D. Roosevelt, her vatandaş için geçerli olacak şu dört özgürlüğü garanti altına alan bir savaş sonrası toplumu savunmaktaydı: Konuşma ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, refah ve güvenlik. Enformasyon özgürlüğü 1946 BM kararlarında şöyle tanımlanmıştır: Enformasyon özgürlüğü; hiçbir engelle karşılaşmaksızın, herhangi bir yerde ve her yerde haber toplama, yayma ve yayınlama özgürlüğünü ifade eder.

Demokrasi, politikaya tüm üyelerin katılımını gerektirdiğinden, politik konularda bilgilenmeleri gerektiğinden, medya olmadan sağlam bir demokrasi de olamaz. Medya için iletişim özgürlüğünü, basın özgürlüğünü, yayın özgürlüğünü ve internet özgürlüğünü, garanti altına alan bir toplum, bu garantileri sağlayabilmek için basın, yayıncılar ve internet için olumlu koşullar yaratmaya çalışmalıdır.

Özgürlüğe ilişkin haklar konusunda, “negatif özgürlük” le örneğin sansürden; “pozitif özgürlük” bir şeye yönelik özgürlük bir şey yapma ya da yapmama özgürlüğü, arasında bir ayrım yapılmaktadır. İletişim haklarının tarihsel gelişimi göstermektedir ki, önceleri kilise ve devlet gibi kurulu güçlere karşı bir savunma unsuru olarak olumsuz özgürlüğe vurgu yapılırken, geçtiğimiz on yıllar içinde özellikle Avrupa Birliği’nde vatandaşların toplumsal iletişime katılabilmeleri için, olumlu özgürlüğe vurgu yapılmıştır.

Doğru bir liberal duruş, bir kişinin özgürlüğünün diğerinin özgürlüğüne müdahale edildiği yerde bittiğini söyler. Hiçbir toplumda haklar, temel haklar bile sınırsız

değildir. Parlamentolar, söz ve basın özgürlüğünü kısıtlayan hiçbir yasa çıkaramaz. Temel hakların sınırlandırılması hakkındaki tartışma artık klasikleşmiştir. Özgürlüklerin sınırlandırılması, özgürlük düşüncesiyle de bağlantılıdır, yaygın bir deyişin de söylediği gibi, “ellerinizi hareket ettirebilmeniz komşunuzun burnuna olan mesafeyle sınırlıdır”. Bir yargıç olan Holmes bunu şöyle ifade etmektedir. “Konuşma özgürlüğünün en sıkı şekilde korunması bile, kalabalık bir tiyatro salonunda 'yangın var' diye bağırarak ve paniğe yol açan bir adamın korunmasını sağlamayacaktır". Bu kararlar yargıç, açık ve mevcut tehlikenin konuşma özgürlüğünü geri dönülemez bir şekilde sınırlayabileceğini onaylamıştır. Bu karar bundan sonra birçok ülkede ortak bakış açısı haline geldi. Platon (M.Ö. 428-347), Demokratik bir yönetimde vatandaşların çoğunluğunun, tiranlığı demokrasiye yeğleyecek kadar aşırı bir karar alıp alamayacaklarını sorguluyordu. Bu durum özgürlüğün paradoksu olarak bilinmektedir: Sınırlanmamış özgürlük, özgürlüğün tersine yol açabilir. Çoğunluğun gem vurulmamış özgürlüğü, çoğunluğun azınlık üzerinde diktatörlük kurmasına yol açabilir.

Popper, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu paradoksu şöyle tanımladı: Hoşgörü paradoksu, “Sınırsız hoşgörü, hoşgörünün yok olmasına yol açacaktır. Eğer sınırsız hoşgörüyü hoşgörüsüz olanlara da gösterirsek, eğer hoşgörülü bir toplumu; hoşgörüsüzlerin saldırısından korumaya hazır değilsek, o zaman hoşgörülüler ve onlarla birlikte hoşgörü, yok olur” (Popper, 1962: 265). Neyse ki, çağdaş Avrupa yasası “özgürlüğün düşmanlarına özgürlük tanınmaz” ilkesini benimsemektedir.

Gördüğümüz gibi çeşitlilik terimi ile onun muadilleri olan farklılık ve çeşitliliğin uzun bir tarihi vardır. Sokrates ile başlayıp Mill'in siyasal kuramı ve Popper'in bilim felsefesi günümüze kadar devam eden bir gelenektir. Özgürlüğün yanında çeşitliliğin de 19. Yüzyıldan beri bilinen şekliyle, liberal demokrasinin vatandaşları türlü görüş açıları

ve çıkarlara dayanarak çoğunluğun iktidarı için mücadele etmesi, özgürlüğün karakteristiğidir. Çeşitlilik; insanlar, şeyler, fikirler ve görüşler arasındaki farklılığa ve ayrıma gönderme yapar. Çeşitlilik yalnızca demokrasiyle değil, giderek daha çeşitli ve ayrışık hale gelen ve vatandaşların farklılığının bir erdem olduğu modern topluma doğru evrilen modernite ile de bağlantılı geniş bir terimdir. 20. Yüzyılın toplumsal-siyasal düşüncesinde çeşitlilik kavramının çekiciliği; ekonomik iktidar, teknoloji ve bürokrasinin homojenleştirici gücüne karşı mücadeleden, komünizm ve nasyonal sosyalizm gibi totaliter ve otoriter rejimlere duyulan nefretten de beslenmiştir.

Medya çeşitliliğinin önemi uzun bir süre önce, mesela 19. yüzyılın özgürlükçü basın kuramında tanınıp uygulanmaya başlandı. Çeşitlilik, "iletişim siyasasının temel ilkesi" olarak tanımlanmaktadır. Vatandaşlar, hükümet ve basın arasındaki ilişkiye dair söz konusu liberal kuram; vatandaşların akılcı bir yolla siyasal yargılara varabileceklerini ve akılcı tercihler yapabileceklerini varsayar (Napoli, 1999: 7). Akılcı birey, söz konusu bilgi kendi görüşlerine ters olsa bile, bilgiye açıktır. Doğal olarak herkesin siyasal anlamda, akılcı birey idealine ulaşması mümkün değildir. Ancak liberal basın kuramına göre medyanın; vatandaşların siyasal olarak, akılcı yargılara varmalarını sağlamak gibi bir görevi yoktur. Bu bağlamda liberal basın kuramı, medyada görüşlerinin serbest mücadelesine gönderme yapmakta ve bunun bir şeyin doğru olup olmadığından emin olmanın tek yolu olduğunu söylemektedir. Bunlar şu kavramla da ilintilidir. "Karşılıklı hoşgörü ve çeşitli görüşlerin karşılaştırılması sayesinde en akılcı görünen görüş ön plana çıkar ve genel kabul görür".

Demokrasilerde medyadan beklenen, toplumsal çeşitliliği ifade etmesi, koruması ve beslemesidir. Yansıtma sürecinde medya, toplumda var olan tercihleri

mümkün olduğunca çok yansıtır. Yansıtmacı medya çeşitliliği için ölçüt, toplumsal çeşitliliklerdir. Yansıtma, medyanın halkın sesi olduğunu gösterir.

Diğer taraftan toplumda yalnızca küçük bir azınlık varsa yansıtma, görece dar bir pazara hizmet veren çok sayıda küçük medya kuruluşundan oluşacaktır. Yansıtma, hâkim toplumsal ilişkileri temsil eden bir çoğunluğa, açıklık ise toplumdaki farklı hareketler arasındaki azami idealist rekabete dayanır. Açıklık, küçük azınlıklar da dâhil olmak üzere medyaya eşit erişimi savunurken, yansıtma büyüklük ve çoğunluğa rağbet eder.

Liberal kuramdaki kamusal anlayışı çelişkilidir. Bu anlayış, siyasal eşitlik haklarının bütün toplumsal sınıfları kapsayacak şekilde yaygınlaşması, bizzat bu sınıflı toplum içinde gerçekleşmektedir. Ayrıca genişletilmiş kamusal, özel mülk sahiplerinden oluşan kamusal topluluğun kamuoyunu egemen kılmak için uğraşırken dayandığı temel ortadan kalkması sonucunu doğurur, görüşünü ileri sürmektedir (Habermas, 1997, 237).

Habermas sosyalistlerin, burjuva kamusal fikrinin dayandığı temel başka bir temele dayandırılması gerektiğini söylerken; liberallerin siyasal işlevli kamusal fikrinin genel olarak dayandığı doğal temsil koşullarını kuşkulu kılmak için, vesile olarak kullandıklarını dile getirmektedir (Tokgöz, 2006: 221).

V.9 İnternette İfade Özgürlüğü ve İçerik Denetimi

Demokrasi teorilerinde kamusal konuşmanın içeriğine, kısıtlama konulup konulmaması ve konulacaksa bunun düzeyi konusunda, fikir birliği yoktur. Bazıları faşist ve ırkçı kavramların, konuşma özgürlüğünün ödemesi gereken bedellerden birisi olduğunu; bazıları ise bu söylemin demokratik söylemin normatif öncüllerini ortadan kaldırdığını ve sansüre ya da düzenlemeye tabi kılınması gerektiğini söylemektedirler. Demokratik sansür sorunu sürüp giden bir tartışmadır. İnternet bu tartışmaları yarıda keserek tartışmada

özgürlükçü konumu ön plana çıkarmıştır. İnternetin en güçlü yanı bilginin özgürce akışına imkân vermesidir. Siyasi otoritelerin, interneti denetleme isteklerine karşılık; mesaj kaynaklarının, mesajın biçiminin, âdemi-merkezi, küresel ve yatay iletişime açık olması interneti ifade özgürlüğüne izin veren bir iletişim ortamı konumuna sokmaktadır. Küresel demokratik toplum olmak isteyenler, açık şeffâf toplum olmaya zorlanacaklardır. Buna göre internet ifade özgürlüğü ve insan hakları kavramını derinlemesine dönüştürecek ve demokrasinin yayılmasına katkıda bulunacaktır.

İnternette ifade özgürlüğü ya da mesajların özgür akışı, iki yaklaşım içinde ele alınmaktadır. İnternet mesajlarını özel mülkiyet konusu olduğu ve kesinlikle denetlenemeyeceğini savunan liberal yaklaşıma karşılık; mesajların kamusal olduğu ve belli durumlarda denetlenmesi gerektiğini savunan, hükümet ve güvenlik kuruluşlarının muhafazakâr tutumlarıdır. Denetleme çabalarına karşı; internet kullanıcıları, denetime karşı; karşı denetim, biçimleri geliştirmektedirler. Mesajların gizlenerek dolaşıma sokulması bunu bir örneğidir. Örneğin Almanya'da Nazi amblemi ve Holocaust'un inkârı yasaktır. Ancak Alman Neo-Nazileri kodlanmış mesajlara dayalı, ticari olarak elde edilebilen programlar kullanarak bu yasak mesaj ve sembolleri internet üzerinden kamusal dolaşıma sokmaktadırlar. Otoriteler bu şebekeleri bütünüyle yasaklayacak olanağa sahip değildir (Timisi, 2003: 196-197).

V.10 İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Kontrol

İletişim ağları, enformasyon ve bilgi taşıyıcıları olarak toplumsal örgütlenme üzerinde büyük bir etkiye sahiptirler. Bilginin mekân üzerinde yayılması iktidarın niteliğini belirleyen önemli bir faktördür. Yüz yüze iletişim sözlü kültürlerde hayati önemdeydi, yazı yüz yüze olmayan insanlar arasında iletişime imkân sağlamış ve büyük imparatorluklar, geniş topraklarını bu sayede bir arada tutulabilmiştir. Yazı insan belleğinden daha

güvenlidir. Yazıyla başlayan dönemde, sözlü kültürden demokratik ruhani, küçük ölçekli bir toplumdaki uzaklaşmıştır. Bilgi üzerinde kurulan kontrol, iletişim araçları üzerinde kurulan kontrole birdir. Matbaa ve basım endüstrisinin gelişmesi, gazetelerin kitleleri kucaklamasıyla, ulusçuluk güçlenmiştir. Matbaayla birlikte kâğıt, ulusal dilin ve milliyetçiliğin gelişmesine katkı yaparken; alfabenin basım endüstrisiyle birleşmesi okuryazarlığın yükselmesi, reklamcılık ve ticaretin gelişmesine neden olmuştur (Timisi, 2003: 44). İletişimde yaşanan her yeni gelişme, toplumsal yapıda da bir dönüşüme, değişime neden olmuştur. Basılı kültürün gelişmesiyle insan duyuları giderek parçalandı ve uzmanlaştı. Alfabenin keşfi tıpkı tekerleğin keşfi gibi mekânın karmaşık organik karşılıklı ilişkisini tek bir mekânda sınırlandırmıştır. Fonetik alfabe, sözlü kültürde var olduğu biçimiyle bütün duyuların kullanımını yalnızca görsel koda dönüştürmüştür. Kitap kültürü bireyciliğin teknolojisidir. Basım bireycilik aracılığıyla ulusal tekbiçimciliğin kültürel kaynağını oluşturmuştur (Timisi, 2003: 47-48). McLuhan elektronik iletişim araçlarının, sözlü araçların kültürünü taşıdığını söyleyerek; dikkati basılı iletişim araçlarından kültürün yeniden demokratikleştirilmesini sağlayacak olan elektronik araçlara, çekmektedir. Elektronik medya, âdemi-merkezleştirici bir fiziksel ve toplumsal etkiye sahiptir. McLuhan'a göre, elektronik çağın ayırt edici özelliği, enformasyonun artan orandaki önemidir. Enformasyon yaşamsal bir meta haline gelirken aynı zamanda metalar da artan oranda enformasyon halini almaktadır.

İletişim teknolojileri geliştikçe, toplumsal kontrol başlangıçta artacaktır. Tarihsel ve coğrafi faktörlerle birlikte iletişim teknolojilerinin modernizmle ilişkisini kuran düşünürlerin başında Harold Innis gelmektedir. Innis'in çalışmaları, ekonomik ve politik bir yaklaşım içinden, yeni iletişim teknolojilerinin demokratik potansiyelini anlamak açısından önemli ipuçlarına sahiptir. Innis, iletişim ağlarının enformasyon ve bilginin

taşıyıcıları olmaları anlamında önemli olduğunu; ancak aynı zamanda toplumsal örgütlenme biçimleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olduklarını savunmaktadır (Timisi, 2003: 42).

Bir iletişim aracı, bilginin mekân ve zaman üzerinde yayılmasında önemli etkilere sahiptir. Bilginin zaman ve mekân üzerinde yayılması iktidarın niteliğini belirleyen önemli bir faktördür. İletişimin tüm biçimlerinin hem birbirine göre hem de mekân ve zamanla ilişkili olarak içkin bir “görelilik” ya da “yanlılık” taşıdığını belirtmektedir. Innis, modern Batı tarihinin, iletişimdeki yanlılığın ve matbaa üzerine temellenen bilgi üzerindeki tekelin tarihi olduğunu söylemektedir. Sözlü ve el yazması gelenek, tarihsel süreç içinde matbaa ve elektronik kaynakların mekân üzerindeki yanlılığıyla yer değiştirmektedir (Innis, 1951: 33).

Innis, siyasal örgütlenmede, iletişim teknolojilerini dikkate alarak iki boyutun önemini tartışmaktadır. Bir yanda örgütlerin var olduğu zaman uzunluğu, diğer yanda kontrol edebildikleri mekânsal sınırlar. Bu varoluş, toplumların demokratik yapısını büyük ölçüde belirlemektedir. Basılı kelimeler ve elektrik gibi hafif ve taşınabilir olan araçlar, sınırlar üzerinde yayılmayı ve kontrolü sağlamış ve aynı zamanda tüketimciğin, egemenliğin ve teknokrasinin yayılmasını kolaylaştırmıştır.

Yazı, tarihin somut olarak kaydedilmesini mümkün kılarak zamanı bağlamaktadır. Innis’e göre, antik devletlerde taş, parşömen ya da kil üzerine olsun yazının kullanımı zaman içinde yurttaşları birbirine bağlamıştır. Geçmiş işlemlerin ve kuralların kaydedilmiş ayrıntıları, insan belleğinden daha güvenilirdir. Matbaa, fikirlerin yaygın dağıtılmasını kolaylaştırmak suretiyle zamanın bağlanmasına katkıda bulunmuştur. Yazılı metinler sayesinde artık siyasi alan genişletilebilmiştir. Ancak Innis; yazının, sözlü kültürün egemen olduğu dönemlerin demokratik, ruhani, insani ve küçük ölçekli bir

toplumsal yaşamdan uzaklaşmayla eş anlamlı hale geldiğini söylemektedir. Matbaacılık ve sonrasında kitap kültürü; modern demokratik yönetimin gelişmesini, laik kültürü, yeni bilimsel, edebi ve siyasal elitleri doğurarak, soyut devletin din üzerindeki gücünü yükseltmiştir.

Bilgi üzerindeki tekel, iletişim araçları üzerindeki tekelleşmeyi doğurmuştur. Basın endüstrisinin gelişimi ve gazetelerin kitleleri kapsayıcılığı ile birlikte ortaya çıkan tekelleşme, aynı zamanda bir egemenlik biçimi olarak milliyetçiliğin yükselişini de sağlamıştır (İnnis, 1986: 168). İletişim araçları üzerine yoğunlaşmak uygarlığın kültürel gelişiminde bir yanlılığı ortaya koymaktadır. Herhangi bir ikinci iletişim ortamının sürece girişi, birinci üzerine bir yanlılık koymakta ve egemenliğin büyümesinde uygun koşulları yaratmaktadır. Bizans imparatorluğunun gelişiminde papirüs, siyasal örgütlenmeyi; parşömen dini örgütlenmeyi yaratmıştır. Parşömenin Batı kültürüne girişi dinsel örgütlenme doğrultusunda bir eğilim yaratırken, kâğıdın yaygınlaşması, siyasal örgütlenmeyi sağlamıştır.

Kitap, basılı kelimelerin uzmanlaşmış bir alanı olarak, gazeteler ise haberin paylaşımını mekân boyunca dağılımını sağladığı için, milliyetçiliğin temeli olarak dilin konumunu güçlendirmiş, siyasal kontrolün tekeli zayıflatan bir işleve neden olmuştur. Bu noktada, İnnis; siyasal, dinsel egemenlik yanında gazetelerin haber üzerinde yarattığı tekelleşmeden kaynaklanan ticari üretkenlik egemenliğini ortaya koymaktadır. Günlük basının ticari alana olan bağlantısı, siyasal alan üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Basın özgürlüğü söylemi, haber üzerindeki tekelleşmeyi gizleyen bir işleve sahiptir. Teknolojik ilerleme, iletişim üzerinde tekelleşme yaratmakta ve sonuçta bu tekelleşme, kamuoyunun ve siyasal örgütlenmenin üzerinde bir tekel yaratılmasına neden olmaktadır. Yazılı basın ve onunla ilişkili olarak gelişen örgütlenmeler, “göz” aracılığıyla iletişimin

gelişimine öncülük etmenin yanında, bölgeselleşme ve âdemi-merkeziyetçiliğe izin vermiş, uzak mekânların kontrolünde bir tekel gücü yaratmıştır (Innis, 1951: 160-190).

İnnis, iletişim teknolojilerinde meydana gelen değişmelerin ille de demokrasiyi güçlendireceği şeklindeki yaygın inancı sorgulamaktadır. Ona göre, okuryazarlığın yaygınlaşmasına hız veren bilgilendirilmiş bir seçimen çevresinin modern nosyonlarını destekleyen matbaanın bulunuşu, aynı zamanda kamu hayatının varoluşunu da tehdit etmiştir (Innis, 1951: 151).

İnnis, iletişim teknolojilerinin gelişmesinin uygarlıkların yapısını etkileme biçimi üzerine, önemli tartışma alanları açmaktadır. Bunlar, zaman ve mekânın birbirine olan göreliliği; iletişim araçlarının birbirine ilişkin göreliliği ve iletişim araçlarının zamana ve mekâna ilişkin göreliliğidir. Ağır taşınamaz ve hafif taşınabilir iletişim teknolojileri uygarlıkların zaman ve mekân içindeki dönüşümünü ve niteliğini etkilemiştir (Lang, 1983; Stevenson, 1995). Diğer yandan, kimi düşüncüler de, Innis'in görelilik teorisinin, teknolojik belirlenimcilikle arasına mesafe koyan bir yaklaşım içerdiğini belirtmektedirler. Innis'in çalışmaları, gerek kitle iletişim araçlarının gerekse yeni iletişim teknolojilerinin toplumsal iktidar içindeki rolünü anlamada önemli ipuçları sunmaktadır.

Arendt ve Habermas, kamusal alanın bir görünürülük aleniyet alanı olduğunu söylemektedirler. Buradaki vurgu bireylerin yüz yüze görünürülüğünden ziyade konuşma ve tartışmanın karşılıklı oluşu ve etkileşimidir. Bu görünürülük, günümüze ilişkin bir genişletmeyle bir mekân görünürülüğü olarak tanımlanmamalıdır. Fikirlerin, düşüncelerin görünürülüğü anlamında ele alınmalıdır. İnternet, teknik özellikleri dikkate alındığında yüz yüze iletişim biçimine en yakın iletişim ortamı olma özelliği taşımaktadır. Herkese açık olma özelliği ise onu, bir sınırlama olmadan isteyen herkesin katılımına açık

kılmaktadır. Ancak, interneti bir kamusal alanın merkezi olarak tanımlamak için bu yeterli bir veri olarak ele almamız.

Yeni iletişim teknolojileri, iktidarlara toplumda yaşayan hemen herkesin çok özel bilgilerini dahi derleyip saklayacak teknik olanakları sağlamaktadır. Ne kadar para kazandığımız, intihara teşebbüs edip etmediğimiz, ne iş yaptığımız nerede ikamet ettiğimiz vs... evrensel tiranca ana rahminden mezara kadar gözetim altındayız. Özel alan teknolojik aygıtların kayıt kapasitelerince tehdit altında hepimiz sistemin amelesiyiz (McLuhan'dan akt. Oskay, 1996: 22).

V.11 İnternet Ortamında Kontrol

İnternet, otoriteden bağımsız örgütlenmeye uygun bir teknolojidir. İnternet araçlarıyla gerçekleşen iletişim, geleneksel iletişim araçlarının tersine herhangi bir otoritenin egemenliği altında değildir. İnternet üzerinde ne hükümet, ne de diğer siyasi ticari güçler tam bir egemenlik kurma olanağına sahip değildir. Bunun nedeni diğer kitle iletişim araçlarına göre, internette dolaşan bilginin fiziksel yapıya sahip olamaması, siyasal sınırların dışına taşan âdemi-merkezi yapısı küreselliği, içeriği ve miktarının denetlenemez oluşudur. Kitle iletişim araçları gibi içeriği ve izlenme koşulları denetlenebilen kapalı bir sistem değil; tersine her an genişlemeye ve katılıma açık bir sistem oluşudur. İnternetin doğuşu, askeri kurumlarda devlette gerçekleşmiş ama yaygınlaşması özel girişimciler eliyle olmuştur.

Her ne kadar yeni iletişim teknolojilerinin, geleneksel iletişim araçlarından farklı bir özgürlük alanı yarattığı söylene de bu yeni teknolojilerin yeni egemenlik ve iktidar alanı yarattığı da tartışılmaktadır. İnternetin yeni bir denetim veya özgürlük ortamı yarattığını savunan düşünürler arasında, Foucault ve Habermas öne çıkmaktadır.

Habermas'ın modern kamusal alanın bireyleri özgürleştirici işlevine yaptığı vurgunun tersine; Foucault, kamusal alanın toplumsal düzen ve uyumu sağlamaya yönelik bir işlevi olduğunu söylemektedir. Foucault'a göre, kamusal alanda yer alan bireyler ve düşünceleri, görünmeyen ancak hissedilen bir gözetim altındadır. Bu gözetilme hissi, kamusal alanın ideolojik yanını oluşturur (Foucault,'dan akt. Timisi; 2003: 227). Eski dünyada egemenliğin işleyişi, yöneticinin gücünün ve üstünlüğünün kamusal ifadesi görünürlüğü ile bağlantılıdır. Bu egemenlik rejim içinde az sayıda kişinin görünürlüğü, çok sayıdaki diğerleri üzerinde egemenliğin işlemesinin aracı olarak kullanılırdı. Örneğin, suçluların idamının kral adına pazaryerinde yapılıyor olması, görünür bir güç gösterisidir. Bu günün kalabalık kentlerinde bu görünürlüğü basın evlere servis etmektedir. Bu görünürlük zamanla gelişti, görünmezliğin içinden hissedilir oldu. Panoptikon benzetmesiyle elektronik ortamda yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri yeni bir kontrol ve gözetleme olanağını yarattı. Modern toplumlarda gözetim, demokrasinin ve yurttaş haklarının gelişmesine paralel olarak gelişmiştir. Elektronik gözetim toplumu, planlanmış bir yönde biçimlendirilebilen toplumsal etkilere sahiptir. Oscar Gandy'e göre, enformasyon toplumu endüstriyel toplumların bir gözetim toplumu haline geldiğini gizler. Bilgisayarlar, yüksek kapasite ve hızlarıyla yaygın ağlarıyla işlemleri sayesinde idari veya ticari karar vericilere, hayal edilemeyecek miktarda bilgi sağlamaktadırlar (Clarke, 1988'den akt. Timisi, 2003: 232). Bireysel gözetim, bireyin bilgisayar üzerindeki eşleştirilmesinden kaynaklanırken; kitlesel gözetim bir bütün olarak grup ve toplulukların ilgili kayıtlarının eşleştirilmesini içerir. Yeni iletişim teknolojilerinin denetim sorunu, hem Marksistler hem de liberallerce yanlış yorumlanmaktadır. Marksistlerin bu teknolojileri üretim araçları üzerindeki mücadelede bir etken olarak ele almaları, daha anlamlıdır.

Liberaler için ise, yeni iletişim teknolojileri otokratik devlet kontrolünün son bulmayan bir tehdidi olarak kavramsallaştırılmalıdır.

Özne dil aracılığıyla dolaylıdır. Post modern bir söylem olarak veri tabanı, kamusal, özel ayrımını ortadan kaldırmıştır. Örneğin: kredi kartı kişisel başkalarının bilinmeyen şifreyle kullanılan bir araçtır. Ancak bu kart kullanıldığı an özel bilgi kamusal alana geçer kamusal hale gelir. Suçluların çoğunun takibi bu yolla yapılmaktadır. Post modern gözetim sistemi herhangi bir çabayı gerektirmez. İktidarın toplumsal mekân içinde yayılan kılcal damarları bugün hiç olmadığı kadar mükemmeldir. Poster'e göre, elektronik ortamı diller kapitalist ekonomi, refah devleti ve çekirdek aileden ayrı fakat bunlarla çakışan yeni bir sosyal bölge oluşturmaktadırlar. Yüz yüze iletişimden ve basılı iletişimden yapısal olarak ayrı olan elektronik iletişim, teknik bakımdan gelişmiş toplumlarda ortaya çıkarlar, kamusal ve özel alan arasındaki sınırın temelini çürütürler.

Araştırmalar, bireyin kendisi dışındaki bireylerin genel eğilimlerini saptadığı durumlarda; kendi öznel görüşü ne olursa olsun bu genel eğilime uyduklarını göstermektedir. İnsanlar yanlış yapma korkusundan çok toplumdaki soyutlanma korkusuyla hareket etmektedirler. Birey genel kanaate karşı çıktığında, topluluktan uzaklaştırılma riskiyle yüz yüzedir. Noelle-Neumann'ın kullandığı sessizlik sarmalı, bireyden bireye bulaşan sarmal biçiminde gittikçe artan toplumsal bir sessizliğe yol açan süreç, işlemektedir. Sonuç olarak, topluma uyma davranışlarının bütün bir topluma kamuoyunun genel ve ortak kanaatleri biçiminde yaygınlaşması gerçekleşmektedir. Bilgisayar iletişimi çerçevesinde bakınca, bireylerin enformasyona ulaşma şanslarının geleneksel medyaya göre oldukça arttığı görülür. Ancak burada söz konusu olan enformasyon, bir kitle iletişim aracının manipüle edici gerçeklik yaratma arzusundan uzaktır. Enformasyonun akışında bir grup ya da kişinin tasarrufu ve denetimi olmadığı için enformasyon saf halliyle mevcuttur.

Başkalarını gözünden (Haber müdürü, yorumcu, editör vs.) yönlendirilmemiş bir enformasyon akışı bireysel kanı ve kanaatlerin özgürce oluşmasında etkilidir. Bu ortamda, grup ya da topluluğun birey üzerindeki baskı ve yönlendirmesi ortadan kalktığı için, birey gerçek kanaatini yansıtmakta daha özgürdür. Bu durum, geleneksel medyanın iktidarına karşı azınlık ve direnen muhalif görüşlerin ifade edilmesi noktasında önem arz etmektedir.

Eşitlik yeni iletişim teknolojileriyle nasıl değişecek ne olacak? Araştırma bulguları, statünün baskınlığının önemini, yüz yüze olmayan iletişim ortamında yitirdiği yönündedir. Katılımcılar bu iletişim ortamındaki statü farklılığının çok az farkındadırlar. Statü farklılığı iktidar ilişkisinden ayırt edilmelidir. İktidar ilişkisi bir bağımlılık ilişkisi üzerine kuruludur. İktidar, iletişimde bir kontrol önceliğine sahiptir. İktidar ve denetim biçimleri, elektronik bilgi paylaşımıyla değişmektedir. Bilgisayar iletişimi ise enformasyon ve uzmanlık üzerinde bir kontrolü çağırır. Ancak bir şey üzerinde kontrol olanağına sahip olma, iktidarın bu ilişkiler içinde nasıl yaşandığını ortaya koymaya yeterli değildir. İktidar, dışsal olmaktan ziyade içsel bir deneyimdir. Örneğin, teknoloji sayesinde çalışanların ürettikleri üzerindeki kontrollerinin artması, o kurumdaki iktidar ilişkilerini ortadan kaldıran bir rol oynamaz. Araştırmalar, Bilgisayarın çalışma hayatına girmesiyle, kadınların ataerkil ve kapitalist ilişkilerden kaynaklanan iktidar ilişkilerinde her hangi bir değişikliğin olmadığını göstermektedir. Bilginin iktidar olması onu sınırlayan ilişkiler ve rollerle ilgilidir. Klasik medya araçları, siyaset arenasında olan olayları kimi zaman yanlış ya da eksik bilgiyle verebilmektedir. İnternet zaman, mekân ve statü farklılığını ortadan kaldırmıştır. İnternet ortamında kurulan iletişim, klasik medya araçlarıyla kurulan iletişimden daha farklı özellikler taşımaktadır.

Bu bağlamda, Kellner'de bilgisayarla bağlantılı yeni iletişim teknolojilerinin çağdaş yüksek teknoloji toplumlarında; demokratikleşmenin yaratılmasında, kamusal

alanın dönüşümünde ve genişlemesinde önemli bir rol oynadığını söylemektedir. Ona göre, bu yüzyılın başında sinema ve radyo gibi, o zamanın yeni iletişim teknolojilerinde görülen eleştirel ve dönüştürücü potansiyel, bugün internet teknolojisi için yeniden düşünülebilir. Radyo, televizyon ve diğer geleneksel iletişim araçları tarihsel gelişim içinde devlet ve özel şirketlerin denetiminde, özgürleştirici ve dönüştürücü bir potansiyelden muaf tutulmuş, bu araçlar eleştirel ve muhalif kamunun kullanımına kapatılmıştır. Ancak kamuya açık televizyon ve radyolar, topluluk ve gerilla radyoları bu teknolojileri sıradan yurttaş ve eleştirel entelektüellerin kullanımına açmıştır. Bugün ise bu işlev, internet teknolojisiyle daha etkili bir hale gelmiştir. Kellner'e göre bilgisayar teknolojisi, merkezi, tek yönlü geleneksel iletişim teknolojilerinden potansiyel olarak daha demokratik ve güçlendiricidir. Bu yapısıyla, demokratik tartışma ve bir araya gelmeyi kolaylaştıran ve teşvik eden yeni iletişim ortamlarıdır. İnternetin, devlet ve ekonomik çıkarların dışında yapılması nedeniyle geleneksel egemenlik ilişkilerini de tehdit etmektedir (Timisi, 2003: 27-28).

İnternet çerçevesinde yeniden gündeme gelen elektronik demokrasi tartışmaları, eleştirilerini de birlikte getirmektedir. Özellikle birinci dünya, üçüncü dünya ayrımı çerçevesinde gelişen bu eleştiriler, interneti yenedünya düzeninde mevcut eşitsizlikleri derinleştiren ve yeni egemenlik biçimleri yaratan bir teknoloji olarak kavramsallaştırmaktadır. McLean'ın (1989) vurguladığı gibi, "demokrasinin, teknolojiye uygulanmasıyla oluşan çözülemeyecek ciddi problemleri vardır". Bu yaklaşıma göre demokratik karar, yurttaş tercihinin çeşitli teknikler aracılığıyla basitçe ifade edilmesi değildir. Bu tercihlerin nasıl oluştuğu ve nasıl kayda geçirildiğiyle yakından ilişkilidir. Seçim sistemlerinin niteliği, kazanan ve kaybedeni yakından belirlemektedir. Enformasyon ve bilgiye erişim, ticari malların çoğalmasının demokrasinin niteliğini arttıracasına ilişkin

görüşlere, hatırı sayılır bir eleştiri vardır. Kimi yazarlara göre, ifade ve enformasyon özgürlüğü demokrasinin merkezi değerleri olmakla birlikte, enformasyon miktarındaki artışın demokrasiyi güçlendireceğine ilişkin somut bir veri ortaya koymak oldukça zordur. Demokratik toplumlarda bütün kararlar, bir tartışma sürecinin izlerini taşımak durumundadır ve tartışma, bilgi ve enformasyona sahip yurttaşın katılımıyla gerçekleşebilir. Bu noktada, bilgi ve enformasyon arasındaki ayırım dikkate alınmalıdır. Aksoy'a göre de, yeni iletişim teknolojileri, bilgi ve enformasyon kanallarına ulaşmayı kolaylaştırmıştır, ancak bu bilgilerin çoğu mevcut bilgilerin yeni bir ortama nakli biçiminde elde edilmiştir. Yani bilgi kaynaklarının hepsi şu ya da bu şekilde mevcuttur ve sürekli yeni iletişim tekniklerini beslenmektedir. Bilgiye erişmek isteyenler açısından internetin avantajı, ancak bilgiye erişimde bir verimlilik kazandırmasıdır. Diğer bir nokta ise enformasyon çokluğu ile bilgi kalitesi arasında bir ayırım yapılması gereğidir. Düşünce kalitesi ve demokratik bir kültür arasında doğrudan bir ilişki vardır (Aksoy, 1996: 167-168). Bu noktaya dikkat çeken Comor'da, enformasyon fazlalığı ile demokratik katılım arasında bir eşitleme yapılamayacağını söylemektedir. Buna göre demokratik karar, toplumsal bağlam içindeki bir yorumlamayı içermektedir. Bilgisayarların başında tek başına bilgiye ulaşan ve bunu ortak bir tartışma süzgecinden geçirmeyen topluluğun, ortak iyi konusunda bir karara varmaları söz konusu değildir. Bu iki eleştiri eksenini diğer üçüncüsünü ortaya koymaktadır. Buna göre elektronik demokrasi, doğrudan demokrasi fikrinin gerçek idealinin içi boşaltılmış halidir. Demokrasi, seçmen tercihlerinin kaydedilmesi için bir araç haline dönüşmüştür (Street, 1992: 32).

Elektronik demokrasinin gerçek demokrasinin erozyona uğramış bir türevi olduğu eleştirisi, elektronik teknolojilerin sıradan yurttaşın tercihlerini ortaya koymaktan ziyade; güçlü kesimlerin tercihlerini çoğaltacağına ilişkindir. Bu argüman, elektronik

katılımın vaatleriyle, kullanımı arasındaki farklılığa dikkat çekmektedir (Street, 1992: 32). Demokrasi yalnızca teknik bir problem ise teknoloji bu problemi çözmeye bir araç olarak kullanılabilir ancak; bunun ötesinde bir şey ise teknoloji yeni problemlerin doğmasına neden olabilir.

Amerikan demokrasisinde yaşanan yurttaş katılımının krizine işaret eden Hacker, enformasyon toplumu ve iletişim teknolojileri söyleminin, demokrasiyi teknik bir probleme dönüştürdüğünü söylemektedir (Hacker,1996: 214). Hacker'e göre demokrasinin bugün içinde bulunduğu kriz, sadece bilginin yurttaşlar arasında paylaşılmasının önündeki engeller değildir. Bunu da içerecek biçimde, kamu politikalarına ilişkin edinilen bilginin, yurttaşı aktif olarak katılma sokacak biçimde kullanıma sunulması gerekmektedir (Timisi, 2003: 213). Beyaz Saray'ın yurttaşlar için kurduğu internet ağını inceleyen Hacker, başkan Clinton'la elektronik posta aracılığıyla iletişim kurmanın, siyasal bir etkileşim olarak tanımlanamayacağını, yalnızca formel bir iletişim biçiminin kolaylaştırılması olarak görülebileceğini belirtmektedir. Sistemik bir etkileşimin var olabilmesi için, internette mesaj değişiminin yurttaş, yönetici yurttaşlar biçiminde tartışılmaya açılmasının gerekli olduğunu söylemektedir. Hacker, internet aracılığıyla siyasal etkileşimin elektronik demokrasiyi gerçekten yaratabilmesi için gerekli olan koşulları sıralamaktadır. Bunlar: 1) Yurttaşların bütününe, özel ya da kamusal olarak desteklenen ya da evrensel olarak erişilebilir kanallarla birbirlerine bağlanması gerekliliği. 2) Yurttaşlar, hükümet görevlileri, akademisyenler, uzmanlar ve gazeteciler arasında etkileşimin sağlanması. 3) Yurttaşların internet kullanımını artırmak üzere kamu destekli eğitimin sağlanması. 4) İnternette ticari kolonileşmenin düzenlenmesi ve sınırlandırılması. 5) Ekonomik ve siyasal seçkinlerin bir parçası olmayan yurttaşların, elektronik yönetimin bir parçası olmasının sağlanması. 6) Sanal demokrasiden maddi demokrasiye doğru bir bağlanmanın yapılması. Hükümetin ya

da resmi yönetimin somut etkinliklerinin sanal tartışmaya ve etkileşime açılması. 7) Ulusal enformasyon altyapılarının geliştirilmesi için uzman bilgisinin ve yurttaşların yatay olarak birbirine bağlanması. 8) Dikey iletişimle yatay iletişimin yer değiştirmesi (uzmandan yurttaşa mesaj akışı biçiminin yurttaşlar arasında ve yurttaş, lider arasında iki yönlü etkileşimi sağlanmasıdır (Hacker, 1996: 230-231).

İnternetin demokratik potansiyelinin eleştirisinde şu başlıklar öne çıkmaktadır. Kolektif eylemin zayıflaması: Bir arada olmaya dayalı kamusal iletişim biçiminin, teknolojik alanlara kaymasının, demokrasinin temel öncüllerinden birisi olan kolektif eylemin zayıflamasına neden olacağı, internet demokrasisine yönelik temel eleştiri noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre, toplumsal hareketlerin tarihi, dayanışma ve örgütlülüğün ortak çıkarların elde edilmesinde temel koşul olduğunu göstermiştir. Kolektif ifade alanlarının ve sembollerin özellikle, herhangi tipte bir yerel demokrasi için zorunlu olduğu kadar, dayanışmanın kendisi için de zorunludur.

Zaman ve mekândan bağımsız bir iletişim biçimi olan internetin, bir toplumsallık duygusu yarattığına ilişkin güçlü bir yazın olmasına karşılık, bu toplumsallığın kamusal alanı oluşturan dayanışmaya dönüşüp dönüşmeyeceği oldukça tartışmalı bir durum ortaya koymaktadır. Lockard, internetin küreselleşme eğilimine karşın bu küreselleşmenin bir karşılıklılık içermediğini, Amerika'nın küreselleşmesinin bir aracı olduğunu söylerken, internet çerçevesinde gelişen topluluk ve dayanışma söyleminin bir ideolojik yeniden üretimin parçası olduğunu söylemektedir (Timisi, 2003: 214-215).

Tekelleşme Ticarileşme: Yeni iletişim teknolojilerinin demokratik potansiyelinin, her türlü ticari kontrol ve tekelleşmenin dışında yer aldığı görüşlerinin eleştirileri, iletişim araçlarının ekonomi politik eleştirisinden kaynaklanmaktadır. Bu eleştiriler iki temel üzerinden yükselmektedir: Bunlardan birincisi, iletişim pazarında

tekelleşme olgusu, diğeri ise birinciyle de ilişkili olarak enformasyon ve kültürel üretimin artan oranda ticarileşmesidir.

(Mosco,1989) 'a göre, kapitalizmin tekelleşmeye yönelik içkin eğiliminin en kolay görüldüğü alanlardan birisi iletişim sektörüdür. Telekomünikasyon ve bilgisayar endüstrisinin gelişimi bu anlamda tekelleşme eğilimlerinden muaf değildir. Yeni iletişim teknolojilerinin ticari kapasitesinin keşfedilmesi bu teknolojileri de radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının ticarileşme yönünde geçirdiği evrime benzer biçime dönüştüreceği, bu durumun demokratik bir gelecekte uzak olduğunu ifade edenlerin dayandığı en önemli iddialardan birisidir.

Özel şirketlerin yeni bir ticari pazar olarak bu alana el atmaları, bu aracın niteliğini değiştirecek ve daha ileri bir ticarileşmenin aracı haline getirecektir. Sonuçta bu araçlar yurttaşlar arasındaki doğrudan iletişime yabancılaşacak ve kamusal alanın ticarileşmesine daha fazla katkıda bulunacaktır.

Yeni iletişim teknolojilerinin kendilerini önceleyen araçlardan daha fazla merkezi olup olmayacağı, 1980'lerden itibaren oldukça tartışmalı bir yön izlemektedir (Abramson ve Arterton, 1988: 54-58). Toffler ve Negroponte gibi internet savunucularının, medya endüstrisinin gelecekte daha parçalı ve âdemi-merkezi bir yapı alacağına ilişkin öngörülerine karşın; deneysel bulgular bunun daha karışık bir süreç olduğunu göstermektedir. Medya endüstrisinin yeni tür bir dikey tekelleşme eğiliminde olduğunu gözlenmektedir (Barber,1994: 137).

Yeni iletişim teknolojilerinin var olan iletişim sistemine entegre olarak, kültürel enformasyonu tıpkı kendisinden önceki iletişim teknolojileri gibi ticari bir meta haline dönüştürmesi, bu alanın ticari bir otoritenin dışında konumlandırıldığına ilişkin demokratik öngörülere yönelik eleştiri noktalarından bir diğeridir. Mosco (1989), iletişim

teknolojileri aracılığıyla enformasyon ve bilginin ticari bir mal haline dönüştüğü toplumu, "Pay-Per Society" olarak tanımlamaktadır. Yeni iletişim teknolojileri ve internet ortamının teknelci eğilimleri ve reklam pazarının bu alanda giderek genişlemesi, enformasyon ve kültürel üretimin yeni iletişim teknolojileri çerçevesinde aldığı özgür erişim, kullanım, üretimde aktif katılım, sahiplik, kontrol ve içerikte, çoğulculuk normlarına dayalı hegemonik söyleme bir tehdit olarak konumlandırmaktadır. Bettig'e göre, yeni teknolojilerin özgürleşme ve demokratikleşme adına, siyasal direnişi, yeni toplulukların inşası ve ütopye dayanan bir iyimserliğin izlerini taşımaktadır. Sanal mekânda direnme noktaları bulmak mümkün olmakla birlikte, enformasyon otoyollarının makro düzeyde analizi, teknolojiye içkin olan özgürlükçü potansiyeli gizlemekte ve kapitalist birikimin tarihsel gelişimini izlemektedir (Bettig, 1997: 154).

Hamelink, enformasyon toplumu söyleminin, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarda demokratikleşmeye dayalı bir çoğulculuk miti olduğunu söylemektedir. Bu mitin tonu, bilgisayar teknolojisine dayalı gelişmelerle ilintilidir: Bilgisayar teknolojisinin günlük yaşamda yaygınlık kazanmasıyla birlikte, kazananlarla, kaybedenler; yönetenlerle, yönetilenler arasında başlangıçtan bu yana var olagelen mücadelenin nitelediği toplumsal yapılanma, büyük ölçüde yok olmakla karşı karşıya kalacaktır (Hamelink, 1991: 12). Teknik bilgi ve beceri çokuluslu şirketlerin elindedir, enformasyon gelişmiş merkez ülkeler arasında dolaşmaktadır; merkez ve çevre ülkeler arasındaki enformasyon akışı tek yönlü bir görünüm arz etmektedir; çevre ülkeler "ham" enformasyon sağlarken, merkez ülkeler işlenmiş, kullanıma hazır paketler sunmaktadır (Hamelink, 1991: 264-269).

Yeni iletişim teknolojilerinin, endüstri devriminin ve kapitalist ekonominin yarattığı sınıf farklılıklarına yeni toplumsal tabakalar ekleyeceği iddia edilmektedir. Bu teknolojileri kullanan kesimlerin, tüm dünyada teknolojik bilgi ve yeterliliğe sahip ve aynı

zamanda teknolojik sermayeyi de elinde bulunduran kesimlerden oluştuğu ve bu nedenle önceden var olan ekonomik temelli sınıf farklılıklarına, bilgi temelli yeni tabakalaşmaların ekleneceği ileri sürülmektedir. Teknolojik olarak; bilgili, elit bir kesimle bu bilgiye sahip olmayan geniş kesimler arasında başlayacak olan tabakalaşma, yeni bir seçkinler demokrasisinin önünü de açabilme riski taşımaktadır.

İnternet teknolojisinin özü Amerikan İngilizcesi'ne dayanmakta, hatta internet üzerindeki küresel iletişime katılmak bir ölçüde bu dilin deyimlerini de bilmeyi gerektirmektedir. Şu andaki gelişme biçimi internetin ABD'nin kültürel alışveriş penceresi olduğunu göstermektedir.

İnternet ortamı; ırk, toplumsal cinsiyet, din ya da yaş farkı gözetmeksizin herkese eşit oranda açıktır. Ancak bu eşitlikçi görünüme karşın, şu anda var olan kullanımın istatistikler tarafından tespit edilmiş görünümü, bu ortamın çeşitli dışlamalar içerdiğini göstermektedir. İstatistikler internetin yaygın olarak kullanıldığı ülkelerin başında gelen ABD'de, bilgisayar sahibi olanların % 39'unun beyazlardan, % 1'inin zencilerden oluştuğunu göstermektedir. Bu istatistikler hispanik, kadın, yaşlı ve ekonomik olarak güçsüz insanların bu ortam içinde temsil edilmediğini ortaya koymaktadır (USA Today, Ağustos 11,1995; den akt. Timisi,2003: 216-226)

İktidar ve denetimin değişen yanı, her ne kadar yeni iletişim teknolojilerinin geleneksel iletişim araçlarından farklı bir özgürlük alanı yarattığı görüşü, liberal bir bakış içinden kabul görse de daha eleştirel bir yaklaşım içinden, bu teknolojilerin yeni bir egemenlik, iktidar alanı ve işleyişi yaratmak için olanaklı olduğu tartışmalıdır.

İnternetin yeni bir denetim ortamı yarattığını söyleyen düşünürler, Foucault'un iktidarın işleyişine ilişkin modelini oluşturan, "Panoptikon" olarak adlandırılan bir gözetim yaklaşımından yararlanmaktadır. Panoptikon benzetmesi, elektronik ortamda yeni

iletişim ve enformasyon teknolojilerinin yeni bir gözetleme ve kontrol olanağını içerdiğini ifade etmede kullanılmaktadır. Bu, teknolojilerin bir egemenlik ve kontrol aracı olarak, toplumsal bir iktidar oluşturmasıdır. Enformasyon devrimi temelinde yalnızca hapisane ya da fabrikalar değil; toplumsal bütün, panoptik bir makine gibi hiyerarşik ve disipline edici bir işlev yüklenmektedir. Bu düşüncelerin savunucularından Lyon (1997), modern toplumlarda gözetimin, demokrasinin ve özelde yurttaş haklarının gelişmesine eşlik ettiğini savunmaktadır. Gözetim, artık ulus devletin ve kapitalist işyerinin gereksinimlerinin ötesine geçip tüketim ve ev alanına ulaşmış ve toplumsal katılımın yeniden tanımlanmasına katkıda bulunmuştur (Lyon, 1997: 87).

Oscar Gandy'ye göre, enformasyon toplumu, endüstriyel toplumların bir gözetim toplumu haline gelmesini gizleyen bir kavramdır. Gözetim aynen propaganda gibi, negatif çıktılara sahiptir. Gözetim fikrinin ardında yatan Harold Lasswell'in terimleriyle; gazeteci, araştırmacı, iletişim uzmanının özel bir performansını tanımlayan, yani çevrenin gözetlenmesi polis kurumu ya da casusluk gibi bir anlam taşır. Gözetim yöntemi Gandy'e göre, enformasyon ve bilginin; yurttaş, işçi, tüketici olarak birey ve grupların modern kapitalist sistemde, mal ve hizmete erişimlerini koordine eden ve kontrol eden karmaşık teknolojilerdir. Panoptik yöntem, her yere yayılmış olan ve yayılmaya da devam eden bir tür disipline edici gözetimdir. Bu sistemin işleyişi, toplumsal, ekonomik ve siyasal sistemin rasyonelleşmiş genel çıkarlarıyla uyumludur. Panoptik sistem, rutin ölçümlere dayalı olarak bireylerin sınırlandırıldığı ve kategorileştirildiği bir farklılaştırma makinesidir ve kurumlaşmıştır. Panoptik sistem, başka etkinlikleri yöneten bir egemenlik sistemidir (Gandy, 1993; Timisi, 2003: 230).

Yeni iletişim teknolojileri bağlamında Poster, bu araçların bürokratik ya da polisiye kontrol aracı olarak kullanılmasını önemsememekte; ancak veri tabanlarının bir

söylem biçimi olarak öznenin oluşumunda etkili olduğunu söylemektedir. Poster'a göre yeni iletişim teknolojilerinde denetim sorunu, hem Marksist hem de liberal gelenek tarafından yanlış yorumlanmaktadır. Her iki yönelim, bu teknolojiler üzerinde kurulan egemenlik tarzını bugüne kadar var olan iletişim araçlarının bir uzantısı olarak ele almaktadır. (Poster, 1994: 79). Her iki yaklaşım, sorunu, birey ve sınıfların devlet karşısındaki özgürlük mücadelesi olarak dar bir çerçeveye oturtmakta, bu araçların kendi dinamiklerinden kaynaklanan denetleyici mekanizmalarının önemini yeterince anlamamaktadırlar. Poster'a göre Foucault'un panoptikon terimi, iktidar ve öznenin konumlandırılması, liberal ve marksistlerin ihmal ettiği dil üzerinden ele alındığında bir anlam ifade etmektedir ve yeni iletişim teknolojileri, bu ilişkiyi somutlaştıran en iyi örneklerden biridir (Poster, 1994: 79).

Veri tabanlarına Foucault'un söylem nosyonu aracılığıyla bakıldığında, onları oluşturucu ajanlar ya da bireyi kuran formasyon kuralları olarak değil, dışarıdan kaynaklanan güçler olarak görürüz. Bu anlamda veri tabanları, dikkatli bir biçimde düzenlenmiş listelerdir. Dikey ve yatay olarak bilgilerin yer aldığı ızgaraya benzeyen bu listeler, tıpkı daha geleneksel söylem tarzlarının, örneğin psikolojinin yaptığı gibi, bireyleri bölüp sınıflandırarak, her bireyin, bilgisayar için ve bilgisayar tarafından sorulan sorular için oluşturduğu toplumsal kimliklere denk düşer. Veri tabanları, bireysel kimliklerin yanında, alışkanlık zevk ve tarzların da kaydedildiği bir kimlik alanıdır. Bu anlamda bir toplumsal ajan gibi, kimlikleri biçimlendiren bir oluşumdur (Timisi, 2003: 232-233).

Buna göre, veri tabanlarının kamu özel ayrımları ve üretim tarzlarının dinamikleri dışında görmeliyiz. Bunun tersine veri tabanını; merkezi, rasyonel ve özerk özne konumlarının hegemonik yapılanması dışında, bir kültürel kuvvet olarak görebiliriz. Bilgisayarlaşmış veri tabanı, tekrar elde edilebilir kimliklerin üretildiği bir makinedir.

Poster, özelde veri tabanlarının elektronik dilinin, kategorilerin ve alanların çok sınırlayıcı bir çerçevesi olduğunu, gündelik konuşmanın veya yazının hiçbir nüansına ve çift anlamlılığına sahip olmadığını söylemektedir. Poster'a göre elektronik ortamı diller, kapitalist ekonomi, refah devleti ve çekirdek aileden ayrı, fakat bunlarla çakışan yeni bir sosyal bölge oluşturmaktadırlar. Yüz yüze etkileşimlerden ve basılı iletişimden yapısal bakımdan ayrı olan elektronik diller, teknik bakımdan ileri toplumlarda ortaya çıkarlar, kamusal ve özel alan arasındaki sınırın temelini çürütürler (Poster, 1994: 98).

İnternet, yüz yüze ilişkilerle karşılaştırıldığında aynı zamanda elde edilebilir mesajı, toplumsal bağlamından da koparmaktadır. Bu özellik toplumsal varoluş, medya zenginliği ve sınırlı toplumsal göndergeler yaklaşımları tarafından incelenmiştir. Bu yaklaşımların katılımda, eşitleyici ve statüleri sınırlayıcı varsayımlarına karşılık; dikkat edilmesi gereken, bilgisayara dayalı iletişimin daha farklı psikolojik durum, süreç ve üretimle, hatta niyetlenilmeyen davranışla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu olgular, aynı zamanda toplumsal bir düzenlemenin yokluğu ve toplumsal olarak uzlaşım normlarının yokluğu ile ilişkilidir. Bu iletişim biçiminde, alıcının vericiyi tanıması ya da vericinin alıcıya ulaşması mümkün değildir.

Bireyin kimliğinin bilinmeyişi, özgürleştirici ve eşitleştirici bir sonuca neden olabilir. İletişimde bulunmada engelleyici faktörleri, çekingenlik, diğerlerine hürmet ve saygıdan kaynaklanan bir geri çekilme vb. gibi iletişimi sınırlayan öğeler sayılabilir. Kimliğin gizli oluşu aynı zamanda gerginlikleri ve olumlu etki bırakma isteğini ortadan kaldırıp, bireyin kendi gerçek görüş ve öz fikirlerini ortaya koymasında, kendini özgürce ifade etmesinde yardımcı olabilir. Bu özgürleşiş, onu grup baskısından kurtarabilir. Bu yolla, kolektif karar vermede, eleştirilere hedef olma endişesinden, azınlıkta kalan görüşünü ısrarla savunmasına ve güven bunalımına düşmesine engel olabilir.

İnsanlar yanlış yapma korkusundan çok, toplumdaki soyutlanma korkusuyla hareket etmektedirler. Neumann'a göre, küçük gruplarda daha çok sözel ve davranışsal göstergelerle saptanan grubun genel eğilimi, kamu gibi geniş topluluklarda yarı istatistiksel bir duyumsama ya da önsezi yoluyla saptanmaktadır (Neumann, 1972: 107). Bir kez bu genel eğilimin içeriği ve biçimi birey tarafından anlaşılırsa artık, toplumsal yalıtılma ürküntüsü yüzünden, genel eğilim çerçevesinde sessiz kalmayı tercih edecektir. Karşı çıktığı anda topluluktan uzaklaşma olasılığı büyüktür. Bu durum kamuoyunun oluşumunu tanımlamak üzere Neumann'ın kullandığı "Sessizlik sarmalı", yani bireyden bireye bulaşan sarmal biçiminde gittikçe artan toplumsal bir sessizliğe yol açmaktadır. Sonuç olarak, topluma uyma davranışlarının bütün bir topluma, kamuoyunun genel ve ortak kanaatleri biçiminde yaygınlaştırılması meydana gelmektedir (Neumann, 1972: 117). Neumann'a göre, insanlar revaçtaki gerçeklik tanımlarını öğrenmek için medyaya yöneldikçe, suskunluk sarmalı da genişler. Medyanın tekel olma niteliği ve medya üretiminin doğasındaki iş akışının tekdüzeliklerinden ötürü, medyaların kendi aralarında gerçekliğe ilişkin hangi görüşlerin sunulması gerektiği konusunda oldukça yüksek bir oйдаşma ya da uyumluluk derecesi vardır. Kişiler arası iletişimin enformasyon sağlamasına rağmen, medya iletişimin temel eksenini olma eğilimindedir (Timisi, 2003: 234-235).

Bilgisayar iletişimi çerçevesinden bakınca, bireylerin enformasyona ulaşma şanslarının, geleneksel medyaya oranla oldukça arttığı görülmektedir. Ancak burada var olan enformasyon, bir kitle iletişim aracının manipüle edici gerçeklik yaratma arzusundan uzaktır. Enformasyonun akışında, bir kişi ya da grubun tasarrufu ve denetlemesi olmadığı için, enformasyon saf haliyle mevcuttur. Başkalarının gözünden (haber, haber yorumcu, editör vb.) enformasyona ulaşmak söz konusu değildir. Bu anlamda manipüle edilmemiş bir enformasyon akışı, bireysel ve kanaatlerin özgürce oluşmasında etkilidir. Bu ortamda,

grup ya da topluluk ortamının yüz yüze ilişkilerinden farklı olarak, bireyin kendini ifade etmesindeki baskı ve sınırlılıkları ortadan kalktığı için, birey kendi gerçek kanaatini yansıtmakta daha özgürdür. Herkesin kendi fikrini özgürce ortaya koyduğu bir ortamda, kamuoyunun çoğunluk olduğu varsayılan görüşler doğrultusunda biçimlenmesi de ortadan kalkmaktadır. Bu anlamda geleneksel medyanın iktidarına karşı direnmek ve azınlık ya da muhalif görüşlerin ortaya konması ve desteklenmesi, anlamında önemlidir (Timisi, 2003: 236).

Bu varsayım, yurttaşların iletişim kapasitesinin artmasıyla siyasi katılımın ne psikolojisinin ne de sosyolojisinin değişeceği söylenebilir. İnternet kamusalığının önündeki en önemli sorunlardan biri de küresel çapta erişimin halen sorunlar taşımasıdır. Ülkeler arasında ve ülkelerin kendi içindeki toplumsal eşitsizliklerden kaynaklanan sorunlardan ötürü, internetin kullanımı gelir düzeyi, cinsiyet, dil, kültür, yaş vb. kıstaslara göre değerlendirildiğinde ortaya “sayısal uçurum” olarak adlandırılan olgu çıkmaktadır (Kıış, 2000: 94).

İnternete ve bilgisayar teknolojilerine erişim sorunu, enformasyonun bolluğu ve ticarileşmesi, internet üzerinde tekellerin kurulması, internetin fragmanlaşmış içeriği, devlet ve özel sermaye tarafından tüketiciye dönüşen vatandaşın denetlenmesi için yoğunluklu olarak kullanımı, aşırı bireysel kullanımı ve kullanım amaçları vb. sorunlar; internetin demokratikleştirici potansiyelinin sınırlılıklarını oluşturmaktadır. İnternet yeni bir demokrasi vaat etmekten ziyade, kamusal meseleleri görünür kılmaktadır. Enformasyon tarafsız bir kavram değildir, üretimi ve dağıtımı belirli güç odaklarının ve çıkar gruplarının elindedir. Tüketici bireye, metalaşmış, fragmanlaşmış, bireyselliği öne çıkaran enformasyon ve iletişim teknolojileri sunulmaktadır. Her şeyin metalaştığı bir düzende demokrasinin gerçekleşmesi ve işlemesi zordur.

V.12 Yeni Kitle İletişim Araçları ve Enformasyon Toplumu

Kitle iletişim araçlarında meydana gelen yenilikler toplumsal ilerlemenin itici güçleridir. Kitle iletişim araçları, kültürde ve toplumda demokratikleşmenin araçlarıdır. Her düzeyden kültürel ürün, düşünce ve fikir, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar geniş bir yurttaş kitlesine ulaşabilir durumdadır. Liberal yaklaşım aydınlanma geleneği ve modernleşmenin bir unsuru olarak iletişim teknolojilerini ve kitle iletişimini, demokratik bir toplumun ideal oluşumu için vazgeçilmez bir unsur olarak görülmektedir (Timisi, 2003: 41). Yeni iletişim teknolojileri, bireysel ve toplumsal gelişme için temel rolleri üstlenmiş bir aktördür. Genellikle ifadeyi kolaylaştırma, kamusal aklı ileri götürme ve toplumun "kendi geleceğini ortaklaşa belirleme inancı olarak tanımlanmaktadır.

Marshall McLuhan'a göre, iletişim çalışmalarının karşı karşıya kaldığı en önemli teorik sorun, iletişim teknolojilerinin insanın algılama biçimini, değiştirme gücü oluşturmaktadır. Mekanik Gelin adlı eserinde McLuhan, var olan iletişim araçlarının kitleleri yönlendirme ve kontrol gücünü vurgulamaktadır. Kitle iletişim teknolojilerine bağlı olarak tüketim kültürünün artışı, çağdaş kültürün yalnızca çoğulculuk miti yarattığı, ancak kitlesel tekbiçimciliğe neden olduğu, bireylerin birbirinden uzaklaşarak katılım sınırlarının daraldığı ve pasif kılındığı eleştirileri, erken modern Avrupa'sının yazıya dayalı mekanik kültürel gelişiminin sonuçlarıdır (Oskay, 1982: 207-213). McLuhan, iletişim aracının kendisinin bizzat mesaj olduğunu söylemektedir.

McLuhan'a göre, basılı iletişim aracının taşınabilirliği, fikir ve bakış açılarının mekân üzerinde dolaşımına izin vermiştir. Ancak zaman bağlamında basılı iletişim aracı, insan hafızasını kitabın mekânsallığına hapsetmiştir. Basılı kültürün gelişimiyle insan duyuları giderek parçalandı ve uzmanlaştı. "Alfabenin keşfi, tıpkı tekerleğin keşfi gibi mekânın karmaşık, organik karşılıklı ilişkisini tek bir mekâna dönüştürmüş ya da

sınırlandırmıştır. Fonetik alfabe, sözlü kültürde var olduğu biçimiyle bütün duyuların kullanımını yalnızca görsel koda dönüştürmüştür.” (McLuhan, 1967: 45).

Soğuk iletişim aracını temsil eden örnek, telefondur. Diyaloğa dayalı bir ortam olarak telefon, en az iki insanın iletişim sürecine aktif olarak katılımını gerektirmektedir. Buna karşılık yazıya dayalı sıcak iletişim araçları, enformasyon akışını değiştirmede bireyin katılımına gereksinim duymamaktadır. Telefon, kullanıcıyı aktif kılarak egemenlik ilişkilerinin, özel ve kamusal kavramlarının değişmesine etkiye bulunmaktadır. Buna karşılık; örneğin kitap kültürü, özel alanda yapılan bireysel bir okuma pratiğine dayalıdır ve bilgi üretimi yazarın merkeziliğine bırakılmıştır. Soğuk medya, bilgi üretimini âdemi-merkezleştirirken geniş bir katılımı gerektirmekte ve fikir üretimini demokratikleştirmektedir. Benzer olarak televizyon soğuk, sinema sıcak araç olarak tarif edilmektedir.

Ona göre elektronik medya âdemi-merkezleştirici fiziksel ve toplumsal bir etkiye sahiptir. Basılı iletişim araçlarının görselliğe dayalı gücü, mekân üzerinde kontrol yeteneğini artırırken, elektronik medyanın görsel ve işitsel gücü, mekân ve zamanı ortadan kaldırmaktadır. Evrensel köy, yazılı üretime dayalı kültürün hiyerarşik, tek biçimli ve bireycileştirici etkilerini ortadan kaldırarak daha katılımcı ve paylaşımcı bir kültür ortaya çıkarmaktadır. Elektronik teknoloji, parçalayıcı ve mekanikleştirici olmaktan ziyade, bütüncül ve organiktir.

Elektronik çağın ayırt edici özelliği, McLuhan’a göre, enformasyonun artan orandaki önemidir. Enformasyon yaşamsal bir meta haline gelirken, aynı zamanda metalar da artan oranda enformasyon niteliği taşımaya başlamıştır. Otomasyonun gelişimiyle insanın duyuşal sisteminin bir uzantısı olarak teknoloji ve programlanmış üretim ile bütün önceki teknolojiler enformasyon sistemine dönüştürülecektir (McLuhan, 1994: 68).

Kısmilik ve parçalılığa dayalı mekanik teknolojinin tersine elektronik teknoloji, bütüncül ve dâhil edicidir. Otomasyon teknolojisiyle birlikte kültür ve teknoloji, ticaret, çalışma ve boş zaman, eğlence ve eğitim gibi bütün eski dikotomiler ortadan kalkmakta; otomasyon, bir yapma biçimi olduğu kadar bir düşünme biçimi de oluşturmaktadır (McLuhan, 1994: 372).

Mumford, elektroniğe dayalı uygarlığın, bir önceki buhara dayalı mekanistik uygarlıktan doğrudan farklı olduğunu ve organik olarak nitelenebileceğini belirtmektedir. Elektronik teknoloji, mekanik teknolojinin sağladığı bürokrasi ve endüstri egemenliğinin yoğunlaşmasını zedelediği gibi, âdemi-merkezi bir toplum için içsel bir potansiyele sahiptir.

Innis, toplumsal değişimde iletişim teknolojilerinin iktidarı nasıl konumlandığına dikkat çekerken, McLuhan teknolojinin insanın sinir sisteminin bir uzantısı olduğunu söyleyen daha sınırlı bir bakıştan, demokratik ve katılımcı bir küresel köy analizine ulaşmaktadır. Siyasal önceliklerin iletişim teknolojilerinin kullanımlarını belirlediğini söylemektedir. Bu yaklaşım, hem teknolojiyi siyasal sistem tarafından yönlendirilen bir araç olarak değerlendirmekte, hem de teknolojinin yarattığı ideolojik ve kültürel sonuçları dikkate alarak eleştirel çalışmaların kimi yaklaşımlarından beslenmektedir. Kitle iletişim araçları kendiliğinden olumlu ya da olumsuz politik, toplumsal sonuçlara neden olamazlar. Bu sonuçlar, iktidar ilişkileri içinde siyasal öncelikler tarafından belirlenmektedir. Önemli olan teknolojinin kendisi değil, hangi ellerde ve nasıl kullanılacağıdır (Timisi, 2003: 48-50).

Teknolojinin toplumsal belirleyiciliğine iyimser yaklaşan yazarlardan biriside Carey'dir. Carey teknolojinin iletişim ve toplumsal gelişmeye katkı sağlayacağını söylemektedir. James Carey'e göre, "toplumsal biçimlenmenin hikâyesi, iletişimin

biçimlenmesinin hikâyesidir.” (Carey, 1989: 19). İletişim araçları dünyayı, oluşturur, dünyaya bir mevcudiyet kazandırırken, insan benliğini de biçimlendirmektedir. Carey, kitle iletişimini hâkim kurumların, değerlerin ve yaşam biçimlerinin kutsandığı “toplulukçu bir ritüel” olarak tanımlamaktadır. Mesaj; bir bilgi, haber ve enformasyon kaynağı olarak insanlar üzerinde doğrudan ve dolaylı bir etkiye sahip olarak iktidar ve kontrol aracı olabilmektedir. Ulaşım boyutu içinden bakıldığında iletişim, uzak mekânlar ve insanlar üzerinde kontrol sağlamak amacıyla mesaj aktarım ve dağıtım sürecidir.

Mekân içinde bir yerden diğerine doğru yolculuk etmek, tanrının egemenliğinin yayılması anlamına gelmektedir. İletişimin ahlaki anlamı da bununla benzerlik taşımaktadır. XX. yüzyılda telgraf, iletişim ve ulaşım özdeşliğini ortadan kaldırmış; ancak ruhani anlamda ilk yıllarda din adamları tarafından dinsel anlam atfedilmiştir. Samuel Morse ilk telgraf mesajını gönderdiğinde, tanrının yeryüzüne yayılan kolları mesajını kullanmıştır. Çünkü telgraf, olguların yalnızca bir yerden bir yere aktarılmasını sağlamamış aynı zamanda düşüncelerin mekân içindeki dolaşımına da aracılık etmiştir (Carey, 1989: 17).

Carey, iletişimin ritüel boyutunun insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemektedir. İletişimin ritüel boyutu, mesajın mekân içinde dolaşımını değil, zaman içinde topluluğun sürekliliğini sağlamaya yönelik eylemliliği; enformasyonun, düşüncenin yalnızca duyurulmasını değil, paylaşılan ortak düşünce ve inançların temsil edilmesini içermektedir. Bireylere belirli bir topluluğun üyesi olduklarının hissettirilmesidir.

İletişimin ritüel boyutu içinde ortaya konan toplumsallık ideali ve bunun maddi üretim pratikleri (dinsel söylemler, topluluk dansları, oyunlar, mimari, kamusal hitaplar, haber öyküleri, televizyon gösterileridir. Yalnızca iletişim değil; ancak toplumsallığa ilişkin onay sağlayacak olan yapay amaçlar, hayali düşünceler için gerekli olan gerçek

sembolik düzeni yaratmaktadır, tutumları ve düşünceleri biçimlendirmek için değil, şeylerin düzenini temsil etmektedir. Yalnızca bir işleve sahip değildir aynı zamanda süregiden ve kırılğan toplumsal sürecin ifade edilmesini sağlamaktadır (Carey, 1989: 18).

Carey, kitle iletişim araçlarının, içinde bulunulan kültürel sistemin devamlılığını sağlayacak olan araçların üretilimini gerçekleştirdiğini, bireylere kapitalist sistemde çoğulcu ve katılımcı bir demokrasinin parçası oldukları duygusunu verdiğini, söylemektedir. Ritüel boyutundan bakıldığında ise haber okumak enformasyon almaktan çok, bir kitle içinde yer almak, içinde yeni bir şeyin olmadığı ancak bir dünya tasarımının ortaya konduğu ve onaylandığı bir durumdur. Haber okuma ve yazma bir ritüel eylemdir; ancak aynı zamanda bir dramatik eylemdir. Haber bir enformasyon olduğu kadar bir dramadır. Dünyayı tanımlamaz, ancak belirli tarihsel dönemler içinde onu yeniden üretir (Carey, 1989: 21-23). Bu anlamda haber toplumsal yaşama bir tanımlama getiren, onu düzenleyen ve yeniden kuran bir gerçekliğin temsilidir (Timisi, 2003: 51-52). İçerik gerçekliğin temsilidir ve aynı zamanda sunulan gerçekliğin yaratıcısı olan da bu sembollerdir (Carey, 1989: 29). Buna göre, bütün insani etkinliklerde olduğu gibi iletişim de bir döngü içinde hareket etmektedir. Öncelikle sembolik bir üretimdir, gerçekliğin yeniden inşasını yaratır ve sonra bu yaratılan gerçekliğin yeniden üretilmesi için sembollere başvurulur (Carey, 1989: 31).

Telgrafın bulunuşu önemli ideolojik etkiler doğurmuştur. Öncelikle telgraf demiryolları gibi endüstrinin damarları olarak özel girişimin yatırımda bulunduğu ilk iletişim aracıdır. Telgraf, dilin sahip olunan ortalama bilginin ve dünyanın farkına varmanın niteliği üzerinde değişmelere sebep olmuştur. Telgraf, modern iletişimin başlangıcını temsil etmektedir. İletişimi ulaşımdan ayıran ilk araçtır. İletişimin ulaşımdan

ayrılmasında yapısal gelişme, daha sonra bilgisayar sistemleriyle gerçekleşmiştir. İletişim teknolojileri ve ideoloji ilişkisini telgraf örneğiyle açıklamaktadır (Carey, 1989: 202-210).

Telgrafla birlikte iletişim ve ulaşım özdeşliği hem olgu hem de sembol olarak sona ermiştir. Telgraftan önce ulaşım ile özdeş olan iletişim, telgrafla birlikte sembollerin ulaşımından bağımsız ve daha hızlı olarak yayılmasını sağlamış, iletişimi coğrafi sınırlamalardan kurtarmıştır (Carey, 1989: 204). İletişim teknolojileri; siyasal düzenlemeye, yönetim tekniklerine, örgütsel yapılara ve özel girişim tarafından sahip olunan ve kontrol edilen tekellerin meşruluğunu sağlayacak ve etkili gelişmesine neden olacak bir bilimsel akla ihtiyaç göstermektedir (Timisi, 2003: 53). Telgraf öncesinde üretim ve iş, yüz yüze ilişkiler aracılığıyla gerçekleşen kişisel bir etkinliktir. Üretim ve tüketim ilişkileri birbirini yüz yüze tanımayan anonim bir ilişkiye dönüşmüştür, ideoloji ve teknoloji arasındaki son ilişki, popüler imgelemde kendisini göstermektedir. Telgraf görünmez bir güç olarak barış, uyum, kendi kendine yeterlilik, üretkenlik ve kârın yaratıcısı olarak görülmüştür. Birbirinden habersiz olan kitleleri birbirine bağlayarak, toplumsal ilişkilerin yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Okuryazarlıktan basılı kelimelere ve bilgisayara kadar bilginin artışı; kültürel, siyasal, demokrasi ve özgürlükle eşitlenmektedir. Carey bu yaklaşımı eleştirmekle birlikte, İnnis'in teknolojinin otomatik olarak merkezleşmeye yaratacağına yönelik yorumuna da katılmamaktadır. Elektronik, yazılı basının ilk dönemlerinde olduğu gibi, bir uygarlık tipini ortaya koyucu bir yanlılığa sahiptir. Bunlar; refah, egemenlik, üretkenlik teknik mükemmeliyettir. Bu süreci hiçbir retorik geri döndüremez. Yalnızca gündelik yaşam, düşünce ve toplum üzerinde belirli etkileri olabilir (Carey, 1989: 171).

Carey'e göre, toplumsal örgütlenmenin artan oranda elektronik iletişime dayalı olduğu bir döneme tanıklık etmekteyiz. Gazetelerin ilk dönemlerinde yaptıkları egemenlik

mücadelesini, şimdi yeniden, ancak bu kez bütün fiziksel yasaları zorlayarak mesaj ileten elektronik iletişim teknolojilerinde görmekteyiz. Ulus devletlerin dışında, bir toplumsal örgütlenme modelinde iletişim teknolojilerinin rolüne tanık olmaktayız. Ulus ötesi örgütlenmeler ve yeni sivil dayanışmalar, elektronik teknolojiler aracılığıyla yeni bir kültürün başlamasına izin vermektedir (Carey, 1989: 170; Timisi, 2003: 54).

Literatürde iletişim teknolojilerine yönelik kayda değer oranda eleştiri mevcuttur. Eleştirel yaklaşım, iletişim teknolojilerini genel bir toplum eleştirisinin bir parçası olarak ele almakta ve hâkim kullanım tarzını eleştirmektedir. Bunlardan Frankfurt Okulu ve eksenindeki eleştiriler, teknolojinin bütünüyle reddedildiği bir makine kırılcılığı eleştirisi olmaktan ziyade, teknolojik yeniliğin zaman içindeki biçimlerine dayanak olan ideolojinin eleştirisidir (Dickson, 1992: 101).

Frankfurt Okulu'nun iletişim teknolojilerine ilişkin yorumları, kitle toplumu eleştirileri içinden biçimlenmektedir. Kitle toplumu kavramının tarihsel kökeni, dayanağı artık halk değil kitle olan, modern sınıflı toplumun belirmesi için gerekli toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulları hazırlayan, Batı Avrupa kapitalizminin 19. yüzyılın ikinci yarısındaki hızlı gelişimine bağlıdır. Kapitalist iş bölümünün gelişmesi, büyük çaplı fabrika Örgütlenmesi ve meta üretimi, nüfusun kentlerde toplanması, kentlerin büyümesi, karar alma sürecinin merkezileşmesi, daha karmaşık ve evrensel iletişim sistemleri ve oy hakkını işçi sınıfını da içine alacak şekilde genişleten kitlesel siyasal hareketlerin büyümesidir (Wood, 1996: 17). Kitle terimi, ideolojideki bir değişimi de nitelemektedir. Modern kapitalizm, toplumsal ilişkileri demokrasi, eşitlik ve maddi adalet dolayısıyla meşrulaştırmaya çabalar. Frankfurt Okulu kitle iletişim araçlarını, kitle kültürünün yaratıcısı olarak, iktidar ve kontrolün uygulanması ve aracılaştırılmasından sorumlu tutmaktadır (Bottomore, 1989). Seri üretim ve kültürün standartlaşması, ticari bir meta

haline gelmesi, kitle kültürü düzeyinin düşüklüğü, temel eleştiri noktaları olarak, Frankfurt Okulu analizini kapsamaktadır.

Devlet kapitalizmi ve bürokrasisi, kültür endüstrilerinin tahakkümü anlamında bilim ve teknolojinin, davranış ve düşünce yönetiminin oluşturduğu yeni sistem, toplumsal alternatiflerden ve alternatif düşünce ve davranış tarzlarından yoksun, bir tek boyutlu toplum üretmiştir ((Kellner, 2010: 262-263).

Herbert Marcuse, çağdaş kapitalist toplum eleştirisinden yola çıkarak bireyin kamusal katılım sorununu, iletişim teknolojileri bağlamında incelemiştir. Ona göre, bu toplumun temel niteliği, insani etkinlikleri baskılayan tek boyutluluğu ve insanın yabancılaşmasıdır. Çağdaş kapitalist toplumda birey, özgürlüğünü bu tek boyutlu yapı içinde yitirmiştir. Bu durum, insanı özgürleştiren bir katılım ortamı sunmak yerine, insanın kendisine yabancılaşmasını sağlayan bir toplumdur. Kitlesele iletişim bireyi ait olduğu toplumsal gerçekliğe yabancılaştırmaktadır (Timisi, 2003: 55-56).

Marcuse'e göre, mevcut kuruluş biçimiyle bireylerin ihtiyaçlarını her gün biraz daha karşılar görünen bir toplumda; düşünce bağımsızlığı, özerklik ve siyasal karşıtlık hakkı temel eleştirici işlevlerinden uzaklaşmışlardır. Marcuse, kavramların eleştirel işlevlerini yitirmelerinin nedenini, çağdaş sanayi toplumunun teknolojik temelinde aramaktadır.

Biyolojik gereksinimler dışında kalan bütün gereksinimler, Marcuse'e göre yapaydır ve bireyin denetleyemediği dış güçlerce belirlenir. Birey ancak özgür olduğunda gerçek ve yapay gereksinimler arasında bir ayrım gerçekleştirebilecektir. Çağdaş sanayi toplumunda, üretim ve dağıtımın kitlesele olması, iletişimde kitlesele olmasını doğurmuştur. Marcuse'a göre, teknolojik bir toplumsal baskı ve denetimin egemen olduğu sanayi toplumunda, bireyle toplum arasındaki ilişkinin, bireye sunulan seçme özgürlüğü

yapaydır. Birçok mal ve hizmet arasından özgür seçim yapmak; özgür olmak demek değildir, eğer bu mallar ve hizmetler için toplumsal denetimler zahmetli ve boğuntulu bir yaşayış üzerinde ağırlığını duyuracaksa, bu mallar ve hizmetler için yabancılaşmak zorunda kalınacaksa, birey benimsetilen ihtiyaçları kendiliğinden yeniliyorsa, bu o bireyin özerk olduğunu göstermez, sadece denetimlerin etkili olduğunu kanıtlar (Marcuse, 1975: 25; Timisi, 2003: 57).

Bu anlamda bireyin toplumsal katılımı, yaratılmış yapay ihtiyaçlar üzerinden, toplumsal bütünleşme çerçevesinde olmakta, kendilerine zorla bir yaşam biçiminin benimsetilmesiyle bireyler toplumla bütünleşmektedir. Kitle iletişim araçları sözde seçim olanağıyla, yarattığı yapay gereksinimler ve yapay temsillerle ve bunlar aracılığıyla eleştirel aklın ortadan kalkmasıyla bireyin toplumsal bütünleşmesini sağlamaktadır.

Frankfurt Okulu'nun temsilcilerinden Horkheimer ve Adorno' da Aydınlanmanın Diyalektiği (1944)'de aklın kendi karşıtına dönmesinin ve toplumsal tahakkümün yeni rasyonelleştirilmiş biçimlerinin üretilmesi yollarını tartışırlar. Bu araçsal rasyonellelikle kapitalizmin bir sentezinin, bireylerin sistemin buyruklarına göre hareket etmelerini sağlayacak şekilde, toplumsal bütünleşmeyi garantilemek üzere, bilinci ve ihtiyaçları yönetmek için, kitle iletişimi ve kültürünün inceltilmiş tarzları, bürokratikleştirilmiş ve rasyonelleştirilmiş devlet aygıtını ve bilim ve teknolojiyi kullanması demektir. Teknolojik açıdan ileri bir toplumun zorunlu olarak özgürlük ve ilerleme yaratması beklenemez (Kellner, 1993: 264-265).

Horkheimer'e göre yaşadığımız çağ, bireyin görece özerkliğinin son kalıntılarını da yok etme eğilimindedir. Liberalizmde vatandaş, belli sınırlar içinde, kendi gizil gücünü geliştirebiliyordu. Özgürlük ve adalet taleplerinin anlamı da bu imkâna

herkesin, sahip olması isteğiydi. Ne var ki toplum değıştikçe, özgürlük ve adaletten birinin artışı, genellikle ötekinin azalışı anlamına gelmiştir (Horkheimer, 1990: 14).

Jürgen Habermas'a göre, bilimsel ve teknolojik gelişme ile insanın bilinçlenmesi düşünce yeteneğinin gelişmesi arasında, düşünce yeteneğinin önlenmesine yol açan bir ilişki vardır (Habermas, 1993; Oskay, 1982: 253). Toplumsal ilerleme, tartışmalı konularda rasyonel söylemle uğraşma, tüm katılımcıların özgür ve eşit erişimine izin verme, sorunları ve argümanları anlamaya girişme, daha iyi argümanın gücüne teslim olma ve rasyonel konsensüsü kabul etme konusundaki gönüllülüğe yaslanan "çarpıtılmamış iletişim" aracılığıyla sağlanabilir ((Kellner, 2010: 286). Ancak Habermas, bilim ve teknolojideki ilerlemenin, devlet ve ekonominin iç içe geçmesinin, toplumsal ilerlemeye izin veren eleştirel toplumsal rasyonaliteyi ortadan kaldırdığına inanmaktadır. Toplumun artan rasyonelleştirilmesi, Habermas'a göre, bilimsel ve teknik ilerlemenin kurumsallaşmasıyla bağlantılıdır. Tekniğin ve bilimin, toplumun kurumsal alanlarına sızdıkları ve böylece kurumların kendilerini dönüştürdükleri ölçüde, eski meşrulaştırmalar tasfiye edilir (Habermas, 1993: 31; Timisi,2003: 59).

İletişimsel eylem sembollerle sağlanan bir etkileşimdir. Bu eylem, karşılıklı davranış beklentilerini tanımlayan ve en azından iki eyleyici özne tarafından anlaşılmiş ve kabul edilmiş olmaları gereken, zorunlu geçerli normlara uymaktadır. İletişimsel eylem, anlama ve anlaşmaya yönelmiş eylemdir. İletişimsel eylemi yönlendiren teknik kurallar değil, toplumsal normlardır (Habermas, 1993: 40).

Teknoloji her türlü değer yargısının dışında çalışır görüşü, hemen her kesimce benimsenmiştir. Böylece, sistemin kendisini panikleterek yeniden üretmesine engel olabilecek bütün sesler bastırılabilmiştir. Sistemin bütünlüğünü izleyebilme iddiasını taşıyanlar, teknoloji tanrısının rahipleri teknokratlardır. Üretim sistemleri, kârın en

çoklaştırılması doğrultusunda çalışan teknokrat yöneticilerin eline geçmiştir. Geniş halk kitleleri, kendi durumlarını ve geleceklerini belirleyecek konularda karar alma olanaklarından hızla soyutlanmaktadır (Uğur, 1986: 88-89).

Modernlik projesi, kısmen, yaşam alanının bilimsel teknolojik rasyonellik tarafından sömürgeleştirilmesi ve bir uzmanlar kültürünün tahakkümüyle sonuçlanmış olsa da, Habermas'a göre, bu proje toplumsal rasyonellik, adalet ve ahlakın artırılması konusunda henüz gerçekleştirilmemiş bir potansiyele sahiptir (Timisi, 2003: 60).

Habermas, eleştirel aklın kullanımına izin veren bir kamusal katılımın, çarpıtılmamış iletişim konumunu, 16. yüzyılın güçlenmeye başlayan burjuva kamusal alanında görmüş ve bunun gelecekte de gerçekleşebileceği umudunu taşımıştır. Bu anlamda, modernizmi “tamamlanmamış bir proje” olarak değerlendirmektedir

Televizyon sanayisi, yeni teknolojinin, çöküşlü yeniden yapılanmanın ve hükümet düzenlemelerinin daha da parçalanmış iş ve tüketim koşulları doğurmak üzere nasıl bir araya geldiğinin en göze çarpan örneğidir. Hükümetin savaştan sonra kurulan kamusal kitle iletişim sistemlerinin kurumlarına ve hedeflerine yönelik ideolojik ve hukuki saldırısı onların yükselişini kolaylaştırmaktadır. 1950’lerde renkli ya da siyah beyaz televizyonların başına toplaşan ailenin günümüzdeki karşılığı bir sürü ticari küresel kanal arasında gidip gelmektir. Modern bir demokraside enformasyonun niteliği açısından vazgeçilmez olan kitlesel tüketimin en önemli edimlerinden biri bütünüyle dönüştürülmektedir.

Tarihsel süreçte toplum yapısını açıklamaya yönelik çeşitli yaklaşımlar, iletişim araçlarını anahtar kavram olarak kullanmışlardır. (McLuhan, 1964: 8)’de iletişimin içeriğine değil aracına ortamına bakarak şu tanımlamaları yapmaktadır. Basılı malzemelerin egemen olduğu topluma yazı toplumu; kitle iletişim araçlarının egemen

olduğu topluma sanayi toplumu ve elektronik iletişim araçlarının yeni medyanın egemen olduğu toplumu, enformasyon toplumu olarak tanımlanmıştır. McLuhan'a, göre enformasyon toplumunda enformasyon hizmeti artacak; enformasyon teknolojisi başat hale gelecek ve siyasal sistemde katılımcı demokrasi egemen olacaktır (Törenli, 2005: 112-113).

V.13 Yeni İletişim Teknolojilerinin Demokrasi Kültürünü Değiştirme Rolü

Etkileşimli medya ve sanal topluluklarla birlikte, günümüzde ifade özgürlüğünün açılım yaptığı yeni bir kamusal alandan söz edilmektedir. İnternet yalnızca yoğun, şeffaf ve evrensel bir iletişim alanı sunmakla kalmayıp, aynı zamanda kamusal hayatın koşullarını da daha demokratik yönde değiştirmekte, bireylerin özgürlük ve sorumluluk anlayışlarını geliştirmektedir.

Siber mekânın gelişimi yeni politik uygulamaların doğmasına neden olmuştur. Tüm bunlar elektronik demokrasinin ilk adımları olarak görülebilir. Temelleri son yıllarda atılan ve büyük bir hızla gelişen e-yönetim uygulamaları daha katılımcı bir demokrasi yaratılması yolunda etkili olmaktadır. İnternet yeni politik tartışmalara sahne olmakta ve hükümetlerin elektronik demokrasi kavramına giderek daha fazla ağırlık vermesi, e-oylama gibi bazı uygulamaların da giderek yaygınlaşması sonucunu doğurmaktadır.

İletişimin ve ekonominin küreselleşmesiyle birlikte, halk topraksızlaştırılmış bir kamusal alanda fikirlerini tartışabilme ve kendilerini özgürce ifade edebilmeye başlamıştır. Siber mekânda ortaya çıkan aykırı politik güçler bu yeni kamusal alanın tüm özelliklerinden faydalanmakta ve elektronik demokrasiye katkıda bulunmaktadır.

Pek çok bilim adamı interneti geliştirerek dünya çapında bir ağ haline gelmesini ve bu ağın da serbest iletişimi sağlayarak, demokratik koşulları iyileştirmek

amacıyla kullanılmasından yanadır. Ancak diğer taraftan dünya çapında etkileşimli iletişimi sağlayan bu ağ, daha iyi işleyen bir demokrasi garantisi vermemektedir (Wolton, 2000: 115). İnternet üzerinden yapılan iletişimin en büyük sorunlarından biri, kontrol mekanizması olmamasıdır. Bu da her türlü terörizme imkan sağlarken, toplum içinde anarşi ve karışıklığa yol açabilir. Buna rağmen teknik olanaklar göz önüne alındığında, internetin çağdaş demokrasilerin işleyişi için çeşitli fırsatlar sunduğunu görmekteyiz. Bunları üç başlık altında toplayabiliriz.

Tartışma Grupları: İnternet kullanıcılara her konuyu sınırsızca ve özgürce paylaşabilecekleri bir tartışma ortamı sunmaktadır. Tartışma gruplarında herkes kendi fikirlerini söyleyebilmekte ve ortak bir bilgi zemini yaratılmaktadır. İnternet diğer medya araçlarıyla kıyaslandığında çok etkili bir tartışma aracı olmuştur. Özellikle, çok sayıda katılımcıya aynı anda milyonlarca değişik konuda tartışma imkânı sunarken, iletilen mesajların kolayca arşivlenip saklanabilmesine de imkân vermektedir. Bu tip faaliyetler özellikle Pierre Levy'nin belirttiği gibi, gelecekte oluşacak kolektif zeka kavramının da temellerini atmaktadır. Ortak tartışma gruplarının en önemli özelliklerinden biri de kamusal alanda fikirlerini tartışma imkânı bulamayan azınlık grupların, internet üzerinden bu fikirleri söylemesi, tartışabilmesi ve dünya çapındaki foruma katılma imkânı bulabilmesidir. Aynı şekilde medya ve siyasetçiler tarafından göz ardı edilen konuların tartışılabilmesine imkân vermesi de internetin açıklık ve şeffaflık özelliklerinin sonucudur.

İnternet, hükümet ve vatandaşlar arasında yoğun bir mesaj alışverişi yapılmasına olanak vermektedir. Vatandaşlar özellikle oy, verdikleri milletvekillerine konuyla ilgili elektronik posta gönderebilmekte, yürütülen projeler üretilen yasalar hakkında görüşlerini ulaştırabilmektedirler.

Bazı Amerikan araştırmalarına göre, interneti kullananların politikaya ve aktaliteye olan ilgisi ve oy verme oranları interneti kullanmayanlara göre daha yüksektir (Levy 2002: 21). Pek çok web sitesi, vatandaşlara güncel politik olaylar hakkında bilgi verirken tartışma grupları aracılığıyla görüşlerini paylaşma imkânı sunmaktadır. Böylece kendi görüşünde olan ya da karşı görüşü paylaşanlar arasında bilgi ve fikir alışverişine olanak sağlanmaktadır.

Politik kararların alınmasında etkili olma, fikrini belirtme, karşı görüşlerin de özgürce tartışabildiği ortamlar olan tartışma gruplarının demokrasi açısından önemi büyüktür. İnternet ortamında buluşan bu siyasi tartışma grupları güncel konuları yoğun biçimde eleştirebilirler, verecekleri tepkilerin yapacakları gösterilerin yer ve zamanına, denetimsiz olan bu iletişim aracını kullanarak karar verebilirler.

Elektronik oylama: Bu kavram çoğunlukla oy verme makinelerini hatırlatsa da, günümüzde vatandaşların kendi bilgisayarları üzerinden, ana bir bilgisayara gönderilmek üzere, internet üzerinden oy kullanmaları işlemini ifade etmektedir (Vedel, 1996: 26). Elektronik demokrasinin en temel hedeflerinden biri olan elektronik oylama; yurttaşların yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçeklerde, pek çok farklı konuda, internete bağlı kamu sitelerine, evlerinden ya da bu amaç için geliştirilmiş kiosk tarzı terminallerden bağlanarak oy kullanmalarının sağlanmasıdır (Uçkan, 2003: 39). Bu uygulamada amaç vatandaşların karar alma mekanizmaları üzerindeki etkinliğini arttırmak, siyasal hayata doğrudan katılmalarını sağlamaktır. Aynı zamanda elektronik oylama, klasik oylama sistemine göre oylama işlemlerinin maliyetini düşürecektir. Elektronik oylama seçmen davranışları üzerindeki araştırmaların da daha etkili ve daha kolay şekilde, (rneğin sadece demografik özellikler değil diğer ekonomik durum, eğitim düzeyi, cinsiyet gibi değişkenleri de kullanarak) yorum ve analiz yapılmasını da imkân sağlayacaktır.

Elektronik uygulama yönteminin uygulanması kuşkusuz bazı teknik ve politik sorunlar da yaratmaktadır. Örneğin seçimlerin güvenliğini sağlayacak olan ve tüm dünyada geçerli olan bir dijital imza uygulaması üzerinde henüz çalışmalar sürmektedir. Bu da oldukça yüksek maliyetli bazı süreçleri içermektedir. Vedel'e, göre seçim ritüelinin elektronik uygulama yaygınlaştıkça yok olacak olması, vatandaşların geleceğine karar verdikleri seçim anındaki bazı geleneksel sembollerin de kaybolması riskini doğuracaktır (Vedel 1996: 26). Elektronik oylama uygulamasının vatandaşların katılımını arttıracığı düşünülse de vatandaşlar açısından güven sorunu ortaya çıkmaktadır. Vatandaşlar internet üzerinden yapılan bir seçime ne kadar güvenebilecekleri, pilot uygulamalardan sonra belirlenebilecektir. Elektronik seçimin yaygınlaşmasının uzun yıllar alabileceği göz önüne alındığında, bu uygulama gelecekte daha katılımcı bir siyaset yaratabilir ve politik karar alma mekanizmaları üzerinde vatandaşların daha etkili olmalarını sağlayabilir.

Levy'e göre, demokrasinin temel işlevi oy kullanmak değil, ancak oyun özgürleşmesini sağlamaktır. İnternet, yasaların hazırlanmasında ve önemli politik kararların alınmasında ağ üzerinde oluşturulan kolektif zekâya başvurabilme, farklı görüşlerden yararlanabilme imkânı sunmaktadır (Levy, 2002: 58).

Bunların dışında büyük ticari şirketler, halkın görüşlerini öğrenmek için web siteleri üzerinden oylama ve anket çalışmalarını yürütmektedirler. Tüketiciler tercihlerini ve görüşlerini internet üzerinden ilan edebilmekte ve bu da kısa bir sürede daha çok kişiye ulaşma olanağı doğurmaktadır. İnternetle ilgili konularda tekno-optimist ekolün içinde yer alan Lévy, teknik sorunların zamanla aşılacağını ve bu tür uygulamaların yaygınlaşacağını öngörmektedir.

Enformasyon toplumu için yeni politikalara ihtiyacımız var. Enformasyon toplumu politikanın karakterinin nasıl yürütüldüğünü, ne ile ilgili olduğunu, nerede

yapıldığını değiştiriyor. Politika yapı değiştiriyor. Sanayi toplumundan bu yana, toplumun örgütlenmesinde kapsamlı değişimler yaşıyoruz. Toplumun jeolojik katmanlarındaki böylesi hareketler kaçınılmaz olarak, politikanın ve partilerin örgütlenmesinde temel değişimleri başlatmıştır. Yüzyıl başlarındaki çağı belirleyen değişimler, tümüyle yeni politik partilerin yaratılmasına yol açtı; İşçi Partisi de dahil, modern sosyalist partiler. İşçi Partisi Liberal Parti'nin önemli bir kesimini içine aldı. Çünkü bu yeniden mevzilenme, ilerleme ve bunun nasıl başarılacağı konularında yeni fikirler üretti. Bunlar mümkün, olanın sanatı olarak politikada, mümkün olanı değiştirdi ve toplumsal gelişmeler için yeni olabirliklerin önünü açtı (Jacques, 1995: 105).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uzun yıllar, işçi hareketi diyalogun manyetik merkeziydi. Fakat insanlar, giderek konuşmalara katılmadıkları sorunlarını dile getiremedikleri, dışlandıkları için, siyasal sürecin dışında kaldılar. İşçi hareketi bir köşede kendi başına kalma tehlikesi içine girdi. İşçi hareketinin toplumdaki yabancılaşması, politikayı yeniden biçimlendiren nedenler arasındadır. Bunlar tüketimden cinselliğe, kişisel yaşam artarak apolitize olmaktadır. Kadın hareketi ve yeşil hareket gibi toplumsal hareketler ortaya çıkmakta, doğrudan somut yaşama, insanların karşılaştıkları toplumsal konulara ilişkin, politikalar etrafında örgütlenmektedir. Politika; giderek daha az kararların, partilerin, manifestoların ve seçimlerin kendine has alanıyla sınırlı hale gelmiştir. Politik değişimin faileri daha farklılaşmış ve karmaşıklaşmıştır; sendikalar, öğrenciler, kadınlar, çevre, barış, yardım konusunda kampanya yürüten sivil eylemci gruplar oluşmuştur. Politikanın etki alanının genişlemesi devletin rolünü değiştirebilecek bir güçtür. İşçi Partisi hareketini devlet ortaya çıkarmıştır. İşçi Partisi'nin amaçlarını kavrayışı, özünde bir hükümet oluşturmak üzere seçim zaferi kazanmaya dayanır (Jacques, 1995: 324-325). Devlet politikasındaki bu tür yaklaşımlar enformasyon toplumunda yeterli

değildir. Korporatist Keynes'ci refah devletinde kamu desteği düşüktür. Yanıt vereceği düşünülen ekonomik ve toplumsal koşullar dönüşüme uğramaktadır. Toplumunu idare eden, çözümler ve hizmetler sağlamada yaygın bir rol oynayan devlet fikri, terk edilmektedir. Enformasyon toplumunun yeni teknoloji ekonomisi, daha hızlı daha esnek karar alabilen devlet gerektirir. Bu daha az müdahaleci, pederşahi devlete duyulan bir istekle at başı gidiyor. İnsanlar, sorunlarına kendi çözümlerini bulmalarında yardımcı olacak; daha âdemi merkezi, açık, teşvik edici bir devlet gerektiriyor.

Politika giderek uluslar arası bir nitelik kazanmaktadır. Avrupalılaştırma programı ve IMF gibi uluslararası kurumların artan önemi sayesinde politika ve güç, giderek daha uluslararası hale gelmektedir. Toplumun dokusuna işlemiş değişimlerin derinliği ve gücü, hem bunları anlamayı hem de yanıtlamayı amaçlayan, radikal bir yeni düşünce gerektiriyor. Toplumunu ayak basılmamış topraklara götüren radikal bir yeniden yapılanma sürecinde, politika geniş ufuklara açılmak zorundadır. Yeni bir vizyon kazanmalıdır, bu vizyonu geliştirmek için halk desteğini yönlendiren, açık değerler ve yeni politikalar, yeni fikirler geliştirmeye duyulan güvene ihtiyaç vardır.

Enformasyon toplumunun bir özelliği, eski politik seçmen kitlesi ve toplumsal ittifakların parçalanmasıdır. Bu, yeni kolektif kimlik ve bağlılık kaynaklarının yükselişi eşliğinde yürümektedir. İşçi hareketi, erkeklerden oluşan imalatçı sınıf arasındaki eski seçmen kitlesinin düşüşüne ve yeni toplumsal hareketler ve özelemlerin ortaya çıkışına ayak uyduramıyor. Toplumsal hareketlerin çoğu; kadın hareketi, yardım kampanyası yürütenler, milliyetçilik, siyah politika, solun ve sağın deli gömleğine kolayca sığmıyorlar. Bunlar, sosyalist parti politikalarının öncelikleri ve geleneklerinden önemli oranda farklı ilerleme fikirlerine, örgütlenme biçimlerine, politika kavrayışlarına açılıyorlar.

Yazarlara göre, ekonomik hayatı; dayanışma, eşitlik, özgürlük, adalet ve yaratıcılık gibi temel değerleri gözeterek diğer iki alternatiften çok daha verimli bir biçimde yönlendirmek mümkün ve son derece gerekli. Katılımcı ekonomi projesi, işyerlerinde hiyerarşik bir yapılaşmayı imkânsız kılan sürekli rotasyon ve herkesin eşit oranda yaratıcı ve rutin işler yapmasını sağlayan iş bileşimleri geliştirilmesi, temel önem atfediyor. Böylelikle, komuta ekonomisine oranla daha yaratıcı olduğu su götürmez olan piyasa ekonomisi, yaratıcılığın yaygınlaşmasının önüne koyduğu hiyerarşik yapı engeli de aşılmış oluyor. Proje üretimi sabit bir grubun değil, çalışanlardan oluşan bir konseyin yönlendirmesi, üretim ve tüketim arasındaki dengenin herkesin bilgisayarlar yoluyla katılabileceği esnek ve demokratik bir planlama süreciyle sağlanması gibi, somut ve ayrıntılarıyla sergilenen önerilerle geliştiriliyor. Bu da birilerinin sürekli olarak bizim adımıza kararlar verip hayatımızı belirlediği bir alanda, artık bizlerin de söz alabilmemizi mümkün kılıyor. En önemlisi de ekonominin bizi değil bizim ekonomiyi yönetebileceğimizi gösteriyor.

Soğuk savaş döneminde, 1950’li yıllarda yaygınlaşmaya başlayan televizyon yayınlarıyla birlikte, siyasal iletişim açısından önemli değişmelerin olduğu söylenebilir. 1970li yıllarla birlikte, bilgisayarın kullanılmaya başlanmasıyla yeni iletişim teknolojilerinin toplumsal yaşamın biçimlenmesinde etkili olmaya başlamıştır. 90’lı yılların başında SSCB’nin dağılması, soğuk savaşın sona ermesiyle beraber, soğuk savaş döneminde, ABD’de askeri amaçlı olarak geliştirilen ve kullanılan internet, 90’lı yılların ortalarından itibaren halkın kullanımına açılarak ticarileştirilmiştir. Televizyon ve internetin iletişim teknolojileri olarak demokratikleşmeye katkıları, toplum ve demokrasiye etkileri bakımından incelenmeye değerdir.

Güçlü demokrasi yandaşları, internetten çok internetin demokratik bir alternatif olup olmayacağı tartışılmaktadırlar. Bir yandan internetle birlikte, Eski Yunan'a özgü doğrudan demokrasinin diriltilebileceği umulurken; diğer yandan internetin sunduğu simetrik iletişim biçiminin kamusal alanı, tüm yurttaşlara açık olan bir meclis demokrasisi idealine yaklaştırabileceğine inanılmaktadır. Demokraside yaşanan sorunların, kitle iletişim sisteminin gelişmesiyle çözülebileceği umulmaktadır.

Tartışılan en önemli olgu ise 1950'li yıllardan itibaren devrede olan televizyon çağının ve yerleştiği demokrasi anlayışının, internetin şekillendirdiği yarının medya demokrasisiyle öneminin azalacağı, bunun yerine internetle birlikte şekillenen yeni bir dünyanın oluşacağıdır. İnternetle birlikte temsili demokrasinin sonunun geleceği söz konusu edilirken, internetin kamusal alanın koşullarında yaratacağı değişimle en azından yarı doğrudan demokrasinin işletilebileceği dile getirilmektedir.

Bu tür beklentiler karşılandığında, yeni kamusal alanda yer alan her yurttaş, kamuoyunu eğitmeyi ve kamusal tercihe yol göstermeyi amaçlayan tartışmalara katılmaya teşvik edecektir. Yarı doğrudan demokrasinin bu nitelikleri, yönetimin ve siyasal liderliğin merkezi kararlarına daha geniş bir yurttaş katılımıyla kolayca birleşecektir (Meyer, 2002: 134).

İnternet ve siyasal katılma bakımından üç olgu önem kazanmaktadır. Bunları; interneti enformasyon kaynağı, iletişim aracı ve sanal kamusal alan olarak sıralayabiliriz. İnterneti enformasyon kaynağı olarak ele aldığımızda, ucuza sunduğu enformasyon bolluğuyla birlikte, daha çok enforme edilmiş insanlardan oluşan bir enformasyon toplumuna yönelmeyi artıracacağı söylenebilir. Aynı zamanda internet, ücretsiz olarak çok sayıda insana enformasyon sunabilmektedir.

Ayrıca, internetin çoğulcu yapısı nedeniyle çeşitli kaynaklardan enformasyon sağlayabildiği, önemsiz konularda bile enformasyon sunabildiği düşünüldüğünde, önemli bir iletişim potansiyeli taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Geleneksel medyaya kıyasla, internet, izler kitlenin bölünmüşlüğüne, bireysel enformasyon üretmeyi arttırmaktadır. Bu durum, bireysel gündemlerle paylaşılan bilgi miktarını çeşitliliğini de arttırmaktadır.

İnternetin iletişim aracı olarak önemi, ucuzluğu ve âdemi-merkezi özelliği hep öne çıkarılmaktadır. Bununla birlikte, siyasal katılımı artırıp arttırmayacağı sorusu ile, yeni eylem kanalları açıp açmayacağı, tartışma konusudur. Bu yönde tartışılanlar arasında birinci sırada internet ve iletişimin hacmi yer alırken, ikinci sırada ise iletişim ve siyasal katılım hacmindeki artış görülmektedir (Tokgöz, 2008: 296).

İnternetin sanal kamusal alan oluşturması yönünden tartışılması gereken iki önemli husus bulunmaktadır. Birincisi, kamusal alanı genişletmesi, ikincisi ise siyasal katılma ve tartışma için sanal bir platform oluşturmasıdır. İnternetin kamusal alanı genişletmesi bakımından; eşitsiz katımlı, fazlasıyla parçalanmış yapısı ve artan ölçüde ticarileşmesinden dolayı sınırlı olduğu görülmektedir.

İnternetin siyasal katılmayı arttırmaya yönelik bir potansiyele sahip olup olmadığı tartışılmaktadır. İnternetin siyasal katılma yönelik etkilerinin ne düzeyde olduğunu tespit edebilmek için yeni araştırmalara ihtiyaç vardır. Yapılacak araştırmalar sonucunda, siyasal katılım ve demokratikleşmenin internetle olan ilişkisini daha iyi açıklamak, tartışmak, değerlendirmek mümkün olabilecektir. Sonuç olarak şunlar söylenebilir. Demokratikleşme ve internetle olan ilişkiler henüz emekleme aşamasındadır.

İnternetin toplumu demokratikleştirme potansiyeli yayılma hızından beslenmektedir. İnternet, bilgi ve enformasyonun aktarılmasında geleneksel iletişim teknolojilerinin sunduğu ölçek ve hız sorununu aşarak, isteyen herkesin istediği

enformasyona ulaşmasını sağlayacak olan bir araç olarak tanımlanmaktadır (Negroponte, 1995: 63) Bu yolla yurttaşlar, demokratik bir katılımın gerektirdiği bilgi ve enformasyon altyapısına sahip olacaklardır. İnternet ve yeni iletişim teknolojilerinin iletişimde daha önce var olan sınırları ortadan kaldırarak, zaman ve mekân engellerini aşacağını ve yurttaşların karar verme süreçlerine katılmalarını büyük ölçüde kolaylaştırarak, demokrasinin işlerliğini artıracak ve uluslararası demokrasiyi güçlendirecek olanaklar sunacağı belirtilmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde enformasyona erişim, evrensel hizmet ve kamu hizmeti kapsamı çerçevesinde ele alınmaktadır. Ulusal Enformasyon Altyapısı'nın en önemli önceliklerinden birini, "enformasyon kaynaklarına erişimin, bütün yurttaşları kapsayacak bir biçimde yaygın ve adil bir ücret karşılığında sunulması", oluşturmaktadır (Timisi, 2003: 193).

Yerel yönetimler tarafından desteklenen, yurttaşların bütününe erişimini sağlamayı hedefleyen, ABD'de, Kaliforniya Santa Monica kamu elektronik şebekesi, Hollanda'da, Amsterdam dijital şehir projesi, İngiltere'de, Manchester enformasyon hizmetleri, İtalya'da, Bologna yurttaş şebekesi önemli örneklerdir. 1989 yılında kurulan ABD, Santa Monica kamu elektronik şebekesi (PEN), Kaliforniya eyaleti tarafından desteklenen ve yurttaşlarına kamu kurumlarının, hükümet ve yerel yönetimlerin bilgilerine erişim imkânı sağlayan ve aynı zamanda yurttaşlar arasında bir tartışma platformu oluşmasına aracılık eden, ilk kamu elektronik şehir hizmetidir. Bologna yurttaş şebekesi ise benzer olarak, Bologna yerel yönetimi tarafından desteklenen ve internete erişim imkânını bütün yurttaşlara yaymayı amaçlayan bir hizmettir. İnternete erişim, ilke olarak isteyen herkese açık olmasına karşılık teknoloji kullanımındaki engeller, erişimi de engellemektedir. Bologna yerel yönetimi internete erişimi kamu hizmeti çerçevesinde yurttaşlarına ücretsiz olarak sunarken, aynı zamanda onların teknolojik bilgilenmelerini

güçlendirecek hizmetleri de kamu hizmeti ve yurttaşlık hakkı kapsamında ele almıştır (McLuhan, 2001).

VI. BÖLÜM SÜREKLİ DEMOKRASİ

VI.1 Yeni İletişim Teknolojilerinin Toplum ve Siyaseti Değiştirme Potansiyeli

Her yeni teknoloji, toplumda ve toplumsal ilişkilerde değişmeye neden olmaktadır. Toplumun doğayla kurduğu etkileşim sosyal kurumların yapısında ve işleyişinde de değişiklik yaratmaktadır. Teknolojik gelişmeler insanı, doğa karşısında, bazı yan etkiler dışında (kirlilik, kaynakların erimesi, küresel ısınma...) çoğunlukla güçlendirmiştir. Tarihsel süreçte, matbaa ve savaş teknolojisinde yaşanan gelişmeler, siyasal iktidarın elde edilmesi ve kullanış biçimlerini değiştirmiştir. Örneğin, Roma imparatorluğu, yazı aracıyla geniş bir coğrafyada otorite kurabilmiş ve uzun dönem bu otoritesini koruyabilmiştir. Matbaa teknolojisinin yaygınlaşmasıyla birlikte okuryazar olmak, azınlık bir gruptan, geniş halk yığınlarına yayılmıştır. Yazı önceleri, mevcut iktidarı daha da güçlendirmişken, kullanımında ki yaygınlaşmayla beraber, demokratik bilinci arttırarak aydınlanmaya neden olmuş ve toplumların daha çok özgürlük talebiyle, mutlak monarşilere karşı zafer kazanmıştır. Yeni iletişim teknolojileri her ne kadar iktidarın elini güçlendirse de yaygınlaştıkça toplum adına demokratik kültürü geliştirecektir. Yeni iletişim teknolojileri teleks, fax, telsiz, teletex, kablolu televizyon, iletişim uydusu, bilgisayar, masaüstü yayıncılık, elektronik ağlar, internet ve taşınabilir iletişim aygıtlarıdır. Bu aygıtlar siyasal iletişimin, merkezi iktidarların denetiminden kurtularak, çeşitli sosyal tabakalara, gruplara dağılmasına zemin hazırlamaktadır.

Bilişim ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, özellikle de internetin yaygınlaşması, medya ile demokrasi arasında var olan ilişkiyi yeni boyutlara taşımış, internetin doğasını oluşturan gayri merkezi yapı ve etkileşim boyutunun katılımcı demokrasi bakımından sunduğu olanaklar tartışılmaya başlanmıştır. Bu olanaklar, ağ mantığının getirdiği küresel, gayri merkezi, açık, sınırsız, etkileşimli, kullanıcı denetimli

ve altyapıdan bağımsız niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Bireylere, enformasyona kolay ve etkili erişim olanağı sağlamaktadır (Uçkan, 2003: 27).

İnternet ile ilgili teorik çalışma yapanlar iki düşünce okulunda toplanmaktadır. Bunlardan ilki, Tekno septikler veya pesimistler olarak adlandırılan grup için internetin mucizeler yaratıp, demokrasiyi güçlendirmesi, halkın demokratik süreç içinde katılımını arttırması pek de olası değildir. İnternetin toplum tarafından özümseme sorunu, kişiler arası yüz yüze ilişkinin yok olma riski, yeni eşitsizlikler, özellikle zengin toplumlarla fakir toplumlar arasındaki eşitsizliklerin artması sorunu ve tarihteki benzer gelişmelerden yola çıkarak, internet gibi bir gücün elit kesimin eline geçerek onların çıkarlarına hizmet için kullanılacağı görüşü, tekno pesimistlerce savunulmaktadır.

Tekno pesimist araştırmacılarından olan Paul Virilio'ya göre, siber ortam bir güç objesi haline gelecektir. Yazara göre, her teknolojik gelişme beraberinde kendi olumsuzluklarını da getirir. Ayrıca, teknolojik gelişmelerin ani yayılan etkileri mutlak gücü doğuracak, bu da diktatörlüğe neden olacaktır. İnternetin toplumun tamamına eşit olarak ulaşması söz konusu olamaz. Dolayısıyla toplum tarafından benimsenmesinden de bahsedemeyiz. Bunun sonucunda, herkese eşit yollardan ulaşmayan ve herkes tarafından paylaşılamayan bu teknoloji toplum içinde sosyal bağları zayıflatacaktır. Bu güce sahip olan belli bir kesim ise demokrasi ortamını zedeleyecektir.

Bilgiye erişebilenler ve erişemeyenler arasında ulusal ve uluslararası ölçekte giderek derinleşen uçurum, yani dijital bölünme, bilişim ve iletişim teknolojilerinin demokratik imkânlarını da ciddi ölçüde sınırlandırmaktadır. Dijital bölünme olgusu, interneti, Atina demokrasisi modeline benzetmektedir. Bir yanda bilgiye erişebilen, bunun için yeterli geliri ve kültürel sermayesi olan, istatistiklere göre çoğunlukla erkek, az sayıda seçkin, ağ yurttaşı; diğer yanda bilgisayar okuryazarı olmayan, internet erişimi için yeterli

kaynağa sahip olmayan, az gelişmiş toplumlar bulunmaktadır. Tekno septik düşünce yanlılarına göre, halka sahte özgürlük vadeden bu yeni teknoloji aslında gücün var olan kişilerin elinde kalmasına ve onların daha da güçlenmesine sebep olacaktır. İnternetin iddia edildiği gibi bizi daha mükemmel ve ahenkli bir topluma ve daha demokratik bir iletişime götüreceği söylemi aslında bir ütopyadan ibarettir.

İnternet olgusu araştırmalarındaki ikinci okul, tekno optimistler olarak adlandırılan ve interneti tüm depolitizasyon sorunlarını çözebilecek bir mucize olarak gören araştırmacılarıdır. Bu grup dan Anthony Corrado'ya göre “internet halkı eğiten, onların demokratik katılımını harekete geçiren, kamuoyunu nabzını tutan, hükümetle ilgili bilgilere kolay ulaşmamızı sağlayan, oy verme sürecini hızlandıran ve kamuyu ilgilendiren olayları tartışmak için bir platform yaratan bir araçtır”. Diğer taraftan vatandaşların internet üzerinden yapılan bir oylamaya ne kadar güvenilebilir sorusuna henüz net bir cevap verilememiştir. Tekno optimistlere göre, tüm teknik sorunların zamanla çözülecek ve bu uygulama yaygınlaşarak sistemin rahatlamasına yol açacaktır.

Buna göre, internet tekno optimist düşünce okulu içinde yer alan araştırmacıların öne sürdükleri gibi katılımcı demokrasinin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Dijital bölünme ise gün geçtikçe azalacak ve internet teknolojisi giderek yaygınlaşacaktır. Bu yaygınlaşma beraberinde maliyet düşüklüğünü de getirecektir. Aynı zamanda, politikacıların mesajlarının medya tarafından çarpıtıldığına inanılması ve politikacılarla birebir iletişim kurma şansı bulunmaması, halkın politikaya olan ilgisizliğinin sebepleri arasında gösterilmektedir. İnternet bu tip sorunları ortadan kaldırarak, halka siyasal olaylara katılabilme ve fikirlerini tartışabilme imkân sunmaktadır. Seçim zamanlarında vatandaşların sandık başına gitmek yerine, evlerinden diledikleri zaman internet üzerinden oy kullanmaya başlamaları da seçimlere olan ilginin

artmasını sağlayacaktır. Özellikle, tartışma grupları sayesinde halkın hükümet ve yerel yönetimler üzerindeki denetimi artmaktadır.

İnternet, bilgi ve enformasyonun aktarılmasında geleneksel iletişim teknolojilerinin sunduğu hız sorununu aşarak isteyen herkesin istediği bilgiye ulaşabileceği bir araç olarak tanımlanmaktadır. Bu yolla bireyler, demokratik bir katılımın gerektirdiği bilgi ve enformasyon altyapısına sahip olacaklardır. ABD’de Enformasyon otoyolu olarak tanımlanan yeni iletişim teknolojileri politikasında, internetin daha önce var olan sınırları ortadan kaldırarak, zaman ve mekân engellerinin aşacağını ve yurttaşların karar verme süreçlerine katılmalarını kolaylaştırarak, demokrasinin işlerliğini arttıracak uluslararası demokrasiyi geliştirecek olanaklar sunacağı belirtilmektedir. Bu yaklaşımda enformasyon, evrensel hizmet ve kamu hizmeti kapsamında ele alınmakta enformasyona erişim tüm yurttaşları kapsayacak şekilde yaygın ve adil bir ücret karşılığında gerçekleşecektir. Amerika ve bazı Avrupa ülkelerinde yerel yönetimler tarafından desteklenen elektronik yurttaş ağları interneti bir kamu hizmeti olarak ele almaktadır. 1989’da kurulan ABD, Santa Monica elektronik şebekesi, California eyaleti tarafından desteklenen ve yurttaşların kamu kurumlarının hükümet ve yerel yönetimlerin bilgilerine erişim olanağı sağlayan ve aynı zamanda yurttaşlar arasında bir tartışma platformu oluşmasına aracılık eden ilk kamu elektronik şehir hizmetidir. Bologna yerel yönetimi, internet erişimi kamu hizmeti çerçevesinde yurttaşlara ücretsiz olarak sunarken, aynı zamanda onların teknolojik bilgi edinmelerini güçlendirecek hizmetleri de kamu hizmeti ve yurttaşlık hakkı kapsamında ele almıştır (Timisi, 2003: 193).

Toffler’e göre, üçüncü dalga toplumlarında teknolojinin geldiği noktada karşılıklı etkileşim olanağı artmış, halkın doğrudan doğruya fikirlerinin ölçülmesini olanaklı hale gelmiştir. Klasik seçimler de seçtiğimiz temsilciler üzerinde kontrol

olanağımız çok azdır. McLean'a göre, iletişim teknolojileri temsili demokrasiye doğrudan demokrasinin yöntemlerini getirerek katkı da bulunabilir. Yeni iletişim teknolojileri, politikacıları daha duyarlı olmaya zorlamanın bir aracı olarak ve yurttaş tercihlerinin iktidara daha hızlı ve etkili yansımalarını sağlayabilir.

Politika giderek çoğulcu ve temsil edici özelliğini yitirmekte ve bireyselleşmektedir. Geleneksel medya, ulusal ve küresel düzeyde tartışma ve doğrudan katılıma dayalı toplulukçu demokrasinin ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Özelleştirme, ticarileşme ve ulusallaşma medya içeriğinin kapsayıcı yanını ortaya çıkarmakta, farklılıklar temsil edilmemektedir. Bu sorunlar, modern demokrasilerde siyasal alanı, teknik bir uzmanlık alanı olarak ele almaktan kaynaklanmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin bilgiyi içirme kapasitesi, sınırlı izleyici kitlesine mesaj üretme imkânı ve hızının, ademi-merkezileşme özellikleriyle demokrasinin sınırlarını genişletecektir.

Büyük ölçekli toplumlarda, katılımcının doğrudan siyasetin merkezi aktörü haline gelebilme imkânı, yeni karar alma biçimlerinin kurulup genişletilmesi ve bilgilenme süreçleri ne bağlıdır. Yeni teknolojiler, yurttaş pratiğini dönüştüren ve sivil toplumu geliştiren bir imkân olarak görülmektedir. Parti ve sendikalar gibi kurumlar, demokratik etkileşim ve karar alma süreçlerinin gelişmesine yardım eder. İletişim teknolojileri sayesinde yurttaş eğitimini güçlendirmek, bilgiye eşit ulaşım garantisi ve bireyle kurumlar arasında uzun mesafeler olsa bile, gerçek müzakerelerin gerçekleşebileceği şebekeler yardımıyla bir kent toplantısı yapılabilir.

İletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, toplumsal iletişimde yeni bir aktör olan interneti gündeme getirmiştir. Özellikle, 90'lı yılların başından itibaren kamusal kullanımı yaygınlaşan internet, yalnızca iletişim teknolojisi alanında bir yenilik olmakla kalmamış, aynı zamanda gerek akademik gerekse popüler ilginin merkezine

oturmuştur. İnternet üzerine yönelik akademik ilgi öncelikle mühendislik ve iletişim disiplininde yoğunlaşmış, ancak sonrasında psikolojiden, sosyolojiye, siyaset bilimine kadar pek çok disiplinin araştırma alanlarına eklenmiştir. İnternete yönelik popüler ilgi, aracın kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte artmış, kişisel kullanıcının pek çok ihtiyacına yanıt veren bir iletişim ortamı olması özelliğiyle önem kazanmıştır.

Örneğin: Ulusal Araştırma ve Eğitim Şebekesi'nin (ABD) internete ilişkin tanımı şöyledir: Şebeke, her ülkeden araştırmacılara aynı düzeyde erişim sağlayan, yüksek düzeyde bir arama aracı, veri bankası, süper bilgisayar, dijital kütüphane, uzmanlığa dönük araştırma kolaylaştırıcısı ve eğitsel teknolojidir (Timisi, 2003: 121-122).

VI.2 Yeni İletişim Teknolojileri ile Elektronik Demokrasi Mümkün müdür?

İletişim teknolojilerinde internetin varlığı, elektronik demokrasi tartışmalarını da yeniden gündeme getirmiştir. İnternet insanlar arası iletişim ve etkileşime izin verirken aynı zamanda, toplumsal ve siyasal projeler içinde önemsenmeye başlanmıştır (Timisi, 2003: 183).

Elektronik demokrasi, enformasyon toplumunda, sanayi toplumlarından farklı olarak yeni toplumsal ilişkiler ağı içinde, özünde yurttaşlık pratiğinin dönüşümünü temel almaktadır. Bu pratiği biçimlendiren ise demokrasinin yurttaş katılımına ağırlık veren yanıdır. Doğrudan yurttaş katılımını sağlamaya yönelik idealdir. Yeni iletişim teknolojileri, modern demokrasilerde siyasal katılımın önündeki geleneksel zaman ve mekân engellerinin ortadan kaldırılmasında önemli bir potansiyel sağlamaktadır. Bunun yanında bilginin yurttaşlara eşit olarak yayılması, erişim kolaylığı, ulusal ve uluslar arası yeni kamusal alanların ortaya çıkması, ifade özgürlüğü ve özyönetimin sağlanması anlamında yeni iletişim teknolojilerinin, katılımcı demokrasiyi gerçekleştirecek potansiyelleri içinde taşıdığı söylenmektedir. Bu söylem, şu varsayımlardan yola çıkmaktadır. Modern toplum

ve demokrasileri giderek artan oranda kitle iletişim araçlarının dolayına sokulduğu bilginin üzerine temellenmektedir. Fakat ticarileşme ve eğlence, iletişim araçlarının demokrasiyi islah edilemez biçimde zedeleyerek, yurttaşları pasif birer tüketiciye dönüştürmüştür.

Yeni iletişim teknolojileri, demokrasiye doğrudan güçlü yurttaş katılımını sağlayabilir. Elektronik teknoloji aracılığıyla doğrudan katılımcı bir demokrasi inşa edilebilir. Doğrudan demokrasi ile, yöneten ile yönetilen arasındaki, devlet ile sivil toplum arasındaki ayrımı ortadan kaldırabilir. Faziletleri ise bireyin kendi kaderi üzerindeki kontrolünü yükseltir daha iyi haberdar edilmiş sofistike vatandaşlık yaratır, yani eğitici. Kamuoyunu, kendine hizmet eden siyasetçilere güvenmek zorunda kalmadan kendi görüşlerini, isteklerini, yönetsel kararlarda hayata geçirebilir. Bu durumda yurttaşlar, kendi aldıkları kararlara uyacaklarından yönetimin meşruiyet derecesi artar.

İnternet çoğu araştırmacı tarafından, demokratik işleyişinin gelişmesine ve yarattığı yeni iletişim kanallarıyla, siyasal hareketliliği arttırmaya katkıda bulunması beklenen bir teknoloji olarak görülmektedir. Vatandaşlara sağladığı; şeffaflık, sanal topluluklar için yarattığı yeni iletişim ortamları, sayesinde, bu yeni teknolojiyi demokrasi ile uyumlu görenlerin sayısı çoktur. Elektronik demokrasinin de tehdit ve tehlikeleri yok değildir (Vedel, 2000: 29).

İnternetin demokrasinin işleyişini nasıl etkileyeceği tartışmasında ana tema, bu teknolojik gelişmenin demokratik potansiyeline sekte vurabilecek güçlerin nasıl kontrol altına alınabileceği problemidir. Kontrol mekanizması geliştirilmediği takdirde, interneti ya ticari güçler ele geçirecek, ya da günümüzde olduğu gibi sürekli altı çizilerek belirtilen pornografi, çocuk istismarı gibi sapkın kullanımlar internetin kullanımına yönelik yeni

düzenlemeler gerektirmektedir. Böylesi durumda internetin demokratik katılım ve kültür açısından yarar değil zarar doğurabileceği düşünülmektedir (Aksoy 1996: 160).

Dünya çapında ağ olarak tanımlanan internet, bize gerçekten katılımcı demokrasiye giden yolda daha özgürlükçü bir ortam sağlayacak mıdır? Yoksa bizleri Orwell'in "1984" isimli romanında olduğu gibi "Büyük Birader" isimli her şeyi gören ve duyan bir bilgisayar tarafından yönetilen bir toplumun hicvedildiği bir denetim toplumuna mı dönüştürecekler? Bu sorunun cevabını örnekleri azda olsa internetin demokratik toplum için kullanıldığı uygulamalara bakmak gerekmektedir. Yerel yönetimler, web sitelerini kullanarak vatandaşlarla aralarındaki sosyal bağı güçlendirmektedir. Seçim zamanları dışında, pek fazla rağbet görmeyen siyasi parti siteleri, özellikle seçim zamanında propaganda amaçlı kullanılmaktadır. Vatandaşlar, seçim öncesi adayların faaliyetlerinden ve projelerinden haberdar olmakta, onlarla elektronik posta ya da sohbet odaları yoluyla iletişim kurabilmekte, önerilen projeler hakkında görüşlerini açıklayabilmekte ve eksik gördükleri konuları adaylara bildirmektedirler. Aynı zamanda, internet adaylara da eşit şekilde tanıtım yapabilme ve büyük bütçeler harcamadan seçmenlere ulaşma şansı vermektedir. Politik partiler de aynı şekilde bu yeni ve güçlü iletişim aracını keşfetmişlerdir. Böylece arada herhangi bir aracı olmadan politikalarını, projelerini halka internet üzerinden açıklayabilmektedirler. Üstelik internet üzerinden yapılan bu tanıtım çok daha düşük maliyetli ve sansürsüzce yapılmaktadır. Bu durumda, seçmenlerle adaylar arasında doğrudan iletişim sağlanmaktadır.

İnternet, demokratikleşme yolunda bir tehdit olarak da algılanmaktadır. İnternet araçlarına ulaşmada karşımıza çıkan teknik engeller, elektronik demokrasi karşısındaki en büyük sorunlardan biri olarak görülmektedir. Teknik olarak herkesin

kullanma şansının olmadığı, ya da sınırlı olduğu internet, gerçekte toplumlar arası bir eşitsizliği besleyecektir.

Elektronik demokrasi kavramı, bazı tehdit ve tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Henüz kullanımı tam olarak yaygınlaşmayan internetin tüm ülkelerde ve nüfusun tümü tarafından kullanılmaması, bu teknolojinin elit kesime ait bir iletişim aracı olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Toplumun her kesimine eşit şekilde ulaşmayan internet, katılımcı demokrasiyi nasıl sağlayacaktır? Üstelik internet kullanıcıları arasında bu teknolojiden yararlanan ve tartışma gruplarına katılıp fikir alışverişinde bulunan ve düşüncelerini açıklayan gerçek anlamda bilgisayar okuryazarı olanların oranının, interneti diğer amaçlarla kullananların oranına göre daha düşük olduğu düşünüldüğünde gerçek anlamda bir ayrımın yaşandığını söyleyebiliriz.

Elektronik demokrasinin geleceği hakkında bir diğer sorun da vatandaşların özel hayatlarının korunması sorunu olacaktır. Teknik bazı araçlar sayesinde, internette dolaşanların bilgisayarlarına gönderilen ve internet kullanıcıları hakkında bazı bilgilerin ele geçirilmesini sağlayan tanımlama bilgileri (cookie türü uygulamalar) güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Cookie'ler, ticari amaçlı müşteri portföyü oluşturmak ve internet kullanıcılarının tüketim profillerini öğrenmek için kullanıldıkları gibi, internet kullanıcılarının ziyaret ettiği sitelerden politik görüşlerini de belirleyebilirler. Böylece vatandaşlar için daha şeffaf bir hükümet oluşturmak yerine internet bir ispiyon aracı haline gelerek, denetim altında yaşayan bir toplumun oluşmasına katkı yapabilir. (Vedel 1996: 29). Bazı ülkelerde (Çin, Singapur, Tunus, Küba, Türkiye gibi) internet kullanımına baktığımızda, hükümet tarafından uygun görülmeyen bazı sitelere erişimin yasaklandığını görülmektedir. Karşı hareket gruplarının internet üzerinden yayın yapması aynı zamanda, bu tip hareketin içinde olanların yakalanma riskini de arttırmaktadır. Düşünce özgürlüğünü

yaygınlaştırdığı kadar, demokrasiye karşı olumsuz bazı düşüncelerin de yayılmasına internet öncülük edebilir. Örneğin: Irkçılık propagandası ve suç unsuru içeren düşünce akımları interneti kullanmaktadırlar.

İnternet aracı, az gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlar arasında var olan eşitsizlikleri arttırabilir; ancak az gelişmiş toplumlar enformasyon toplum aşamasına ulaşmalarında gelişmiş ülkeleri model alarak daha hızlı enformasyondan yararlanan toplum yapısına erişebilirler. Bu açıdan bakıldığında internet eşitsizliklerin giderilmesinde, eşitliğe hizmet eden bir faktör olarak da görülebilir. İnternet erişiminin şu an için evrensellikten uzak oluşu, aşılması güç sorunları beraberinde getirmektedir. Dijital bölünme ya da dijital uçurum, bilişim ve iletişim teknolojilerine erişimde eşitsiz dağılımı ifade etmek için kullanılmaktadır. Bir yanda bilgiye erişebilen, bunun için yeterli geliri ve kültürel sermayesi olan, istatistiklere göre çoğunlukla erkek, az sayıda seçkin “net yurttaşı”, diğer yanda bilgisayar okuryazarı olmayan, internet erişimi için yeterli kaynağa sahip bulunmayan yığınlar” bulunmaktadır (Uçkan, 2003: 37).

Bu konuda önemli çalışmaları bulunan Castells ise konuya farklı bir açıdan bakmaktadır. “[The Internet Galaxy (İnternet Galaksisi)]” adlı eserinde, Castells küreselleşen bir ekonomi, internet ağı haline gelen bir toplumda ve her şeyin giderek internete dayalı hale geldiği bir ortamda; internete bağlı olmamanın bir anlamda toplum dışında kalmak ve dışlanmak anlamına gelmek olduğunu söyler (Castells,2001: 334). Bu dışlanmışlığın; ekonomik, sosyal ve kültürel pek çok etkisi olmaktadır. Teknolojik donanım yetersizliği, internet kullanma kültürünün gelişmemiş olması, ekonomik engeller gibi sorunlar, kuzey-güney arasındaki eşitsizliği, bir anlamda gelişmiş toplumla gelişmemiş ya da gelişmekte olan toplumlar arasındaki uçurumu arttırmaktadır.

Demokrasi gibi hassas bir konuda, tekno pesimist ve tekno optimist görüşlerin savları anlamlıdır. Fakat yeni iletişim teknolojileri yaygınlaştıkça demokratik kültür artacaktır. İnsanlara bir taraftan politik bir düşünce etrafında örgütlenme, tartışma, yeni görüşler öğrenme, seçim dönemleri başta olmak üzere hükümet faaliyetlerinden haberdar olma ve gerektiğinde karar alma mekanizmalarına katılma şansı veren internet; diğer taraftan iletişime ve bilgiye sadece bu teknolojiyi kullananlar tarafından ulaşılması bakımından eşitsizlik yaratmaktadır.

Tüm bu koşullar dikkate alındığında, internet ve demokrasinin geleceği hakkında şu temel görüşe ulaşabiliriz. İnternet ve demokratik kültürün gelişebileceği koşullar arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişki gelecekte sürekli demokrasiye hayat verebilir.

İnternet ve demokrasi birbirini tamamlamaktadır. Temsili demokrasinin yetersiz kaldığı ya da eksik olduğu yönleri tamamlaması açısından internet teknolojisine başvurulabilir. Örneğin tüm teknik ve güvenlik koşulları sağlandığında, seçimlerin internet üzerinden uygulanması, çok büyük bir zaman ve para kaybını önleyecektir. İnternet üzerinden tüm halkın siyasal mekanizmaya dâhil edilerek, katılımcı demokrasi gerçekleştirilebilir. Halkın temsili demokraside kendilerini seçecek seçmenleri, daha iyi tanımak ve bilgilenmenin yanında, temsili demokrasinin işleyişinin hızlandırılmasında da internetten yararlanabilir. Böylece elektronik yönetim uygulamalarında olduğu gibi, internet katılımcı demokrasiyi kurmak yerine; var olan temsili demokrasiyi iyileştirmek için alternatif çözümler oluşturulabilir.

İnternet ve demokrasinin birbirini tamamlaması, çağdaş demokrasi modellerinin gelişebileceği koşulları sağlayabilir. Elektronik demokrasiye geçiş için henüz çok erken olduğu düşünüldüğünde, bu süreci hızlandırmak için elektronik demokrasinin

bazı özellikleri günümüz demokrasilerinin işleyişine uygulanabilir. Yukarıda örneklerini verdiğimiz elektronik oylama, elektronik yönetim gibi bazı fonksiyonlar öncelikle yerel düzeyde uygulanarak, bu uygulamanın halk tarafından benimsenmesi ve yaygınlaşması sağlanabilir. Böylece, toplumun onayından ve kontrolünden geçen elektronik demokrasi uygulamalarının aksaklıkları giderilebilir, kullanım yaygınlaştıkça maliyet düşer ve bilgisayar ve internet kullanma kültürü yaratılır. Bu da toplumdan dışlanmamak adına pek çok kişinin bu teknolojiyi öğrenmesini ve kullanmasını özendirici bir durum oluşturabilir.

Yeni iletişim teknolojilerinin en belirgin özelliklerinden biriside yerel ve bireysel olabilmelerine rağmen, küresel olmalarıdır. Küreselleşen dünyada vatandaşların da siyasal hayata doğrudan katılabilmelerini sağlayacak çözümler aranmakta; günümüz temsili siyasetinin eksikleri tartışılmakta ve çözümler aranmaktadır. Bu süreç anlık demokrasiye giden yolda internetin toplum üzerinde oynayabileceği rolün anlaşılması bakımından oldukça ilgi çekicidir. İnternet, sivil toplumun tekrar canlanması ve hiyerarşik örgüt yapısının kırılmasında büyük rol oynamaktadır. Aynı şekilde yerel yönetimlerde katılımın olabilmesi için de kurumların yeteri kadar demokratik yapılanması gerekmektedir.

Hükümetlerin 'e-demokrasi'ye giderek daha fazla ağırlık vermeleri, 'demokrasi krizi' olarak adlandırılan siyasal sisteme duyulan güvenin azalmasıyla ortaya çıkan meşruiyet krizi ve bunun sonucu olarak seçimlere ve siyasi faaliyetlere katılımında yaşanan dramatik düşüşün ciddi bir payı vardır. A.B.D ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere, gelişmiş ülkelerin çoğunda ve giderek daha çok gelişmekte olan ülkelerde, seçimlere katılım oranı hızla düşmektedir. Kamuoyu araştırmaları, yurttaşların hükümetten en önemli beklentilerinin şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk gibi güvenle ilgili konular olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, yurttaşların siyasal sisteme erişim ve katılım

imkânlarının artırılması, güven ve meşruiyet krizinin başlıca çözümü olduğu görüşü giderek yaygınlık kazanmaktadır (Uçkan, 2003: 38).

İnterneti demokrasinin uzun süreli araçlarından biri haline getirmek için, internet kültürünün doğru bir şekilde yayılmasına çalışmanın dışında, teknik süreçte bu teknolojiyi aktif kılacak siyasal projeler geliştirilmeli ve bu projeleri tabana yayarak halkın ilgisi ve katılımı sağlanmalıdır. İnternet, demokrasi krizi için bir çözüm olabilir ve uzun vadede bilinçli toplumların oluşmasına katkıda bulunabilir. Vatandaşların ve toplumun interneti benimseyerek ve bilinçli kullanarak siyasal hayata katılımlarının artması, teknolojikler tarafından ne kadar bir ütopya olarak görülse de günümüz demokrasilerinin işlevlerini daha iyi yerine getirmesi ve krizlerin aşılması için çözüm seçenekleri yaratacaktır.

VI.3 Elektronik Demokrasinin Sosyal Ekonomik Koşulları ve Altyapısı Nedir?

Siyasal yaşamda, temsilcileri ya da yönetecekleri seçme işlemini, kâğıda basılı belgeler yerine aynı işlemin elektronik ağ üzerinden gerçekleştirilmesini elektronik demokrasi olarak tanımlayabiliriz. Elektronik iletişim ve medya özgürlüğü konusunda uluslararası toplumda kayda değer bir duyarlılık mevcuttur. 6-8 Eylül 2000'de New York'ta toplanan Birleşmiş Milletlerin 189 üyesinin devlet başkanları ve liderler demokrasiyi, insan haklarını ve temel özgürlükleri korumak için "Temel rollerini yerine getirebilmesi ve halkın enformasyona erişim hakkını kullanabilmesi için medya özgürlüğünün sağlanması" konusunda uzlaşmaya varılmışlardır. (Birleşmiş Milletler Milenyum Bildirgesi, 2000: 25. Madde).

Milenyum bildirgesi, enformasyona erişimin toplumsal önemine işaret etmektedir. Enformasyona erişimi olanlar katılım imkânına da sahiptir; diğerleri ise değildir. Erişim modern sosyolojideki 'dâhil olma' ve 'dışında kalma' kavramlarıyla

yakından ilgilidir. Erişilebilir bir toplumsal iletişim sistemi, toplumdaki bütün grup ve hareketlerin topluma yüksek derecede dâhil olmalarını kolaylaştırırken, sınırlı erişim, iletişimde toplumsal eşitsizliği ve gruplar ile bireylerin toplumdan dışlanmasını beraberinde getirmektedir. Erişimi bu kadar önemli kılan budur.

Elektronik iletişim için teknik alt yapı hizmet sunucuları, hizmetlerini, herkes için aynı fiyat ve şartlarda verecektir. Evrensel hizmet yükümlülüğünün ardında yatan gerekçe, bu sistemin devletlere, başka türlü sağlanması mümkün olmayacak hizmetleri yaratması ve sürdürmesi olanağını vermesidir. Üstelik devletler, taşıyıcıları bu yükümlülüğe zorlayarak hizmetler için düşük fiyat ve yüksek kalite elde edebileceklerdir. Evrensel hizmet, hem toplumsal arza göre mevcut kapasiteyi yönetmek, hem de gelişmekte olan piyasalardaki çok çeşitli sağlayıcılar arasındaki rekabetle mücadele etmek için devletlere yardımcı olmuştur.

Avrupa Birliği'nde, evrensel erişim hizmetinin bütün kullanıcıların belirli bir kalite ve fiyatla sabitlenen asgari bir telekomünikasyon paketine evrensellik, eşitlik ve devamlılık ilkeleri temelinde ulaşabilmeleri gerektiği kabul edilmiştir. Avrupa ve Birleşik Devletlerdeki her evde bir telefon olması on yıllar boyunca evrensel hizmet paketinin bir parçasıydı. Ancak bu durumun yerini; cep telefonu, ADSL ve UMTS gibi yeni teknolojiler almaktadır. En azından günümüzde devlet tarafından garanti edilen bir telekomünikasyon paketinin nasıl olacağı, hangi hizmetleri, kimleri kapsayacağı gibi sorular siyasal tartışma konusudur.

Enformasyona erişim konusunda, evrensel olarak erişilebilir bir iletişim altyapısı ve karşılanabilir iletişim araçlarıyla, vatandaşların gereksinim duydukları enformasyona ulaşabilmeleri sağlanmalıdır. Enformasyona erişim konusunda, bütün vatandaşların toplumsal iletişim hizmetlerine özgür ve eşit biçimde erişimleri önemlidir.

Avrupa iletişim siyasalarında ilgi özellikle, kamunun enformasyona erişimine yöneltilmiştir. Bu ilginin geri planında, bütün toplumsal enformasyon hizmetlerine serbestçe ve eşit biçimde erişimin, demokratik devletin işlemesi ve devamı için büyük önem taşıdığı fikri yer almaktadır.

Tüketiciler enformasyon bolluğunun içinde istediklerini kolayca bulamazlar. Enformasyonun erişilebilirliği ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımı konusunda toplumun yetenek ve bilgi düzeyi etkili olacaktır. Erişim kabiliyeti konusundaki bu kaygı; zenginler ve yoksullar, enformasyon zenginleri ve enformasyon fakirleri, eğitilmişler ve o kadar iyi eğitim alamamış olanlar arasında giderek açıldığı söylenen dijital uçuruma dair tartışmalarda ortaya çıkarmaktadır. Enformasyon elverişli ve erişilir olabilir, fakat çok pahalı ya da yaralanacakların gelir düzeyi çok düşükse enformasyonun demokratikleştirici etkisi zayıf olabilir. Enformasyon erişilebilirliği, üçüncü olarak enformasyonun karşılanabilir olmasına bağlıdır. Enformasyon, yöneldiği grup tarafından maddi olarak karşılanabilir olmalıdır. Burada da, enformasyonun erişilebilirliğinde olduğu gibi, enformasyon zenginleri ile paranın yetersizliği dolayısıyla yüksek kalitede enformasyona ulaşamayan diğerlerinin arasında bir uçurum oluşabilir. Sanayi toplumunda da siyasal kararlara elit kesim, geniş toplum kesimlerine göre daha çok katılmaktaydı. Toplumda enformasyon; elverişli, erişilir ve karşılanabilir bir hizmet statüsüne kavuşturulmalıdır. Bunun için hükümet, belirli bir enformasyon paketinin vatandaşlar ve tüketiciler için erişilebilir olmasını sağlamak üzere enformasyon piyasasına müdahale edebilir. Eğer hükümet arzu edilen, çeşitlilik içeren enformasyonu yaratmayı piyasaya bırakırsa, kendini özellikle, rekabet ve medya yoğunlaşması konularını düzenleyen kurallara uygunluğunu denetleyerek sınırlandırabilir.

Piyasa ya da devlet, birçok ülkede hükümetler vatandaşların mevcut enformasyon erişimini, kamusal bir hizmet olarak görme eğilimindedir. Diğer bir temin aracı zorunlu taşıma yükümlülüğüdür. Zorunlu taşıma yükümlülüğünün geçerli olduğu düzenleme rejimlerinde kablo şirketleri, kamu hizmeti gören bazı programları kendi ağlarında yayınlamak zorundadır. Enformasyonun maddi olarak karşılanabilirliği, yukarıda da bahsedildiği gibi enformasyon, erişebilirliğini riske atacak kadar pahalı olabilir. Devlet desteği ise özellikle, dolaylı destekler biçiminde düşük gelirli kişilere enformasyonu karşılanabilir hale getirmek için sıklıkla kullanılmaktadır.

Enformasyon üretimi ve paylaşımı konusunda, toplumda tekellerin, kartellerin oluşmaması çoğulcu bağlantısız bir çeşitliliğin yaratılması gerekir. “Hakikat aşikâr değildir”. Karl Popper’in bu ünlü sözü, enformasyon ve düşünce çeşitliliğinin, demokratik bir toplumda ne kadar önemli olduğunu özetlemektedir. Popper’e göre gerçekte neyin doğru, neyin doğru olmadığını bütünüyle, yadsınamaz, itiraz edilemez ve çekincesiz bir biçimde, epistemolojik olarak kanıtlamaz. Tam da bu nedenle enformasyon ve düşünce çeşitliliği önemli bir toplumsal değerdir. Politika ve toplum bilgisi, daimi belirsizliğin önlenemez eksikliğinden mustarıptir. Popper tek hakikatin olmadığını söyler. Durum ne olursa olsun, demokratik hakikati bulma yolu olarak çeşitliliği savunmaktadır. ‘Kamuoyu ve liberal ilkeler’ başlıklı ünlü makalesinde demokrasilerin siyasal hakikati, 'hayal gücü, deneme yanılma ve eleştirel tartışma' yoluyla bulmasını önermektedir (Popper, 1968: 352).

Her ne çeşit olursa olsun; duyma, duyurma özgürlüğü, ifade özgürlüğünün özünü oluşturmaktadır. Bazı önemli düşünürlerin bu konudaki görüşleri şöyledir. Milton (Milton, 1644) basın özgürlüğüne dair, ‘Bırakalım hakikat ve gerçek dışılık serbest ve açık bir mücadelede göğüs göğüse savaşsınlar’ demektedir. 19. yüzyılda liberal filozof John Stuart Mill çeşitliliği siyasal felsefesinin temel taşı olarak kullanmıştır. Mill (1859)

‘Özgürlük Üzerine’ adlı klasik eserinde, hakikati aramanın öncelikle ‘karşıtların barıştırılması ve bir araya getirilmesi sorunu’ olduğunu savunur. Görüş ve düşüncelerdeki çeşitlilik, bazıları kendi düşüncelerinin doğru düşünce olduğuna inansa bile her zaman önemlidir.

Düşüncelerin çeşitliliğini faydalı kılan ve şimdilik çok uzak görünen düşünsel ilerleme aşamasına gelinceye kadar da faydalı kılmayı sürdürecektir olan başlıca nedenlerin birinden söz etmemiz gerekir. Şimdiye kadar yalnız iki olasılığı, doğru kabul edilen düşüncenin yanlış ve bunun sonucu olarak da başka bir düşüncenin doğru olabileceğini; ya da doğru kabul edilen düşüncenin doğruluğuna bakılarak, hakikatin açıkça kavranması ve derinlemesine duyumsanması için karşısındaki yanlışla çarpışmasının zorunlu olduğunu göz önünde tutulması gerekmektedir (Mill’den Akt. Ertan, 2005: 64).

VI.4 Yeni Demokrasi Modeli Arayışları

Yirminci yüzyılda temsili demokrasinin içine düştüğü krizi aşmak bakımından, medya ve demokrasi arayışları bir çözüm olarak ön plana çıkmaktadır. Daha geniş katımlı yurttaşlık eğitiminin ilkeleri, siyasal toplumsallaşma açısından değerlendirmeye alınarak katılımcı ve çoğulcu demokrasi, soğuk savaş döneminde baş tacı edilmiştir. Siyasal iletişim araştırmaları üç dönemde ele alınarak değerlendirilirken, hâlâ devam eden tartışmalarda, üçüncü dönemde televizyon ve internetin bu araştırmalarda temel rol oynadığı öne sürülmektedir.

İletişimciler ise izleyiciler, gazeteciler ve siyasetçilerin değerlendirmelerinin kurumsal siyasal iletişime anlam kazandırabileceğini, bu yönden siyasal iletişime yaklaşma yolları arayarak, siyasal iletişim bakımından eleştirel bir duruş sergilemektedirler. Kitle toplumu, kitle kültürü gibi kavramları devreye sokarak, yeni bir demokratik toplum projesi ve bunun olanakları tartışma konusudur. Yeni ekonomik düzen, yenedünya düzeni ve yeni

uluslararası iletişim düzeni, bu arayışın ürünleri olarak ortaya çıkarken, Birleşmiş Milletlerin uzmanlık örgütü UNESCO bünyesinde dengesiz iletişim tartışmaları yapılmıştır. Bu arayışların temelinde 1945 sonrası sömürgelerin tasfiyesi sonucunda ulus devletlerin oluşturduğu, Üçüncü Dünya ülkelerinin istekleri yatmaktadır, bu istekler, iletişim olanak ve kaynaklarından eşit ve adil bir biçimde yararlanabilme arzusu, şeklinde özetlenebilir.

Siyasal kurumlarda demokrasinin gerçekleşebilmesi için kamuoyuna bilgi sağlayan medya kurumları hayati öneme sahiptir. Bu konuda önemli açıklamaları olan James Curran'ın görüşlerine değinmekte yarar var. Onun geliştirdiği "Çalışma modeli", çekirdek sektör ile bunu çerçeveleyen farklı ilkelere göre örgütlenmiş medya kuruluşlarından oluşan, çevre sektörlerden meydana gelen bir modeldir (Tokgöz, 2008: 276). Çekirdek sektörde, genel amaçlı televizyon kanalları izler kitleye ulaşır toplumsal tartışma için forum oluştururlarken, çevre sektörler daha fazla izler kitleye ulaşabilen örgütlenmiş medyadan meydana gelirler. Çevre sektörlerde yer alan medya kuruluşları arasında profesyonel medya sektörü sivil toplum örgütleri sektörü, özel girişim sektörü ve toplumsal pazar sektörü yer almaktadır (Curran, 1997: 105). Curran'ın sunduğu çalışma modelinde, demokratik medya sistemi için gerekli reçetenin varlığına inandığı söylenebilir. Kurduğu bu modelin farklı dayanışmalar geliştireceğini, ortak çıkarların etkin bir şekilde temsili için gerekli olan örgütlerin çalışabilmesine katkıda bulunacağını, gerçek toplumsal anlaşma için koşulları yaratacağını belirtmektedir. Vurgulanması gereken modelin özel girişim, toplumsal pazar, profesyonel ve sivil toplum medya aktörlerince çerçevelenmiş bir çekirdek kamu hizmeti sisteminin kurulmakta olduğudur. Curran'a göre, "Çekirdek kamu hizmeti yayın sisteminin kurulmada, kamu hizmeti yayınının diyalog için açık bir işlev

görmesini güçlendirirken, sivil toplumun ‘kendin yap’ geleneğine ortak güç verecektir.’’ (Curran, 1991: 111).

Bu konuda Keane’nin önerisi, demokratik olmayan ulus-devlet için halen mevcut olan medya kamu hizmeti modelinin yeniden tanımlanması ve yenilenmesi gereğidir. Bu nedenle Keane, pazar liberalizminin egemen olduğu Batı demokrasilerinde birbirleriyle bağlantılı beş siyasal sansür tipi olduğunu söylemektedir: Bunlar, olağanüstü hal erkleri, korporatizm, silahlı gizlilik, yalan söylemek ve devlet reklamcılığıdır. Bu beş sansür tipi demokratik toplum için kaygı vericidir. Beraberinde şunları eklemektedir: “Bunlar gösteriyor ki, normal olarak yurttaşlara ve kitle iletişim araçlarına karşı sorumlu ve hukuk devletine tabi olan siyasal erk toplamı çoğalmakta... Batı demokrasilerinde hukuksuzluk artmaktadır” (Keane, 1993: 95-105).

İletişim medyaları, kamu kullanımına ya da tüm yurttaşların zevk almasına yaramalıdır, anlayışında temellenen kamu hizmeti modeline göre, “demokratik devlet medyaları yanında meta üretimi ve değişimine dayanan medyalar ile pazar dışı, devlet dışı medya kurumları yer alacaktır.” (Keane, 1993, 138).

Keane’nin modeli bakımından iki önceliğe değinmekte yarar vardır. Kamu hizmeti sisteminin önceliklerinden birisi, çağdaş devlet erkinin sansür yöntemlerinin gözler önüne serilmesi ve kaldırılmasıdır. İkincisi ise hem siyasal erkin sürekli başına ekşiyen ve böylece siyasal sansürü en aza indiren, hem kavga eden hem de başkalarını hoş gören yurttaşların başlıca iletişim araçları olarak hizmet veren devlet dışı medyaların gelişmesine izin verilmesi gereğidir (Keane, 1993: 137).

Keane’nin yenilemiş kamu hizmeti medya iletişim modelinde şu temel özellikler yer almaktadır: Siyasal demokrasi için mümkün olduğu kadar az kamusal düzenleme yapılmalı, sivil toplum üzerindeki ticari tüzel erkin azaltılması gerekmektedir.

Keane önerdiği kamu hizmeti medya modeli, pazar liberalleri tarafından önerilen kuralsızlaşma modeliyle bazı ortak özellikler taşımaktadır. Her ikisinin de sivil toplum, devlet ve onların ayrımını benimsediğini ve her ikisinin de kökleri devletin dışında ve güdümünde bulunan medyaların güç indirme amacını paylaştığı söyleyebiliriz (Keane, 1993: 139).

Bununla birlikte Keane, önerdiği kamu hizmeti modelinin gününü dolduran devlet egemenliği doktrinini reddetmesi, sivil toplum pazar rekabeti ile anlam dışı kaymaya karşı çıkması bakımından pazar liberalizminin ayırdığını, “kamu hizmeti medyaları, demokratik devlet kurumlarınca garanti altına alınmış kapitalizm sonrası bir sivil toplum ihtiyacını düzenliyor” şeklinde dile getirmektedir (Keane, 1993:139).

Medya ve demokrasi arayışlarında, yeni sağ politikaların devreye girmesiyle birlikte gündeme gelen kuralsızlaştırma ve özelleştirme ile kamu hizmeti yayıncısının ön plana çıkması yer almaktadır. 1970’li yıllardaki ekonomik bunalımla birlikte, yeni muhafazakâr politikalar gündeme gelmiştir. Refah devleti uygulaması yerine medyada kuralsızlaştırma görülürken, devletin elinde bulunan şirketlerin özelleştirilmesi, kamu hizmeti söylemi ön plana çıkmıştır. Kamu hizmeti yayıncılığı, kuralsızlaştırmayla birlikte ön plana çıkarken kamu hizmeti yayıncılığının tekrar engellenmesi ihtiyacı doğmuştur. Aynı zamanda, kamu hizmeti yayıncılığının gözden geçirilmesi ve tekrar düzenlenmesi iletişim özgürlüğünün yeniden tartışılmasını beraberinde getirmiştir.

1990’lı yılların başında, SSCB’nin yıkılmasıyla Soğuk Savaş’ın bittiği kabul görmektedir. İki kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya geçilirken, medyanın kamu yönetimindeki konumu ve rolü tartışmaların odağında yer almaktadır. 1985’ten itibaren küresel olarak örgütlenmiş dev medya şirketlerinin yükselişi, yıllar itibarıyla sayılarının azalması, ulus devleti ve iç pazarın sınırlamalarını hiçe saymaktadır. Ulus devlet

anlayışının, ulus üstü yasal ve siyasal düzenlemelerin etkisinin artmasıyla zorluklarla boğuşmakta olduğu görülmektedir. Kapitalist devlet modelinin ciddi şekilde krizde olması, siyaset medya ilişkileri bakımından yenilenmiş, iletişim özgürlüğü için önemli sonuçlar doğurmuştur. Kamu hizmeti modeli irdelenirken küreselleşme, medya-siyaset ilişkileri bakımından bir çözüm aranmakta olduğu da görülmektedir. Aslında bu durum, medya demokrasi anlayışının ta kendisidir.

Medya demokrasi arayışları yönünden bir yandan medyanın demokratik rolleri ve önemi; diğer yandan medyanın kamusal bekçi köpeği, temsiliyet ve enformasyon rollerinin ne anlama geldiği tartışılmaktadır. James Curran, John Keane ve Colin Sparks'ın kurdukları medya ve demokrasi modelleri ise pazar liberalizmine çare bulabilmek için geliştirilmiş modeller olarak değerlendirilmektedir.

VI.5 Temsili Demokrasinin Marjinalleşmesi

Yirmi birinci yüzyılın başlarından buyana, demokrasi bakımından en çok tartışılanlar arasında temsili demokrasinin dönüşümü, siyasal partilerin gerilemesi, parlamentonun öneminin azalması, işleyen partiler demokrasisinin iletişime ve siyasal katılmaya önem veren bir kültüre nasıl katkıda bulunabileceği, yer almaktadır. Bunların yanında, televizyon ve internetin demokratikleşmeye katkısı, katkısının tanımlanması, yurttaş iletişimini olanaklı kılabilmek için bireyin ulaşması gerekli olan asgari bilgi düzeyi ile medyanın rolü ve önemi üzerinde durulmaktadır.

Aslında, bunların tümü, siyasal alanda bir yandan medya iletişimi, diğer yandan ise demokrasi ve demokratikleşmeyle ilgili durum değerlendirmesi yapma bakımından sürdürülen tartışmalar olarak değerlendirilebilir. Vurgulanması gereken ise demokrasinin var olması için gerekli asgari özerkliği saptamaya olanak verecek açık bir ölçütün olmamasıdır. Daha başka deyişle, siyaset yapma, medya demokrasisinin özünde

medyanın iletme biçiminin dışında bir etkinlik oluşudur. Tersine, politikalar, medya sisteminde içselleşmiş olarak yer alırlarken, daha kapsamlı bir siyasal sürecin parçası olarak kabul edilmektedirler.

Klasik demokrasi kuramları demokrasiyi genel olarak bir kurumlar sistemi, bir dizi tartışma ve karar alma prosedürü ve bazı durumlarda belli sonuçlara götüren bir yol olarak tanımlamaktadır (Sartori, 1993). Bu öğelerin tümünde demokrasi, uygun ve mevcut iletişim ilişkilerine dayanan belli bir iletişim tarzına gereksinim duymaktadır.

Hukukun üstünlüğüne dayanan çoğulcu demokrasiler, temel insan hakları ve halk egemenliği dışında, genellikle çok sayıda başka kurumlara sahiptirler. Bu kurumlar arasında çok partili sistem, parlamenter işlemler, bağımsız yargı, basın ve iletişim özgürlüğü, aktif yurttaş katılımının değişik biçimleri ve düzeylerini kabullenme isteği, dernekler, çıkar grupları, sivil toplum örgütleri, medya ve benzerleri yer alırlar.

Thomas Meyer, *Medya Demokrasisi, Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir?* Adlı kitabında, dünya siyasetine katılma alternatifi yaratan yaklaşımları tanımlamaya olanak veren üç paradigma bulunduğunu dile getirmektedir. Bu üç paradigma arasında pazar yeri demokrasi modeli, katılımcı demokrasi modeli ve demokratik sivil toplum modeli olduğunu ileri sürmektedir.

Schumpeter ve Downs tarafından geliştirilen piyasa demokrasisi modeli ise gerçekçi demokrasi kuramı olarak adlandırılmaktadır. Katılımcı demokrasi modeli temsili bir demokrasi tipidir. Katılımcı modele göre, yurttaşların yalnızca seçimlere katılmaları yetmez, aynı zamanda kendilerine uygun gördükleri örgütlerde, siyasal partilerde ya da komitelerde kendi çıkarlarını ifade etmeleri gereklidir.

Demokratik sivil toplum modelini katılımcı demokrasiden ayırt edebilmek için, demokratik katılım ve karar almanın son çözümlemesinde, sivil toplum ve günlük yaşam

dünyası alanlarıyla sınırlı olduğunun kabul edilmesi gerekir. Anılan modellerin uygulanabilirlikleri konusunda anlaşmazlıklar olsa bile, Batı demokrasilerinin normatif yaklaşımlarıyla bağdaşmaktadır (Meyer, 2002: 24-25).

Özellikle parti demokrasisi, siyaset biliminde tanındığı ve Batı Avrupa’da işlediği şekliyle, ikinci model olarak ele aldığımız katılımcı demokrasinin en belirgin ve en uygun biçimidir. Parti demokrasisi, aynı zamanda siyasal iletişim ve kamusal alan bakımından tartışmasız bir siyasal bilgilenme ve bilgi edinme kültürü, rakip partilerin ortaya koydukları program seçenekleriyle ilgili yaygın bir anlayışı aktaran bir kültürü gerektirmektedir. Bu bakımdan, da, Meyer’in de işaret ettiği gibi, parti demokrasisi fikri, “gerçekçi” demokrasi kuramının önerdiği seçkinlerin rekabet modelleriyle ciddi benzerlik taşımaktadır (Meyer, 2002: 27).

VI.6 Yeni İletişim Teknolojileri ve Elektronik Demokrasi

İletişim teknolojileri arasında yeni bir aktör olarak internetin varlığı, elektronik demokrasi tartışmalarını da yeniden gündeme getirmiştir. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin ve internetin bugün oluşturduğu gündem, teknolojinin siyasal alana etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Siyasal alanın tanımlanması ise, yurttaşın kamusal alana katılımının ve yurttaşlık pratiğinin yeniden tanımlanması ile birlikte tartışılmaktadır (Timisi, 2003: 183).

Elektronik demokrasi, sanayi toplumlarında farklılaşan yeni toplumsal ilişkiler ağı içinde, özünde yurttaşlık pratiğindeki dönüşümü temel almaktadır. Bu pratiği biçimlendiren ise demokrasinin yurttaş katılımına ağırlık veren yanıdır. Yeni iletişim teknolojilerinin modern demokrasilerde, siyasal katılımın önündeki geleneksel zaman ve mekân engelini ortadan kaldırılmasında önemli potansiyel olduğunu, bilginin yurttaşlara eşit olarak yayılması erişim kolaylığı, ulusal ve uluslararası yeni kamusal alanların ortaya

çıkması, ifade özgürlüğü ve özyönetimi sağlanması anlamında iletişim teknolojilerinin katılımcı demokrasiyi gerçekleştirecek potansiyeller, içerdiği söylenmektedir. Yeni teknolojiler, yurttaşların siyasal konularda daha bilgili ve ilgili olmalarının sağlanmasında bir fırsat olarak görülmektedir. İnternet ise etkileşimci teknolojik niteliği nedeniyle doğrudan demokrasi tartışmalarının merkezinde yer almaktadır. Yeni iletişim teknolojileri ve internet çevresinde yoğunlaşan elektronik demokrasi istemleri, iki varsayımdan yola çıkmaktadır: Modern toplum ve demokrasiler, giderek artan oranda kitle iletişim araçlarının dolayına sokulduğu; geleneksel iletişim araçlarıyla, ticarileşme siyasal propaganda ve eğlence gibi nedenlerle demokrasiyi ıslah edilemez bir biçimde tahrip etmiştir. İkinci olarak da yurttaşlık pratiğini demokrasinin gerektirdiği katılımcılık yerine, pasif tüketiciliğe dönüştürmüştür.

Yeni iletişim teknolojileri, yurttaş katılımını içeren, doğrudan ya da güçlü bir demokrasinin gerçekleşmesine izin verecek potansiyellere sahiptir. Bu iki koşul altında demokrasi açısından vurgulanan, sadece, yeni iletişim teknolojilerinin herkes tarafından yaygın olarak kullanımı değil; ancak bunu da içerecek biçimde, teknolojilerin demokrasi pratiğinin alanını genişletmede nasıl yararlı olabileceği ve bu koşulların neler olduğudur. Temsili demokrasi yerine doğrudan demokrasinin kurumsallaşmasının yaratılması (oy verme sisteminin yeniden yapılanması elektronik oy verme) ve temsili demokrasinin zaaflarını giderecek bir yöntem önerisi, yeni bir siyasal kamusal alanın olanaklı hale gelişini tartışma ve müzakere kanallarının genişletilmesidir.

Plebisit sistemi olarak da adlandırılan oy verme pratiğinin yeniden yapılandırılması, bireylerin kendilerini elektronik pazarda ifade etmelerini içermektedir. Modernleşme süreci, merkezileşme ile birlikte temsilciler aracılığıyla kurulan bir

demokrasiyi zorunlu kılmıştır. Elektronik ağların yeterince gelişmesi ise kamuoyunu oluşturan tek tek birey fikirlerinin hızlı bir biçimde ifade edilmesinde kolaylık sağlayıcıdır.

Elektronik demokrasinin öncülerinden biri olan Masuda, enformasyon toplumunda siyasal sistemin temsili sistemden, katılımcı demokrasiye doğru evrilmesinin gerekçelerinden birisini, bilgi toplumunda sıradan yurttaşın davranış kalıplarının değişmesiyle açıklamaktadır (Masuda,1980: 80-90). Bu davranış değişikliği, maddi arzulardan ziyade bireyin kendini gerçekleştirme arzusudur. Bu arzu, yurttaşı ekonomik, sosyal ve siyasal sistemde hükümet ve yerel yönetim merkezlerinde daha fazla etkili olmaya itmektedir. Diğer bir neden ise devlet ve ticari güçlerin egemenlik alanlarının küreselleşmesiyle birlikte, sıradan insanın yaşamının bu tür kararlardan doğrudan etkilenmesidir. Enflasyon, kirlilik, nükleer denemeler gibi toplumsal problemler, ulusal ve yerel referandumlarla halkın politika üretimine katılımını zorunlu hale getirmektedir, çünkü bunlar sıradan insanın yaşamını doğrudan etkileyen olaylardır. Son olarak, bugüne kadar var olan yapılanma, yurttaşın doğrudan karar mekanizmasına katılımında teknolojik sınırlılıklara sahipti, ancak bilgisayara dayalı iletişim teknolojileri, katılımı her düzeyde olanaklı hale getirmiştir (Timisi, 2003: 185). Masuda, elektronik teknoloji aracılığıyla doğrudan katılımcı bir demokrasinin inşa edilebileceğini söylemektedir (Masuda, 1980: 80). Toffler de benzer bir biçimde, bugünkü sanayi toplumlarının karşı karşıya kaldığı temel siyasal sorunun temsili demokrasinin her türlü şeklinin geçirdiği bunalımda yattığını söylemektedir (Toffler, 1981: 445). Bu bunalımın nedeni, karar verme mekanizmalarının bürokrasi ve siyasal seçkinlerin rasyonel olmayan tutumları nedeniyle tıkanması ve ulus devlet yapılanmasına göre örgütlenmiş, ekonomik ve politik yapıların uluslararası bir yayılma karşısında açmazlığın bir sonucudur. Toffler'a göre, çoğunluk iktidarı kuralı artık

eskimiştir. Toffler, burada Masuda'nın doğrudan temsil idealinden ayrılarak, yarı doğrudan temsil sistemi önermektedir: Bu durum temsili sistemden, kendi kendimizi temsile geçiştir.

Temsili demokrasinin sınırlılıklarını aşmanın bir yolu olarak, teknolojiden yararlanmayı öneren McLean ise yeni iletişim teknolojilerinin bugün, geçmişte sahip olduğumuzdan daha kapsamlı ve tatminkâr bir demokrasi anlayışı getirebileceğini söylemektedir (McLean, 1989: 171).

Toffler, endüstri toplumlarında görüş birliğinde olmayan seçmenlerin seçtiği temsilcinin, gerçekten kimi temsil ettiğinin belirsiz olduğunu, uzman fikrinin yasaların yapılmasında ön plana geçtiğini, iktidarın parlamentodan bürokratlara kaydığını, sözde temsilcilerin aldıkları kararların çeşitli azınlıkları temsil etmediğini söylemektedir. Bunları aşmanın yolunu sadece teknolojiye bağlamaktadır. Toffler'a göre, üçüncü dalga toplumlarında teknolojinin geldiği noktada karşılıklı etkileşim olanağı, halkın doğrudan doğruya fikirlerinin ölçülmesini olanaklı hale getirmiştir; ancak demokratik teorinin, anlık kamuoyu ölçümlerinin, yurttaşların rasyonel olmayan duygusallığına sahne olabileceği çekincesini göz önüne almak gerekmektedir. Ona göre aşırı duygusal tepki sorunu, referandumla ya da doğrudan doğruya demokrasinin bir başka yöntemiyle alınmış önemli kararların uygulanmasından önce, belirli bir sürenin geçmesini şart koşmak ya da bir ikinci oylama yapılmasını gerektirmek gibi bazı önlemlerle halledilebilir. Toffler'a göre, sorun temsili ya da doğrudan demokrasi sorunu değildir, bu ikisini bir arada kullanmaktır. Bu sistemin adı ise kısmen doğrudan demokrasi ya da yarı doğrudan demokrasidir (Toffler, 1981: 491).

McLean doğrudan demokrasinin yeniden tartışmaların ilgi odağı olmasını, temsili demokraside karşılaşılan sorunlar nedeniyle ortaya çıktığını belirtir. Doğrudan demokrasi savunusunun temel argümanı, temsili bir demokraside temsilcilerin yanlış

temsil edebileceğine ilişkindir. Seçimler aracılığıyla seçilen temsilciler üzerinde kontrol olanağı çok azdır. İkincisi doğrudan demokrasi de katılımın eğitsel yanıyla ilgilidir: Politika' yapma sürecine katılım, başkalarının fikirlerini görmemizi ve kendi fikirlerimizi tartmamıza neden olur. Karar verme sürecini, temsilcilerle değil de, kendimiz yürüttüğümüzde, verdiğimiz karar yanlış bile olsa kendimizi daha iyi hissederiz. Doğrudan demokraside, zaman problemi karşımıza çıkar. Doğrudan demokrasi, politika üretiminde herkesin belirli oranda emek ve mesaisi gerektiğinden, zamanın planlanması gerekmektedir.

Modem toplumlarda insanların tartışmak için fazla zamanları yoktur. Doğrudan demokrasi eleştirisinin bir diğer yanı, kamu psikolojisiyle ilişkilidir. Tartışma zemininde iyi hatibin kazanma şansı yüksektir. Platon, doğrudan demokrasinin öldüğünü, çünkü seçilen görüşlerin sahiplerinin profesyonel devlet adamları olmaktan ziyade profesyonel hatipler olduğunu söylemiştir. Dördüncü iddia ise doğrudan demokrasinin sanıldığı gibi aksine, özgürlük ve hoşgörü için iyi olmadığına dayanmaktadır. Schumpeter tarafından iddia edilen bu görüşe göre, politikacılar kitlelerin oylarının kendileri aleyhine döneceği tehdidi altında yaşamakta ve bu popülerizmi zorlamaktadır. McLean doğrudan demokrasiyi küçük gruplar, temsili demokrasiyi büyük gruplar için olanaklı görmektedir. Ona göre demokrasi biçimlerindeki bu ayrım, günümüz toplumlarında bir tercih değil, zorunluluktur. Her ikisi arasında belirgin bir ayrım yapabilmek için McLean, doğrudan demokrasi için komite teorisi, temsili demokrasi için seçim teorisini geliştirir (McLean, 1989: 143).

McLean'a göre yeni iletişim teknolojileri temsili demokrasiye, doğrudan demokrasinin yöntemlerini getirerek katkıda bulunabilir; bilgisayar temelli doğrudan postalama ve bağış toplama, kanaatlerin ölçülmesi ve elektronik oy verme bunların en önemlilerindedir. McLean, yeni iletişim teknolojilerinin, temsilcilerin seçimi sürecinde

iki biçimde katkıda bulunabileceğini söylemektedir: Politikacıları, daha duyarlı olmaya zorlamanın bir aracı olarak ve oyların daha hızlı ve adil sayımında etkili olarak. Temsili demokrasilerde siyasal pazar araştırmaları, siyasal temsilcilerin kendilerini ve halkın düşüncelerini, seçimlerden önce sınanmasında önemli bir alanı oluşturmaktadır. Kamuoyu araştırmalarında ve seçimlerde bilgisayar temelli teknolojiler, siyasal enformasyonun toplanması ve bir araya getirilmesinde, yurttaşın bu enformasyona ulaşmasında kolay ve ucuz bir yöntemdir. Bu; nüfusun yaşlı, özürli kesimi için de bir kolaylık sunmaktadır. Seçmene telefon ya da bilgisayar aracılığıyla ulaşan bilgi ve sorular, kitle iletişim araçlarının filtreleme işlevlerinin dışında gerçekleşmekte ve seçmenin özgür haber ve bilgi akışına izin vermektedir.

Etkileşimli sistemlerin kullanımı, demokrasi sorunlarının çözülmesinde önem arz etmektedir. Çağdaş demokrasilerin krizi, siyasal partilerin gücünün zayıflaması, çıkar gruplarının zayıflaması, aday merkezli bir siyasal seçim sürecinin siyasal tartışmalara egemen olması, paranın siyasal alanda temel yönlendirici güç olması ve medyanın siyasal alanın merkezinde yer alması gibi nedenlerde aranmalıdır.

Abramson, temsili, toplulukçu ve çoğulcu demokrasi tarzlarını, iletişim teknolojileri açısından karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırmadan şu ifadeler çıkmaktadır. Politika giderek çoğulcu ve temsil edici özelliğini yitirmekte ve bireyselleşmektedir. Geleneksel medya, ulusal ve küresel düzeyde tartışma ve doğrudan katılıma dayalı bir toplulukçu demokrasinin ihtiyaçlarına yanıt verememektedir. Aynı zamanda çoğulcu demokrasinin gereklerini de yerine getirememektedir: Özelleşme, ticarileşme ve ulusallaşma, medya içeriğinin kapsayıcı yanını ortaya çıkarmakta, farklılıkların temsili söz konusu olamamaktadır. Abramson, geleneksel medya ile birlikte diğer sorunlar

birleştğinde, modern demokrasilerin siyasal alanı teknik bir uzmanlık olarak ele aldığını söylemektedir (Abramson ve Arterton, 1988: 86-90).

Abramson, uydu ve bilgisayar temelli yeni iletişim teknolojilerinin, bilgiyi içerme kapasitesi, hızını, alıcı kontrolünü ön plana çıkarması, sınırlı izleyici grupları için mesaj üretebilme ve gönderme seçeneğiyle, etkileşim ve ademi-merkezleşme özellikleri sayesinde, demokrasinin sınırlarını genişletecektir. Elektronik oy verme işlemiyle, kamuoyu doğrudan kendisini yönetebilir.

İnternet ve demokrasi ilişkisinde ikinci bir tartışma eksenini, bireylerin ortak sorunlar etrafında bir araya geldikleri müzakere ve tartışma kanalı olma özelliği oluşturmaktadır. Elektronik oy verme savunucularının doğrudan demokrasi ideallerinin tersine, müzakereci sistem tartışmaları, temsili demokrasiyi bir başlangıç noktası olarak ele alarak, daha katılımcı bir ortamın nasıl yaratılabileceği ve teknolojinin bu ortamda yaratacağı olanakların nasıl kullanılacağı ile ilgilenmektedir (Frieland, 1996: 188). Bu anlamda demokrasi üzerine yazan pek çok tartışmacı, yeni iletişim teknolojilerinin sivil toplumu genişletme potansiyelleri ve büyük ölçekli toplumlarda katılımcının, doğrudan siyasetin merkezi haline gelebilme olasılıkları üzerinde durmaktadır. Liberalizmin temsili sisteme dayalı siyasal yapısının yurttaş özyönetimini gerçekleştirmede başarısız olduğunu ve bunun ancak gerçek demokrasi kuramının pratikte uygulanabilir hale gelmesiyle aşılabileceğini söyleyen bu kuramcılar için katılımcı demokrasi, yeni karar alma biçimlerinin kurulup genişletilmesi ve bu kararlar için gereken bilgilenme süreçleridir. Bu bilgilenme sürecinde iletişim teknolojilerine başat bir rol yüklenmektedir. Bilgisayar destekli etkileşimli sistemlerin bilgiye erişime katkısı, ölçek sorununun aşılması ve bireysel yurttaş erişimini kolaylaştırmasıdır (Abramson ve Arterton, 1988: 73).

Teknik bir aracın toplumsal ilişkiler üzerinde yapacağı etkilere dair kesin bir şey söyleyemeyiz. Bu konuda Williams, teknik bir keşfin, yeni toplumsal ve kültürel kurumlara yol açmasının söz konusu olmadığını söyler (Williams, 2003: 127). Fakat bu konuda liberal demokrasinin yerini, teknolojik gelişmeler sonucunda sürekli demokrasiye bırakacağını beklemek, teknolojik belirlenimcilik için uygun görülebilir. Yeni teknolojiler, yurttaşlık pratiğini dönüştüren ve sivil toplumu geliştiren bir olanak olarak görülmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin önemli yararlarından birinin, her türlü gönüllü örgütlenmeyi uygulamaya geçirebilmesinde yattığını belirtmektedir. Yeni iletişim teknolojileri, birçok nedenle görüşme ve karar alma süreçlerinde kolaylık sağlayarak ölçek sorunlarını dönüştürebilir. Parti ve sendikalar gibi birçok resmi kuruluş, bu tür kolaylıklarla demokratik etkileşim ve karar alma sürecinin gelişmesine yardım eder. Özel ilgi ve hayır işlerinden alternatif, muhalif siyasal ve kültürel gruplara dek uzanan çeşitli gönüllü ve gayri resmi kuruluşlar bu yoldan güç kazanabilir. Pratikte bu durum, toplumsal ve kültürel güçlerin sivil toplumun elinde olduğu anlamına gelir.

Barber, liberal temsili demokrasilere alternatif olarak önerdiği güçlü demokrasi siyasetinin, yerel cemaatler aracılığıyla geliştirilebileceğini belirterek, teknolojinin burada özgürleştirici bir unsur olarak kullanılabileceğini belirtmektedir. Ona göre güçlü demokrasinin istediği şey, katılımın doğrudan ancak iletişimin bölgesel ya da ulusal olduğu bir kent toplantısı biçimidir. Ölçek, kısmen iletişimin bir işlevi olduğu için elektronik iletişimin yaygınlaştırılması, ölçeğin açmazlarına olası çözümler sunar (Barber, 1994: 331).

Barber, Negroponte gibi siyasal katılım sorunlarının teknolojiyle çözümleneceği belirlenimcilik anlayışına katılmamaktadır. Daha ziyade kamunun bilme hakkının sağlanmasında ve bilgili yurttaşın siyasal erki gözetleme ve denetlemesinde,

teknolojinin destek bir unsur olacağını belirtmektedir. Ona göre teknolojik mekân, yeni kamusal alanın merkezi olabilir.

Barber, kamusal sorunlar ya da tartışmalar için etkileşimli teknoloji aracılığıyla yapılan eğilim yoklamalarının, değerli bir yurttaş eğitim aracı olduğunu söyler. Ancak o da Williams gibi kamuoyunun etkileşimli sistemler aracılığıyla ölçümünü sağlayan bugünkü sistemleri hazırlayan ve kullananlar arasında, çoğu bakımdan eşitsizlik görmektedir (Williams, 2003: 145). Etkileşimli sistemler, anlık eğilim yoklamasından ziyade, tartışmayı hızlandırmak ve eş duymusal akıl yürütme biçimlerini beslemek üzere, çoktan seçmeli oylama sistemleri de dâhil olarak, etkileşimli teknolojilerin kanaat ifadesinde ve hatta seçimlerde kullanılmasıdır. Ancak Toffler'in tersine, seçim sandığına gitmenin kamusal alanı korumasının da demokrasi için gerekli olduğunu, teknolojilerin bilgilendirme amacıyla kullanılmasını, oylamanın da yüz yüze kamusal mekânlarda yapılması gerektiğini söyler. Uygun bir teknoloji, demokrasinin rehberinden ziyade hizmetçisi olacaksa, yurttaşlara yardım edecektir (Barber, 1994: 351). Barber'ın iletişim teknolojilerinin yurttaş ve siyasetçi arasındaki bekçi köpeği görevini yurttaş lehine dönüştürebileceği anlayışı, Thompson tarafından da ifade edilmiştir. Thompson'a göre, iletişim teknolojilerinin gelişimi, insanlara yöneticileri hakkında enformasyon toplama olanağını vermiş ve bu azınlığın çoğunluk tarafından görülebilmesini sağlamıştır. Medya, üzerinde egemenlik kurmak yerine; kendisi bir egemenlik kurmuştur ve bu sevindiricidir. Bu görünürlülük elbette geleneksel tarzdan farklıdır ve bireylerin görünürlülüğü ortak bir mekânı paylaşmaktan ve yüz yüze ilişkilerin sınırlılığından kurtulmuştur (Thompson, 2008: 158).

VI.7 Otoriteden Bağımsızlık İnternetin Örgütlenmesi

Geleneksel medyadan hem siyasetin aktif ayağını oluşturan politikacılar; hem de sadece seçme rolüne mahkûm edilmiş seçmenler şikâyetçidirler. Politikacılar, kendi mesajlarının kamuoyuna çarpıtılarak aktarıldığından ya da rakip politikacı yanlısı medyanın karalama, değersizleştirme amaçlı yayınlarından şikâyetçidirler. Seçmenler ise medyanın, iktidarın hâkim güçlerin ve politikacıların denetimi ve yönlendirmesi altında yayın yaptığını gerçekleri kamuoyundan gizlediğinden şikâyetçidirler. Bu aşamada internet, kamuoyunun bilgilenme aracı olarak bu şikâyetleri dindirecek niteliktedir. İnternet aracılığıyla gerçekleşen iletişim, geleneksel iletişim araçlarının tersine herhangi bir otoritenin egemenliği altında değildir. İnternet üzerinde ne hükümet ya da diğer siyasal otoriteler ne de ticari güçler tam bir egemenlik kurma olasılığına sahip değildir. Bunun nedeni, internetin kitle iletişim araçlarıyla karşılaştırıldığında bir fiziksel yapıya sahip olmaması, siyasal sınırların dışına taşan âdemi-merkezi yapısı, küreselliği ve içerik kaynaklarının ve miktarının denetlenemez oluşudur. Kitle iletişim araçları gibi içeriği ve izlenme koşulları denetlenebilen kapalı bir sistem değil tersine her an genişlemeye ve katılıma açık bir sistemdir (Timisi, 2003: 194).

İnternetin demokratik potansiyeli konusundaki en güçlü argüman, bu aracın enformasyonun özgürce akışına izin vermesidir, internetin herhangi bir merkezi otoritenin denetimine açık olmamasıyla bağlantılı olarak, mesaj kaynaklarının, mesajın kendisinin ve kullanım biçiminin ademi-merkezi, küresel ve yatay iletişime açık olması, interneti ifade özgürlüğüne izin veren bir iletişim ortamı konumuna sokmaktadır. Siyasal otoritelerin denetim isteklerine karşılık; internet içeriğinin ve kullanımının denetlenemez oluşu, fikir ve ifade özgürlüğünün belki de tam olarak gerçekleştiği bir iletişim ortamı haline denk düşmektedir. Bu tezden hareketle, küresel bir demokratik topluluğun parçası olmak isteyen

bütün toplulukların daha açık olmaya zorlanacakları iddia edilmektedir. Buna göre internet, ifade özgürlüğü ve insan hakları kavramını derinlemesine dönüştürecek ve demokrasinin yayılmasına katkıda bulunacaktır.

İnternette ifade özgürlüğü ya da mesajların özgür akışı, iki yaklaşım içinden ele alınmaktadır. İnternet mesajlarının özel mülkiyet konusu olduğu ve kesinlikle denetlenemeyeceğini savunan liberal yaklaşıma karşılık; mesajların kamusal olduğu ve belli durumlarda denetlenmesi gerektiğini söyleyen hükümet ve güvenlik kuruluşlarının daha muhafazakâr tutumlarıdır. Demokratik sansür olarak tanımlanan bir denetleme sistemini geliştirmek isteyen ikinci yönelim, "gözetleme" tehdidini de içinde barındırmaktadır. Ancak merkezi otoritelerin gizlenmiş mesajları kırma girişimleri de sürmektedir. Örneğin ABD'de gizlenmiş mesajlar, teknik olarak Ulusal Güvenlik Merkezi (NASA) tarafından kırılabilmektedir. Bunun gerekçesi olarak da ulusal ve uluslararası güvenlik gösterilmektedir; terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı gibi uluslararası suç örgütlerinin iletişiminin kontrol edilemezliği korkusu hâkimdir (Timisi, 2003: 198).

İnternet içeriğine müdahale edilemeyeceğine ilişkin yaygın bir uzlaşımın varlığına karşılık, belirli içeriklere erişimin kontrol edilmesine ilişkin uluslararası yaklaşımlarda mevcuttur. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan bildiri "Görsel işitsel ve enformasyon hizmetleri sunumunda, insan onurunu ve azınlık haklarını korumanın önemi vurgulanmıştır. Geleneksel iletişim araçlarında ve yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinde ifade özgürlüğünün temel insan hakları bağlamında sınırlandırılmazlığı vurgulanmış, insan hakları bağlamında kimi içeriklerin düzenlenmesine ilişkin öneriler sunulmuştur. Yeşil belge olarak adlandırılan bu belgede, internet gibi âdemi-merkezi enformasyon altyapılarının ulusal yasalar çerçevesinde düzenlemenin geçersizliği ortaya konmuştur. Bu anlamda uluslararası uzlaşım aracılığıyla

kimi içeriklere erişimin sınırlandırılması önerilmektedir. Bu sınırlama bireysel, etnik, dinsel ve toplumsal cinsiyete ilişkin topluluk onurunu zedeleyen içerikleri, genel ahlaka aykırı yayımları, çocuk pornografisi, şiddet ve pornografik yayımların çocuklara ulaşmasını kapsamaktadır. Ancak içerik üzerindeki sınırlandırma önerisi, merkezi bir denetim ve kurallar dizisinden ziyade öz düzenlemeci, aşağıdan gelen ve teknolojik gelişmelerden yararlanarak son kullanıcının tercihine bırakılan uygulamaları içermektedir (Timisi, 2003: 199).

İnternetin teknolojik doğasının gereği olarak, her kullanıcının aynı zamanda bir içerik üreticisi olması ifade özgürlüğüne olanak veren bir yapı sunmaktadır. Bu yapıya dayanarak var olan ifade özgürlüğünün çoğulcu bir demokrasinin yaratıcısı olacağına ilişkin görüşler piyasanın kendi kuralları içinde çoğulcu bir yapılanmayla ifade özgürlüğünün korunacağını kabul etmektedirler (Timisi, 2003: 202). İnternetin, siyasal katılımı arttırabileceğine ilişkin demokratik potansiyellerini savunan görüşler, yurttaşların enformasyona özgürce ulaşmaları sayesinde daha iyi bilgilenmelerinin yanında, karar verme süreçlerine katılmada daha fazla olanağa sahip oldukları vurgulanmaktadır.

Elektronik demokrasinin savunucularına göre, internet kullanımı ile siyasal katılım arasında olumlu bir ilişki kurmanın alt yapısı mevcuttur (Boncheck, 1997; Schmidtke, 1998). İnternetin bireyler arası ve grup iletişimine izin veren yapısı, her türlü siyasal aktörün etkileşimine zemin oluşturmaktadır. İnternet, bilinen her türlü iletişim örüntülerini sergileyerek aktif ve ilgili yurttaşlar, siyasal örgütlenmeler, devlet ve basın arasındaki iletişim akışını gerçekleştirmektedir. Modern toplumlarda siyasal katılım, yurttaşın katılım için gerekli olan kaynaklara erişmesi, siyasal sürece ilgi duyması ve katılım için harekete geçirilmesi ölçütleriyle değerlendirilmektedir. İletişim araçlarından yayılan bilgi ve enformasyonun siyasal katılıma etkisi, mevcut literatür içinde ayrıntılı bir

biçimde tartışılmıştır. İletişim araçlarına açık olma ile siyasal toplumsallaşma arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Kitle iletişim araçlarının siyasal katılım üzerinde etkilerine yönelik araştırmalar Türkiye'de de iletişim çalışmalarının ilk yıllarından itibaren yoğun bir ilgiye konu olmuştur. Tokgöz tarafından 1979 yılında yapılan alan araştırmasının sonuçlarına göre; televizyonun yayımlarıyla siyasal bilgilenme arasında bir ilişki bulunmuştur. Buna göre siyasal ilgi ve siyasal katılma arasında bir ilişki vardır. Ancak televizyona sahip olmayla, siyasal ilgi arasında anlamlı bir korelasyon bulunamamıştır. Bu araştırma sonucu televizyonun yalnızca ilgili olanlara bilgi verdiği; hiç ilgisi olmayanların bilgisini attırmadığı yönündedir.

Klasik siyasal katılım literatüründen yola çıkarak, internetin sağladığı enformasyon miktarındaki bolluk ve çeşitliliğin diğer iletişim araçlarıyla karşılaştırdığımızda siyasal ilgi, toplumsallaşma ve katılımın artacağına ilişkin bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Topluluk, ulus ve dünya hakkında enformasyon miktarındaki artışın, insanların kamusal meseleler hakkında daha duyarlı oldukları bir toplumsal anlayışa neden olabilir. İnternetin birbirinden uzak bölgelerdeki insanları birbirine bağlayan teknolojik kapasitesi, yeni toplumsal grupların kendi amaç ve çıkarları etrafında toplumsallaşmaların katkı sağlamaktadır. Paylaşılan çıkarlar çerçevesinde örgütlenen şebekelerin siyasal gereklilik için sağlıklı bir ortam sunduğunu söylemektedir. Bu şebekelerde, elektronik posta ya da elektronik listeler aracılığıyla birbirine zayıf bağlarla bağlı olan siyasal ilgi ve çıkarları güçlendirmek mümkündür. Enformasyon şebekeleri içinde insanlar, kendilerini büyük bir fikir havuzuna ifade etmektedirler, bu da siyasal ilgi ve bağlılığı güçlendirmektedir. İnternetin siyasal ilgi ve katılımı birey ve kolektif aktörler için iletişim ve katılım maliyetini en aza indirerek, enformasyon miktarını

ve kaynaklarını arttırarak, siyasal katılım için güçlendirici bir rol üstlenebilir (Schmizt, 1998: 60-83).

Yeni iletişim teknolojilerinin siyasal alanda uygulandığı bazı örnekler mevcuttur. Nova Scotia-Kanada, Oregon, Texas - ABD, v.b. pek çok yerde internet gibi teknolojik araçlarla çeşitli boyutlarda yapılan oylamalar, eğilim belirleme çalışmaları yapılmıştır. Yasal olarak bağlayıcılığı olan ilk çevrimiçi oylama, İsviçre kantonunda gerçekleştirilmiştir. Seçmenler Cenevre devlet web sitesine, internet aracıyla evlerindeki bilgisayarları kullanarak çevrimiçi oy vermişlerdir. Yasal olarak hukuki bağlayıcılığı olan bu seçim, küçük çaplı da olsa sürekli demokrasi için öncü uygulamalar olarak değerlendirilebilir.

Uygulanan örneklerden bir diğeri, Santa Monica Dijital şehir projesinin temel amaçları şunlardır. Kamu bilgilerine elektronik erişimi sağlamak, şehir hizmetlerinin duyurulmasına aracı olmak, şehir sakinleri arasında iletişimi güçlendirmek, şehir sakinleri arasında elektronik konferanslar aracılığıyla topluluk duygusunu güçlendirmek, yeni iletişim teknolojilerine ve elektronik bilgiye erişimi herkes için eşitleştirmek (Schmizt, 1989: 80).

Yazarlar, Santa Monica şehri elektronik şebekesini kullanan bireylerin, şehirde yaşayan ve elektronik şebekeleri kullanmayan diğer yurttaşlara nazaran siyasal konularla daha ilgili olduğunu söylemektedirler. PEN, siyasetle aktif olarak ilgilenen yurttaşlara yeni bir katılım kanalı eklemiştir. Buna karşılık yazarlar, Santa Monica deneyiminin yerel konular ve kamunun bütününe ilgilendiren konularda, başka türlü katılma imkânı olmayan bireyler için önemli bir katılım olanağı sunduğunu da söylemektedirler. Elektronik şebeke aracılığıyla özellikle kadınların ve evsizlerin siyasal katılımlarında bir artış görüldüğü, bunun elektronik şebekelerin ekonomik ve toplumsal statü olarak avantajlı kategoriler

için kullanımın kolaylaştıran bir nitelik olduğu gözlenmektedir. Örneğin: Bilgisayarı olmayanlara kamuya açık mekânlarda ücretsiz olarak bilgisayara erişme şansının verilmesi, katılmak için zaman ve mekâna ilişkin bir zorunluluğunun olmayışı. Kadınların katılımlarıyla gece saatleri arasında bir ilişki vardır; ev işleri ve çocuk sorumluluğu nedeniyle kadınlar ancak gece geç saatlerde internet tartışmalarını izleyebilmektedirler. Toplumsal baskıların engellediği durumlarda, gay ve lezbiyen hareketleri ile toplumdaki dışlanan konumlar için katılım mekânı haline gelmesi ile yakından ilişkilidir. Wheeler, internetin yerel ve topluluk düzeyinde kolektif kullanımlarının yukarıdan aşağıya doğru bir yapılanma anlamına gelen oy vermeye dayalı, elektronik demokrasinin geçersizliğini ortadan kaldırarak, siyasal ifade ve kolektif örgütlenme için yeni bir olanağın yaratabileceği söylenmektedir.

İnternetin siyasal katılıma etkisini vurgulayan argümanlardan bir diğeri, yurttaşın siyasal lider ve adaylara erişimini kolaylaştırdığına ilişkin yaklaşımlardır. Bu yaklaşım, modern demokrasilerde geniş yurttaş kesimlerinin siyasal liderlerle ve uzmanlarla doğrudan etkileşim olanaklarının ellerinden alındığını ve kitle iletişim araçlarının yönetici seçkinler ile kamu arasında tek bağlantı kaynağı olduğu eleştirilerinden hareketle, internetin yeni bir yurttaşlık pratiğini ortaya koyacağını söylenmektedir. Buna göre, internet sayesinde bugün artık yurttaş birey hem yerel hem ulusal düzeyde siyasal lider ve görevlilerle iletişimde bulunma şansına sahiptir ve bu iletişim diğer bireylerin tanıklığına da açıktır (Timisi, 200: 206).

Etkileşimli teknoloji, yalnızca bireyler için değil aynı zamanda resmi görevli ve politikacılar için de temsil ettikleri kesimle doğrudan ilişki kurmanın koşullarını yaratmıştır. Etkileşimli televizyon, oy verme araçları ve bilgisayar temelli postalama

yoluyla siyasal adaylar parti aracılığıyla dolaylanmış bir ilişkiyi aşarak, yurttaşla doğrudan bir etkileşim içine girebilmektedirler (Abramson ve Arterton, 1988: 51).

Sivil toplum da yeni iletişim teknolojileri ile küresel ölçekte büyümektedir. İnternet, küreselleşme içinde sivil toplumun sınırlarının genişlemesini sağlamaktadır. Demokrasi ve internet tartışmalarında örgütlenmeye vurgu yapanlar, bilgisayar şebekelerinin kamusal örgütlenmenin mekânsal engellerini ortadan kaldırdığını savunmaktadırlar (Downing, 1989: 160). Büyük iktidar güçlerinin sahip olduğu erişim kaynaklarına sahip olamayan toplumsal gruplar için, iletişim teknolojilerinin birliğini sağlamak üzere düzenlemek ve kullanmak önemli bir demokratik amaç olarak ele alınmaktadır. Yerel ölçekte yeni filizlenen toplumsal hareketler, bilgisayar şebekelerini ulusal ve uluslararası iletişim ve dayanışma ağı olarak kullanmaktadırlar. Küresel sivil toplumun içeriği Fredrick'e göre, hükümetlerden bağımsız örgütlenmeler ve yurttaş inisiyatifleriyle ilişkilidir. Yeni iletişim teknolojileri; ulusal sivil toplum örgütleri özellikle insan hakları, tüketici koruması, barış, toplumsal cinsiyet eşitliği, ırkçı adalet ve çevresel koruma örgüt ve yurttaş inisiyatifleri arasındaki ilişkilerde uluslararası bir kamusal alan olarak işlev görmektedir. Bu teknolojilerin gelişimi, ortak çıkarlar arasında bir şebeke oluşturması ve ortaklıklar kurmasında küresel sivil toplumun niteliğini oldukça dönüştürmüştür.

İletişim teknolojilerindeki tekel ve ticarileşme eğilimine karşın âdemi-merkezi teknolojilerin yaygınlaşması, dünya çapında meta şebekelerin ortaya çıkmasını engelleyememiştir. İlerlemeci İletişim Kuruluşu (Association for Progressive Communication), 1984 yılında birkaç iletişim şebekesinin bir araya gelerek oluşturduğu, barış hareketleri, insan hakları ve toplumsal adalet için ihtiyaçların ortaya konduğu ve uluslararası bir baskı unsuru olarak işleyecek olan bir internet iletişim şebekesidir. Peace-

Net (1986) adıyla kurulan bu oluşumun yanında, 1988 yılında Eco-Net adıyla çevresel koruma konusunda küresel bir kamusal alan yaratacak olan bir şebeke daha kurulmuştur. 1990 yılında ise Conflict-Net adıyla uluslararası sorunlara barışçı çözüm bulunması amacıyla yeni bir şebeke daha kurulmuştur. Her üç şebeke de 1987 yılında kurulan Küresel İletişim Enstitüsünün bünyesi çalışmaktadır.

Baskıcı iktidarlar her zaman iletişim araçlarını kontrol etmek istemektedirler. Bunu da büyük oranda başarmışlardır. Fakat matbaanın yaygınlaşmasından bu yana kitlesel yayın üzerinde iktidarın kontrolü dalga dalga azalmaktadır. Kontroldeki bu azalma, internet aracı ile radikal olarak iktidarı zorlayacak niteliktedir. Şu örnekler durumu biraz daha açıklayabilir. Çin hükümeti öğrencilerle Tiananmen Meydanı'ndaki çatışması sırasında, Çinli öğrenciler bilgisayar şebekeleri aracılığıyla uluslararası bir kamuoyunun yaratılmasını ve bilgi akışını sağlamışlardır. Bu etkinliğin başarısı karşısında Çin hükümeti telefon bağlantılarını keserek, internet tartışma listeleri aracılığıyla haberleşmeyi ortadan kaldırmayı denemiştir. Bir diğer örnek ise 1990 yılında Sovyetler' deki darbe girişiminde yaşanmıştır. Merkezi denetimden bağımsız iletişim, telefon hatlarıyla gerçekleştirmek için Moskova'yla uluslararası telefon bağlantıları kesildiğinde, APC teknisyenleri yerel telefon hatlarını kullanarak bir bağlantı gerçekleştirmişlerdir. Enformasyon, Moskova ve Leningrad üzerinde yerel hatlarla Baltık devletlerine Nord-Net İsveç'e oradan da Londra merkezli Green-Net'e gönderilmiştir.

Körfez savaşı da internet teknolojisinin sağladığı olanaklara açık olan bir örneği oluşturmaktadır. Ana damar iletişim kanalları Pentagon tarafından engellenince, Körfez Savaşının üçüncü dünya ülkelerine etkilerini içeren bilgiler internet aracılığıyla dünya ülkelerine gönderilmiştir (Oğan, 1993). Bir diğer çarpıcı örnek ise Zapatista hareketinin internet üzerine taşınmasıdır. 1994 yılında Meksika hükümetine karşı bir

ayaklanma girişimi başlatan Zapatista Ulusal Özgürlük Ordusu, LaNeta adıyla oluşturduğu bir internet iletişim şebekesi aracılığıyla tüm dünyaya iddialarını ve bilgilerini duyurma amacına ulaşmıştır (Timisi, 2003: 208).

Meksika hükümetinin müdahalesine karşın, bu mesajların nasıl dolaşma sokulduğu internetin müdahale edilemezliğine yönelik önemli bir örneklerdir. Net üzerinde sürekli güncellenen bilgiler ve tartışma listeleri haber gruplarına dağıtmakta, aynı zamanda bu bilgiler arşiv olarak da korunmaktadır. En iyi bilinen tartışma listesi CHIAPASL, İngilizce ve İspanyolca dillerinde Zapatista hareketine ilişkin etkileşimli bir tartışma forumudur. Dünya yüzeyindeki aktivist sivil toplum kuruluşları arasında Zapatista hareketinin internet üzerinde aldığı biçim ve ilgi, Meksika hükümetinin Zapatistalarla müzakeresini de zorlamıştır. Bu örnekten önce de Peace-Net aracılığıyla Nikaragua'daki Sandinista gerillalarını destekleyen dayanışmacı bir internet şebekesi mevcuttur. Bu örnekler sivil toplumun küreselleşmesini açıklamaya yöneliktir. İnternet aracılığıyla zaman ve mekân engelinin ötesinde, farklı bölgelerde ancak benzer düşünce ve amaçlar arasındaki gruplar geleneksel iletişim yöntemleriyle ulaşamayacakları bir iletişim ağına kavuşmuşlardır. İnternet, kendilerini kamuoyuna duyurabilmeleri için muhalif gruplara ucuz ve etkili iletişim olanakları sunmaktadır.

Masuda, yeni enformasyon toplumunda demokrasinin farklı bir nitelik alacağını, enformasyon demokrasisinin yaşanacağını söylemektedir (Masuda, 1980). Enformasyon demokrasinin dört önemli ögesi mevcuttur: Enformasyon demokrasinin ilk düzeyi, özel yaşamın gizliliğinin korunmasıdır. İkinci düzey, bilme hakkıdır. Bunun daha pozitif bir içeriği vardır ve yurttaşın kamu kuruluşlarının elinde bulunan, kendisini yakından etkileyecek her türlü gizli enformasyonu bilme garantisi taşımasıdır. Üçüncü düzey ise kullanım hakkıdır. Bu, her yurttaşın her türlü enformasyon olanağına ve veri

bankasına, düşük ücret karşılığında ve istediği yerde ve zamanda özgürce erişimi anlamına gelmektedir. Dördüncü düzey ise her yurttaşın küresel enformasyonun alt yapısının yönetimine doğrudan katılıma hakkıdır (Uğur, 1986: 66).

VI.8 Model Olarak Sürekli Demokrasi

Uygulamada liberal demokrasilerde bireyden iktidara yetki aktarımı dört beş yılda bir gerçekleşen seçimlerle yapılmaktadır. Seçilen temsilciler, bu uzun dönemde geniş bir otonomiye sahiptirler ve yetki verenin çıkarlarını koruyup kollamada özensiz ve keyfi davranabilmektedirler. Seçim dönemlerinde seçmene karşı duyarlı ilgili davranırken; diğer zamanlarda seçmen taleplerine karşı yeterince duyarlı davranmamaktadırlar. Tabandan tepeye bilgi ve talep akışını sürekli hale getirerek, demokratik işleyişe yeni iletişim araçları katkı yapabilir. Sürekli demokrasi, hak sahibi gerçek kişinin dilediği her an, her yer de bir başkasının onayına gerek duymaksızın, kendisini ilgilendiren veya gelecekte ilgilendirebilecek her türlü yönetsel işlemi etkileyebilmesidir.

Yeni demokrasi sistemi öncekilere benzemeyerek varlık kazanabilir. Önceki demokrasi modellerinin aksaklıklarını, zayıflıklarını taşımayan bir model olmalıdır. Geleceğin partileri bütünüyle değişebilir. Politik kitle partileri yerine bütün vatandaşların katıldığı günlük elektronik referandumlar olabilir. Bütün partiler çok özel çıkarları temsil eden küçük hücre grupları olabilir. Örneğin: Küçük çocuk bakımı partilerinden kürtaj karşıtı partileri, organik tarım partilerine kadar partiler çeşitlenebilir. İktidar talipleri sadece elit grupları, lobileri değil herkesi etkilemek zorunda kalacaklardır. Bugün demokrasiler çeşitlilik gösteren sofistike insanlardan oluşmuş karmaşık toplumlarda, mekanik bir düzende değil dinamik değişimler içinde yaşıyor. İşte demokrasi de ya bu gerçeğe uyum sağlamak için yeniden icat edilecek ya da yok olup gidecektir. Kitle partileri yerine, tek bir konuyla ilgilenen partiler, temsili yasama meclisi yerini günlük elektronik

plebistler alabilir. Böyle gelişmeler, hükümetin sorunlara yönelme becerisini geliştirebilir. Aslında toplumsal parçalanmanın hızlanması sonucunda, tutarsız ehliyetsiz hükümete karşı partilerde iş bölümü ve uzmanlaşma sağlanabilir. Elektronik çağ hem parti sistemini zayıflatmış hem de toplumsal farklılaşmayı arttırmıştır. Sonuçta demokrasi çeşitli gruplara bir temsil duygusu sunma becerisine göre değil, modern toplumları parçalayan ve yıldırان sorunlara karşı bulduğu çarelerin arkasında bir çoğunluğu toplamakta göstereceği beceriye göre ayakta kalacak ya da çökecektir.

Wallerstein'e göre, 'Demokrasi çağdaş dünyamızda ciddi ölçüde, gerçekleştirilememiş ise daha fazla ilerlemeye ihtiyacımız vardır. Fikir şudur % 19'a sunulan nimetler %21'e ardından %25'e sunulacak ve böylece artarak devam edecektir.' İhtiyacımız olan şey daha çok toplumsal hareket, sivil toplum örgütleri, aydınlanmış entelektüeller aracılığıyla, daha fazla örgütlü baskı oluşturmaktır (Wallerstein, 2004: 162).

Sürekli demokrasiye geçiş sürecini hızlandırmak için elektronik demokrasinin bazı özellikleri günümüz demokrasi anlayışına ve işleyişine uyarlanabilir. Örneğin: Elektronik oylama, ilk başta yerel düzeyde uygulanarak halk tarafından benimsenmesi ve uygulamanın yaygınlaşması sağlanabilir. Böylece, toplumun onayından ve kontrolünden geçen elektronik demokrasi uygulamalarının aksaklıkları giderilebilir, kullanım yaygınlaştıkça maliyet düşer ve bilgisayar ve internet kültürü olgunlaşır. Bu da toplumdaki dışlanmak adına pek çok kişinin bu teknolojiyi öğrenmesini ve kullanmasını özendirici bir durum oluşturabilir.

Vatandaşların interneti benimseyerek ve bilinçli kullanarak siyasal hayata katılımlarının artması, teknolojikler tarafından ne kadar bir ütopya olarak görülse de, günümüz demokrasilerinin işlevlerini daha iyi yerine getirmesi ve krizlerin aşılması için bir çözüm aracı olarak değerlendirilebilir.

VI.9 Çözüm Önerisi Olarak Sürekli Demokrasi

Her seçmen, enformasyon teknolojilerini,, birbirleriyle bağlantılı tele ağları kullanarak, hükmetme süreçlerine katılabilir, hatta direk yasaları oylayıp önemli davalara halk jürisi olarak bakabilir. Liberal demokrasi yanlıları, giderek karmaşıklaşan toplumun kamusal ihtiyaçlarının karşılanmasında, sıradan bireyin teknik bilgi ve uzmanlık gerektiren yönetsel kararları almasının doğru olmayacağını savunmaktadırlar. Ortalama siyasi kültüre sahip birey yasa yapamayabilir, toplumun genel ihtiyaçlarını tespit edemeyebilir; ama yapılan yasaları yargılayabilir, bireysel açıdan neyin eksik ya da fazla olduğunu ayırt edebilir (Tuncay, 2006: 463).

İnternette oy kullanmak, internette alışveriş yapmaktan daha karmaşık bir işlem değildir. Tele işlem, vatandaşın kendi yaratıcılık alanını genişleterek istediğini seçebilme becerisini de geliştirir. Geleneksel medyadan okuyucu izleyici olarak bireye, sürekli mesaj akışı vardır. Yeni medya ile halktan, yönetime bireyin kanaati bu süreklilikte iletilebilir. İnternet aracısız demokrasi çağını başlatıp, gücü halka verebilir. İnternetin yarattığı bazı teknolojik gelişmeler, doğrudan demokrasi için uygun şartları hazırlamaktadır. Elektronik oylama bu yollardan sadece birisidir (Temizel, 2004: 15-19).

Elektronik oylama, vatandaşların kendi bilgisayarlarından ana bilgisayara gönderilmek üzere, internet aracılığı ile oy kullanmasıdır. Bu uygulamada amaç, vatandaşların karar alma mekanizmaları üzerindeki etkinliğini arttırmak, siyasal hayata doğrudan katılmalarını sağlamaktır. Aynı zamanda elektronik oylama klasik oylama sistemine göre oylama işlemlerinin maliyetini düşürecektir. Elektronik ağlarda, her kullanıcı, bir içerik üreticisi olabildiğinden bu işlemler, ifade özgürlüğünün gelişmesine hizmet edecektir. Televizyonla ilgili araştırmalar, yayınların ilgili olan bireylerde bilgi artışı sağlarken; ilgisiz izleyicilerde bir bilgi artışı sağlamadığını göstermektedir.

Enformasyona ulaşabilme olanakları arttıkça siyasal katılımı artacaktır (Gilder'den akt. Bölükbaşı, 1992: 56).

Siyasal seçmenler, kendilerini kimin nasıl temsil ettiğini anlık olarak izleyebilmelidirler. Yasa yapma yetkisini devrettikleri temsilcilere yetki verdikleri gibi, geri alabilmelidirler. Günümüzde iletişim teknolojilerinin getirdiği olanaklar, liberal demokrasinin sorunlarını aşmada çözüm üretecek kapasitededir. Örneğin: Kentin işlek caddelerine, toplu yaşam alanlarına veya nüfus yoğunluğu yüksek olan kamusal alanlara, sürekli kullanılabilir kiosk ya da ATM benzeri cihazlar yerleştirilebilir. Bu cihazlar merkezi seçim kuruluna veri ileten yazılımlar kullanır. Herhangi bir temsilci adayı veya siyasi partiye yetki vermek isteyen seçmen, bu cihazlardan vatandaşlık numarası ve şifre kullanarak yasa yapma, yönetsel karar alma yetkisi verebilir, verdiği yetkiyi geri alabilir veya bir başka temsilciye yetkisini kaydırabilir. Her an kullanılabilir olan bu sistem aracılığıyla, başka temsilci adaylarına eksi değerlendirme yapabilir. Sistem, ilk kullanıldığı dönemlerde sorunlar yaşanabilir; fakat klasik oy pusulalarının kullanıldığı diğer sistemlere göre daha az hata payıyla çalışacaktır ya da zamanla aksaklıklar giderilecektir. Her zaman her seçmen tarafında kullanılacak bu yöntemle, seçim maliyetlerinin kamu bütçesi üzerinde oluşturduğu maliyet de azalacaktır. Açığa çıkan kaynak seçmen eğitiminde kullanılabilir. Bu uygulama, başlangıçta coğrafi ve demografik olarak daha küçük yönetim birimlerinde (köy, mahalle, belde ve belediyeler) uygulanabilir. Sistem kusursuz olarak işlemeye başladığında ülke çapında anayasa yapım sürecine kadar uygulanabilir. Dilek ve taleplerinin yönetsel kararlara yansıdığını gören seçmen; siyasal yabancılaşmadan dışlanmadan, pasiflikten kurtulur. Çoğulcu katılımı demokrasiler güçlenir. Yönetimin üreteceği politikalar, toplumun beklentileriyle daha yüksek oranda örtüşeceğinden meşruluk artar. Yönetsel kararlar zenginleşir ve kamu hizmetlerinin kalitesi yükselir.

Gelişmiş bilgi teknolojilerinin gücü kullanılarak, katılımcı demokrasi adı altında kitleleri otoriter bir yönetime götürme riski tartışmalıdır. Karar odaklarına, rıza ve kanaatlerin, hızla iletilmesi alınan kararların meşruiyet derecesini yükseltecek, politik karar tüketicileri de isteklerini gözeten bu kararlara daha yüksek oranda uyacaklarından toplumsal uzlaşmanın kalitesi ve siyasal memnuniyet artacaktır.

SONUÇ

Liberal demokrasi, kapitalist sanayi toplumunun siyasal modeli olarak işlev görmektedir. Liberal demokrasi; standart üretim, kitlesel tüketim, kitlesel yayıncılık teknikleriyle toplumun tek tipleştirildiği bir toplumsal düzenin siyasal örgütleniş biçimidir. Kapitalist sanayi toplumu ve onun uzantısı ulus devletin elit grupları, toplumu kontrol etmek için liberal demokrasiyi bir araç olarak kullanmaktadır. Liberal demokrasi, siyasi otoriteyi kullanan azınlığın ayrıcalıklarını kaybetmemek için, halka aslında kontrolün kendilerinde olduğuna inandırmanın bir yöntemidir.

İçinde yaşadığımız zamanı adlandırmada, teknoloji çağı; bilgisayar ve elektronik çağı, uzay çağı gibi ifadeler kullanılmaktadır. İnternetin, iletişim teknolojileri ve bilginin, ulusal sınırları artık yoktur. Günümüzde yeni bir çağ arayışı için kayda değer gelişmeler yaşanmaktadır. Ancak bu gelişmenin açısı ve yönü, eşit ve adil değildir. Kapitalist sistemin doğasının neden olduğu eşitsizlikler, yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin dünya ölçeğinde yaygınlaşma ve derinleşme süreci için de geçerlidir. Teknolojinin mülkiyeti merkez ülkelerde olduğu sürece, çevre ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelecek olan gelişmeler, katı kontrol ve yönlendirmeye uğratılacaktır. Dolayısıyla bu süreç; çevre ülkelerde verimlilik, kalite, hızlilik, etkinlik gibi sistemin verimlilik arttırıcı avantajlarından yararlanmaktan ziyade, merkez ülkelere olan bağımlılığın derinleşmesine ve katı denetim riskiyle yüz yüze gelinmesiyle sonuçlanabilir. Dolayısıyla yeni bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte, merkez ülkelerin çevre ülkeler üzerindeki kontrol metot ve tekniklerinin şekil değiştirdiği söylenebilir. Ekonomik sömürü siyasi vesayeti arttırabilir.

Geleneksel medya, kamuoyunun gözcüsü olma rolünü terk ederek kar maksimizasyonu peşinde koşan sermaye şirketlerine dönüşmüş; iktidarların eylemlerini

meşrulaştıran bir işlev yüklenmiştir. Yeni iletişim teknolojileri, âdemi-merkezi nitelikleriyle iktidarın kontrolü dışında alternatif iletişim kanalları üretmiştir. Yeni iletişim teknolojileri, kamuoyunun denetimini, iktidarlar açısından zorlaştırmaktadır. Yeni bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden her toplum etkilenmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda, Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren, devlet kurumlarını elektronik iletişime uyumlaştırmaya başlamıştır. Bu elektronik kamu hizmetinin amacı, kırtasiyeciliği kaldırmak, hızlılık, etkinlik gibi avantajlardan, yararlanmaktır. Zira kamu hizmetlerinde yapısal sorunlar devam etmektedir ve elektronik devlet bu sorunları çözecek değildir, çünkü sadece hizmetlerin veriliş biçimi değişmektedir. Devlet bu elektronik dönüşümü, ülkenin her yerinde eşit koşullarda, bütün yurttaşların sürece dâhil olabileceği biçimde düzenlemelidir. Türkiye açısından e-devlet projesi gerçekleştirilirken, teknolojik mülkiyetin merkez ülkelerde olduğu hatırlanmalıdır.

İletişim teknolojilerinin yayılma hızı ve kapsayıcılığı dikkate alındığında, enformasyon tabanlı olgu ve süreçlerin siyaset üzerinde hissedilir bir etki yarattığını söyleyebiliriz. Enformasyon ve iletişim teknolojileri, toplumsal sonuçları bakımından sıkı bir denetim aracına dönüşebilir veya demokrasiye taze kan sağlayacak demokratikleşme sürecine hizmet edebilir. Çünkü bu teknolojiler her iki potansiyeli de taşımaktadır. Fakat uygulamada yeni iletişim teknolojisi araçların, enformasyona erişimi ve dağıtımını kolaylaştırdığı demokratik kültürü geliştirici potansiyeller içerdiği gözlenmiştir.

Yeni teknolojilerin, kötü amaçlı kullanılmasıyla toplumda norm dışı davranış ve yeni suç türleri oluşabilir. Ancak, bu teknolojiler aynı zamanda kendi panzehirinde içinde barındırmaktadır. Elektronik ağ projeleriyle, etkin takip sistemleriyle, suçlularla mücadele kolaylaşmıştır, Aydınlatılmayan suç olayları azalmakta, planlı saldırılardan yurttaşlar daha fazla, korunabilmektedirler. Kurumsal olarak da kırtasiyecilik, iş yükü, zaman kaybı

azaltılarak hizmet verimliliği artırılmıştır. Ancak yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplumsal dönüşümde meydana getireceği yabancılaşma riski de unutulmamalıdır. “Yeni bir teknolojinin sosyal sonuçlarını, o teknoloji toplumda uzun zaman ve geniş ölçüde yaygınlaşmadan ölçülemez.”

Horkheimer, endüstri toplumlarındaki anlam ve içeriğin, çağımız toplumlarının yönelimlerini, (pozitivizm ve pragmatizmi) endüstri toplumunun temel karakteristiğini yansıttığını söylemektedir. Bireysellik, çağımızda anlık doyumlar ve güvenlik uğruna, ruhsal ve maddi zenginleşmeden fedakarlık etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden kitlelerde bireysellik, elit zümrelere oranla daha cılız ve temelsizdir. Elit grupların başlıca uğraşı, iktidarı elde etmek ve tutmaktır. Toplumda iktidarı elde etmenin yolu, öncelikle nesne üzerinde iktidar kurmaktır (Horkheimer, 1990:146).

Endüstri toplumunda kitle kültürüyle inşa edilen bireysellik, enformasyon toplumunda; parçalı, esnek, özerk ve kitlesel belirlenmişliklere karşı çıkan bireysellik arasında çelişki vardır. Günümüzde, özgürlük, otonomi ya da bağımsızlık taleplerinin artması, bu çelişkiden kaynaklanmaktadır. Toplumsal bir özne olarak bireyin özgürleşme talepleri enformasyon toplumunda artmıştır. Özgürleşme, bireyin kendi istenciyle kendi etkinliklerini belirleme gücüne sahip olmasıdır. Özgürleşim, iktidarın ortadan kaldırılmasını, nesne/özne ayrımının sona ermesini ve topluluk işlerinin toplumsal bütününe bakış açısıyla özdeşleşmiş, eşit toplumsal eyleyicilerle sevk ve idaresini içerir. (Horkheimer, 1990: 157-164).

Uygulamada ki demokrasilerde birey, iktidarı kabul etmesi ve şeyleşmeye gönüllülük göstererek özgürleşmeden vazgeçmesi, temel algı olarak kabul görmektedir. Bireyin şeyselleştirilmesinde medya teknikleri etkin olarak kullanılmaktadır (Adorno ve Horkheimer'den akt. Veysel, 2005: 16).

Yeni iletişim teknolojilerinin âdemi-merkezi iletişime izin veren yapısı aktif bir özne olarak bireye merkezi bir konum sağlamaktadır. Birey, birey türünü temsil eden akıl sahibi varlık, insandır. Özgür insan belirlenmelerden bağımsız olmaya, kendini belirlemeye yönelik insandır. Birey, özgürlüğe yönebilmesi, özgür olabilmesi için bile asgari düzeyde bir özgürlüğe sahip olması gerekmektedir. Özgürlük, başkalarının buyruk ve isteklerine göre değil, dışsal bir baskıya uğramadan kendi isteklerine göre davranabilme gücüdür (Cevizci, 1997: 537). Geleneksel medyanın kuşatmasından kurtulmak için yeni iletişim teknolojileri ile alternatif bir fırsat yakalayan birey, tarihte ilk kez özgürleşme imkânına kavuştuğunu, bireyin merkeze alınmasıyla bireysel özgürleşimin sağlanacağını söyleyebiliriz.

Horkheimer'in özgürleşme ve şeyleşme konusunda görüp ortaya koyduğu şekliyle, bireyin etikle ilgisinde değil, toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik ilişkilerinde ortaya çıkan sorun ve engellemelerin aşılması gerekmektedir. Bireyin mutluluğunun, her bireyi kapsayan bütünün mutluluğu olmaksızın düşünülemeyeceğini, bireyin evetlenmesinin toplumun evetlemesiyle özdeş olduğunu belirten Horkheimer, bireyin keşfinin kaynakta, onun zincire vurulmasıyla özdeş olduğunu yani bireyin bulunmasının, onun baskı altına alınmasını bir aracını da hazırladığını, vurgulamaktadır (Veysal, 2005: 18).

Horkheimer, bireyin tanrısallık, doğadan uzaklık ve sonsuz üstünlüğünün ardında yalnızca daha güçlünün ya da daha kurnazın egemenliğinin gizli olduğunu, daha çok kendisi olma yolunda başkaldırmaktayken, bu başkaldırmanın da ve boyun eğmeyi içerdiğini ileri sürmektedir. Direnen birey doğrunun gerekliliği ve akıl dışılığını uzaltırmaya yönelik her türlü pragmatik girişime karşı çıkmaktadır. Bireyin çatışmalarla dolu bir hayat sürmesi ve tümüyle yalnız kalma riskine karşı hazır bulunması gerekmektedir. Ona göre direnen birey dış otoritelere ve gerçekliğin kör putuna karşı

çıkma olanağına sahip olduğu gibi bunu içselleştirme sürecine girme olanağına da sahiptir. (Horkheimer, 1990: 122-123)

Toplumun temel yapı taşı artık aile değil tersine toplumsal atom olarak yalnızca bireydir. Sıradan birey, siyasete karışmaktan vazgeçtiği zaman; toplumsal iktidar, özel çıkar çevrelerinin denetimine geçmekte, bireyin kendini özgürleştirebileceği kültürel zemin yok edilmektedir. Bireyin kendi kendini belirleme özelliği, kendi yetenekleri doğrultusunda türünün özelliklerini, kendini kendinde geliştirmiş olmasını içerir. Horkheimer'a göre, birey gözüpek kendine güvenen kendini gelenek ve kabileden özgürleştirebilendir. Birey kendi yeri için mücadele eden insandır, verili olgulara ve normalara direnen eleştirmeden kabul etmeyendir. Karşıt birey ise her şeye uyan memur insan tipidir. Birey, doğuştan özünde var olan gizil güçlerin gerçekleştirilebilendir. Enformasyon toplumunda birey, kolektif güçlerin kuşatmasına karşılık; kendini gerçekleştirme ve özgürlüğü için vereceği mücadelede, iletişim araçları etkili bir araç olacaktır (Horkheimer, 1990: 150-155).

Uygulamada ki demokrasilerde birey, iktidarı kabul etmesi ve şeyleşmeye gönüllülük göstererek; özgürleşmeden vazgeçmesi temel algı olarak kabul görmektedir. Bireyin şeyleştirilmesinde medya teknikleri etkin olarak kullanılmaktadır. Geçmişten günümüze akılda içerilen; adalet, eşitlik, mutluluk, hoşgörü gibi kavramalar hala birer amaçtır. Bu kavramları, değer olarak ele alacak, nesnel gerçeklikle bir araya getirecek bir mercii yoktur. Sıradan bireyin iletişimini, özgürleştirme potansiyeli taşıyan yeni teknolojileri, kitlesel medya kuşatmasıyla zincire vurulmuş bireyi, tahakkümden kurtararak insani amaçlarına erişebilmesinde potansiyel bir güçtür (Horkheimer, 1990: 44)

Aydınlanmanın esas anlamıyla ideolojik gerileyişini medya sağlamaktadır. İdeolojiler, kendine özgü içeriği gereği, medya tekniklerini kullananlar tarafından iktidarın kutsallaştırılmasıyla tükenmektedir (Veysal, 2005: 16).

Toplum, siyaset ve teknoloji ekseninde liberal demokrasinin sorunları ve yeni iletişim teknolojilerinin bu sorunların çözümüne ilişkin şu yargılara ulaşıldığı söylenebilir. Liberal demokraside yaşanan seçim; temsil, temsil krizi, meşruiyet, katılım, sorunlarının çözümüne âdemi-merkezi niteliğiyle yeni iletişim teknolojileri, yaygınlaşmasına paralel katkı sağlayabilir. Yeni iletişim teknolojileri, geleneksel medyanın kontrol odaklı kusurlarından arındırıldığı oranda, toplumda demokrasi kültürünün gelişmesine hizmet edebilir. Yeni iletişim teknolojilerinin mesaj üretme ve iletme olanakları, demokratik kamuoyu oluşmasını sağlayabilir. Elektronik demokrasinin gerçekleşebilmesi için yeni iletişim araçlarının tüm toplumu kapsayacak düzeyde yaygınlaşması ve bireylerin bu teknolojiyi kullanma kapasitelerinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Yeni iletişim araçları kullanılarak; demokrasinin işleyişinde, temsilci ve temsili kurumlar üzerinde toplumsal kontrol arttırılabilir. İnternet, bir dizi yeni sorun getirmenin yanında; mikro ve makro düzeyde, siyasal sorunların çözümünde bir araç olarak kullanılabilir. Yönetmelik ayrıcalıklardan fazlaca yararlanan politik çevrelerin, çıkarları toplum lehine sınırlanabilir. Yeni iletişim araçları, bu araçlara sahip olanlara bilgi ve iletişimi kontrol etme gücü sağlamaktadır. Başlangıçta bu güç kamu makamlarındadır, fakat zamanla sivil kesimlere doğru yayıldığı görülmektedir. Yeni iletişim araçlarının teknik alt yapısı ve kullanımı yaygınlaştıkça, bilgi ve iletişimden kaynaklanan toplumsal ve siyasal güç de el değiştirecek veya dengelenecektir. Siyasal gücün merkezden çevreye yayılması, kaynakların paylaşılması sürecini de etkileyeceğinden, iletişimin özgürleşmesi ve sosyal refahın gerçekleşmesi umudunu beslemektedir.

Siyasal özne olarak bireyin kanaatlerinin iktidara yansması için uzun seçim dönemlerinin beklenmesi yerine; yeni iletişim teknolojileri, bireyin isteklerini iktidara anında iletebilir. Toplum-doğa ilişkisiyle ortaya çıkan yeni koşullar; insan-insan ilişkilerini biçimlendirmektedir. Dolayısıyla yeni iletişim araçları, âdemi-merkezi niteliğiyle uzun dönemde demokratik kültürün gelişmesinde etkili olabilir.

Yeni iletişim teknolojileri başlangıçta, iktidarların elini güçlendiren bir araç halini alabilir. Fakat kullanım kültürü geliştikçe, altyapısı yaygınlaştıkça, demokrasi sorunlarının çözülmesinde etkili bir araç olabilir. Birey dileği zaman ve yerde, temsilcisini veya bir yasayı oylayabilir. Yeni iletişim teknolojileri, yurttaşı yabacılaştırmadan kurtarabilir, sürekli olarak yönetim sürecine katılmalarını sağlayabilir, halk politikacılar sınıfına dâhil edebilir. Böylece demokratik katılım arttırılabilir. Toplumun iradesini engelleyen hiçbir ihtiyacı karşılamayan; bürokrasi, arabulucular, çıkar lobileri tasfiye edilebilir. Böylece seçmenler hiçbir aracıya ihtiyaç duymadan konuşabilirler. Halka dönük referandumlar, sıkça yapılabilir. Politik karar üreticileri ile politik tüketiciler arasında sürekli diyalog sağlanabilir. Böylece tabandan tepeye; tepeden tabana anlık bilgi akışı tatminkâr demokrasiye katkı yapabilir. Bu iyi niyetli deneyimlerde en önemli etken iktidardır. Özellikler para üstündeki iktidar, seçilmiş politikacılar bütçeyi denetim altında tuttukları sürece, bütün meclis toplantılarının ağırlığı çok az olacak ve vatandaşların istekleri görmezden gelinecektir. Sürekli demokrasi modelinde birey iktidara şöyle diyebilmelidir. Temsil yoksa vergide yok, bir sonraki slogan ise temsil yoksa para tahsisatı da yok, kürtaj hakkındaki tutumumdan vazgeçersem sende savunma harcamaları ya da nükleer güç hakkındaki politikalarında vazgeçecek misin? Ya da senin proje tahsis edilmek üzere gelecek yılki şahsi gelirimden küçük bir ek vergi alınmasına razı olursam karşılığında sen ne vereceksin? Diyebilmeli, birey kendi kendini temsil edebilmelidir.

Merkezi haber ağlarının gücü azalırken, iletişim araçlarında esaslı bir merkezilikten uzaklaşmayı yaşıyoruz, kablolu yayım, bilgisayar ve özel elektronik posta sistemlerinde hızlı bir çoğalmaya tanık oluyoruz. Hükümetin merkezi karar alma mekanizmasını merkezilikten uzaklaştırmadıkça, bir toplum ekonomik faaliyetlerini, iletişim araçlarını ve diğer birçok hayati süreci yerelleştiremez. Kesintili demokrasi, enformasyon toplumu için yetersizdir. Liberal demokrasi, çoğu meselede seçmenlerin isteklerini tam olarak iktidara iletememektedir. Yeni iletişim teknolojilerini kullanan toplumda, sivil kamuoyu kendi medyasını devreye soktuğunda; tıpkı geçmişte matbaanın feodal ilişkileri çözerken merkezi krallıkları tasfiye ettiği gibi temsili hükümetleri ortadan kaldırabilir. Azınlık çıkarlarına hizmet eden iktidarlara karşı; siyasal bilinci yükselen kitleler, iktidar karşısında sinmiş pasif statüden aktif statüye geçebilirler. Enformasyon toplumunun siyasi otoriteye karşı, demokratik talepleri, tepkileri de azınlık iktidarlara karşı benzer bir işlev görecektir. Yeni iletişim teknolojileri, yurttaşlara, yasa yapacak temsilcileri seçmek yerine doğrudan yasayı yapabileceği teknik şartları sağlayabilir. Sürekli demokrasi modelinde de bunu dilediği yer ve zamanda yapabilir.

İnsanlık, doğa karşısında kurduğu egemenlik artışının bedelini, egemenliği altına aldığı şeylerden yabancılaşarak ödemektedir. İnsanlık, ya kendi yarattığı teknoloji altında köleleşecek ya da akıl gücüyle tüm hayatını yönetmeyi başararak, öz insan benliğine erişecektir.

KAYNAKÇA.

- Abramson, J. ve Arterton, F. (1988). *The electronic commonwealth: The impact of new media technologies on democratic politics*. Newyork: Basic Boks
- Ağaoğulları, M. A. (1991). *Demokratik mitoslar: halk ulus egemenliği ve siyasal temsil*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 46. 1-2, 21-30.
- Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (2003). *İletişim ve toplum*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Anık, C. (2003). *Bilgi fabrikaları ve müşterileri*. Ankara: Altınküre Yayınları.
- Alemdar, K. (1999). *Medya gücü ve demokratik kurumlar*. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Anderson, B. (1993). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. (Çev. İskender Savaşır) İstanbul: Metis Yayınları.
- Atabek, Ü. (2001). *İletişim ve teknoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Atikon, Z. (2011). *Blogdan al haberi, haber blogları, demokrasi ve gazeteciliğin geleceği üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aksoy, A. (1996). *İnternet ve demokrasi*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Arslan, D. A. (2009). *İletişim sosyolojisi medya-iletişim-toplum*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Arslan, D. A. (2012). *Sosyoloji ve yöntem yazıları*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Ateş, T. (1995). *Demokrasi: Kavram tarihi süreç ilkeler*. Ankara: Ümit Matbaası.
- Aydoğan, F., Akyüz, A., Eldeniz, L ve diğ. (2010). *İkinci medya çağında internet*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aziz, A. (2007). *Siyasal iletişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Barber, B. (1995). *Güçlü demokrasi: Yeni bir çağ için katılımcı siyaset*. (Çev. Mehmet Beşikçi) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Barry, N. (2004). *Modern siyaset teorisi*. (Çev. Mustafa Aksan) Ankara: Liberte Yayınları.
- Baudrillard, J. (1991). *Sessiz yığınların gölgesinde ya da toplumsalın sonu*. (Çev. Oğuz Adanır) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beetham, D. ve Boyle, K. (1998). *Demokrasinin temelleri*. (Çev. V. Bıçak) Ankara: Liberte Yayınları.
- Bektaş, A. (1996). *Kamuoyu iletişim ve demokrasi*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Belek, İ. (1997). *Post kapitalist paradigmalar*. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society*. Newyork: Basic boks.
- Bellah, D. (1985). *Habits of the heart: Individualism and commitment in american life*. Berkeley: Universty of California press.
- Benedikt, M. (1991). *Cyberspace: First steps*. Cambridge: Massachusetts Institute Technology Press.
- Binatlı, C. ve Sarmaşık, J. (2001). *İletişim ve teknoloji olanaklar, uygulamalar, sınırlar*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Boratav, k. (1991). *1980'li yıllarda Türkiye'de sosyasl sınıflar ve bölüşüm*. İstanbul Gerçek Yayınları.
- Borst, A. (1997). *Computus: Avrupa tarihinde zaman ve sayı*. (Çev. Z. Aksu Yilmazer) Ankara: Dost kitabevi.
- Bottomore, T. (1989). *Frankfurt okulu*. (Çev. Ahmet Çiğdem) İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Bottomore, T. (1997). *Seçkinler ve toplum*. (Çev. Erol Mutlu) Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bowles, S. ve Gintis, H. (1996). *Demokrasi ve kapitalizm*. (Çev. Osman Akınbay.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozkurt, V. (1997). *Enformasyon toplumu ve Türkiye*. İstanbul: Sistem Yayınları.

- Bölükbaşı, Ş. (2003). *İletişim teknolojisindeki yenilikler ve temsili demokrasinin geleceği*. Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi. Dergisi. 2, 193-213.
- Bölükbaşı, Ş. (2005). *Liberal demokrasinin çıkmazlarına çözüm olarak müzakereci Demokrasi*. Antalya: Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 10, 139-162.
- Carey, J. (1989). *Communication as culter: Essays on media and society*. New York: Routledge.
- Castells, M. (1996). *Üçüncü dalga*. (Çev. Ali Sedan) İstanbul: Altın Kitapları.
- Castells, M. (2001). *The internet galaxy third way*. Oxford: Oxford Universty Pres
- Castells, M. (2006). *Manuell Castells'le söyleşiler*. (Çev. Ebru Kılıç) İstanbul Bilgi Yayınevi.
- Castells, M. (2007). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür. Binyılın sonu*. (Çev. Ebru Kılıç) İstanbul: Bilgi üniversitesi yayımları.
- Castells, M. (2008-a). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür. Ağ toplumunun yükselişi*. (Çev. Ebru Kılıç) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür. Kimliğin gücü*. (Çev. Ebru Kılıç) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Childe, G. (1993). *Tarihte neler oldu*. (Çev. M. Tunçay, A. Şenel) İstanbul Alan Yayınları.
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe sözlüğü*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Coşkun, M. K. (2007). *Demokrasi teorileri ve toplumsal hareketler*. Ankara: Dipnot Yayınları
- Curran, J. (1997). *Medya ve demokrasi: Yeniden değer biçme. Medya Kültür Siyaset* (Çev. Süleyman İrvan) Ankara: Ark Yayınları.
- Crowford, B. M. (1984). *Demokrasinin gerçek dünyası*. (Çev. Levent köker) Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

- Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi Üstüne*. (Çev: Betül Kadioğlu) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Dickson, D. (1992). *Alternatif teknoloji*. (Çev. Nezih Erdoğan) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Downing, J. (1989). *Computer for political changes: Peace net and public data acces*. Journal of Communication, C. 39, 3, 154-162.
- Encabo, M. N. (1997). *Gazetecilik etiği ve demokrasi*. (Çev. Süleyman İrvan) Ankara: Ark Yayınları.
- Enzensberger, H. M. (1970). *Bir kitle iletişim araçları teorisinin oluşturucu öğeleri*. (Çev. Ünsal Oskay) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Erdoğan, M. (1996). *Anayasal demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Feenberg, A. (1991). *Critical theory of technology*. Oxford: Oxford Üniversty pres.
- Forrester, J. (2005). *Hakikat oyunları: Para ve psikanaliz*. (Çev. Abdullah Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2003). *İktidarın gözü*. (Çev. Işık Ergüden) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gardels, N. (1993). *Nev perspectives quarterly*. İstanbul: Temel Matbaası.
- Geray, H. (1994). *Yeni iletişim teknolojileri, toplumsal bir yaklaşım*. Ankara: Kılıçarslan Matbaası.
- Geray, H. (2003). *İletişim ve teknoloji. Uluslararası birikim düzeninde yeni medya politikaları*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Gemalmaz, M. S. (2010). *Devlet birey ve özgürlük*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Giddens, A. (1998). *Modernliğin sonuçları*. (Çev. Ersin Kuşdil) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçıp giden dünya*. (Çev. O. Akınhay) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Giddens, A. (2000-a). *Sosyal demokrasinin yeniden dirilişi*, (Çev. Mehmet Özyay) İstanbul: Birey Yayıncılık.

- Giddens, A. (2000-b). *Sosyoloji*. (Çev. Hüseyin Özel ve diğ.) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gökçe, B. (1992). *Toplumsal bilimlerde araştırma*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Güngör, N. (2011). *İletişim kuramlar ve yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gorz, A. (2007). *İktisadi aklın eleştirisi çalışmanın dönüşümleri anlam arayışı*. (Çev. Işık Ergüden) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Habermas, J. (1997). *Kamusal yaşamın yapısal dönüşümü*. (Çev. Tanıl Bora; Mithat Sancar) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (1997). *İletişimsel eylem kuramı*. C. 1, (Çev. Mustafa Tüzel) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Hacker, K. L. (1996). *Missing links in the evolution of electronic democratization, media, culture, society*. C. 18, 2, 213-233.
- Hamelink, C. J. (1991-a). *Enformasyon devriminden sonra yaşam sürece mi? Enformasyon devrimi efsanesi*. (Der. Yusuf Kaplan) İstanbul: Rey Yayınları.
- Hamelink, C. J. (1991-b). *Merkez ve çevre ülkeler arasında enformasyon dengesizliği*. (Der. Yusuf Kaplan) İstanbul: Rey Yayınları.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin durumu*. (Çev. Sungur Savran) İstanbul: Metis Yayınları.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*. (Çev. Bekir Berat Özipek) Ankara: Liberte Yayınları.
- Holden, B. (2007). *Liberal demokrasiyi anlamak*. (Çev. Hüseyin BAL) Ankara: Liberte Yayınları.
- Horkheimer, M. (1990). *Aklın tutulması*. (Çev. Orhan Koçak) İstanbul: Metis Yayınları.
- İbrahim, A. (2002). *Temsili demokrasi-temsil krizi ve governance*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu yönetimi Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İceoğlu, Y., Altınal, Ö. ve diğ. (1997). *İletişimde etkileme süreci: Seçim kampanyalarından örneklerle*. İstanbul: Pan Yayınları.
- Internetworldstats. (2002). <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> Erişim tarihi: 25.07.2012

- İnnis, H. A. (1951). *The basic of communication*. Toronto: Universty of Toronto.
- İnnis, H. A. (1986). *Empire and communication*. Toronto: Pres Porcepic.
- İşık, O. (1994). *Değişen toplum/mekân kavrayışları: Mekânın politikleşmesi, politikanın mekansallaşması*. Toplum ve Bilim, S. 64-65, Güz/Kış, 7-36.
- İşıklı, A. (1999). *Devlet ve demokrasi*. Ankara: Kuvayi Milliye Yayınları.
- Jacques, J. (2004). *Medya ve iletişim teknolojileri*. (Çev. Mete Çamdereli) İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Jay, M. (1989). *Diyalektik imgelem*. (Çev. Ünsal Oskay) İstanbul: Ara Yayınları.
- Kapani, M. (1992). *Politika bilimine giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kalaycı, A. H. (2010). *Medya profesyonellerinin ve medyanın aile algısı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kellner, D. (1993). *Toplumsal teori olarak postmodernizm: Bazı meydan okumalar ve sorunlar*. (Çev. Mehmet Küçük) Ankara: Vadi Yayınları.
- Kellner, D. (2010). *Medya gösterisi*. (Çev. Zeynep Paşalı) İstanbul Açılım Yayınları.
- Keane, J. (1993-a). *Medya ve demokrasi*. (Çev. Haluk Şahin) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keane, J. (1993-b). *Sivil toplum ve devlet Avrupa'da yeni yaklaşımlar*. (Çev. Erkan Akın) İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Keane, J. (1998). *Despotizm ve demokrasi* (Çev. Levent Köker) İstanbul: Ayrıntı yayınları
- Kejanloğlu, D. B. (2004). *Türkiye'de medyanın dönüşümü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kejanloğlu, D. B. (2011). *Zamanın tozu Frankfurt okulunun Türkiye'deki izleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kışlalı, T. A. (2006). *Siyasal sistemler siyasal çatışma ve uzlaşma*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.

Kongar, E. (2010). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Köker, E. (1998). *Politikanın iletişimi, iletişimin politikası*. Ankara: Vadi Yayınevi.

Köker, L. (1992). *Demokrasi üzerine yazılar*. Ankara: İmge Yayınevi.

Kumar, K. (1995). *Çağdaş dünyanın yeni kuramları*. (Çev. Mehmet Küçük) Akara: Dost Kitabevi.

Kubalı, H. (1997). *Liberal demokrasinin eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Lazar, J. (2001). *İletişim bilimi*. (Çev. Cengiz Anık) Ankara: Vadi Yayınları.

Lefebvre, H. (1995). *Mark'ın sosyolojisi*. (Çev. S. Hilav) İstanbul: Gökkuşaağı Yayınları.

Lyon, D. (1997). *Elektronik göz*. (Çev. D. Hattatoğlu) İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Lyotard, J. F. (1990). *Postmodern durum*. (Çev. Ahmet Çiğdem) İstanbul: Ara Yayınları.

Macpherson, C. B. (1984). *Demokrasinin gerçek dünyası*. (Çev. Levent Köker). Ankara:

Birey ve Toplum Yayınları.

Macpherson, C. B. (2008). *Liberal demokrasinin eleştirisi*. (Çev. Naci İspir) İstanbul: Art Sanat Yayınları.

Marcus, H. (1975). *Tek boyutlu insan*. (Çev. Aşar Timuçin, Teoman Tunçdoğan) İstanbul: Vadi Yayınları.

Martin, J. W. (1988). *The information society*. Hampshire: Published by Aslib/Gower

Marshall, G. (2009). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev. Derya Kömürcü) Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Marshall, T. H. (2006). *Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

McChesney, R. W. (2000). *Rich media, poor democracy communication politics*. Newyork: New Press.

McChesney, R. W. (2006). *Medyanın sorunu. 21. yüzyılda iletişim politikası*. (Çev. Ç. Çıdamlı, E.

Coşkun E. Usta) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Mclean, J. (1989). *Democracy and new technology*. London: Polity Press.

Mcluhan, M. (1967). *The medium in the message*. London: Penguin Book.

Mcluhan, M. (1994). *Understanding media: The extensions of man*. London: Routledge.

Mcluhan, M. (2001). *Global köy, 21. yüzyılda yeryüzü yaşamında ve medyada meydana gelecek dönüşümler*. (Çev. B. Öcal Düzgören) İstanbul: Scala Yayıncılık.

Mc Quail, D. ve Windahl. (2007). *İletişim modelleri kitle iletişim çalışmaları*. (Çev. Konca Yumru) Ankara: İmge Yayınları.

Masuda, Y. (1980). *Managing in the information society*. Cambridge: Blackwell.

Meyer, T. (2002). *Medya demokrasisi: Medya siyaseti nasıl sömürgeleştirir?* (Çev. Ahmet Fethi) İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Mellor, M. (1993). *Sınırları yıkmak: Feminist, yeşil bir sosyalizme doğru*. (Çev. Osman Akınhay) İstanbul : Ayrıntı Yayınevi.

Meyrowitz, J. (1985). *No sense of place*. Oxford: Oxford Üniversty Press.

Mill, J. S. (2005). *Özgürlük üstüneve seçme yazılar*. (Çev. Alime Ertan) İstanbul: Belge Yayınları.

Mısır, M. (1998). *Demokrasiye eleştirle bakışlar*. Anakara: Öteki Yayınları.

Monk, L. H. (2004). *Modern siyasal düşünce tarihi Hobbes'tan Marx'a büyük siyasal düşünürler*. (Yay. Haz. Necla Arat; Çev. Deniz Hakyemez, Tüten Ang ve diğ) İstanbul: Say Yayınları.

Morley, D. ve Robins, K. (1997). *Kimlik mekânları. Küresel medya elektronik ortamlar ve kültürel sınırlar*. (Çev E. Zeybekoğlu) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Mosco, V. (1998). *Political-Economy, Communication and Labor, Global Productions Labor in the Making of the Information society*. New Jersey: Hampton Press.

Mumford, L. (1996) *Makine efsanesi*. (Çev. Fırat Oruç) İstanbul: İnsan Yayınları.

- Mutlu, E. (1995). *İletişim sözlüğü*. Ankara: Ark Yayınevi.
- Mutlu, E. (2005). *Kitle iletişim kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Napoli, P. M. (2003). *Television advertising*. Newyork: Colombia Üniversty Press.
- Negroponete, N. (1995). *Being digital, hodder ands thoughton*. Londra: Routledge.
- Neumann, E. N. (1998). *Kamuoyu suskunluk sarmalının keşfi*. (Çev. Murat Özkök) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Newcomb, H. (1987). *Television: The critical view*. New York: Oxford University Press.
- Oskay, Ü. (1992). *Kitle haberleşme teorilerine giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Oskay, Ü. (2010) *XIX. Yüzyıldan günümüze kitle iletişimin kültürel işlevleri kuramsal bir yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.
- Outwite, W. (2003). *Sosyal bilimler terimler sözlüğü*. (Çev. M. Pekdemir). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1984). *Temel toplumbilim terimler sözlüğü*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Örs. B. H. (2007). *19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla modern siyasal ideolojiler*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özgüler, V. C. (2007). *İş arama teorisi, sosyal ağlar ve intern*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Philippe, T. (2005). *Beden dili*. (Çev. Y. O. Akyüz, S. O. Kocaoğlu) İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Popper, K. (2008). *Açık toplum ve düşmanları*. C. 1, Platon (Çev. Mete Tunçay) Ankara: Liberte Yayınları.
- Poloma, M. (1993). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. (Çev. Hayriye Erbaş) Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Radford, B. (2004). *Medya nasıl yanılıyor? Basının aktivistlerin ve reklamcılarının yanlış yönlendirmesi*. (Çev. Aysel Akdaş) İstanbul: Güncel Yayıncılık.

- Rheingold, H. (1993). *The virtual community. Homesteading on the electronic frontier.*
Massachusetts: Wesley Publishing Comp.
- Ringen, S. (2009). *Demokrasi neye yarar? Özgürlük ve ahlaki yönetim üzerine.* (Çev. Nurettin Ehüseyini) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sadoğlu, M. A. (2006). *Neden oy kullanıyorum?* İstanbul: Uno Yayıncılık.
- Said, E. (2009). *Entelktüel sürgün marjinal yabancı.* (Çev. Tuncay Birkan) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sağır, M. Akıllı, S. (2004). *Siyaset sosyolojisi yazıları.* Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyaset demokrasi ve kimlik.* İstanbul: Afa Yayınları.
- Sarıca, M. (1969). *Fransa ve İngiltere'de emredici vekâletten yeni temsil anlayışına geçiş.*
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Sartori, G. (1993). *Demokrasi teorisine geri dönüş.* (Çev. T. Karamustafaoğlu, M. Turhan)
Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Seyyar, A. (2007). *İnsan ve toplum bilimleri terimleri-ansiklopedik sosyal bilimler sözlüğü.*
Sakarya: Değişim Yayınları.
- Schimid, M. G. (2002). *Demokrasi kuramına giriş.* (Çev. M. Emin Göktaş) İstanbul: Vadi Yayınları.
- Schiller, H. (1993). *Zihin yönlendirenler.* (Çev. Cevdet Cerit) İstanbul: Pınar Yayınları.
- Stratton, J. (2000). *Siberalan ve kültürün küreselleşmesi. İnternet: Üçüncü devrim* (Çev. Ali Kış), . Cogito, No: 30, 91- 94.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Street, J. (1992). *Politics and tecnology.* London: Macmillan Press.
- Stuart, H. ve Jacques, M. (1995). *Yeni zamanlar 1990'larda politikanın değişen çehresi.*
(Çev. Abdullah Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Soydaş, A. U. (2010). *Kültürler arası iletişim.* İstanbul: Parşömen Yayıncılık.

Şahin, A. ve Temizel, M. (2004). *Türkiye’de Demokrasiden E-Demokrasiye Geçiş*.

Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi Yayın No:108

Şaylan, G. (1998). *Demokrasi ve demokratik düzenin gelişimi*. Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Yayınları.

Şaylan, G. (2008). *Temsili liberal demokrasinin önlenemez krizi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Şenel, A. (1970). *Eski yunanda eşitlik ve eşitsizlik üstüne*. Ankara: Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

Şenel, A. (1982). *Siyasal düşünceler tarihi*. Ankara: Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

Tatar, T. (2008). *Kürede dönen siyaset*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi

Tanilli, S. (2001). *Yüzyılların gerçeği ve mirası: İnsanlık tarihine giriş*. İstanbul: Adam Yayınları.

Tannenbaum, D. ve Schultz, D. (2007). *Siyasi düşünce tarihi*. (Çev. Fatih Demirci), Ankara: Adres Yayınları.

Thompson. B. (2008). *Medya ve modernite*. (Çev. Serdar Öztürk) İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Timisi, N. (2003). *Yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi*. Ankara: Dost Yayınları.

Timur, T. (1996). *Küreselleşme ve demokrasi krizi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Toffler, A. (1981). *Gelecek korkusu*. (Çev. Selami Sargut) İstanbul: Altın kitapları Yayınevi.

Toffler, A. (1989). *Uyumlu şirket: Dünyanın en büyük şirketi çağa uyum için nasıl değişti*. (Çev. Güneri Yakut) İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Toffler, A. (1992). *Yeni güçler yeni şoklar*. (Çev. Belkıs Çorakçı) İstanbul: Altın kitapları Yayınevi.

Toffler, A. (1998). *Üçüncü dalga*. (Çev. Ali Doğan) İstanbul: Altın Kitapları Yayınevi.

Touraine, A. (1997). *Demokrasi Nedir?* (Çev. Olcay Kunal) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, A. (2000). *Eşitliklerimiz ve farklılıklarımızla birlikte yaşayabilecek miyiz?* (Çev. Olcay

- Kunal) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tokgöz, O. (1972). *Türkiye ve ortadoğu ülkelerinde radyo ve televizyon sistemleri: Mukayeseli bir araştırma*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tokgöz, O. (1979). *Siyasal haberleşme ve kadın*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tokgöz, O. (2006). *Türkiye’de iletişim fakültelerindeki eğitim kadrosunun konumu: Eleştirel bir değerlendirme: Kültür ve İletişim*, 9, 1, 33-70
- Tokgöz, O. (2008). *Siyasal iletişimi anlamak*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Törenli, M. (2005). *Yeni medya yeni iletişim ortamı (bilişim teknolojileri temelinde haber medyasının yeniden biçimlenişi)*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tutal, N. (2005). *Küreselleşme iletişim kültürler arasılık*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tuncay, M. (2006). *Batıda siyasal düşünceler tarihi seçilmiş yazılar eski ve ortaçağlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2000). *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim Tarihi. 11 Ekim 2011.
<http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozara.htm>.
- Türköne, M. (2009). *Siyaset*. İstanbul: Opus Yayınları.
- Türkoğlu, N. (2004). *İletişim bilimlerinden kültürel çalışmalara toplumsal iletişim tanımlar, kavramlar, tartışmalar*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Uğur, A. (1986). *İletişim alanında gelişmeler. Yeni iletişim teknolojilerinin toplumsal ve siyasal etkileri*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış doktora tezi.
- Uçkan, Ö. (2003). *E-devlet, e-demokrasi ve Türkiye*. İstanbul: Litaratür Yayınları.
- Vergin, N. (2006). *Siyaset sosyolojisi kavramlar, tanımlar, yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Veysal, Ç. (2005). *Nesnelleşme ve özgürleşme sorunu üzerine*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.

- Vural, B. A. (2006). *Bilgi iletişim teknolojileri ve yansımaları*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Wallerstein, I. (2004). *21.Yüzyılda siyaset*. İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Wallerstein, I. (2005). *Modern dünya-sistemi*. C.1-2. (Çev. Hakkı, Bakış) İstanbul: Bakış Yayınları.
- Wasco, J. ve Vincent, M. (1992). *Democratic communication in the information age*. Toronto: Garamond Press.
- Williams, R. (1989). *İkibine doğru*. (Çev. Esen Tarım) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Williams, R. (2003). *Televizyon teknoloji ve kültürel biçim*. (Çev. Ahmet Ulvi Türkbağ) Ankara: Dost Yayınları.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle iletişim kuramları egemen ve eleştirel yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yavaşgel, E. (2004). *Siyasal iletişim kavramlar ve ardındakiler*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2003). *Elektronik devlet kuram ve uygulamasına genel bir bakış ve değerlendirme çağdaş kamu yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldızoğlu, E. (1994). *Sosyal demokrasinin değişimi*. İktisat Dergisi, 353-354, 54-60
- Zakaria, Y. ve Mitropolski, D. (1979). *İlliberal demokrasinin yükselişi*. Liberal Düşünce Dergisi. Erişim Tarihi:16 Kasım 2011, http://liberal-dt.org.tr/4/14_zakaria.htm.

